

**DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ İHTİLAFLARININ SİYASİ VE HUKUKİ
TEMELLERİ: ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR**

Doktora Tezi

Betül ALGÜR

Eskişehir 2025

**DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ İHTİLAFLARININ SİYASİ VE HUKUKİ
TEMELLERİ: ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR**

Betül ALGÜR

DOKTORA TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Murat ERCAN

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ocak 2025

Eskişehir

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Betül Algür'ün "Doğu Akdeniz'deki Enerji İhtilaflarının Siyasi Ve Hukuki Temelleri: Çözüm Önerileri Ve Stratejik Yaklaşımlar" başlıklı tezi 9/01/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Ünvanı, Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Danışman):	Prof. Murat ERCAN	
Üye :	Prof. Cenap ÇAKMAK	
Üye :	Prof. Mustafa KARACA	
Üye :	Prof. Ali AYATA	
Üye :	Dr. Burak KAYA	

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

FINAL APPROVAL FOR THESIS

This thesis/dissertation titled “Political And Legal Foundations Of Energy Disputes In The Eastern Mediterranean: Solution Proposals And Strategic Approaches” prepared and submitted by Betül Algür in partial fulfillment of the requirements in “Code of Graduate School of Anadolu University” for the Degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the Department of Political Science and International Relations has been examined and approved on 9/01/2025.

	<u>Title, Name Surname</u>	<u>Signature</u>
Member (Supervisor):	Prof. Murat ERCAN	
Member :	Prof. Cenap ÇAKMAK	
Member :	Prof. Mustafa KARACA	
Member :	Prof. Ali AYATA	

.....

Dean of Graduate School

ÖZET

DOĞU AKDENİZ’DEKİ ENERJİ İHTİLAFLARININ SİYASİ VE HUKUKİ TEMELLERİ: ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

Betül ALGÜR

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ocak 2025

Danışman: Prof. Dr. Murat Ercan

“Doğu Akdeniz’deki Enerji İhtilaflarının Siyasi Ve Hukuki Temelleri: Çözüm Önerileri Ve Stratejik Yaklaşımlar” adlı bu tez, iki temel amaç üzerine yazılmıştır. Bu amaçlardan ilki, Doğu Akdeniz çatışmasını uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi özelinde incelemektir. Bu bağlamda Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikalar ve bu politikaları hangi hukuki gerekçelere dayandırdıkları detaylandırılacak ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair uluslararası deniz hukukun ortaya koyduğu ilkeler analiz edilecektir. Tezin ikinci amacı, taraflar arasındaki Doğu Akdeniz çatışmasının çözümlenmesine katkıda bulunmaktır. Tez, üç bölüm ve sonuçtan oluşacaktır. Tezin birinci bölümünde kavramsal analiz, ikinci bölümünde politik analiz, üçüncü bölümünde hukuksal analiz yer alacaktır. Sonuç kısmında bulgular yorumlanarak çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.

ABSTRACT

POLITICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF ENERGY DISPUTES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: SOLUTION PROPOSALS AND STRATEGIC APPROACHES

Betül ALGÜR

Department of Political Science and International Relations

Graduate School of Anadolu University, January 2025

Supervisor: Prof. Dr. Murat Ercan

This thesis titled “Political And Legal Foundations Of Energy Disputes In The Eastern Mediterranean: Solution Proposals And Strategic Approaches” was written with two main objectives. The first of these aims is to examine the Eastern Mediterranean conflict within the framework of the discipline of international relations, with a focus on Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus, Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. In this context, the policies pursued by Turkey, the Turkish Republic of Northern Cyprus, Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus in the Eastern Mediterranean and the legal justifications on which they base these policies will be detailed and the principles set forth by international maritime law regarding the delimitation of maritime jurisdiction areas will be analyzed. The second aim of the thesis is to contribute to the resolution of the Eastern Mediterranean conflict between the parties. The thesis will consist of three chapters and a conclusion. The first part of the thesis will include conceptual analysis, the second part will include political analysis, and the third part will include legal analysis. In the conclusion section, the findings will be interpreted and solution suggestions will be presented.

Keywords: Eastern Mediterranean, Türkiye, Turkish Republic of Northern Cyprus, Greece, Greek Administration of Southern Cyprus.

TEŞEKKÜR

Doktora tezi yazmak sabır ve emek isteyen meşakkatli bir yoldur. Lâkin bu meşakkatli yollar ve dik yokuşlar, gönülden bağlı olunan vatan söz konusu olduğunda yüce bir amaca dönüşür. Bu yüce amaç doğrultusunda ve Mustafa Kemal ATATÜRK'ün ışığında yazdığım bu doktora tezinin, tüm taraflara barış getirmesini gönülden dilerim. Tez yazma sürecinde en başından beri birlikte yol aldığımız ve fikirleri ile bana yol gösteren tez danışmanım değerli Hocam, Prof. Dr. Murat ERCAN'a önemli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Görüş ve önerileri ile tezimin zenginleşmesini sağlayan, her daim akademik ve manevi desteğini cömertce sunan, mesaisini ayırarak tüm samimiyeti ile yardımcı olan ve umudumu canlı tutan değerli Hocam, Prof. Dr. Ali AYATA'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ilımlı yaklaşımlarıyla endişelerimi gideren, her zaman destek olan ve görüşlerinden sıklıkla yararlandığım değerli Hocam Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK'a çok teşekkür ederim. Hatalarımı düzeltmem ve daha iyisini yapmam için beni motive eden değerli Hocam Prof. Dr. Mustafa KARACA'ya teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Betül Algür

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis/dissertation is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “Scientific Plagiarism Detection Program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

Betül Algür

9/01/2025

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tezi hazırlarken ChatGPT, Gemini, DALL-E vb. üretken yapay zekâ programlarından destek almadığımı beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Betül Algür

9/01/2025

DECLARATION OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE USAGE

I declare that I don't received support from generative artificial intelligence programs such as ChatGPT, Gemini, DALL-E, etc. while preparing this thesis/dissertation. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

Betül Algür

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI	viii
İÇİNDEKİLER	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1 KAVRAMSAL ANALİZ.....	6
1.1 Çatışma Kavramı.....	6
1.2 Çatışma Çeşitleri.....	9
1.2.1 Galtung Analizi ve Transcend Yaklaşımı	9
1.2.2 HIIK Analizi	12
1.3 Enerji ve Enerji Güvenliği.....	18
İKİNCİ BÖLÜM	
2 DOĞU AKDENİZ’İN POLİTİK ANALİZİ.....	22
2.1 Kıbrıs’ın Kısa Tarihi.....	23
2.2 Doğu Akdeniz’in Jeopolitik Önemi.....	30
2.3 Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları	38
2.4 Yunanistan ve GKRY Ölçeğinde Doğu Akdeniz	49
2.4.1 EastMed Boru Hattı Antlaşması.....	56
2.4.2 Yunanistan ve GKRY eksenli görüşler	60
2.5 Türkiye ve KKTC Ölçeğinde Doğu Akdeniz	73
2.5.1 Mavi Vatan Doktrini.....	86
2.6 Türkiye-Libya Mutabakatı.....	87
2.7 Küresel Ölçekte Doğu Akdeniz Politikaları	92
2.7.1 ABD Ölçeğinde Doğu Akdeniz	92
2.7.2 Rusya Ölçeğinde Doğu Akdeniz.....	99
2.7.3 ÇHC Ölçeğinde Doğu Akdeniz.....	105

2.7.4 AB Ölçeğinde Doğu Akdeniz.....	106
2.8 Yunanistan ve GKRY ile Türkiye ve KKTC Politikalarının İkili İlişkilerde Değerlendirilmesi	120
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3 DOĞU AKDENİZ'İN HUKUKSAL ANALİZİ	126
3.1 Uluslararası Deniz Hukuku	127
3.2 Uluslararası Hukukta Deniz Alanları.....	133
3.2.1 İç Sular, Karasuları, Takımda Suları, Boğazlar, Bitişik Bölge, Balıkçılık Bölgesi, Açık Deniz ve Uluslararası Deniz Yatağı.....	134
3.2.2 Kıta Sahanelığı (Continental Shelf).....	136
3.2.2.1 Kıta Sahanelığıının Sınırlandırılması.....	138
3.2.2.2 Kıta Sahanelığıının Hukuki Rejimi	139
3.2.3 Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone)	140
3.2.3.1 Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması	140
3.2.3.2 Münhasır Ekonomik Bölgenin Hukuki Rejimi	141
3.2.4 Kıta Sahanelığı ile Münhasır Ekonomik Bölge Karşılaştırması.....	142
3.3 Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Temel İlkeler	143
3.3.1 Hakkaniyet İlkesi.....	143
3.3.2 Diğer İlkeler	145
3.3.3 Özel Şartlar Çerçevesinde Dikkate Alınan İlkeler	146
3.4 Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Verilen Bazı Yargı Kararları	152
3.4.1 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları.....	153
3.4.2 1977 Manş Denizi (Kanal Adaları) Tahkimi.....	155
3.4.3 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanelığı Davası.....	159
3.4.4 1985 Libya-Malta Kıta Sahanelığı Davası	161
3.4.5 2009 Romanya-Ukrayna Davası-Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırma Davası.....	164
3.5 Hakkaniyet İlkeleri ve Yargı Kararları Doğrultusunda Doğu Akdeniz'de Nasıl Bir Sınırlandırma Olmalı?	168
3.5.1 Doğu Akdeniz'de Adalar Özelinde Verilmesi Gereken Sınırlandırma Etkileri	179
SONUÇ	186
KAYNAKÇA.....	204
EKLER	
ÖZ GEÇMİŞ	

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1	Akdeniz Bölgesi ve Alt Bölümleri.....	30
Görsel 2.2	Akdeniz, Batı Havzası.....	31
Görsel 2.3	Akdeniz, Doğu Havzası	32
Görsel 2.4	Adalar Denizi	33
Görsel 2.5	Doğu Akdeniz'in mevcut tektonik levhalarını ve havzalarını gösteren bölgesel haritası	39
Görsel 2.6	İsrail hidrokarbon sahaları	41
Görsel 2.7	Katakolon Havzası, Yunanistan	44
Görsel 2.8	Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bugüne kadar açtığı petrol ve doğalgaz arama kuyuları	46
Görsel 2.9	Antalya, Finike, Rodos havzaları için potansiyel arama hedefleri ve açılması tavsiye edilen sondaj kuyuları	47
Görsel 2.10	İskenderun havzası potansiyel arama hedefleri ve açılması tavsiye edilen sondaj kuyuları	47
Görsel 2.11	GKRY ile Mısır arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita	50
Görsel 2.12	GKRY'nin karasuları, kıta sahanlığı, MEB iddiasında bulunduğu deniz alanlarını ve ilan ettiği ruhsat bölgelerini gösteren harita	52
Görsel 2.13	Sevilla Haritası	53
Görsel 2.14	EastMed Boru Hattı Projesi – Geliştirme Aşaması.....	57
Görsel 2.15	Yunanistan ile Mısır arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita	59
Görsel 2.16	Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Antlaşması coğrafi koordinatları.....	76
Görsel 2.17	Türkiye KKTC arasında planlanan doğalgaz hattı.....	76
Görsel 2.18	Türkiye Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları Haritası.....	77
Görsel 2.19	Türkiye'nin Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı	80
Görsel 2.20	Çakışan ruhsat bölgeleri.....	83
Görsel 2.21	Türkiye ile Libya arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita	89
Görsel 2.22	Türkiye'nin Düşey Hatlara Göre Karşılıklı Kıyılarını Gösteren Harita.....	90
Görsel 2.23	Türkiye'nin Dünya Haritasındaki 1,5° Enlem Farkını ve Bu Enlem Farkından Yola Çıkılarak Belirlenen Diyagonal Hatlara Göre Türkiye'nin Karşılıklı Kıyılarını Gösteren Harita	91

Görsel 3.1	Deniz Alanları	134
Görsel 3.2	Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası	154
Görsel 3.3	Kanal Adaları Davası	157
Görsel 3.4	Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası	161
Görsel 3.5	Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası.....	163
Görsel 3.6	Romanya-Ukrayna Deniz Alanı Sınırlandırma Davası.....	166

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HEREMA	: Hellenic Hydrocarbons and Energy Resources Management Company
ICJ	: Uluslararası Adalet Divanı
IHO	: Uluslararası Hidrografi Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
UN	: Birleşmiş Milletler
USGS	: ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi

GİRİŞ

Doğu Akdeniz coğrafi olarak Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasındadır. Doğu Akdeniz Karadeniz, Cebelitarık ve Süveyş üzerindeki deniz trafiğini, Orta Doğu ve Hazar enerji merkezlerini ve buralardaki boru hatlarını denetleyecek konumdadır. Bölgedeki Kıbrıs Adası; Süveyş Kanalı ile Hint Okyanusu'na, Cebelitarık ile Atlantik Okyanusu'na, Türkiye üzerinden Karadeniz'e ve Ortadoğu'ya yani petrol yataklarına açılan bir kapı olması dolayısıyla oldukça stratejik ve merkezi bir noktadadır. Jeostratejik konumu dolayısıyla Doğu Akdeniz, küresel ve bölgesel ölçekte her daim önemli ve güncel bir bölge olarak kalmaya devam edecektir. Bölgenin sahip olduğu bu önemli konuma ilaveten 2000'li yılların başlarında keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynakları, kıyıdaş devletler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bölgenin kendisine ait stratejik öneminin yanı sıra Orta Doğu'nun kaotik ortamına olan yakınlığı burayı potansiyel çatışma bölgesi yapmaktadır. Özellikle Ekim 2023'te başlayan İsrail-Filistin Savaşı¹ Doğu Akdeniz'i sıcak çatışma bölgesine dönüştürecek riskler taşımaktadır. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Avrupa Birliği (AB) gibi küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'deki politikaları bölgedeki güç dengelerini değiştirecek potansiyele sahiptir.

Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY), Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)² ile yaşadığı çatışmanın temelinde egemenlik meselesi vardır. Bu egemenlik meselesi deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkindir. Türkiye açısından Doğu Akdeniz ilk başta bir egemenlik sonrasında güvenlik ve enerji meselesi iken KKTC için tamamıyla bir varoluş meselesidir. Yunanistan açısından Doğu Akdeniz, Türkiye'yi çevreleyeceği bir kısa görevini görecek ve aynı zamanda enerji merkezi olabilecek bir fırsat iken, GKRY³ açısından enerji transitinde kendisine başrol verecek bir imkân ve bunun neticesinde Türkiye ile KKTC tarafından tanınmasını sağlayabilecek bir baskı unsurudur.

¹17.10.2023'te Filistin ile İsrail arasında başlayan savaş. Bkz: "İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı? İsrail-Filistin savaşında son durum" NTV. (2023, Ekim 10)

²Tezde Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY 'taraf devletler' veya ' taraflar' olarak anılmıştır.

³Tezde GKRY bir devlet olarak değil, idari bir yönetim olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu tezin amacı, Doğu Akdeniz'in bölgesel aktörlerinden olan Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY'nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda ileri sürdükleri tezlerin politik ve hukuksal boyutlarını analiz etmek ve taraflar arasında güven ve istikrar ortamının kurabilmesi için çözüm önerileri sunmaktır. Bu paralelde muhtelif hipotezler oluşturulmuştur. Çalışmada yer alan veriler ve analizler ile hipotezlerin geçerliliği tetkik edilmiştir. Ortaya konulan araştırma bulguları, tezin ilgili bölümlerinde ve sonuç kısmında değerlendirilerek hipotezlerin ne derece geçerli ve doğru olduğu açıklanmıştır.

Bu çalışmanın hipotezleri şu şekildedir: Doğu Akdeniz jeostratejik önemde bir çatışma bölgesidir. Enerjinin devletler arasında bir çatışma sebebi olmasından mütevellit Doğu Akdeniz'in sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları, bölgesel ve küresel devletler arasında çatışmaya neden olmaktadır. Bölge devletleri arasındaki çatışma, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda olup özünde bir egemenlik meselesidir. Türkiye ve KKTC'nin savunduğu Doğu Akdeniz tezleri, uluslararası hukuka uygundur. Doğu Akdeniz çatışması, Kıbrıs Adası'nın önemini bir kere daha ortaya çıkarmış ve tartışmalı egemenlik meselesini daha da çetrefilleştirmiştir. Akdeniz'de taraflar arasındaki çatışma, uluslararası konjonktürün hızla değişmesi nedeniyle çözümlenmek zorundadır.

Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ve aynı zamanda birbirlerine komşu olan Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY arasında deniz yetki alanları üzerinde özellikle kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerinde derin anlaşmazlıklar söz konusudur. Bu anlaşmazlıklar taraflar arasında mevcut olan ve kronikleşmiş sorunlara bir yenisini daha ekleyerek aralarındaki çatışmayı çetrefilleştirmiştir. Doğu Akdeniz halihazırda küresel aktörlerin güç mücadelesinde sahne aldığı ve bitmek bilmez savaşların adresi Ortadoğu'ya olan yakınlığı ile sıcak çatışma bölgesine dönme potansiyeli çok yüksek olan bir bölgedir. Böylesi bir risk mevcutken Türkiye ve KKTC'nin, Yunanistan ve GKRY ile yaşadığı derin anlaşmazlıkların şiddetli çatışmalara dönüşmesi hem bölgesel hem de küresel anlamda büyük tehlikeler doğuracaktır. Dolayısıyla komşu kıyıdaş devletler olarak Yunanistan ve GKRY'nin, Türkiye ve KKTC ile arasındaki egemenlik tartışmalarının son bulması ve çözümlenmesi gerekmektedir. Bu tez çalışması Doğu

Akdeniz çatışmasının politik ve hukuksal boyutlarını ortaya koyarak, çatışmaya çözüm sunmak amacıyla yazılmıştır.

Bu tez çalışmasının önemi Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz iddialarını politika ve hukuk dalları ile birlikte analiz ederek, uluslararası ilişkiler disiplininde harmanlamasıdır. Çalışmada Doğu Akdeniz bölgesinin analiz edilmesinin birçok önemli nedeni vardır. Her şeyden önce bölge yüksek jeopolitik ve jeostratejik değere sahiptir. Bölgenin sahip olduğu bu değerlere ilaveten son yıllarda keşfedilen enerji kaynaklarının büyük oranlarda rezervlere sahip olması bölgenin önemini daha da artırmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin incelenmesinin diğer önemli nedeni, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyısı olmasıdır. Tezin kilit noktalarından birisi, Kıbrıs Adası'nın tartışmalı hukuksal statüsünün deniz yetki alanlarına olan sirayetidir. Bu bağlamda tezin önemi, KKTC'nin Kıbrıs Adası üzerinde deniz yetki alanlarına sahip olduğunu ortaya koymasındır. Tezin bir diğer önemi ise Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY'nin hangi uluslararası hukuk ilkelerine dayanarak Doğu Akdeniz politikalarını oluşturduğunu analiz etmesidir. Çalışmanın vurguladığı bir başka önemli husus, Doğu Akdeniz'de Yunanistan'a ait olan Meis Adası'nın yanında yer alan Fener Adası ve Kara Ada'nın Yunanistan'a değil, Türkiye'ye ait olduğunu açıklamasıdır. Tezin bir diğer önemi, tarafların deniz yetki alanlarının nasıl sınırlandırılması gerektiğini analiz etmesidir. Bu bağlamda tarafların kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgeye sahip olup olmadığı, eğer sahipse bunun ne ölçüde olduğu ve hangi adanın hangi etkiyi alması gerektiği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın bir diğer önemli detayı, çalışmada Ege Denizi tabiri yerine Adalar Denizi tabirinin kullanılmış olmasıdır.

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde kavramsal analiz yapılarak çatışma ve enerji kavramları uluslararası ilişkiler perspektifinden ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Doğu Akdeniz'in politik analizi yapılmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'ın tarihsel sürecine konuya temel olması açısından değinilmiş, Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi açıklanmış, Doğu Akdeniz havzasında yer alan enerji kaynaklarının detaylı incelemesi yapılmıştır. Çalışma petrol ve doğalgaz rezervleri ile sınırlı olup, kara rezervlerine ve Doğu Akdeniz havzasında yer alan diğer devletlerin (İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Tunus) açık deniz rezervlerine yer vermemiştir. Çalışma taraf devletler arasında sorun teşkil eden bölgeyi incelediği için bu

bölgede yer alan Türkiye, Yunanistan, KKTC, GKRY, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır ve Libya'nın deniz rezervleri ile sınırlandırılmıştır. Tarafların Doğu Akdeniz'de savundukları tezlerin neler olduğu ortaya koyulmuş; bu tezlerin politik ve hukuksal analizi yapılmış ve uluslararası ilişkiler disiplini bünyesinde yorumlanmıştır. Bölgenin küresel anlamda bir çatışma alanı olması ve küresel güçlerin Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY'nin politikalarını etkileme kapasitesine sahip olması açısından ABD, Rusya, Çin ve AB'nin bölge politikalarına yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde uluslararası hukukta deniz yetki alanlarının nasıl sınırlandırıldığına ilişkin açıklamalar yapılmış ve tarafların deniz yetki alanlarına ilişkin hukuksal iddiaların analizine yer verilmiştir. Bu bağlamda uluslararası hukukta deniz alanlarının neler olduğu tanımlanarak, bölgedeki çatışmanın kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerinde olması dolayısıyla bu deniz alanları detaylandırılmıştır. Tez petrol ve doğalgaz hidrokarbon kaynakları ihtilafı ile sınırlandırıldığı için tezde balık stokları, büyük sürü oluşturan göçmen türleri ve deniz memelileri gibi canlı kaynaklara; kömür, titanyum, altın, monazit, zirkon, bakır, demir ve fosforit gibi cansız kaynaklara yer verilmemiştir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında temel ilkeler açıklanarak, bazı Uluslararası Adalet Divanı (UAD) kararları incelenmiştir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair temel hukuki ilkeler ve incelenen davaların ortaya koyduğu neticeler paralelinde tarafların tezleri yorumlanarak, Doğu Akdeniz'de hangi adanın nasıl bir deniz yetki alanına sahip olabileceği analiz edilmiştir.

Tezin sonuç kısmında, çalışmanın bulguları ortaya konularak, çatışmanın çözümüne dair öneriler verilmiştir.

Tez konusuna yaklaşımdaki olası en büyük zayıflık, taraf devletlerin uluslararası konjonktürde eşit güce sahip olmamasıdır. Ayrıca bölgenin Orta Doğu'ya açılan bir kapı olması ve küresel ölçekte önem arz etmesi sunulacak olan çözüm önerilerinin küresel devletler tarafından manipüle edilmesine sebep olabilir. Tüm tarafları tam anlamıyla memnun edecek bir formülün böylesi zorlu bir coğrafyada kabulü kolay bir şekilde mümkün olmasa bile mutlak kazanç anlayışı ile devletlerin ortak bir paydada birleşebileceği fikri öne çıkarılmıştır.

Bu tez nitel araştırma yöntemi ile yazılmıştır. Bu yöntem ile çalışmada incelenen konuya dair olay ve olgular gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmuş, sonuçlara olduğu kadar süreçlere de odaklanılmış, farklı disiplinler birleştirilmiş, çalışmaya sorgulayıcı ve

yorumlayıcı bir yaklaşım hâkim olmuştur. Çalışma, incelediği konu itibarıyla Etik Kurul İzni gerektirmemektedir.

Tezin veri toplama aşamasında metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren bu yöntem ile verilerin çeşitliliği sağlanmış, çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği artırılmıştır. Metin analizi yapılırken en sık kullanılan tekniklerden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi kullanıldığı için tezde tümevarım ilkesi etkin olmuş, verilerin altında yatan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmış, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Literatür taramasını da içeren bu yöntem ile olgu ve olaylar kronolojik sıraya göre incelenmiştir.

Tezde incelenen metinler içinde çalışmanın temelini oluşturan en önemli kaynaklar, Birleşmiş Milletler (BM) ve UAD verileridir. Diğer önemli kaynaklar arasında devletlerin resmî kurumlarından ve enerji şirketlerinden alınan veriler ile AB organlarından elde edilen raporlar yer almaktadır. Tezde yerli ve yabancı uluslararası ilişkiler literatüründen faydalanılmıştır. Farklı görüşlerin yansıtıldığı makaleler ve yayınlar, gazete haberleri, haritalar ile konusunda uzman kişilerin yazdığı kitaplar ve araştırmalar bu tezde veri toplamanın diğer yöntemleri olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KAVRAMSAL ANALİZ

Kuram ya da diğer ifadeyle teori, olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri değerlendirmek için gerekli bir çerçevedir. Kuramların betimleme, açıklama ve öngörme olanaklarını sunması kavrayışı kolaylaştırır. Uluslararası ilişkilerde savaşların önlenmesi ve barışın devamının sağlanabilmesi için kuramların rehberliğine ihtiyaç vardır. Kuramlar, sürekli değişen dünya koşullarındaki olayları, olguları, savaşları, barışları ve politikaları analiz etmesi açısından aydınlatıcıdır. Kuramlar göreceli bakış açısına sahiptirler, bu açıdan doğru da olabilirler yanlış da ancak önemli olan bir anlayış/açıklama oluşturabilmeleridir. (Arı, 2013, s. 17; Knutsen, 2015, s. 14)

“Gerçeklik ne bir teoriyle ne de bu teoriyi temsil edebilecek bir modelle eşleşik olacaktır... Teori gerçekliğin bir kısmını açıklar... Mesele hakikat ise, o zaman teorilerin değil, yasanın alanındayız demektir... Yasalar gözlem olgularıdır, teoriler ise bunları açıklamak için getirilen kurgusal süreçlerdir” (Waltz, 2015, s. 13-16)

şeklindeki açıklamasıyla Kenneth Waltz, teorilerin gerçekçi olup olmadığından ziyade yararlı olup olmadığının önemine dikkat çekmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplinde uluslararası sistemin yapısını anlamak, devletler arasındaki ilişkilerin analizini yapmak, çatışma ve savaşları sona erdirmek ve barışın devamlılığını sağlamak gibi konularda farklı kuramlar geliştirilmiştir. Her kuram diğerinin eleştirisiyle ortaya çıkarken, uluslararası sistemi tam anlamıyla açıklayan ve tamamen geçerli olan bir kuramdan bahsetmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerin dayandığı temel mantığın ne olduğunu, uluslararası sistemin bir parçası olan devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini, çatışma esaslarını ve güç dengesinin bu devletler üzerindeki etkisini bazı kavram ve kuramlar ışığında incelemek yararlı olacaktır.

1.1 Çatışma Kavramı

Çatışma insan hayatının doğal bir olgusu olarak bireyler, gruplar, toplumlar ve devletler arasında ortaya çıkabilir ancak dünya barış ve güvenliğine tehdit oluşturan ve uluslararası düzeyde etkileri bulunması bakımından devletler arasındaki çatışma, diğerlerine göre çok daha önemli bir fenomendir. (Ak, 2015, s. 5) Devletler arasındaki çatışmaların nedenlerini ve bunları savaşa dönüştüren etkenleri inceleyen uluslararası ilişkiler disiplinde çatışma, uluslararası politikayı ve yapıyı etkilemesi bakımından bir alt çalışma alanı olarak yer almaktadır.

Çatışma, en kısa tanımıyla değerler ve kaynaklar üzerinde hak iddia eden tarafların bilinçli olarak birbirine karşı koymasidir. Çatışmanın başlıca nedenleri arasında ülke sınırları, milliyetçilik duygusu, etnik unsurlar, sömürge yönetiminden kaynaklı fakirlik, doğal kaynakların paylaşımı gibi ekonomik faktörler ve ideolojik farklılıklar yer almaktadır. (İnat ve Duran; 2010, s. 10-13) Devletler arasındaki bir mesele hukuksal uyuşmazlıklar (legal disputes) ve siyasal uyuşmazlıklar (political disputes) olarak sınıflandırılmaktadır; hukuksal uyuşmazlıklarda devletler iddialarını uluslararası hukukun ilkeleri doğrultusunda şekillendirirken, siyasal uyuşmazlıklarda tarafların menfaatlerinde uyuşmazlık söz konusudur. (Ak, 2015, s. 11-12) Tarafların kıt kaynakları elde etmek, güç ve değer kazanmak için aralarında devam ettirdikleri mücadele, kazan-kaybet temelinde veya uluslararası ilişkiler literatürü ifadesi ile sıfır toplamlı (zero sum game) güç politikasını ortaya çıkarmaktadır. (Akyeşilmen, 2021, s. 21) Taraflar siyasi amaçlarına ulaşmak için uluslararası hukuk ilkelerini kendi menfaatleri paralelinde kullanmaktadırlar. Dolayısıyla siyasal ve hukuksal çatışmalar birbirini kapsayan olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde çatışma ve barış hareketleri alanında Johan Galtung'un fikirleri literatüre sağladığı katkılar açısından önemlidir. Galtung, şiddet ve savaş, çatışma ve barış kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirmiştir. Buna göre fail ve kurban arasında şiddet, savaşanlar arasında savaş, aktörlerin amaçları arasında çatışma ve barış ortaya çıkar. Aktörler birey de olabilir topluluklar da olabilir; her iki durumda da barışın temel ölçütü insanlara ne olduğudur, hangi boyutlarda temel ihtiyaçlarının ve temel haklarının karşılandığıdır. Bu açıdan bakıldığında çatışmaların çözümü psikoloji, sosyoloji, tarih, ekonomi, hukuk, uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilimlerle iç içedir. Ayrıca barış çalışmalarının fizik, kimya, anatomi, patoloji ve sağlık bilimleri gibi disiplinlere ihtiyacı olduğunu söylemeye gerek yoktur. (Galtung, 2010, s. 21-22) Her ne kadar diğer disiplinlerle bağlantılı ve ayrılmaz olsa da çatışma ve barış sadece uluslararası ilişkiler disiplini altında çalışıldığı için barış kavramının gelişimine de bu disiplin altında bakılmaktadır. Nitekim barış kavramı uluslararası ilişkiler disiplininde incelendiğinde, zamana yayılan süreçle birlikte güçlülerin statükolarını korumak için bu kavramı kullanmaya başladıkları görülmektedir. Barış; devletlerin kendi amaçlarına ulaşmak için kullandıkları şiddeti meşru kılmaya yönelik bir kavram olarak kötüye kullanılmaya açıktır. Bu açıdan 'adil savaş' gibi kavramların istismar edilmemesi için barışın ancak barışçıl yollarla kurulması gerekmektedir.

Galtung, barış çalışmalarındaki sorunların arkasında yatan etkeni ve devletler arasındaki güç savaşının nedenini Avrupa'da 1648'de kurulan Westphalia devlet sistemine bağlamıştır. Avrupa'da feodal prensler, askerî sınıftan ve aristokrasiden ortaya çıkarken kullandıkları güç, ekonomik ve kültürel değil tam tersi zorlayan/yıkan bir güç olan askerî güçtü. Diğer bir ifadeyle prensin dini, ideolojik ya da ekonomik konulara ilişkin etkisi sorgulanabilirken, askerî konularda kimse meydan okuyamamaktaydı. Prens in toprağı ve alanı, onun gücünün temelini oluşturmaktaydı. Bundan dolayı modern devletler vatandaşlarına, ekonomik ve kültürel alanlarda özgürlük verebilir fakat askerî konularda veremez fikri ortaya çıkmıştır. Güç pratiğinin anlamı, *ultimo ratio regis* başka bir ifadeyle kralların son argümana sahip olması idi. Bu daha sonra günümüze kabinenin, başkanın ve genel sekreterin son argümanı olarak yansımıştır. Galtung (1998, s. 401; 2010, s. 23) Dolayısıyla *ultimo ratio regis* yaklaşımına istinaden şiddetin meşru kılınmasının önüne geçilmesi ve barışın tesisinin yorum farkına yer bırakmayacak şekilde net ve kesin tanımlamalarla ifade edilmesi gerekmektedir.

Ultimo ratio regis yaklaşımına karşı olarak uluslararası ilişkiler liberal yaklaşımına göre uluslararası örgütler, devletler arasındaki çatışmaları önleme konusunda önemli bir yere sahiptir. Uluslararası örgütlerin bilginin akışını artırması ve iş birliği için koordinasyon sağlaması barışın tesisine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda uluslararası örgütlerin evrensel değerlerle bütünleşmiş ilkeleri, çatışan taraflar arasında uyum sağlayabileceği için barışın kurulmasında etkin olabilecektir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM'nin amacı, çatışmaları önlemek⁴, uluslararası barış ve güvenliği korumaktır.⁵

⁴2001 yılında çatışmaların önlenmesi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması hususunda BM bünyesinde yayınlanan "Silahlı Çatışmaların Önlenmesi Raporu" iki tür önleyici aksiyon sunmuştur: 1. "Doğrudan veya operasyonel önleyici aksiyon"; ortaya çıkan çatışma krizleri durumunda uygulanan tedbirler ve müdahale yöntemlerinden oluşmaktadır. Bu stratejide, caydırıcılık ön planda olup saldırgan taraf üzerinde pozitif ve negatif teşvikler kullanılarak etki kurulmaktadır. 2. "Yapısal önleyici aksiyon"; çatışma krizlerinin doğmadan engellenmesi veya ortaya çıkmasından sonra bir daha tekrar etmemesi için alınması gereken önlemleri oluşturmaktadır. BM'nin çatışmayı önlemek için kullandığı araçlar arasında BM iyi niyet misyonu (good offices), BM uluslararası veri toplama misyonu (fact finding), BM Özel temsilciliği misyonları ve yüksek düzeyde BM Genel Sekreteri'nin çatışma bölgelerini ziyaretleri vardır. BM gibi Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve AB gibi örgütlerin de çatışmaları önleyici faaliyetleri vardır. AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy) bölgesel dış politika ve güvenlik konularında çözüm sunmakta ve bu bağlamda hem yapısal hem de doğrudan önleyici diplomasi stratejileri uygulamaktadır. (Özçelik, 2020 s. 11-13)

⁵"Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak ve saldırı eylemlerinin veya diğer barış ihlallerinin bastırılması için etkili toplu önlemler almak ve uluslararası uyuşmazlıkların veya barışın bozulmasına yol açabilecek durumları, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak düzeltmek veya çözüme kavuşturmak." (United Nations [UN-Birleşmiş Milletler] Charter (Şartı), m.1/1) "Devam etmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye sokması muhtemel olan herhangi bir anlaşmazlığın tarafları, öncelikle müzakere, soruşturma, arabuluculuk,

Tüm bunlarla birlikte BM'nin evrensel ilkeler doğrultusunda üstlendiği uluslararası barışı koruma misyonuna rağmen örgütün kendi içinde barışı engelleyen karar mekanizmaları vardır. Bir tarafta tüm ülkeleri eşit kabul eden Genel Kurul yer alırken, diğer tarafta Genel Kurul ne karar almış olursa olsun bunu tersine çevirecek Güvenlik Konseyi mekanizması vardır. Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olarak İngiltere, Fransa, ABD, Rusya ve Çin Genel Kurul'un almış olduğu kararları veto etmek suretiyle bu kararların uygulanmasına engel olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde BM, Genel Kurul'un yansıttığı idealizm teorisi ile Güvenlik Konseyi'nin yansıttığı realist teorinin çarpıştığı bir kurum olarak çoğu zaman çatışmaları önleyememiş ya da barışın kurulmasında başarısız olmuştur.⁶ Nitekim Soğuk Savaş sürecinde nükleer savaş tehdidinin getirdiği caydırıcılık çatışmaların önlenmesinde diplomatik düzeyde etkili iken, Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu sistem yıkılmış ve istikrar ortamı sona ermiştir. Uluslararası sistemdeki istikrarsızlıkla birlikte bölgesel ve devlet-içi çatışmalar artmış ve devlet-dışı aktörler çatışmalarda daha fazla rol almaya başlamıştır.

1.2 Çatışma Çeşitleri

Çatışma, Galtung Analizi ve HIIK Analizi (Heilderberg Institute for International Conflict Research [Heilderberg Enstitüsü Uluslararası Çatışma Araştırmaları]) çerçevesinde incelenecektir.

1.2.1 Galtung Analizi ve Transcend Yaklaşımı

Galtung, çatışmayı dört farklı seviyede analiz etmektedir: Micro çatışma, bireyin kendi içinde ve diğer bireyler arasındadır. Meso çatışma, ülke içindeki cinsiyetler, kuşaklar, sınıflar, ırklar ve milletler arasındadır. Makro çatışma, ülkeler ve milletler arasındadır.

uzlaştırma, tahkim, yargısal sulh yoluyla çözüm arayacak; bölgesel kuruluşlara, düzenlemelere veya kendi seçtikleri diğer barışçıl araçlara başvuracaktır.” (UN Charter, m.33/1)

⁶BM'nin barışı koruma ve çatışmaları sonlandırmada başarılı olduğu operasyonlar şunlardır: Namibya 1989-1990, Kamboçya 1992-1993, Mozambik 1992-1994, El Salvador 1991-1995, Guatemala 1997-1997, Doğu Slavonya/Hırvatistan 1996-1998, Doğu Timor 1999-2002, Sierra Leone 1999-2005, Burundi 2004-2006, Doğu Timor 2006-2012, Fildişi Sahili (Kotdivuar Cumhuriyeti) 2004-2017 ve Liberya 2003-2018. (UN News, 2022, Aralık 10). BM'nin çatışmaları sonlandırmada başarılı olduğu operasyonlar olsa da BM, müdahil olduğu operasyonların genelinde başarısız olmuştur. BM'nin barışın kurulmasına yönelik başarısızlığını ispat eden son savaş; Ekim 2023'te başlayan İsrail-Filistin Savaşı'dır. İsrail'in binlerce Filistinliyi öldürdüğü, yüzlercesini göç etmek zorunda bıraktığı ve soykırım suçu işlediği Gazze'de; acilen insani ateşkes talep edilen karar, 27 Ekim'de BM Genel Kurulu'nda 153 oyla kabul edilmişti. ABD ve İsrail'in ret oyu verdiği karar, bağlayıcılığı olmasa da BM'yi işlevsizleştirmiştir. Genel Kurul'daki kararların aksine bağlayıcı kararlar alma yetkisi olan Güvenlik Konseyi'nde, 16 Ekim'de Rusya tarafından sunulan Gazze'de insani ateşkes tasarısı ise ABD, İngiltere ve Fransa'nın karşı çıkmasıyla kabul edilmemişti. Sonuçta BM'nin, Gazze'de barışı kuracak mekanizmalardan yoksun olduğu ortaya çıkmıştır. (TRT Haber, 2023, Aralık 13).

Mega çatışma, bölgeler ve uygarlıklar arasında gerçekleşmektedir. (Galtung, 2010, s. 27) Galtung, devletler düzeyindeki çatışmalara ilişkin olarak çözümü, devletlerin varlığı yok sayılamayacağı için devlet sistemini silikleştirmek yerine bölgeler sistemini ya da bir ölçüde küresel sistemi kurmakta ve sosyal bilimleri küreselleştirmekte görmüştür. Mesela uluslararası ilişkileri küreselleştirmek için bu dalın devletler arasındaki ilişki ağına ayrıca cinsiyetler arası, jenerasyonlar arası, ırklar ve sınıflar arası ilişkiler de dahil edilmelidir. Bu, devletler içinde alt bölünmeler olmaksızın dünyaya bir bütün olarak bakmayı gerektirir. Galtung'a göre şiddet, savaş, barış, çatışma ve barış konuları ne devlet sisteminin ne de uluslararası ilişkilerin tekelindedir. Barış çalışmaları genel olarak insani durum ile ilgilidir, barış için acı çekmenin azaltılması ve insani gereksinimlerinin tamamlanması gerekmektedir. Çatışma çözümünü zorlaştıran en büyük engel ise geçmişin izlerinde ilerlemektir. Özellikle makro ve mega çatışmalarda geçmişte yaşanan olaylar yeni çatışmalar doğurmaktadır. Böylece negatif tutum (hisler/nefret) ve negatif davranış (eylem/şiddet) modelleri ortaya çıkmaktadır. Topluma geçmiş çatışmaların ve haksızlıkların sürekli anlatılıp, öykülenmesi çatışmayı yeniden alevlendirecektir. Barış çalışmaları, temel insan ihtiyaçları ve haklarını merkez alan barışçıl, demokratik, savunma amaçlı ve eşitlikçi kurumlar aracılığıyla gelişen yumuşak güce dayanır. Politik açıdan bakıldığında ise demokrasinin varlığının barışı garantilediği söylenemez. Esasında demokratik hükümetler ve kurumlar barış için ne yeterli ne de gereklidir. Şiddet içermeyen çatışmanın dönüşümü gereklidir fakat bu, adil ve serbest seçimlerle otomatik olarak gelmeyecektir. Askerî açıdan bakıldığında ise barış, ateşkes ile kıyaslanmaktadır. Şiddetin yokluğu kendi içinde iyi bir şey iken ateşkes yeniden silahlanmaya hizmet edebilir ve savaşın bir sonraki aşamasına sebep olabilir. Hatta arabuluculuk bile savaşa paralel işleyebilir. Birçoğu için barış, insan hakları için mücadele ile eş anlamlıdır. Ancak bölgesel düzeyde insan haklarının korunması, küresel barış için yeterli değildir. Bazı kişiler ekonomik ve sosyal gelişimin barışa yol açacağını ileri sürmektedir. Eğer bu gelişim, şiddet içermeyen çatışmanın dönüşümü için bir kapasite inşasını içeriyorsa bu durumda barış ortaya çıkacaktır. (Galtung, 2010, s. 24-25) Galtung, gelişimin sadece maddi kaynak ve zenginlik elde etmeye yönelik olduğu durumlarda sonucun barış yerine belki de daha çok savaş olacağına vurgu yaparak barış inşasının kendi mantık ve gereksinimleri olduğunun altını çizmiştir.

Galtung yurt içindeki barış hareketinin kültürel, ekonomik ve askerî güç hareketleri ile ilişkilendirilmesinin elzem olduğunu belirtmiştir. Bu gereklilik uluslararası barış için de

geçerlidir. Bu bağlamda kültürel güç hareketi ile somut politika alternatifleri formüle eden entelektüeller, ideolojik/dini elitler ve barış araştırmacıları ile sağlam iş birliği kurulmalıdır. Aynı şekilde siyasi alanda iyi ilişkileri olan, mesajları alıp kararların verildiği koridorlara taşıyan kişilerle bağlantılar sağlanmalıdır. Ekonomik gücün etki alanında ise tüm toplum ve sektörler barış hareketinin neyi temsil ettiğinin inka edici bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir. Toplumlar silah yükünü taşımalarının onları daha kötü duruma sokacağı ve silah endüstrisinin dönüşümünün mümkün olduğu anlatılmalıdır. Silahlı çatışmaların hüküm sürmediği bir dünyada insanlar daha yüksek refah seviyelerine ulaşacaktır. Barış hareketlerinin askerî güçle bağlantısında ise, bu sorunların orduların içinde de gündeme getirilmesi gerekmektedir. (Galtung, 1998, s. 404) Sıkıca bütünleşmiş sosyal sistemlerdeki barış hareketlerinin inşası, uluslararası milletler topluluğu gibi gevşek bütünleşmiş olanlardan daha kolaydır. Ne kadar sıkı bütünleşme olursa taraflar için olumlu eylem alanı da o kadar büyür ve negatif etkileşimin pozitif etkileşime dönüşme olasılığı artar. (Galtung, 1965, s. 252) Tüm bunların sonucunda barış kültürel, ekonomik, politik ve askerî güçleri harekete geçirecek bir araç olarak bu alanları sinerjik bir şekilde bir araya getirecek potansiyel güce sahiptir.

Galtung'un 1998 yılında ortaya koyduğu 'transcend' olarak adlandırılan çatışma dönüşümü yaklaşımı, aşkın yöntem olarak ifade edilmektedir. Transcend yaklaşımında öncelik, güvenlikten ziyade taraflar arasında uyumlu hedefler oluşturulmasıdır. Bu yaklaşımda çözüm için sorunun kendisinden ya da taraflardan öte yeni bir realiteye gereksinim olduğu saptanmıştır. AB örneğinde olduğu gibi Avrupa'da devletler aralarındaki problemleri yeni bir gerçeklik/oluşum ile çözmüşlerdir. (Aydın, 2020, s. 50-51; Ercoşkun, 2021, s. 6) Dolayısıyla çatışmayı yaratan olaylarda, insanlarda ve ilişkilerde sağlanacak köklü değişiklikler, yeni bir realite ortaya çıkarması ve yapısal anlamda bir dönüşüm gerçekleştirmesi açısından gereklidir. Transcend yaklaşımında birebir diyaloglarla tarafların gelişimine katkı sağlamak, yaratıcılığı teşvik etmek, birlikte şiddet içermeyen yolları araştırmak, tarafları masaya oturmaya razı ederek çatışma çözümü için çalışanları sahneden çekerek yerine doğrudan tarafları bırakmak yer alır. (Galtung, 2000, s. 10) Galtung için neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyecek olan, tarafların birebir diyalog içinde bulundukları transcend yaklaşımıdır. Çatışmanın taraflarını uzlaştırmaya zorlayacak eşiğin ne olduğu ayrıca altı çizilmesi gereken bir unsur olmakla birlikte bu, her durumda farklılık gösterecektir. Bazı durumlarda uluslararası

uyuşmazlıklar ve çatışmalar, barışın tesisine yönelik büyük fırsatlar yaratabilecek potansiyele sahiptir.

1.2.2 HIIK Analizi

1991’de Heidelberg Üniversitesi (Almanya) Siyaset Bilimi Bölümü’nde çalışmalarına başlayan HIIK, bağımsız ve disiplinler arası faaliyet gösteren bir kuruluş olup; devletler arasında ve devlet içinde meydana gelen siyasi çatışmalar, bunların ortaya çıkışı, seyri ve çözümü hakkında araştırmalar yapmaktadır.

HIIK Analizi çatışma çeşitlerini yoğunluklarına göre sınıflandırmıştır: Şiddet içermeyen çatışmalar ve şiddet içeren çatışmalar. (HIIK, 2022)

Şiddet içermeyen çatışmalar, düşük yoğunluktadır. Bunlar uyuşmazlık (dispute) ve şiddet içermeyen krizdir (non-violent crisis). Bir siyasal çatışma bu kavramın bütün unsurlarını karşılıyorsa uyuşmazlık olarak sınıflandırılır. Bir siyasi çatışma en azından bir tarafın kişilerine veya mallarına yönelik örtük veya açık bir şekilde şiddet tehdidinde bulunuyorsa, şiddet içermeyen kriz olarak sınıflandırılır. Burada insanların yaralanması söz konusu değilken mallara karşı şiddet uygulanabilir. Burası kritik eşiştir eğer iyi yönetilemezse, şiddetli krize veya savaşa dönüşebilir. Çatışmaların uluslararası bir niteliğe kavuşup, bölgeselleştiği bir süreçtir. (HIIK, 2022)

2023 yılındaki çatışma yoğunluğu baz alınarak değerlendirildiğinde uyuşmazlıklara örnek olarak Bask eyaletlerinin İspanya’dan ayrılma isteği (1959’dan beri), Malezya ve Singapur arasındaki toprak uyuşmazlığı (1963’te başlayan) ve Fransa ve Birleşik Krallık arasında balıkçılık kaynakları üzerindeki uyuşmazlık (2021’de başlayan) verilebilir. Şiddet içermeyen krizlere örnek olarak Rusya-Gürcistan arasındaki güç mücadelesi (1992’de başlayan), KKTC’nin Kıbrıs’ın kuzey kesiminin toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları için mücadelesi (1983’te başlayan) ve Türkiye ve Yunanistan arasında Adalar Denizi’ndeki egemenlik çatışması (1973’te başlayan) verilebilir. (HIIK, 2023)

Şiddet içeren çatışmalar kategorisinde ise şiddetli kriz (violent crisis), sınırlı savaş (limited war) ve savaş (war) yer almaktadır. Şiddetli kriz orta yoğunluklu çatışma iken, sınırlı savaş ve savaş yüksek yoğunluktadır. Şiddet kasıtlı olarak fiziksel yaralanmaya yol açma olarak tanımlanmaktadır. Bir siyasi çatışma, en azından bir tarafın kişilere karşı ara sıra güç kullandığı durumda şiddetli kriz olarak sınıflandırılır. Burada uygulanan araçlar ve sonuçları genel olarak sınırlıdır. Bir siyasi çatışma, en azından bir tarafın kişilere ve

mallara karşı belirgin bir şekilde güç kullandığı durumlarda sınırlı savaş olarak sınıflandırılır. Burada uygulanan araçlar ve sonuçları bir bütün olarak ciddi neticeler doğurmaktadır. Burada taraflar sistematik olarak şiddet kullanır ve kontrol dış güçlerin eline geçer. Bir siyasi çatışma, en az bir tarafın kişilere ve mallara karşı kitlesel güç kullanması durumunda savaş olarak sınıflandırılır. Burada silahlı güçler düzenli ve sistematik olarak kullanılmaktadır. Sonuçları uzun vadeli ve oldukça yıkıcıdır. (HIIK, 2022)

2023 yılındaki çatışma yoğunluğu baz alınarak değerlendirildiğinde, şu çatışmalar şiddetli krize örnek olarak verilebilir: Yunanistan'daki sistem ve ideolojik temelli toplumsal protestolar (2010'da başlayan), Güney Afrika'daki sistem ve ideolojiye dayalı sosyo-ekonomik protestolar (2018'de başlayan), 1979'dan beri İran ve ABD arasında devam eden ideolojik güç mücadelesi ve Senegal'de hükümet ve hükümet karşıtı protestocular arasında ulusal güç mücadelesine dayalı (2023'te başlayan) çatışmalar. Şu çatışmalar ise sınırlı savaşa örnektir: Meksika'da kaynaklar ve ulusal güç mücadelesine dayalı olarak paramiliter gruplar arasındaki mücadele (2005'te başlayan), 1978'den beri Türkiye ile terör örgütü PKK arasında devam eden çatışmalar, 1962'den beri Suriye'deki Kürt grupların kaynaklar, özerklik ve ülke içinde üstünlük kurma yönündeki mücadelesi ve Kolombiya'da neo-paramiliter gruplar ve sol görüşlü militanların kaynaklar ve ulusal üstünlük kurma yönündeki (2013'te başlayan) çatışmaları. Savaşa örnek olan çatışmalar arasında ise şunlar vardır: Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu (1988'de başlayan), Nijerya ve Çad arasındaki güç mücadelesi (2015'te başlayan), Myanmar'da sistem ve ideoloji temelli güç mücadelesi (1962'de başlayan), Rusya ve Ukrayna arasındaki kaynaklar ve toprak egemenliği üzerindeki mücadele (2003'te başlayan) ve İsrail ile Filistin arasındaki toprak egemenliği çatışmaları (1948'de başlayan). (HIIK, 2023)

Bu kavramsal değerlendirmelerin ışığında Galtung ve HIIK analizlerine göre Doğu Akdeniz'de makro çatışma söz konusu olup, şiddet içermeyen bir kriz durumu vardır. Devletler arasındaki makro düzeydeki çatışmaların temelinde yatan ana faktörün ne olduğu, uluslararası ilişkiler disiplini açısından farklı cevaplar bulsa da bunda Westphalia düzeni ile şekillenen devlet sisteminin etkisi gözardı edilmemelidir. Westphalia'dan beri kralların (günümüz başkanlarının) yıkıcı etkideki askerî güçleri ellerinde tutarak *ultimo*

ratio regis ile şiddeti bir anlamda meşrulaştırmaları (günümüzün adil savaş kavramı) devletler arasındaki çatışmaların temelinde yatan önemli nedenlerdendir.

Egemen devletler temeline dayanan uluslararası sistem, 19. yüzyılda Avrupa merkezli olarak şekillenmiştir. Belirli kurallar çerçevesinde faaliyet gösteren ve birbirleri ile düzenli ilişkilerde bulunan devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem, 1648 Westphalia Barışı ile doğmuştur. Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları’nı bitirmesi ve yeni bir düzen kurması açısından çok önemli olan Westphalia Barışı, her şeyden önce devlet, savaş ve iktidar meselelerinin görüşüldüğü ilk laik uluslararası konferanstır. Kilisenin siyasi etkisi tam manasıyla sınırlandırılmış, Kutsal Roma İmparatorluğu’nun parçalandığı teyit edilmiştir. Westphalia Barışı ile Avrupa artık kendi yasalarına göre hareket eden, kendi politik ve ekonomik menfaatlerini izleyen, özgürce ittifaklar kurup dağıtan ve güç dengesine göre tutum belirleyen bağımsız devletlerden oluşmuştur. (Sander, 2003, s. 100-101) 1648’den II Dünya Savaşı’nın bittiği 1945 yılına kadar olan dönemin uluslararası sistemi, Avrupa merkezli klasik güç dengesi sistemidir. Bu sistem, hiçbir ittifakın ya da devletin, sistemi yıkacak şekilde üstünlüğe sahip olmasına müsaade edilmemesi kuralına dayanmıştır.

I. Dünya Savaşı’nın bitişi olan 1919 ile 1945 arasında sistem, bozuk bir klasik güç dengesi halini almıştır. Avrupa’da parçalanmış imparatorluklar ve bu imparatorluklardan bağımsız olmak isteyen milliyetçi hareketler başlamıştır. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yıkıldığı için sistemin ana aktörleri çökmüş, yeni bağımsız olan devletler ile sistemin üye sayısı artmıştır. İlaveten demokrasi, faşizm (Hitler Almanya’sı ve Mussolini İtalya’sı) ve komünizm (1917 Bolşevik Devrimi) gibi ideolojilerin bünyesinde kutuplaşmalar oluşmuştur. Bu dönemin en büyük özelliği, 19. ve önceki yüzyıllardaki Avrupa üstünlüğünün, 20. yüzyıl ile birlikte ABD ve Asya’ya kaymasıdır. (Ayata ve Yücel, 2015, s. 79)

II. Dünya Savaşı’nda Almanya ve İtalya’ya karşı ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB/Sovyetler Birliği) zafer kazanması ve savaşın yıkıcılığı neticesinde Avrupa’nın her açıdan yıkık bir halde olması, ABD ve Sovyetler Birliği’ni yeni güç merkezleri olarak ortaya çıkarmıştır. Uluslararası sistem ABD ve Sovyetler’in etrafında iki kutuplu ve ideolojik bir yapıya dönüşmüştür. Soğuk Savaş olarak da adlandırılan bu iki kutuplu yapı, 1991’de Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla son bulmuştur. Uluslararası sistem, tek süper güç olarak kalan ABD’nin hâkimiyetinde bir süre kadar devam etse de

2000’li yıllarla birlikte Çin, Rusya ve AB’nin yeni güç merkezleri olarak tekrar sahneye çıkmaları ile çok merkezli bir yapıya doğru evrilmektedir.

Uluslararası sistemin güç dengesi ise bu yapının bir parçası olan devletlerin sistem içinde sahip oldukları askerî, politik, ekonomik, teknolojik ve enerji kaynak kapasiteleri ile belirlenmektedir. (Ayata ve Yücel, 2015, s. 26)

Uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinden olan realizme göre uluslararası politika bir güç mücadelesidir. Öne sürdüğü fikirler ile klasik realizmin ilk kurucusu olarak kabul edilen Thukydides, ‘Peloponnesos Savaşları’ adlı eserinde Atinalılar ve Peloponnesoslular arasında geçen savaşın asıl nedeninin Atinalılar’ın aşırı derecede güçlenmeleri ve Spartalılar’ın da onlardan çekinmeleri olarak yorumlamıştır. (Thukydides, 2019, s. 17) Böylece bozulan güç dengesinin savaşa neden olabileceği, realizmin temel ilkeleri arasında yer almıştır.

Güç dengesi, özerk birimlerin oluşturduğu sistemdeki istikrarı belirtir. Sistemin dengesi bir dış güç tarafından veya sistemi oluşturan diğer birimlerin değişimi nedeniyle bozulursa, sistemde hemen eski dengeyi yeniden kurma ya da yeni bir denge oluşturma eğilimi doğacaktır. Bu tarz bir dengenin kurulmasında iki varsayım öne çıkar: Birincisi, dengelenen birimlerin uluslararası toplumda gerekliliği ve var olmaya hakları olduğu; ikincisi, dengenin olmadığı bir durumda bir birimin diğerleri üzerinde üstünlük kuracağı, diğerlerinin hak ve çıkarlarına zarar vereceği ve sonunda da onları yok edeceğidir. Ancak burada amaç sadece istikrar kurmak değildir. Eğer öyle olsaydı, bir birimin yok edilmesi ya da üzerinde üstünlük kurulması ile bu sağlanabilirdi. Oysaki amaç istikrar sağlamanın yanı sıra herhangi birimin diğerleri üzerinde üstünlük kurması engellenerek, sistemdeki tüm birimlerin korunmasıdır. (Morgenthau, 2006, s. 180-181)

Uluslararası ilişkilerde güç, güç dengesi, mücadele ve çıkar gibi kavramlara vurgu yapan Hobbes, ‘Leviathan’ adlı eserinde insan doğasını, herkesin herkese karşı savaş hali içinde olması olarak tanımlar. Hobbes’a göre insanın doğası bencil, aç gözlü ve içten pazarlıklıdır. İnsanın kendini korumak için her şeyi yapmaya hakkı vardır ancak diğer taraftan ne kadar akıllı ve güçlü olursa olsun hiç kimse hayatta kalma garantisine sahip olmadığı için herkes barışı sağlamaya çalışmalıdır. Güvensizlik ve çatışma durumundan kaçan insanların kendilerini korumak ve mutlu bir hayat sürmek için bütün güç ve yetkilerini tek bir iradeye devrettikleri bir yapı olan devletin de kendini korumak için geliştireceği refleks tıpkı insan doğasındaki gibidir. (Hobbes, 2019, s. 116-155) Gerek

askerî gerek ekonomik açıdan güçlü olan, karşısına çıkan her türlü ordu ile savaşma kabiliyetine sahip olan devletler kendi müdafaalarını sağlayabileceklerdir. (Machiavelli, 2015, s. 66)

Uluslararası politikada devletlerin mevcut gücü muhafaza etmek, gücü artırmak ya da güç gösterisi yapmak gibi belli başlı üç amacı vardır. Bir devletin dış politikası mevcut gücü muhafaza etme eğiliminde ise ve güç dağılımında herhangi bir değişiklik yapma amacı gütmüyorsa bu durum *status quo* olarak adlandırılır. Eğer bir devlet güç dengesini tersine çevirerek mevcut gücünden daha fazla güç elde etme niyetindeyse bu devlet emperyalist/revizyonist olur. (Morgenthau, 2006, s. 50-51) Realizmde devletler tutarlı amaçları oldukları ve stratejilerini bu amaçlara yönelik tasarladıkları için rasyonel; bütün bir ulusun çıkarlarını sürdürdükleri için otonom; eylem bütünlüğü içinde tutarlı hareket etme kapasitesine sahip oldukları için bütünleyici aktörler olarak kabul edilirler. (Grieco, 2015, s. 165-166) Devletin asli görevi, egemenliği altında yaşayan insanların güvenliğini ve refahını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için mevcut durumunu korumak ve olası tehditlere karşı güçlü olmak zorundadır. Hayatta kalmak isteyen devlet, diğer devletlerin niyetlerinden emin olamayacağı için en kötüsünü varsaymak zorundadır. Diğerleri ile iktidar mücadelesi güvenlik ikilemi (security dilemma) kavramını doğurur. Bu kavram kendi gücünü artıran bir devletin, diğerlerinin gücünü azalttığına işaret eder; kendi güvenliği için diğerlerinin aleyhine pozisyon alan devlet ile tehdit altındaki devletlerin karşı pozisyon almasıyla süregelen bir güvenlik ikilemine işaret eder. (Mearsheimer, 2016, s. 90) Bu bağlamda devletlerin uluslararası alandaki davranışlarının çoğu, *si vis pacem para bellum* (barış istiyorsan, savaşa hazırlan) deyimini ile açıklanabilir. (Roskin ve Berry, 2014, s. 264)

Devletler arasındaki çatışma esasları, realizmin yanında neorealizmin sistem analizine de ihtiyaç duymaktadır. Kenneth Waltz, 'Uluslararası Politika Teorisi' adlı eserinde; realizmin birim/devlet düzeyindeki analizine, sistem analizini ekleyerek neorealizmi oluşturmuştur. Yapısal yaklaşımların kimi zaman hayal kırıklığı olduğu söylenece de aslında büyük, önemli ve uzun ömürlü kalıpları açıklamaya yardımcıdırlar. Yapıdaki değişim, devrim niteliğindedir çünkü sistemle birlikte sistem içindeki birimlerin konumları da değişecektir ve bu birimlerin eylemlerinin ve etkileşimlerinin yarattığı sonuçlar hakkında yeni beklentiler oluşacaktır. (Waltz, 2015, s. 88-89)

Neorealizm yaklaşımı açısından bakıldığında çatışmanın sebebi güvenlik ikilemi ve sistemin yapısıdır. Uluslararası sistemin anarşik yapıya sahip olması (Waltz, 2015, s. 112) diğer bir ifadeyle anlaşmazlıkları çözecek ve yaptırım uygulayacak herhangi bir üst yapının olmaması nedeniyle devletler her zaman tehdit altındadırlar. Anarşik yapıli sistem devletleri çatışmaya sürükleyeceğinden, dünya barışının korunması uluslararası sistemdeki güç dengesine bağılıdır. Sistemin devletler üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda çok kutuplu yapının, iki kutuplu yapıya nazaran çok daha fazla belirsiz olması devletler için risk taşımaktadır. Çok kutuplu yapı, devletlerin güvenlik endişelerini artıracaktır. Bu gri ortamda kimin kazanıp kimin kaybedeceği muallak olduğundan, taraflar daha fazla güce ihtiyaç duyacaklardır. Bir devletin güvenlik araçları, bizatihi varoluşlarında, başka devletlerin tehdit edildiği araçlardır. (Waltz, 2015, s. 81) Taraflardan birinin diğerini tehdit olarak algılaması ve silahlanması, diğerinin de silahlanmasına yol açacak ve güvenlik ikilemini doğuracaktır. Anarşik uluslararası sistemde devletin kendisini savunması için kendi gücüne ve kendi kaynaklarına güvenmesi realizmde self-help (kendi başına yapabilme) olarak karşılık bulur. Realist bir siyasetçi ve düşünür olan Machiavelli, ‘Prens’ adlı eserinde kendi gücü ve kendi becerisine dayanan savunmaların iyi, kesin ve kalıcı olduğunu ifade etmiştir. (Machiavelli, 2015, s. 149) İttifaklar ise genelde, yükselen güç karşısında yalnız ve güçsüz kalan devletlerin bir araya gelerek bir denge kurmaya çalıştıkları birliktir.

Neorealizm devleti, uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul etse de uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve lobilerin de etkisinin önemini vurgulamıştır. Klasik realistler gücü amaç olarak değerlendirirken, neorealistler gücü devletlerin hayatta kalmalarını sağlayacak araç olarak değerlendirmektedir; realistler için askerî ve siyasi güç önemli iken neorealistler için bunlara ek olarak teknolojik, kültürel ve sosyal güç de ön plandadır. (Çıtak, 2014, s. 49-55) Realizmde güce sahip olmak önemlidir ancak başka hiçbir devletin güçler dengesini kendi yararına değiştiremeyecek olması da bir o kadar önemlidir. Realistler, devletlerin neden güç istediğine yönelik olarak farklı cevaplar verirler. Klasik realistler için insanın doğası gereği güç istenirken; neorealistler için uluslararası sistemin yapısı nedeniyle güce ihtiyaç duyulmakta ve uluslararası politikada güç, ilk ve daimî çare (*ultima ratio*) olarak kabul edilmektedir. (Waltz, 2015, s. 143) Gücün her şartta ve her zaman bu derece baskın bir unsur olarak kullanılması, kuvvet kullanma ihtimalini sınırlandırması, talepleri

yumuşatması ve çatışmaların çözümlenmesi için özendirici olması açısından son derece etkin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz, rasyonel aktörler olarak devletlerin çıkar ve güvenliklerini bir arada tuttuğu, güvenlik ikileminin süregeldiği ve tipik güç mücadelesinin yaşandığı bir bölge olması açısından realizmin ve neorealizmin yansımalarını taşımaktadır. Tek bir süper gücün olmadığı, birden çok devletin nükleer güce sahip olduğu, BM'nin çoğu zaman (Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesi sonucu) işlevsiz kaldığı ve dünyanın pek çok bölgesinde çatışmaların ve sıcak savaşların devam ettiği günümüz dünyasında uluslararası sistemin anarşik olmasının da etkisiyle bölgede güç mücadeleleri devam etmektedir. Doğu Akdeniz çatışması özünde bir egemenlik çatışmasıdır. Bölge, deniz yetki alanları ve enerji kaynakları üzerinden devletlerin kendi güçlerini korumayı ve artırmayı hedefledikleri hem bir amaç hem de bir araçtır. Özellikle hayatın devamında ve refah seviyesinin yükselmesinde çok büyük etkiye sahip olan enerji, devletlerin dışa olan bağımlılığını azaltacağı, bu devletlere enerji ihracatçısı veya enerji merkezi/enerji transit ülkesi statüsü sağlayacağı için önemli ve yaşamsaldır. Bölgedeki bir devletin hidrokarbon arama faaliyetleri, hak iddiasında bulunduğu deniz yetki alanları ve imzaladığı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) antlaşmaları; bir diğer bölge devletinde, o devletin kendisinden daha fazla güç elde edeceğine ve güç dengesini bozacağına yönelik endişelere sebep olmakta ve çatışmanın en önemli nedenlerini oluşturmaktadır.

Realizm ve neorealizme göre enerji, çatışmanın kaynağıdır. Devletlerin ekonomileri, sanayileri ve orduları için tüketilen enerjinin çok büyük kısmı hidrokarbon kaynaklarından elde edilmektedir, bu kaynaklara sahip olan devletlerin bölgesel ve küresel düzeyde dengeleri değiştirme kapasitesi vardır. (Ata, 2021, s. 73) Dolayısıyla enerji ve güç politikası iç içe geçmiş kavramlar olarak çatışma unsurlarının temelini oluşturan faktörlerdir. Bu sebeple enerji kavramı, bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin keşfettiği hidrokarbon rezervleri aşağıda incelenecektir.

1.3 Enerji ve Enerji Güvenliği

Tarihin ilkçağlarından beri insan yaşamı için önemli olan enerji, günümüz dünyası için vazgeçilmezdir. 1830'larda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte insan gücünün yerini makineler almıştır. Bu geçiş politik, ekonomik ve sosyal açılardan

gelişime neden olurken toplumların refah seviyesinin daha da yükselmesi için iktidarları farklı politikalar üretmeye zorlamıştır. İktidarlar, teknolojinin gelişimi ile birlikte yeni enerji kaynaklarını araştırma ve ülkelerinin ekonomilerini güçlendirme arayışına girmiştir. Sanayi Devrimi'nde keşfedilen buhar gücünün yerini petrol ve doğalgazın alması neticesinde devletler bu kaynakları elde edebilmek için birbirleri ile çatışmalar yaşamaktadır. (Ayata ve Kaya; 2023, s. 219-220)

Enerjiye sahip olan, enerjinin sürekliliğini sağlayan, diğer devletlerin enerjiye ulaşmalarını engelleyebilen, enerji geçiş güzergahlarını kontrol eden ve rakip devletleri eleyen bir devlet kuşkusuz diğerleri üzerinde baskın güç olacaktır. Bunun neticesinde hem kendi ulusal güvenliğini sağlayacak hem de küresel mücadelede baskın konuma yükselecektir. (Ercan ve Algür; 2023, s. 301-302) Devletlerin uluslararası sistemdeki yerini etkileyen başat unsur olarak enerji, dış politika ve güvenlik alanları ile iç içe geçmiştir.

Küresel ve bölgesel boyutlarda yaşanan enerji kaynaklı çatışmalar, enerji güvenliği kavramını geliştirmiştir. Enerji güvenliği enerjinin devamlı bir şekilde güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesidir. Her bölgenin ve devletin sahip olduğu koşullara, enerji ithalatçısı ya da ihracatçısı olmasına, jeopolitiğine ve ekonomisinin gelişmişliğine bağlı olarak enerji güvenliğine ilişkin farklı tanımlar söz konusudur. Enerji ihracatçısı devletler ekonomik kalkınmaları için talep çeşitliliğine ihtiyaç duyarken, enerji ithalatçısı devletler arz çeşitliliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Dünya üzerinde bulunan kaynakların sınırlı olması, bunların düzensiz dağılımı, enerjiye olan ihtiyacın artarak devam etmesi gibi nedenlerle küresel güçler kendi standartlarını korumak için bu kaynaklara erişimde jeopolitik stratejiler geliştirmektedirler. Küresel güçler için enerji kaynaklarının olduğu bölgelerin ve stratejik ticari geçiş yollarının kontrolünü ele geçirmek önemlidir. Bu açıdan özellikle petrolün büyük bölümünün geçiş yollarının denizler olması, denizlerin güvenliği meselesini gündemde tutmaktadır. Özellikle ham petrol yükleme ve boşaltma terminal limanları, boğazlar, geçit ve kanalların güvenliği önem teşkil etmektedir. Çünkü enerjinin transferinde uzun süreli bir gecikmenin olması küresel ya da bölgesel düzlemde büyük sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Enerji güvenliğini etkileyebilecek sorunlar arasında enerji ihraç eden devletlerdeki istikrarsızlıklar, enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik terörist saldırılar, kaynak milliyetçiliğinin yükselmesi,

yatırım eksikliklerinin sebep olduğu kesintiler, doğal afetler, savaşlar/çatışmalar ve siber saldırı tehditleri gelmektedir. Bu sorunlar dolayısıyla enerji politikaları ve arz güvenliği üzerine yapılan çalışmalarda enerji kaynaklarının coğrafi dağılımı, maliyetleri, talep artışları, transfer güzergahları, ithalatçı devletlerin enerji bağımlılık düzeyleri ve enerjiyi ele geçirmek için oluşturulan askerî stratejiler gibi konuların beraber incelenmesi şarttır. (Sevim, 2012, s. 4385-4390; Kılınç-Pala, 2016, s. 49-50)

Enerji güvenliği kavramını oluşturan ve petrolün bir silah gibi kullanıldığı gelişmelere verilebilecek ilk örnekler 1967'deki Mısır-İsrail ve 1973'teki Arap-İsrail savaşlarıdır. Arap devletlerinin İsrail'i destekleyen Batı dünyasına karşı petrolü millileştirmeleri, bu kaynağı bir silah haline dönüştürmüş ve bu silahın kullanım mekanizmasını belirleyecek Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı'nın (Organization of Arap Petroleum Exporting Countries-OAPEC) kurulmasını sağlamıştır. OAPEC'in petrol üretimini kısıması, ambargolar uygulaması ve fiyatları yükseltmesi ile 1970'lerin başlarında dünya ekonomisi durgunluğa girmiştir. Yaşanan bu durgunluğa karşı gelişmiş Batılı ülkeler enerji arzındaki kesintilerden direkt etkilenecek devletler arasında iş birliği yapmak, ortak enerji politikaları geliştirmek, uygulamak ve petrolün bir silah gibi kullanılmasını engellemek için Uluslararası Enerji Ajansı'nı (International Energy Agency-IEA) kurmuşlardır. 1973'teki petrol krizinin tesirinde 1970'li ve 1980'li yıllarda siyasi ve jeopolitik bir boyut kazanan enerji güvenliği; 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitmesi, küreselleşme, Körfez Savaşı, Asya ekonomik krizi ile azalan petrol arzı ve yükselen fiyatlar ve doğal afetler nedeniyle askerî, ekonomik ve sosyal boyutlar kazanarak daha kapsamlı hale gelmiştir. Bu paralelde 2000'lerin başlarından itibaren ana doğal gaz ihracatçısı Rusya'nın izlediği enerji politikaları başta Avrupa olmak üzere büyük tüketiciler tarafından arz güvenliğine yönelik tehdit olarak algılanmıştır. 2006 yılında Rusya'nın, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya gaz taşıyan boru hattını kapatması, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, Rusya-Ukrayna Savaşları (2009, 2014, 2022-günümüz) ABD'nin ve AB'nin, Rusya ile olan ilişkilerinde enerji güvenliğini ana gündem maddesi yapmıştır. (Çelikpala, 2013, s. 9-17)

21. yüzyılda enerji güvenliği politika, ekonomi, sosyoloji ve teknoloji gibi farklı alanları bünyesinde barındıran, askerî boyutun dahil olduğu, devletleri olduğu kadar uluslararası örgütleri de yakından alakadar eden çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Bu çerçevede Asya Pasifik Enerji Araştırmaları Merkezi, enerji güvenliğini dört temel başlık altında

analiz etmiştir: Mevcudiyet (availability), erişilebilirlik (accessibility), ekonomiklik (affordability) ve kabul edilebilirlik (acceptability). Bu kelimelerin İngilizce karşılıkları 'A' harfi ile başladığı için enerji güvenliği kavramı '4A yaklaşımı' ile de anılmaktadır. (Hatipoğlu, 2019, s. 1) Enerji güvenliğinin sağlanmasında kaynakların tükenmesi, tedarik sözleşmeleri, yatırım rejimi, enerji kaynaklarının enerji geçiş yollarının ve enerji tesislerinin güvensizliği gibi çok çeşitli riskler vardır. Bu riskleri minimum düzeyde tutmak, enerji güvenliğinde enerjinin ve güvenliğin dengede kalmasını sağlamak için yeterli enerji temini, istikrarlı fiyat, arzın güvenliği, verimliliğin artırılması, enerji tedarik güzergahının güvenliği, jeopolitik istikrarsızlıklar, santrallerin ve nakil hatlarının güvenliği, enerji tasarrufu, yeni kaynaklar geliştirilmesi ve çevre güvenliği gibi faktörlerin detaylı bir şekilde değerlendirilmesi şarttır. (Erol ve Kaya, 2023, 88-90)

Dünyada sahip olduğu enerji kaynakları ile jeopolitik değeri yüksek olan Ortadoğu ve Hazar bölgelerine özellikle 2000'li yılların başlarında keşfedilen zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla Doğu Akdeniz de eklenmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen bu kaynaklar enerji paylaşım mücadelesi çerçevesinde yeni bir çatışma bölgesini ortaya çıkarmıştır. Bölgede yer alan kıyıdaş devletler Doğu Akdeniz'in kaynaklarından daha çok pay alabilmek için arama faaliyetlerini genişletmekte, tek taraflı MEB alanları ilan etmekte ve diğer kıyıdaş devletler ile sözleşmeler yaparak deniz yetki alanlarını belirlemektedirler. Doğu Akdeniz'in Politik Analizi adlı ikinci bölümde bölgenin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları detaylı bir şekilde analiz edilecek, teze konu olan tarafların politikaları değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2 DOĞU AKDENİZ'İN POLİTİK ANALİZİ

Klasik jeopolitiğin öncülerinden ve uluslararası ilişkiler literatüründe Deniz Hâkimiyet Teorisi kurucusu olarak kabul edilen Alfred Thayer Mahan 1890 yılında yayınladığı ‘The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783’ (Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783) adlı eserinde, Doğu Akdeniz üzerindeki Doğu ve Batı arasındaki mücadeleye yer vermiş ve

“... Nasıl oldu da Akdeniz’de (Navarin muharebesinde-1827) Doğu ve Batı’nın güçleri arasındaki mücadelede düşman donanmalar birbirleriyle karşılaştılar? Bu bir tesadüf müydü, yoksa tekrarlanan ve gene tekrarlanabilecek olan şartların bir sonucu muydu? Eğer ikincisi doğruysa sebebini araştırmaya değer; çünkü doğuda tekrar Türkiye’ninki⁷ gibi büyük bir deniz gücü doğarsa, stratejik sorular da aynı olacaktır. ... Şimdi Batı, Doğu’ya karşı tertiplenirse; İngiltere ve Fransa, 1854’te yaptıkları ve İngiltere’nin 1878’de tek başına gittiği gibi, hiçbir direnişle karşılaşmadan Levant’a⁸ gidebilirler.” (Mahan, 2011, s. 39)

şeklindeki sözleri ile bu bölgenin önemine dikkat çekmiştir. Mahan’ın 135 yıl önce⁹ yazmış olduğu eserdeki görüşleri bugüne de ışık tutmaktadır. Yüzyıllar da geçse bu bölgeye olan yaklaşım her zaman aynı kalacak ve bölge üzerindeki mücadele bitmeyecektir.

Doğu Akdeniz’deki anlaşmazlıklar sadece enerji mücadelesi bağlamında ekonomik değil aynı zamanda hukuki, siyasi ve güvenlik bağlamında çok boyutludur; içinde olduğumuz bu dönemde belirlemekte olan yeni dünya düzeni Doğu Akdeniz’de şekillenecektir. (Ulusoy, 2015, s. 146) Dünya çok merkezli bir yapıya doğru evrilmektedir. Uluslararası sistemin soğuk savaş yıllarındaki iki kutuplu yapısının sona ermesi ile ABD’nin üstünlüğü ele geçirdiği ancak 2000’ler ile birlikte Rusya’nın yeniden küresel güç olma yönündeki uygulamalarının hızlandığı, Çin’in agresif ekonomik politikaları aracılığıyla egemen olmaya çalıştığı ve AB’nin ortak savunma ve dış politika düzenlemeleri ile uluslararası düzeyde aktör olma çabasının sürdüğü bir dönem yaşanmaktadır. Doğu Akdeniz’in birbiriyle bağlantılı çok boyutlu ve çok faktörlü bir çatışma alanı olması, bu çok merkezli yapının bölgedeki yansımasıdır. Bölgede yaşanan deniz alanlarındaki ihtilaflar, imzalanan MEB Antlaşmaları, KKTC’nin izolasyonu, GKRY’nin AB üyeliği,

⁷Osmanlı İmparatorluğu

⁸Doğu Akdeniz

⁹2025 yılı itibarıyla

Türkiye-Libya Mutabakatı, Arap Baharı, Suriye iç savaşı, Rusya-Ukrayna savaşı ve son olarak İsrail-Filistin savaşı Doğu Akdeniz dengelerinin değişmesinde önemli köşe taşları olmuştur.

Bu bağlamda Doğu Akdeniz çatışmasının analizi için Kıbrıs'ın tarihinin, bölgenin jeopolitik öneminin, bölgede bulunan enerji kaynaklarının, Yunanistan, GKRY, Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin tezlerinin neler olduğunun analiz edilmesi ve tarafların politika oluşum süreçlerindeki etkilerinden dolayı ABD, Rusya, Çin ve AB gibi küresel güçlerin bölge politikalarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1 Kıbrıs'ın Kısa Tarihi

Bölgeye hâkim olması açısından son derece jeostratejik öneme sahip olan ve Türkiye ile Yunanistan arasında yarım yüzyılı aşkın zamandır çatışma konusu olan Kıbrıs'ın tarihine kısaca bakmakta fayda vardır. Zira Kıbrıs adasının bölünmüşlüğü, egemenlik tartışmaları dolayısıyla deniz yetki alanlarının paylaşımında ayrıca ihtilaflara sebep olmaktadır. Adanın idari olarak hukuksal statüsünün anlaşılması, deniz yetki alanlarında sahip olduğu hak ve sorumlulukları belirlemesi açısından gereklidir.

1571 yılında II. Selim zamanında Osmanlı topraklarına giren Kıbrıs, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile İngiltere'ye¹⁰ bırakılmıştır. Ada üzerinde hukuksal egemenliğini kuran İngiltere, adayı 1925'te kolonisi olarak ilan ederek İngiliz Sömürge Nizamnamesi altına almıştır. (Özgöker ve Çelik, 2014, s. 535) 1950'lerle birlikte adada yaşayan Kıbrıs Rumlarının adayı Yunanistan ile birleştirmek üzere enosis¹¹ politikalarını yoğunlaştırması ve silah zoruyla Kıbrıs Türklerini adadan kovmak için yıldırma ve göçe zorlama eylemleri neticesinde Kıbrıs Türkleri ve Rumları arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

1955'e kadar Türkiye'nin Kıbrıs politikası statükocu¹² ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO-North Atlantic Treaty Organization) içinde Yunanistan'la dostluğuna

¹⁰Birleşik Krallık Akdeniz'i çevrelemek amacıyla 1704'te Cebelitarık, 1836'da Malta, 1878'de Kıbrıs ve 1882'de Mısır'ı ele geçirmiştir.

¹¹Yunancada birleşme anlamına gelen enosis, Helen uygarlığının geliştiği ve yayıldığı her yerin ilhak edilmesi biçimindeki bir fikri ifade etmektedir. (Sönmezoglu, 2005, s. 256). Enosis ile ilgili detaylar için bkz: EK-1.

¹²Bu dönemde Türkiye, mevcut durumun devamı niteliğinde olan statükocu politika izlemiştir. Türkiye, NATO ve Bağdat Paktı'nda müttefiki olan İngiltere'nin Kıbrıs egemenliğini, Yunanistan egemenliğine tercih ettiği için ve Kıbrıs Türklerinin güvenliği için statükonun devam etmesi gerektiği yönünde politika

öncelik vermek şeklinde olmuştur. Türkiye, Kıbrıs sorununa resmen 1955 yılında taraf olmuş ve ilk politikasını belirlemiştir. Kıbrıs politikasını ilk defa resmî bir şekilde Londra Konferansı'nda oluşturmuştur. İngiltere'nin çağrısıyla 29.08.1955 yılında toplanan Londra Konferansı'nda, Yunanistan adaya self-determinasyon verilmesini savunurken, Türkiye'nin tezi şu şekilde olmuştur: Ada Türkiye'ye coğrafi olarak çok yakındır, adanın Türkiye ile olan tarihsel, ekonomik ve kültürel bağları vardır, Kıbrıs'ın stratejik önemi nedeniyle bu adayı elinde bulunduracak devletin (Yunanistan) aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulundurması, Türkiye'nin çevreleneceği anlamına geleceği için Türkiye mevcut statükodan memnundur ancak bir değişiklik olması durumunda en doğru çözüm adanın eski sahibi olan Türkiye'ye geri verilmesidir.¹³ Kıbrıs Rumları 1931'den itibaren Yunanistan ile birleşme isteklerini yoğunlaştırırken diğer taraftan Yunanistan Kıbrıs'a self-determinasyon verilmesi amacıyla 1954-1958 yılları arasında BM'ye başvuru yapmaya devam etmiş ancak başarılı olamamıştır.¹⁴ 1956'da İngiltere,

izlemiştir. Ancak İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilecek olması durumunda Türkiye'nin ortaya koyduğu seçenekler arasında Kıbrıs'ın Türkiye'ye iade edilmesi ya da Kıbrıs'ın Yunanistan ve Türkiye arasında paylaşılması veya İngiliz yönetimi altında Kıbrıs halkının kendini yönetmesi vardır. (Savrun, 2018, s. 79-80)

¹³Türkiye'nin tezlerine paralel bir yaklaşım; 1907 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı olan Winston Churchill'den gelmiştir. Churchill, Yunan kolonilerinin Kıbrıs'taki egemenliğine ilişkin olarak, "Ada ile Yunanistan arasında ne tarihsel ne de coğrafya olarak bir bağlılık vardır. Tarih, Ada'nın hiçbir zaman Yunanistan'a bağlı olduğunu kaydetmemiştir. Kıbrıs, en geniş bir hayalle bile coğrafya bakımından Yunanistan'ın bir parçasını oluşturmaz. Kıbrıs'ta yaşayan insanlar Yunanlı değildir. Yunan dili, sadece bu halkın Yunan geleneklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır" (Doğan, 2004, s. 360-361) ifadelerini kullanmıştır.

¹⁴Yunanistan'ın 1954-1958 yılları arasında BM'ye yaptığı başvurular:

"Letter dated 16 August 1954 to the Secretary-General from the President of the Council of Ministers of Greece." (UN, 1954, A/2703);

"Application, Under The Auspices of The United Nations, of The Principle of Equal Rights and Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island of Cyprus: Report of The 1st Committee." (UN, 1954, A/2881);

"Supplementary List of Items For The Agenda Of The 10th Regular Session of The General Assembly: Item Proposed By Greece: Application, Under The Auspices of The United Nations, of The Principle of Equal Rights And Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island Of Cyprus." (UN, 1954, A/RES/814 [IX]);

"Supplementary list of items for the agenda of the 10th regular session of the General Assembly: item proposed by Greece: Application, under the auspices of the United Nations, of the principle of equal rights and self-determination of peoples in the case of the population of the Island of Cyprus: letter dated 23 July 1955 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General." (UN, 1955, A/2920);

"Question of Cyprus" (UN, 1957, A/RES/1013 [XI]);

"Question Of Cyprus. (a) Application, Under The Auspices of The UN, of The Principle of Equal Rights And Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island Of Cyprus. (b) Complaint by The United Kingdom of Support From Greece For Terrorism in Cyprus." (UN, 1957, A/C.1/SR.855);

"Letter dated 13 September 1957 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations, addressed to the Secretary-General." (UN, 1957, A/3616/Add.1);

"The Cyprus Question. Agenda Item 58 (XII). Greece:Draft Resolution" (UN, 1957, A/C.1/L.197);

Kıbrıs’a self-determinasyon verebileceğini ancak bu hakkın uygulanması için adanın bölünmesini seçenek olarak sunmuştur. Yunanistan bu seçeneği reddederken Türkiye olumlu karşılamış ve ‘taksim’ tezini savunmuştur. Böylece kamuoyu ‘Ya Kıbrıs Ya Ölüm’ sloganını terk ederek ‘Ya Taksim Ya Ölüm’ sloganını kullanmaya başlamıştır. Yunanistan enosis tezini, Türkiye taksim tezini 1958’e kadar sürdürmüşlerdir. Ancak Soğuk Savaş ortamında iki NATO müttefiki olan Yunanistan ve Türkiye’nin savaşın eşğine gelmesi SSCB’nin menfaatlerine yarayacağı için ve iki devletin Batı’ya olan ekonomik ve siyasi bağlılığı gibi nedenlerle Kıbrıs’ın bağımsız olması yönünde anlaşmaya varılmıştır. (Fırat, 2001, s. 600-608)

Kıbrıs’ta yaşanan çatışmalar Türk-Yunan-İngiliz ilişkilerini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda NATO’nun Doğu Akdeniz kanadının kırılma riskini doğurmuştur. Bu sebeple çatışmaların sona ermesi ve düzenin kurulması için ABD ve NATO’nun baskıları neticesinde, 5-11 Şubat 1959’da Zürih’te yapılan görüşmelerde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması kararlaştırılmış ve diğer ilgili antlaşmalar tespit edilmiştir. Bu antlaşmalar Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri tarafından 19.02.1959’da Londra’da imzalanmıştır. (Armaoğlu, 1983, s. 533) Londra’da imzalanan antlaşmalar şu şekildedir: 1. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma, 2. Garanti Antlaşması, 3. İttifak Antlaşması. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşmada, Kıbrıs’ın yönetim şeklinin bağımsız bir cumhuriyet olduğu, resmî dillerinin Yunanca ve Türkçe olduğu belirtilmiş; yasama, yürütme ve yargı yetkileri ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Garanti Antlaşması Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Kıbrıs Cumhuriyeti tümüyle veya bir bölümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt etmiştir. Yunanistan, İngiltere ve Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu (state of affairs) tanımış ve garanti

“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Greece: amendment to the amendments [in] A/C.1/L.199” (UN, 1957, A/C.1/L.200);

“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Letter dated 5 Dec 1957 from the Permanent Representative of Greece to the Secretary-General.” (UN, 1957, A/C.1/803);

“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Draft resolution adopted by the 1st Committee at its 934th meeting, 12 Dec 1957.” (UN, 1957, A/C.1/804);

“The Cyprus Question: Report Of The 1st Committee.” (UN, 1957, A/3794);

“Question of Cyprus.” (UN, 1958, A/RES/1287 [XIII])

etmişlerdir; antlaşma hükümlerinin herhangi birinin ihlali halinde üç garantör devletten biri, birlikte veya münhasıran hareket etmek hakkını korumaktadırlar. İttifak Antlaşması Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmıştır. Antlaşma tarafların ortak savunma için iş birliği yapacaklarını belirtmiştir. (T.C. Dışişleri, t.y. ve KKTC Cumhurbaşkanlığı, t.y., Garanti ve İttifak Antlaşmaları) Garanti ve İttifak Antlaşmaları çerçevesinde hazırlanan Kıbrıs Anayasası 16.08.1960 yılında yürürlüğe girmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur.¹⁵ (Armaoğlu, 1983, s. 534) İngiltere'nin 1960 Anayasası, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'na göre adada iki adet egemen üs bölgesi vardır: Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya (Dhekelia). Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantör devlet oldukları Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların enosis ve megali idea¹⁶ hayalleri ve anayasayı silah zoruyla tek taraflı olarak değiştirmeleri sonucunda sadece üç yıl devam edebilmiştir.

¹⁵Kıbrıs Cumhuriyeti, *sui generis* (kendine özgü) devlet niteliğine sahiptir. Bu devleti kuran antlaşmalar, objektif bir hukuksal statü yaratmıştır. Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türklerinin self-determinasyon haklarını kısmen kullanarak kurdukları bu yapı, federasyon yönetim şekline dayanmaktaydı. Ancak adada ülkesel bir ayrılık bulunmadığı için yetkiler de ülke temelinde ayrıışmamıştı. Yetkiler daha çok, çeşitli organların faaliyetleri bünyesinde ayrıışmıştı. Bu nitelikleri dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti işlevsel (fonksiyonel) federasyon olarak nitelendirilebilir. (Özersay, 2009, s. 49) Daha fazla bilgi için bkz: Kudret Özersay, "Kıbrıs Sorunu, Hukuksal İnceleme."

¹⁶Megali idea (büyük ülkü) ifadesi ilk olarak Yunanistan İçişleri Bakanı Giannis Kolettis tarafından 1835 yılında kullanılmıştır. Kolettis 1844 yılında meclisteki bir konuşmasında kurulmuş olan Yunanistan Krallığı'nın bütün Yunanistan olmadığını, onun ancak küçük ve en fakir parçası olduğunu, Yunanlıların da bu sınırlar içinde yaşayan halktan ibaret olmadığını; Selanik'te, Serez'de, Edirne'de, Konstantinopolis'te, Trabzon'da, Girit'te, Sisam'da yaşayan ve herhangi bir tarihte ve herhangi bir toprakta yaşayan Yunan ırkına mensup herkesin Yunanlı olduğunu; Helenizm'in iki büyük merkezinin olduğunu bunlardan birinin kraliyetin baş şehri Atina diğerinin ise bütün Helenlerin sevinç ve ümidi olan Konstantinopolis olduğunu söylemiştir. Megali idea ile kurulması amaçlanan Büyük Yunan İmparatorluğu, Kuzey Balkanlar ve Yakın Doğu'yu 'uygarlaştırmayı', Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunanca konuşan nüfusu, Makedonya'da Yunanca konuşmayan ama Yunan dili ve kültürünü benimsemiş Ortodoksları Yunan ulusunun parçası haline getirmeyi hedeflemiştir. (Erman, 2019, s. 96-97)

Bizanslıların varisleri olarak Konstantinopolis'in kaybını yerine koyamayan Yunanlılar, kuşaklar boyunca sürekli olarak bu yası tutmuşlardır. Bu yas, Yunan halkının 'seçilmiş travması' olarak gelişmiş ve 19.yüzyılda megali idea fikrine hayat vermiştir. Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra yeni kimliklerini, Helen (eski Hristiyanlık öncesi Yunanlılar) ve Bizans (Hristiyan Yunanlılar) unsurlarında birleştirmiştir. Yunan devleti için 'ulus kurma' süreci iki boyutta yaşanmıştır. Birincisi, krallığın içinde ulusun yavaş gelişimini oluşturan içsel boyuttur. İkincisi, Helenizm'in tarihsel mirasının parçası olarak kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu'nda ve bölgelerde yaşayan Yunanlıları içine alan yeni Yunan Devleti'ne megali idea'nın etkisini bir referans olarak veren dışsal boyuttu. Megali İdea'yı yaratmak ve dış politikası için duygusal açıdan toplumsal motivasyonlardan biri haline getirmek, Yunanistan'ın süregelen politikası haline gelmiş; politik, terörist ve askerî gelişmelerde sık sık kullanılan bir faktör olmuştur. Aşırlaştırılan bu politik hayalin etkisinde, Türkler ve Yunanlılar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Megali ideanın etkisi 2004 yılında Kıbrıs'ta yapılan Annan Planı'na ilişkin referandumda da yansımış, Rumlar birleşime hayır oyu kullanmışlardır. Bunun birçok sebebi olsa da bu karar aynı zamanda megali ideanın etkisi altında verilmiştir. Hatta referandumdan önce Rum Ortodoks kilisesi, evet oyu kullananların cehenneme gideceği yönünde vaaz vermiştir. Rumların tüm adaya sahip olarak megali ideanın bir aşamasını gerçekleştirmek istemeleri, doğal olarak Türklerle birleşme arzularının üstünde yer almıştır. (Vamik, 2022)

Yunanistan'ın 1955 yılında adaya gönderdiği Albay Grivas, Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (EOKA-Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü) terör örgütünü kurarak Türklere karşı şiddet eylemlerine başlamış, şiddetten kaçan Kıbrıs Türkleri 33 köyü terk etmek zorunda kalmış ve ayrı bölgelerde yaşamaya çalışmışlardır. Çatışmalar devam ederken Rumların, 21.12.1963'te Türklere karşı kapsamlı ve sistematik saldırıları (Kanlı Noel) başlamış, Türkler adanın %3'üne tekabül eden ve sürekli kuşatma altında tutulan küçük bölgelere sığınmak zorunda kalmışlar ve neticede Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumların güç kullanarak anayasayı feshetmeleri ile son bulmuştur. (T.C. Dışişleri, t.y., Kıbrıs) 1964'ten beri ayrı bölgelerde yaşayan Kıbrıs Türkleri, 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni ilan ederek bu duruma hukuki bir şekil vermişlerdir. 1967 yılında ayrıca Yunanistan'da askerî bir darbe yapılmış ve Albaylar Cuntası yönetime el koymuştur. Cunta yönetimi Makarios'u devre dışı bırakmak ve enosis faaliyetlerini güçlendirmek için 1971 yılında Albay Grivas'ı Kıbrıs'a göndererek EOKA-B adında yeni bir silahlı örgüt kurdurtmuştur. Yunanistan, Makarios'un devrilmesi için 15.07.1974 tarihinde Kıbrıs'ta darbe yapmıştır. Makarios BM'ye sığınmak zorunda kalarak helikopterle Ağrotur'de bulunan İngiliz üssüne kaçmıştır. Yunanistan'daki askerî yönetimin Kıbrıs'ta darbe yapması neticesinde Türkiye, Garanti Antlaşması'nın 2. ve 3. maddelerinin hukuksal zemininde kendisine verilen yetkiye dayanarak 20.07.1974'te adaya Barış Harekâtı gerçekleştirmiştir. (Algür, 2022, s. 3) ABD'nin girişimleri, BM Güvenlik Konseyi'nin 353 (1974) sayılı kararı¹⁷, Yunanistan'daki Cunta'nın yönetimi Karamanlis'e devretmesi ve Kıbrıs'ta Sampson'un yerini Glafcos Clerides'in alması neticesinde Türkiye, BM'nin ateşkes kararına uymuştur. 30.07.1974 tarihinde Cenevre Protokolü (Deklarasyonu) imzalanmıştır. Buna göre taraflar kontrolleri altında tuttıkları bölgeleri genişletmeyecek, BM Barış Gücü bir güvenlik bölgesi oluşturacak, Yunan ve Rum kuvvetleri işgal ettiği Türk bölgelerini derhal tahliye edecek ve bu bölgeler BM'nin koruması altına alınacak, Türk askerlerinin adadan aşamalı olarak ayrılması için adil ve sürekli çözümün sağlanması ön koşul olacaktır. Cenevre Protokolü'nde alınan kararlar neticesinde Türkiye, Kıbrıs'a yapmış olduğu harekâtı meşru olarak doğrulatmış, Kıbrıs Türkleri ve Rumlarının aynı statüde

¹⁷“Güvenlik Konseyi, tüm devletlere Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyma çağrısında bulunur; mevcut çatışmanın tüm taraflarını ateşkese çağırır ve tüm devletlerin azami itidal göstermelerini ve durumu daha da kötüleştirebilecek her türlü eylemden kaçınmalarını talep eder; Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yabancı askerî müdahalenin derhal sona erdirilmesini talep eder; Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios tarafından 2.07.1974 tarihli mektubunda geri çekilmesi talep edilenler de dahil olmak üzere, uluslararası anlaşmaların yetkisi dışında bulunan yabancı askerî personelin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden gecikmeden çekilmesini talep eder.” (UN, 1974, S/RES/353)

olduklarını kabul ettirmiştir. 8-14 Ağustos 1974 tarihleri arasında toplanan II. Cenevre Konferansı sırasında olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Cenevre Protokolü'nde alınan kararlara rağmen Yunan ve Rum kuvvetleri, Türk bölgeleri etrafındaki kuşatmayı kaldırmamışlar ve çatışmalara devam etmişlerdir. Cenevre Konferanslarından sonuç çıkmayınca Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci safhasını 14-16 Ağustos 1974'te gerçekleştirmiştir. Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nin 360 (1974) sayılı kararına¹⁸ uyararak ateşkesi kabul etmiş ve II. Kıbrıs Barış Harekâtı 16 Ağustos'ta sona ermiştir. Türkiye'nin II. Harekâtı başlattığı 14.08.1974'te Yunanistan, NATO'nun askerî kanadından ayrılmıştır. Bu gelişme SSCB tarafından son derece olumlu karşılanmış ve Yunanistan'la ilişkileri geliştirme yönünden ivme kazandırmıştır. Zira Türkiye'nin adanın 1/3'ünde etkin olması ve NATO üyeliği, Kıbrıs'ın bir NATO üssüne dönüşmesi anlamına gelmekte idi. Oysaki SSCB, Kıbrıs'ın bağımsız ve bağlantısız olmasını destekliyordu. Diğer taraftan ABD Kongresi Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen kanunla 5.02.1975'ten itibaren Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması yönünde karar almıştır. Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin bu karara ilk tepkisi, 13.02.1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmak olmuştur. Diğer bir tepkisi ise 17.06.1975'te ABD'ye verdiği notada, Türkiye'de bulunan 20 kadar ABD üssünün statüsü konusunda müzakere yapılmadığı takdirde yeni bir durum oluşacağını belirtmiştir. İlaveten 25 Temmuz'daki notasında, 3.07.1969 tarihinde yapılmış olan Türk-Amerikan Savunma İşbirliği Antlaşması'nı feshettiğini açıklamıştır. II. Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararını ihlal etmesi sebep gösterilerek BM tarafından meşru kabul edilmemektedir. Oysaki yaşamları tehlike altında olan Kıbrıs Türklerini kurtarmak için insancıl amaçlarla yapılan bu harekât aynı zamanda son derece geçerli siyasi ve hukuki sebeplere dayanmaktadır. (Şener, 2014, s. 405-430)

14.08.1974'te ikinci harekâtı başlatan Türkiye, Magosa-Lefke hattını çizerek adanın *de facto* (fiilî) bölünmesini gerçekleştirmiştir. Bu *de facto* durum, 13.02.1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti ve 15.11.1983'te KKTC'nin ilan edilmesi ile *de jure* (hukuki) nitelik kazanmıştır. (Algür, 2022, s. 3-4) Ancak KKTC'nin ilanı BM'nin 541 sayılı kararı ile yasadışı kabul edilmiştir. (UN, 1983, S/RES/541) Böylece Kıbrıs adası, güneyinde

¹⁸“Güvenlik Konseyi Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı gerçekleştirilen tek taraflı askerî eylemleri resmî olarak onaylamadığını kaydeder; tarafları, uluslararası anlaşmaların yetkisi dışında bulunan yabancı askerî personelin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden gecikmeden çekilmesine ilişkin olanlar da dahil olmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin önceki kararlarının tüm hükümlerine uymaya çağırır; tarafları, yapıcı bir iş birliği atmosferinde gecikmeksizin yeniden başlamaya teşvik eder.” (UN, 1974, S/RES/360)

Türkiye'nin tanımadığı ve Rumların kontrolünde olan GKRY ve kuzeyinde KKTC ile iki ayrı idari birim tarafından yönetilmektedir. Devlet olabilmenin tüm niteliklerine sahip olmasına rağmen KKTC'nin diğer devletler tarafından tanınmaması tamamen siyasi nitelikli bir meseledir.¹⁹

“Bir devlet siyasi ve tarihi bir olgu olarak mevcut ise, onun tanınmaması onun devlet olma niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Bir çocuk doğmuştur. Onun tanınmaması onun uluslararası hukuk süjesi olma ehliyetini ortadan kaldıran sonuç doğurmaz. Kıbrıs ikiye bölünmüştür. İki devletin egemenlik alanları ayrılmıştır. İki bölge, iki devlet ortaya çıkmıştır. Çözümün bu gerçek üzerine inşa edilmesi gerekmektedir.” (Arsava, 1996, s. 50)

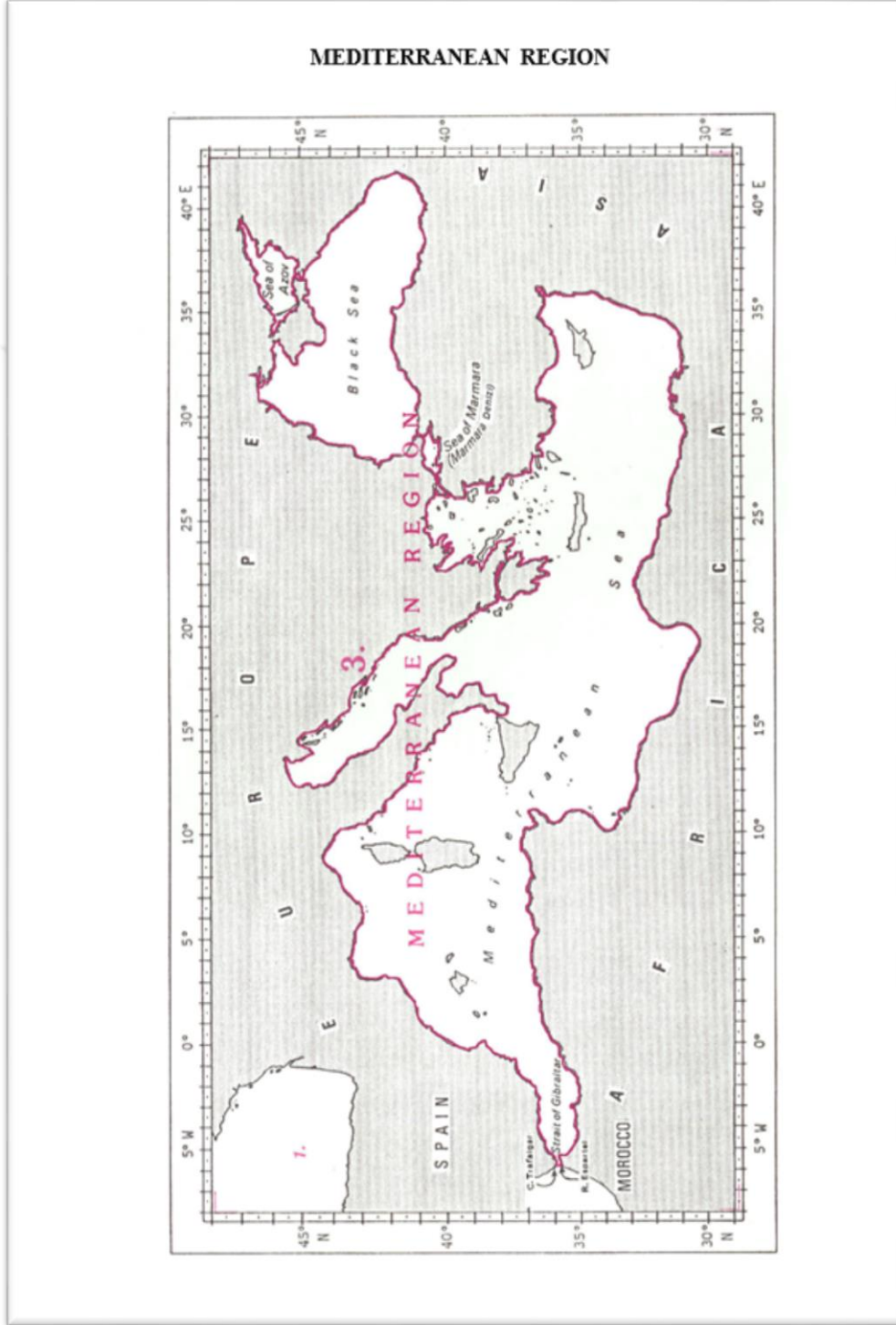
Nitekim KKTC, Doğu Akdeniz'de sahip olduğu deniz yetki alanlarını kara sınırlarının coğrafi özelliklerine göre tayin etmiştir. Bu da Yunanistan, GKRY ve AB başta olmak üzere bölgede hâkimiyet kurma amacıyla olan diğer bölge devletleri ve küresel güçler için engel teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz'de son derece önemli bir konumda yer alan Kıbrıs'taki egemenlik tartışmaları dengeleri değiştirebilecek niteliktedir. Bu bağlamda aşağıda Doğu Akdeniz jeopolitiği ve Kıbrıs'ın bu jeopolitikteki önemi ortaya konulacaktır.

¹⁹Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının, KKTC açısından oluşturduğu örnek için bkz: EK-2.

2.2 Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi

Görsel 2.1

Akdeniz Bölgesi ve Alt Bölümleri

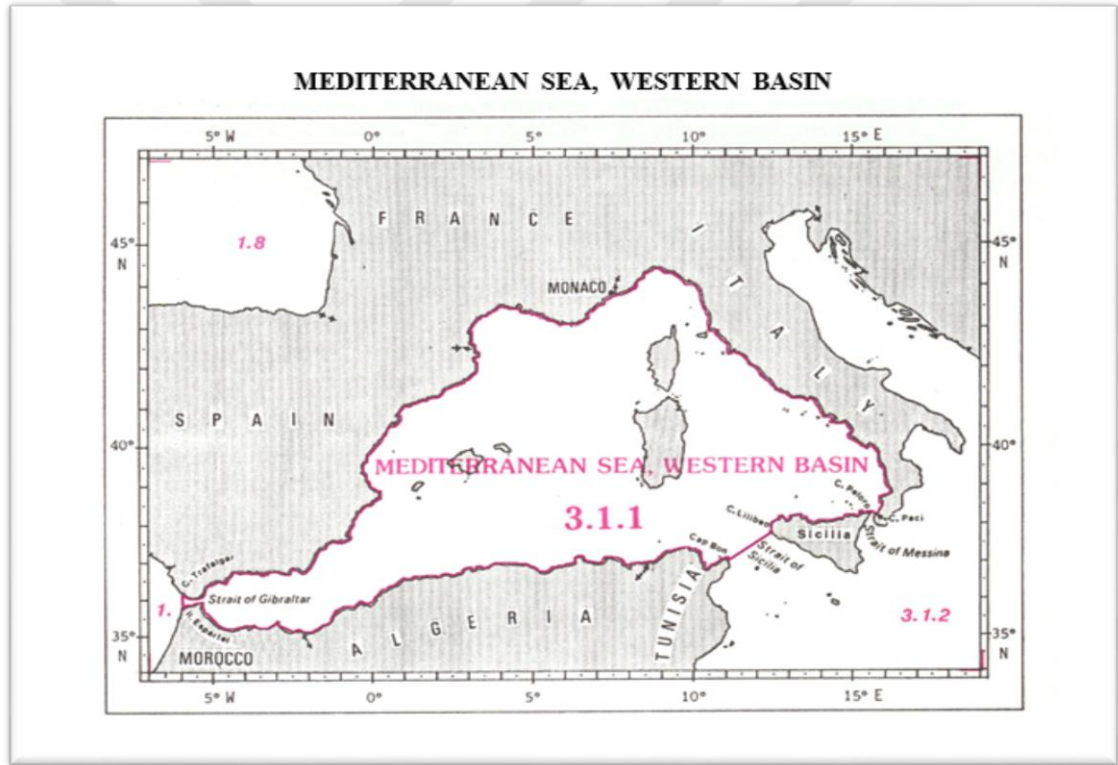

*Kaynak:*IHO Publications, S-23

International Hydrographic Organizations (IHO-Uluslararası Hidrografi Örgütü) tarafından 1986 yılında yayınlanan Okyanus ve Denizlerin Sınırları adlı kitapta, Akdeniz coğrafi olarak Doğu ve Batı havzası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Batı havzası, İspanya'nın Trafalgar Burnu'nu ve Fas'ın Espartel Burnu ile birleştiren hat (Cebelitarık Boğazı/Strait of Gibraltar) ile başlar ve doğu havzasının başlangıcı olan Sicilya'nın (İtalya) Lilibeo Burnu'nu, Tunus'un Bon Burnu'na bağlayan hatta kadar devam eder. İşte Doğu ile Batı havzasını ayıran sınır Lilibeo Burnu ile Bon Burnu arasında çizilen çizgidir. Bu hattın doğusunda kalan havzaya Doğu Akdeniz, batısında kalan havzaya Batı Akdeniz denilmektedir. (IHO, 1986, s. 15)

Görsel 2.2

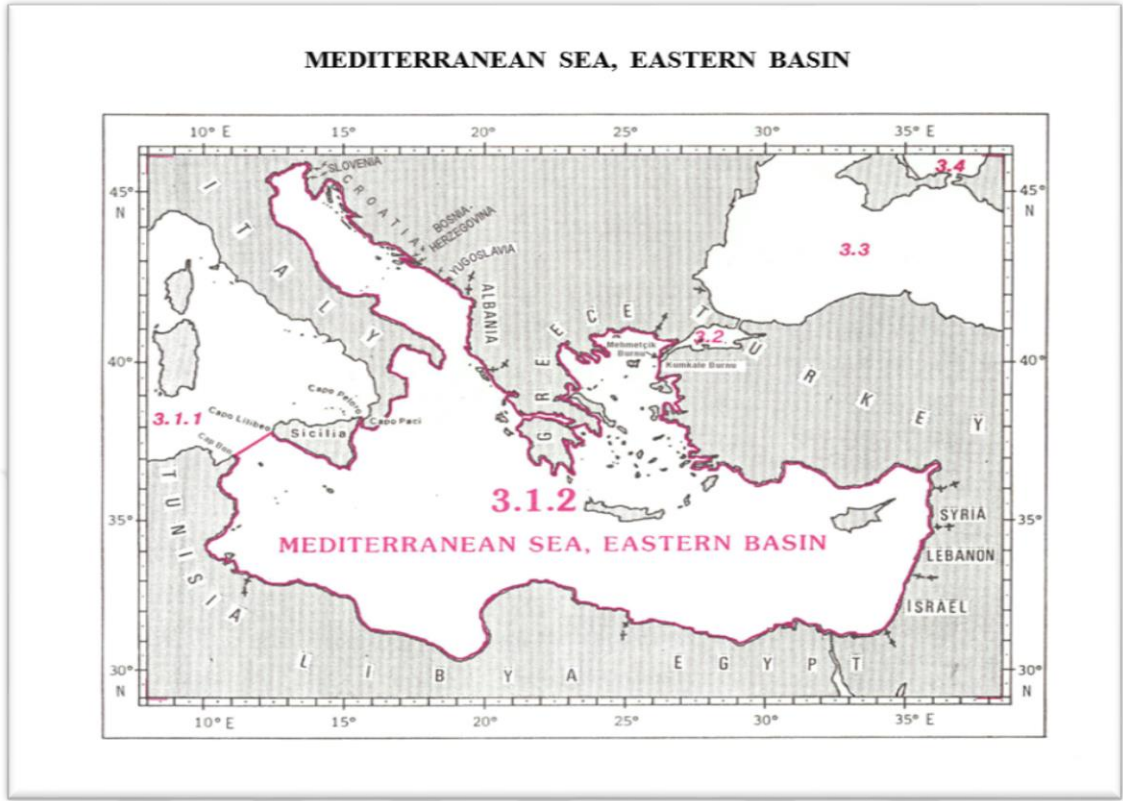
Akdeniz, Batı Havzası

Kaynak: IHO Publications, S-23

Görsel 2.3

Akdeniz, Doğu Havzası

Kaynak: IHO Publications, S-23

Bu tanımlamaya göre Doğu Akdeniz havzasında İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin (Gazze Şeridi), Mısır, Libya ve Tunus yer almaktadır.

Doğu Akdeniz jeolojik olarak sekiz havzaya bölünmüştür. Bunlar Kıbrıs Havzası, Eratosthenes Yükseltisi, Latakia Havzası, Levant Havzası, Judea Havzası, Nil Deltası Havzası, Batı Arap Alanı, Zagros Havzası'dır. (Aktaş ve Yaşar, 2020, s. 115)

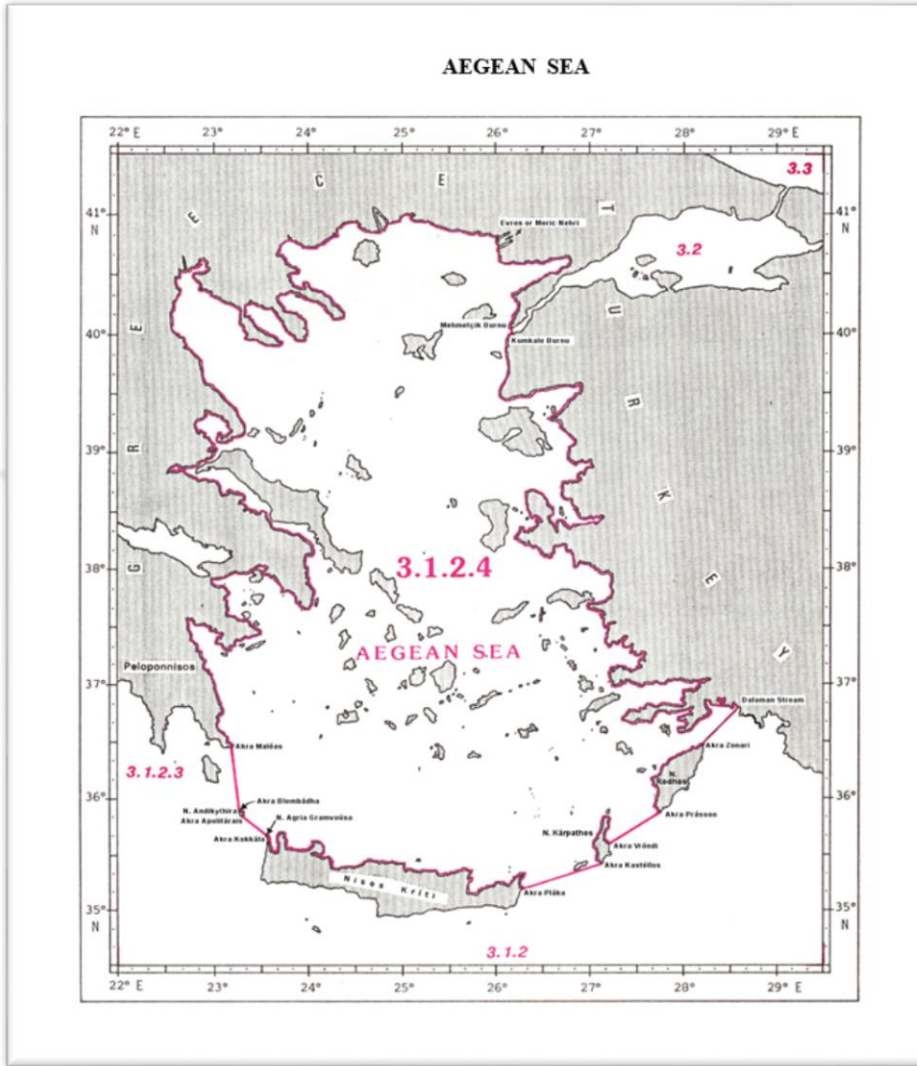
Akdeniz'in bir alt bölgesi olan Adalar Denizi'ni Doğu Akdeniz'den ayıran sınır; Mora Yarımadası'ndan başlayıp Girit'ten geçerek, Kerpe ve Rodos'a oradan da güneybatı Anadolu'ya (Muğla-Akyar Burnu, 28°16' Doğu Boylamı) (Schaller, 2022, s. 551) uzanan, adalar yayı olarak adlandırılan bir deniz altı eşliğidir. Bu eşik, Doğu Akdeniz'den topoğrafik²⁰ ve bir ölçüde oşinografik²¹ olarak ayrılmaktadır. (Gönençgil, 2021, s. 24)

²⁰Topoğrafya: Bir kara parçasının doğal engebe ve özelliklerini kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi.

²¹Oşinografi: Deniz bilimi

Görsel 2.4

Adalar Denizi

Kaynak: IHO Publications, S-23

Doğu Akdeniz coğrafi açıklamalarından da anlaşılacağı üzere jeopolitik değeri çok yüksek olan bir bölgedir. Jeopolitik, bir devlette/bölgede uygulanan politika ile o yerin coğrafyası arasındaki ilişkidir. (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020) Doğu Akdeniz jeopolitiği ise bu bölgenin sahip olduğu coğrafi şartlar, ekonomik değerler ile bölgede yer alan devletlerin ve başat konumdaki küresel devletlerin bölge üzerindeki dış politikaları arasındaki ilişkidir.

Devletlerin çıkarları doğrultusunda şekillenen uluslararası ilişkiler ve küresel hegemonya mücadelesinde devletlerin denizler üzerinde sahip olduğu hâkimiyetin etkisi çok büyüktür. Denizler üzerinde baskın güç olabilmek askerî, siyasi, iktisadi ve hukuki

açılardan güçlü olmayı gerektirirken bu alandaki rekabet enerji kaynakları, deniz ticareti/taşımacılığı, boğazlardan/kanallardan geçiş, avlanma, limanlar ve denizaltı madenleri gibi alanlarda olmaktadır. (Harunoğulları, 2020, s. 465) Dolayısıyla tüm bu alanlarda hak sahibi olan devletler diğerleri karşısında üstünlük sağlayacaktır. Dünya tarihi incelendiğinde bu tarihi oluşturan unsurun, deniz gücüne sahip olan devletler ile kara gücüne sahip olan devletler arasındaki mücadele olduğu görülmektedir. (Schmitt, 2020, s. 23-25) Modelski teorisinde, her yüzyılda bir tane devletin denizlerde hâkimiyet sağlayarak sistemde başat güç olarak ortaya çıktığını ve bu egemenliğini yine ortalama yüzyıl sürdürdüğünü ileri sürmüştür. (Ercan ve Kılınç, 2020, s.167-168) Doğu Akdeniz de işte bu şekilde başat güç olmak isteyen devletlerin sıcak çatışma alanıdır.

Doğu Akdeniz Ortadoğu'dan Avrasya'ya kadar çok geniş boyutlu ve çok uluslu bir satranç tahtasının tam ortasında olup, dünya enerji ulaşımının toplanma ve dağıtım bölgesi olması bakımından âdeta bir istasyondur. Nitekim Nicholas Spykman'ın kenar kuşak teorisinde Akdeniz'in en kritik noktasını Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs ve Orta Doğu'nun çevrelediği bölge oluşturmaktadır. (Ercan ve Cankara, 2018, s. 73) Ticari ve askerî faaliyetlerin kesişim noktası olan bölge, deniz dibinin derinliği dolayısıyla denizaltılarının görünmeden hareket etmesine imkân sunması, kıyıdaş devletlerin sağlayacağı lojistik destekle uzun mesafelere ani müdahale imkânı sağlaması, yine kara savaşlarında sunacağı lojistik destek ve Ortadoğu, Adalar Denizi²² ve Kuzey Afrika gibi

²²Tezde, Ege Denizi yerine Adalar Denizi tabiri kullanılmıştır. Yaklaşık bin yıldır Adalar Denizi olarak anılan bu deniz için jeopolitik hafızalarda Türkiye'nin buradaki varlığının meşruluğunu korumak, yaymak ve yine dış politikasındaki kimliğini yansıtmak için bu tabir tercih edilmiştir.

Ege Denizi tabirinin Yunan Tanrısı Aegea'dan geldiğini ve Helenistik medeniyete ait olduğunu varsayan birtakım çalışmalar olsa da bu tabirin Anadolu'daki çok eski medeniyetlerden geldiğini belirten çalışmalar da mevcuttur. Adalar Denizi bazı Osmanlı kaynaklarında Akdeniz olarak (örneğin Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sinde Çanakkale Boğazı'nın ismi Akdeniz Boğazı olarak geçmektedir), bazılarında ise Bahr-i Sefid (Çanakkale Boğazı'na yine Bahr-i Sefid denilmiştir) olarak geçmektedir. Akdeniz, Bahr-i Sefid anlamındadır. Adalar Denizi'nde kurulan eyaletin Cezayir-i Bahr-i Sefid olarak anılması ve Cezayir/Cezir kelimelerinin ada(lar) anlamına gelmesi; Adalar Denizi'ne 'Akdeniz'in Adalar Denizi' şeklinde isim verdiklerini göstermektedir. Adalar Denizi tabirinin geçtiği kaynaklar arasında; Ali Cevad'ın 1895'te yazdığı 'Memaliki Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı' ve 1923 Lozan Barış Antlaşması vardır. Ayrıca Tefeyyüz Kütüphanesi'nin 1931'de yayınladığı ve Mektep Haritaları Mürettibi Muallim Abdülkadir, Kuleli Askerî Lisesi Coğrafya Muallimi kaymakam Mehmet Rüştü ve Kandilli Lisesi Muallimlerinden Hattat Süreyya tarafından hazırlanmış olan Mükemmel Umumi Atlas'ında, Prof. Dr. Sırrı Erinç'in ve Prof. Dr. Cemalettin Şahin liseler için hazırladıkları coğrafya kitaplarında ve İstanbul Deniz Matbaası'nın 1930'da yayınladığı 'Türk ve Yunan Deniz Harbi Hatıratı ve 1909-1913 Yunan Bahri Tarihi' adlı eserinde Adalar Denizi tabiri kullanılmıştır. Özellikle 1940'larla birlikte Adalar Denizi yerine Ege Denizi tabirinin kullanılmaya başlanması, Yunanistan'ın sahip olduğu adalar nedeniyle bölgeyi sahiplenmesinin bir sonucudur. Ege Denizi tabiri, jeopolitik perspektiften mekânı sahiplenmenin toponimiye (yer adı bilimi) aksetmesidir. Toponimik yayılma, kültürel ve dil yoluyla yayılmanın bir başka şeklidir. Dolayısıyla Ege Denizi tabirini Yunanistan'ın sahiplenmiş olması, jeopolitik perspektiften Yunanistan'ın bu denizde yayılmacı politikasını göstermektedir. (Şinik ve İncili, 2023, s. 151-171)

sıcak çatışmaların yaşandığı bölgelerle çevrili olması bakımından son derece stratejiktir. (Keser, 2012, s. 58-59)

Doğu Akdeniz, Süveyş bağlantısı ile Kızıldeniz, Türk Boğazları bağlantısı ile Karadeniz'i kontrol etmektedir. (Harunoğulları, 2020, s. 460) Süveyş Kanalı ve Karadeniz arasındaki deniz ticaretini denetlemesi gelecekte Orta Doğu'nun güvenlik parametrelerinden biri olan su kaynakları ile yollarını kontrol edecek konumda olması yine bölgenin önemini artıran unsurlardır. (Yılmaz, 2009) Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kavşak noktasında yer alan Doğu Akdeniz'de tarihsel süreçte önemli egemenlik savaşları yaşanmıştır. Zira iklim değişikliklerinde bile bölgede devam eden tarım üretimi, bölgeye farklı uygarlıkların hâkimiyetini sağlamıştır. Bölgede yüzlerce yıldır var olan çatışmanın nedeni başlarda tarım iken günümüzde petrol, doğalgaz ve su olmuştur. Bu üç hayati öge bölgedeki güvenlik mimarisini şekillendirirken, kara kaynaklı sorunların denize etkileri ile deniz kaynaklı sorunların karaya etkilerinin sürekli yer değiştirdiği bir döngü söz konusudur.

9.251 km² ile Akdeniz'in en büyük üçüncü adası²³, Doğu Akdeniz'in ise en büyük adası olan Kıbrıs; Anadolu, Orta Doğu ve Süveyş ekseninde yer alması dolayısıyla oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Kıbrıs adası Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı, Babülmendep Boğazı, Kızıldeniz, Girit, Malta, Cebelitarık Boğazı ulaştırma hattının kritik bir unsuru iken; Avrupa'nın Orta ve Uzak Doğu ile ticaretini de sağlamaktadır. Kıbrıs Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını birleştiren jeopolitik değerdedir. (Kaya, 2018, s. 185). Gerek Akdeniz gerek Doğu Akdeniz'deki deniz ticareti ve ulaşım güzergahlarını kontrol edecek noktada yer alan Kıbrıs; Kafkas, Hazar havzası ve Musul-Kerkük petroleri ile doğal gaz boru hatlarının ulaştığı İskenderun Körfezi'ni koruma potansiyeline sahiptir. Asya'nın dünya ile olan deniz bağlantısı, Kıbrıs üzerinden gerçekleşecektir. (Akarçay ve Ak, 2018, s. 147-148) Bu stratejik konum, tarihsel düzlemde adanın birçok uygarlık ve devlet tarafından fethine yol açmıştır.

Kıbrıs'ı elinde bulunduran güç, her şeyden önce Anadolu Yarımadası'nı güneyden çevrelemiş olacaktır. Avrupa'ya ulaşan enerji hatlarını kontrol edecek bu güç, aynı zamanda Orta Doğu ve Hazar Bölgesi'ne etki edecek olup, Doğu Akdeniz'in hidrokarbon

²³Akdeniz'in en büyük adası 25.710 km² ile Sicilya, ikinci büyük adası 24.090 km² ile Sardinya'dır. Kıbrıs, 9.251 km² ile üçüncü sıradadır. Korsika 8.720 km², Girit 8.380 km² ve Rodos 1.412 km²'dir. (İlseven vd., 2014, s. 4)

kaynaklarında söz sahibi olacaktır. (Eslen, 2004, s. 94-95) Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynaklarında söz sahibi olmak ve bölgede kontrolü ele geçirmek amacıyla kıyıdaş devletler, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair antlaşmalar yapmakta ve MEB ilanında bulunmaktadırlar.

Doğu Akdeniz'de bugüne kadar MEB ilanında bulunan veya deniz yetki alanlarını ilan eden devletler şunlardır:

Yunanistan (ulusal mevzuat²⁴ ve 2020 Mısır ile yapılan MEB antlaşması ile²⁵); GKRY (ulusal mevzuat²⁶, 2003'te Mısır ile yapılan MEB antlaşması ile²⁷ ve 2010'da İsrail ile yapılan MEB antlaşması ile²⁸); Mısır (2003'te GKRY ve 2020'de Yunanistan ile yapılan MEB antlaşmaları ile, 2022'de Mısır Cumhurbaşkanı'nın Mısır'ın batı deniz sınırlarının sınırlandırılmasına ilişkin kararnamesi ile²⁹ ve 2023'te MEB sınırının koordinat listesini BM'ye sunarak³⁰); İsrail (2010 GKRY ile yapılan MEB antlaşması ile³¹ ve MEB sınırının koordinat listesini BM'ye sunarak³²); Libya (ulusal mevzuatta MEB sınırının uluslararası hukukta belirlendiğini ancak gerektiğinde komşu devletlerle yapılan antlaşmalarla

²⁴“Law No. 2289/1995 on prospecting, exploration and exploitation of hydrocarbons and other provisions, as amended by Law No. 4001/2011.” (UN Legislation and Treaties, 2011, Ağustos)

²⁵“Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map). Cairo, 6 August 2020.” (UN Treaty Collection, 2020, Eylül)

²⁶“Law to provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus.” (UN Legislation and Treaties, 2004, Nisan); “The Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf Laws 2004 and 2014 (consolidation of Laws 64(1) /2004, 97(1) /2014).” (UN Legislation and Treaties, 2014, Ekim)

²⁷“Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone.” (UN Law of the Sea Bulletin, 2004, No:54)

²⁸“Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, signed in Nicosia on 17 December 2010.” (UN Legislation and Treaties, 2010, Aralık)

²⁹“Decree of the President of the Arab Republic of Egypt No. 595 of 11 December 2022 Concerning the delimitation of the Western Maritime Boundaries of the Arab Republic of Egypt in the Mediterranean Sea.” (UN Legislation and Treaties, 2022, Aralık)

³⁰“Deposit of ‘the territorial sea and Exclusive Economic Zone boundary’ concerning ‘the delimitation of the Western Maritime Boundaries of the Arab Republic of Egypt in the Mediterranean Sea’, as contained in the Decree of the President of the Arab Republic of Egypt No. 595.” (UN Legislation and Treaties, 2023, Ocak)

³¹“Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, signed in Nicosia on 17 December 2010.” (UN Legislation and Treaties, 2010, Aralık)

³²“List of Geographical Coordinates for the Delimitation of the Northern Limit of the Territorial Sea and Exclusive Economic Zone of the State of Israel (transmitted by a communication dated 12 July 2011 from the Permanent Mission of Israel to the United Nations addressed to the Secretariat of the United Nations).” (UN Legislation and Treaties, 2011, Temmuz)

belirlenmesi gerektiğini belirterek³³ ve 2019’da Türkiye ile yapılan MEB ve kıta sahanlığı antlaşmaları ile³⁴); Lübnan (ulusal mevzuat ile³⁵ ve MEB sınırının koordinat listesini BM’ye sunarak³⁶); Suriye (ulusal mevzuatta 200 milin içindeki haklarını sıralayarak³⁷); Filistin (deniz yetki alanlarına ilişkin koordinat listesini sunarak ve MEB sınırının 200 mil olduğunu BM’ye bildirerek³⁸); Tunus (ulusal mevzuatta MEB sınırının uluslararası hukukta belirlendiğini ancak gerektiğinde komşu devletlerle yapılan antlaşmalarla belirlenmesi gerektiğini belirterek³⁹); Türkiye⁴⁰ (BM’ye sunduğu notalar ile⁴¹, 2011’de KKTC ile yapılan kıta sahanlığı⁴² ve 2019’da Libya ile yapılan MEB ve kıta sahanlığı antlaşmaları ile) ve KKTC (ulusal mevzuat ile⁴³ ve 2011’de Türkiye ile yapılan kıta sahanlığı antlaşması ile).

³³“The Great Socialist People’s Libyan Arab Jamahiriya General People's Committee Decision No. 260 of A.J. 1377 (A.D. 2009) concerning the declaration of the exclusive economic zone of the Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya.” (UN Legislation and Treaties, 2009, Mayıs)

³⁴“Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean (with annexes). Istanbul, 27 November 2019, Registration No: 56119.” (United Nation Treaty Collection, 2019, Aralık)

³⁵“Decree No. 6433-Delineation of the boundaries of the exclusive economic zone of Lebanon, 1 October 2011”. (UN Legislation and Treaties, 2011, Ekim)

³⁶“Deposit of a list of geographical coordinates of points delimiting the territorial sea and the exclusive economic zone of Lebanon, as transmitted by a letter dated 27 October 2022”. (UN Legislation and Treaties, 2022, Kasım)

³⁷“Law No. 28 dated 19 November 2003 – Definition Act of Internal Waters and Territorial Sea Limits of the Syrian Arab Republic.” (UN Legislation and Treaties, 2003, Kasım)

³⁸ “Declaration of the State of Palestine regarding the maritime boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 31 August 2015.” (UN Legislation and Treaties, 2015, Ağustos); “Declaration of the State of Palestine regarding the maritime boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 24 September 2019.” (UN Legislation and Treaties, 2019, Eylül)

³⁹“Act No. 50/2005 dated 27 June 2005 concerning the exclusive economic zone off the Tunisian coasts.” (UN Law of the Sea Bulletin, 2005, No:58)

⁴⁰Türkiye’nin Karadeniz’deki sınırlandırma ilanları: 1986’da ulusal mevzuatta Karadeniz’de MEB sınırının 200 mil olduğunu belirterek “Decree by the Council of Ministers, No. 86/11264, dated 17 December 1986” (UN Legislation and Treaties, 1986, Aralık); SSCB ve Türkiye’nin Karadeniz’deki Ekonomik Bölgesinin Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşmayı Oluşturan Notların Değişimi ile “Exchange of notes constituting an agreement on the delimitation of the USSR and Turkey economic zone in the Black Sea, 23 December 1986-6 February 1987” (UN Legislation and Treaties, 2002, Mart); 1997’de Bulgaristan ile yapılan deniz alanları sınırlandırma antlaşması ile “Agreement between the Republic of Turkey and the Republic of Bulgaria on determination of the boundary in the mouth area of the Mutludere/Rezovskariver and delimitation of the maritime areas between the two states in the Black Sea, 4 December 1997.” (UN Legislation and Treaties, 2002a, Mart); 1997’de Gürcistan ile yapılan deniz sınırlarının onaylanması protokolü ile “Protocol between the Government of the Republic of Turkey and the Government of Georgia on the Confirmation of the Maritime Boundaries between them in the Black Sea, 14 July 1997.” (UN Legislation and Treaties, 2002, Temmuz)

⁴¹The Law of the Sea Bulletin, 2004, No: 54; The Law of the Sea Bulletin, 2014, No:81; UN, 2019, A/74/550.

⁴²T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011.

⁴³KKTC Resmî Gazete, 2005, S:63.

1950'lerden beri süregelen Kıbrıs meselesi, 1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail ve Filistin-İsrail savaşları, 2010 yılı ile başlayan Arap Baharı sürecinin bölge devletlerine yansması ile yaşanan iç savaşlar ve Ortadoğu'nun küresel güçlerin mücadelesinde bir savaş alanı olduğu gerçeğinden yola çıkarak Doğu Akdeniz'in her zaman çatışma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Var olan çatışma konularına 2000'lerde hidrokarbon kaynaklarının keşfi ile enerji sektörü de eklenmiştir. Bu bağlamda çatışmanın ana nedenlerinden biri olan enerji kaynaklarının incelenmesi yararlı olacaktır.

2.3 Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları

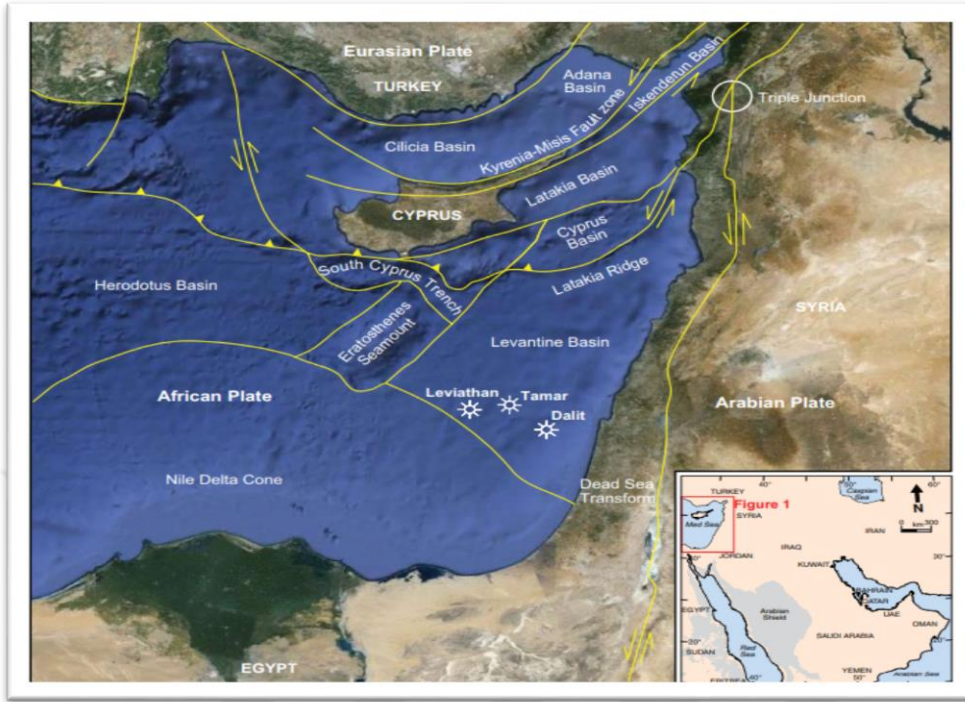
Bugüne kadar Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının çoğu Afrodit (Kıbrıs'ın güneyinde), Leviathan (Kıbrıs, İsrail ve Filistin arasında), Nil Deltası (Mısır ve Kıbrıs arasında) ve Herodot (Girit'in güneydoğusu ile Kıbrıs arasında) havzalarında yer almaktadır. (Ayata ve Kaya, 2023, s. 222)

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (The U.S. Geological Survey- USGS) 2010 tarihinde yayınlanan raporuna göre Mısır'ın Nil Deltası'nda o dönemde henüz keşfedilmemiş ortalama 1 milyar 763 milyon varil petrol, 223 trilyon 242 milyar fit küp gaz ve 5 milyar 974 milyon varil sıvılaştırılmış doğal gaz rezervi (Natural Gas Liquids-NGL veya LNG)⁴⁴ olduğu tahmin edilmiştir. (USGS, 2010, 3027) İsrail, Filistin, GKRY ve Lübnan'ın paylaştığı Levant (Leviathan) havzasında ise henüz keşfedilmemiş ortalama 1 milyar 689 milyon varil petrol, 122 trilyon 378 milyar fit küp gaz ve 3 milyar 75 milyon sıvılaştırılmış doğal gaz rezervi olduğu tahmin edilmiştir. (USGS, 2010, 3014) ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin bu tahminleri bölgeye olan ilgiyi daha da artırmış ve bölge devletlerinin arama faaliyetlerine hız vermesine yol açmıştır. Nitekim 2010 yılından sonra bölgede büyük çaplı petrol ve gaz rezervleri keşfedilmiştir.

⁴⁴NGL/LNG, bir doğal gaz kaynağıdır. Doğalgazın yüksek sıcaklık ve basınç altında sıvılaştırılmasıyla elde edilir.

Görsel 2.5

Doğu Akdeniz'in mevcut tektonik levhalarını ve havzalarını gösteren bölgesel haritası

Kaynak: Bowman, 2011

Doğu Akdeniz’de ilk arama faaliyetleri İsrail kıyılarında başlamış olsa da ilk keşif 1967’de Mısır’ın Nil Deltası’nda, ikinci keşif ise Mısır’ın Akdeniz deltasında olmuştur. 1980’lerin ikinci yarısında yine Mısır’ın Nil Deltası ve Alexandria’nın (İskenderiye) kuzeyinde ve Port Said önlerinde önemli gaz keşifleri gerçekleşmiştir. 2009’da İsrail’in Tamar ve 2010’da Mısır’ın Zohr sahalarındaki keşifler, 2000’lerde dünyanın en büyük derin su gazı keşifleri arasında değerlendirilmiştir. (Harunoğulları, 2020, s. 461) Mısır, İsrail ve GKRY tarafından bölgede yapılan önemli keşiflerin ardından ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi 2021 tarihinde yeni bir rapor yayınlanmıştır. Gösterilen sonuçların tamamen riskli tahminler olduğu belirtilerek Levant, Nil ve Doğu Akdeniz’de bulunan 8 havzada toplamda ortalama 879 milyon varil petrol; 286,2 trilyon fitküp (trillion cubic feet-tcf) doğal gaz ve 2 milyar 207 milyon (2,2 milyar) varil sıvılaştırılmış gaz olduğu bildirilmiştir. (USGS, 2021, 3032)

Bölge için oldukça önemli miktarlarda sayılabilecek bu rezervler, bölge devletleri tarafından keşfedilmeye devam etmektedir. Aşağıda İsrail, Filistin, Mısır, GKRY, Libya, Suriye, Lübnan, Yunanistan, Türkiye ve KKTC’nin arama, sondaj ve keşif faaliyetleri 2024 yılı itibarıyla analiz edilmiştir.

İsrail'in ilk açık deniz keşif kuyusu 1970 yılında açılmış, ilk gaz 1999 yılında Tethys Sea Partnership tarafından NOA-1 havzasında keşfedilmiştir. Noa-1 keşfinin ardından keşif çalışmaları MEB'in tüm alanına yayılarak daha büyük su derinliklerine ulaşmıştır. 1999-2004 yılları arasında Mari-B, Or ve Nir havzalarında doğal gaz keşifleri yapılmıştır. Noa ve Mari B havzalarını işleten Noble Energy, gaz rezervini tahmini 25 milyar metreküp (billion cubic meter-bcm) olarak açıklamıştır.⁴⁵ 2009-2010 yılları arasında Nobel Energy ve ortakları İsraili Avner ve Delek Drilling (yeni adı New Med Energy) tarafından tahmini 8 bcm gaz rezervi olan Dalit sahası ve Tamar havzası; Delek Drillings, Avner ve Ratio tarafından Leviathan⁴⁶ havzası keşfedilmiştir. Özellikle 500 bcm tahmini rezerv ile Leviathan havzası, Doğu Akdeniz'in en büyük doğalgaz havzalarından biri olması açısından önemlidir. 2011 yılında Noble Energy, Delek Grup, Avner ve Ratio tarafından Leviathan havzasının yanındaki Dolphin sahasında 15,5 bcm gaz rezervi keşfedilmiştir. (The Israel National News, 2011, Kasım 6) 2012'de AGR/Nammax tarafından işletilen Aphrodite/Ishai⁴⁷ havzasında tahmini 7-10 bcm, 2012-2013 arasında Noble Energy tarafından işletilen Karish ve Tanin havzasında tahmini 55 bcm, Noble Energy tarafından işletilen Tamar-SW havzasında Tamar sahası ile birlikte tahmini 282 bcm, 2012'de AGR/Isramco tarafından işletilen Shimshon havzasında tahmini 5 bcm yeni gaz keşifleri yapılmıştır. 2022'de İngiliz Energean tarafından Karish sahasında (Athena) tahmini 8 bcm ve Hermes sahasında 7-15 bcm gaz rezervi keşfedilmiştir. (Energean, 2022, Mayıs) Toplam 900 milyar metreküpe yakın çıkarılabilir gaz rezervine sahip olan keşifler, İsrail'in enerji sektöründe devrim yaratmıştır. Bu keşifler sayesinde İsrail, enerji tüketiminin önemli bir bölümünü bağımsız olarak üretebilen bir ülke haline gelmiştir. (State of Israel Ministry of Energy and Infrastructure, 2023) Son olarak 2023'te Energean tarafından işletilen Katlan havzasının (önceki ismi Olympus) yaklaşık 68 bcm gaz rezervine sahip olduğu açıklanmıştır. (Energean, 2023, Mayıs)

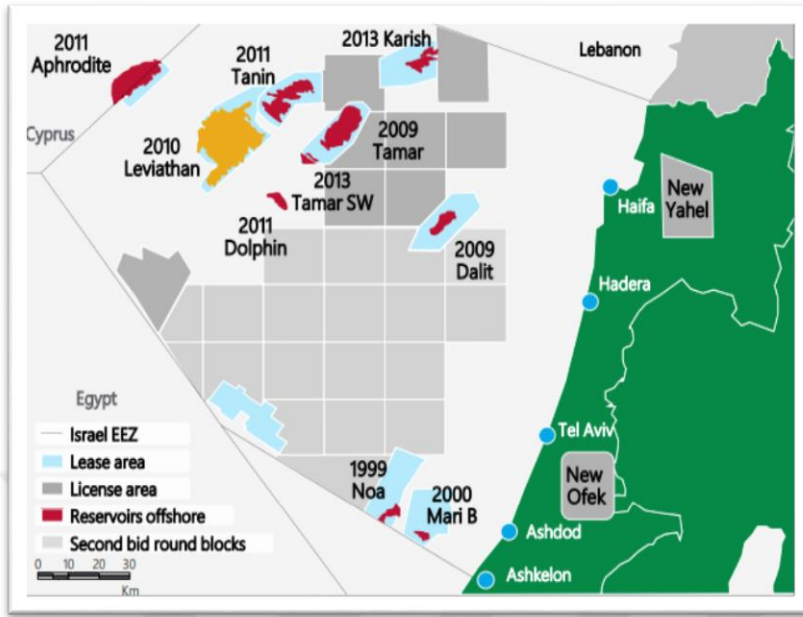
⁴⁵İsrail Enerji ve Altyapı Bakanlığı, Mari-B tahmini gaz rezervleri için iki farklı rakam vermiştir. "Oil& Natural Gas, E&P in Israel" adlı sayfada bu miktar 45 bcm iken, "Israeli Gas Opportunities" adlı raporda Mari-B'nin Noa havzası ile birlikte 25 bcm'dir.

⁴⁶İsrail'in Doğu Akdeniz'deki havzalarından birinin ismini, Thomas Hobbes'un Leviathan isimli kitabından esinlenerek Leviathan koyması ilginçtir. Bu İsrail'in, uluslararası ilişkiler realist akımın öncülerinden olan Hobbes'un fikirleriyle ile aynı paralelde olduğunu ve âdeta ideal devlet anlamına gelen Leviathan'ı kurduğunu göstermek ister niteliktedir. (Ak, 2021, s. 26)

⁴⁷Aphrodite sahası, GKRY'nin hak iddiasında bulunduğu deniz alanı içindedir. Afrodit sahasının İsrail sularına, Ishai sahası olarak adlandırılan yere kadar uzandığı düşünülmektedir.

Görsel 2.6

İsrail hidrokarbon sahaları

Kaynak: Delek Drilling, 2020

Filistin'in açıklarında İngiliz BG ve CC Oil&Gas (sonradan Shell tarafından satın alındılar), 2000 yılında Gaza Marine sahasında tahmini 1 tcf'nin (28 bcm) üzerinde gaz rezervi keşfetmiştir. (CC Energy)

Mısır, Cezayir ve Nijerya'nın ardından Afrika'nın üçüncü büyük doğal gaz üreticisi konumundadır. Mısır'da ilk keşif Belayiem Petroleum Company tarafından 1967 yılında Nil deltasında keşfedilmiştir. Bunu 1969 yılında Ebu Qir açıklarında keşfedilen gaz sahası izlemiştir. Mısır, sürekli ve yoğun petrol arama programları sayesinde 449 keşif (315 petrol-134 gaz) gerçekleştirmiştir; bu keşifler Mısır'ın petrol ve gaz rezervlerine 2013-2020 yılları arasında 41,7 tcf (1.1180 bcm)⁴⁸ gazına ek olarak yaklaşık 522,3 milyon varil petrol ve kondensat eklemiştir. (Ministry of Petroleum and Mineral Resources Arap Republic of Egypt, t.y.) 2015 yılında İtalyan Eni şirketi, Mısır açıklarındaki Zohr havzasında şimdiye kadar Akdeniz'de bulunan en büyük 'süper dev gaz sahasını' keşfetmiştir. Mevcut kuyu ve jeofizik verilerine göre, yaklaşık 100 km²lik sahada tahmini 30 tcf (849 bcm) gaz potansiyeli bulunmaktadır. (ENI, 2015, Ağustos) 2015 yılında, İngiliz BP Nil Deltası'ndaki Atoll sahasında tahmini 1,5 tcf gaz (42 bcm) ve 31 milyon varil kondensat rezervi keşfetmiştir. (BP, 2018, Şubat) Yine 2015 yılında ENI ve BP, Nil

⁴⁸1 tcf gaz; 28,3 bcm'ye eşittir.

Deltası'nda Büyük Nooros Bölgesi olarak adlandırdıkları sahada tahmini 4 tcf'nin (113 bcm) üzerinde gaz keşfetmiştir. (ENI, 2020, Eylül) 2023 yılında ENI, Amerikan Chevron şirketi ile pay sahibi olduğu Nargis-1 havzasında tahmini 3,5 tcf (99 bcm) gaz rezervi keşfetmiştir. (ENI,2023, Ocak; Mess, 2023, Ocak) 2020 yılında ENI, BP ve Fransız TOTAL Nil Deltası'nda Nooros havzasının kuzeybatısında Bashrush sahasında tahmini 7 bcm gaz rezervi keşfetmiştir. (ENI, 2020a, Temmuz; Global Energy Monitor Wiki, 2024) 2023 yılında İngiliz-Hollandalı Shell, Nil Deltası açıklarında El-Amriya'nın kuzeydoğusunda yeni gaz rezervleri olduğunu doğrulamıştır. (Shell, 2023, Kasım)

GKRY, 2007 yılında hak iddia ettiği deniz alanlarında 13 adet petrol arama ruhsat sahası (blok) ilan etmiştir. 2011 yılında Amerikan Noble Energy tarafından 12. Blok'ta yer alan Aphrodite A-1 sahasında tahmini 4,5 tcf (yaklaşık 128 bcm) gaz rezervi GKRY'nin ilk keşfi olmuştur. (NS Energy, 2020) 2013 yılında Aphrodite A-2 sahası açılmış ve Aphrodite'ki toplam tahmini gaz rezervinin 3,6-6 tcf (102-170 bcm) arasında olduğu doğrulanmıştır. (Offshore Technology, 2018, Haziran) 2017'de 11. Blok'ta Onisiforos sahası açılrsa da bu saha Mısır'ın Zohr havzasına bitişik olmasına rağmen sadece 0,5 tcf (14 bcm) gaz rezervine sahiptir. (Enterprice The State of The Nation, 2017, Eylül) 2018 yılında ENI ve TOTAL, 6. Blok'ta açılan Calypso gaz sahasında tahmini 6-8 tcf (170-226 bcm) (The Maritime Executive, 2022, Ağustos) gaz rezervi keşfetmiştir. (ENI, 2018, Şubat) 2019 yılında Amerikan Exxon Mobil 10. Blok'ta, Glaucus-1 kuyusunda ortağı Katar Petroleum (QP) ile birlikte tahmini 5-8 tcf (142-226 bcm) arasında gaz rezervi keşfetmiştir. (ExxonMobil, 2019, Şubat) 2022 yılında ENI ve TOTAL, 6. Blok'ta açılan Cronos-1 sahasında tahmini 2,5 tcf (71 bcm) gaz rezervi keşfetmiştir. (ENI, 2022, Ağustos) Yine 2022 yılında ENI ve TOTAL, Cronos-1 ve Calypso-1'den sonra 6. Blok'ta üçüncü keşif olarak Zeus sahasını keşfetmiştir. ENI, Buradaki tahmini gaz rezervini 2-3 tcf (57-85 bcm) olarak açıklamıştır. (ENI, 2022a, Aralık)

Libya, Akdeniz'deki ilk keşfini 1976 yılında Bouri sahasında gerçekleştirmiştir. Area C (önceki adı NC41) havzasında yer alan Bouri ve Area D havzasında yer alan Bahr Essalam sahaları, ENI ve Libya Ulusal Petrol Şirketi tarafından ortaklaşa geliştirilmiştir. (ENI, 2015, Şubat) Akdeniz'in en büyük petrol üretim sahası olarak kabul edilen Bouri'de tahmini 4,5 milyar varil petrol ve 3,5 tcf (99 bcm) gaz rezervi bulunmaktadır. (TRT World) 2015 ve 2017 yıllarında ENI'nin, Area D havzasında yapmış olduğu yeni gaz rezervleri vardır. (ENI, 2015, Mayıs; ENI, 2017, Nisan)

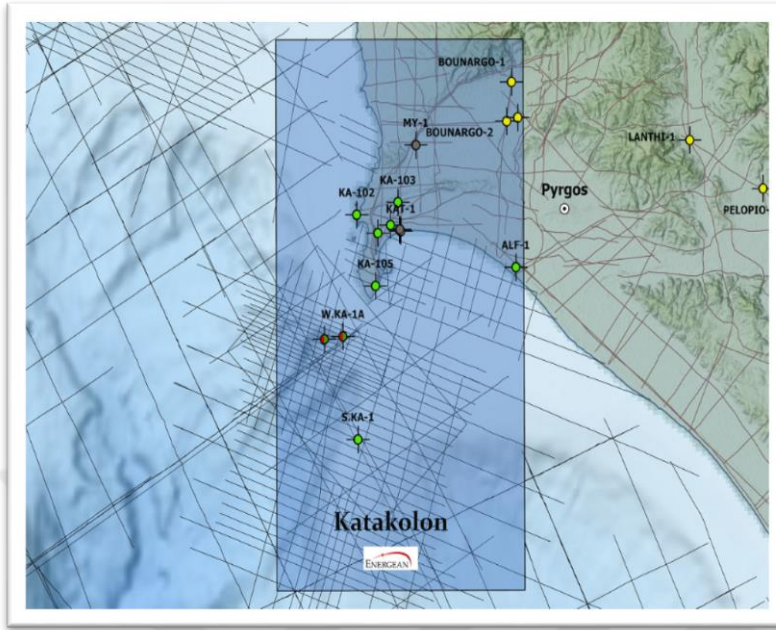
Suriye karasularında 2005 yılında Norveçli şirket Inseis, sismik araştırmalar yürütmüş, ardından Fransız şirketi CGG Vertitas 2011 yılında bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor Suriye kıyılarındaki petrol ve gaz rezervlerinin oldukça umut verici sonuçlarını ortaya koymuştur. Suriye Petrol ve Mineral Kaynakları Bakanlığı o dönemde teyit edilmiş rezervler hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Suriye, 24.03.2011 tarihinde dört açık deniz bloğunda petrol arama ihalesi açmış ancak ülkedeki iç karışıklıktan dolayı hiçbir teklif alamamıştır. 2013 yılında Suriye Rus Soyuzneftegaz şirketi ile bir antlaşma imzalamış ancak iç savaş nedeniyle bu şirket çekilmiştir. Sonrasında yapılan arama çalışmalarının sonuçlarına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. (Al-Saied vd., 2021)

Lübnan'ın Doğu Akdeniz'deki gaz arama faaliyetleri 2000'lerin ortalarından bu yana inişli çıkışlı bir şekilde ilerlemiştir. İlk açık deniz lisanslama turu 2017'de başlamış ve Total, Eni ve Novatek'ten oluşan uluslararası bir konsorsiyumla arama çalışmaları devam etmektedir. (Lebanese Petroleum Administration, t.y.) Ancak henüz ticari olarak uygun miktarda rezerv bulunamamıştır. (Ayoub, 2024) Lübnan hükümeti ülkenin açık deniz topraklarında 25 tcf veya daha fazla potansiyel gaz rezervi olduğunu tahmin etse de bu rakam henüz doğrulanamamıştır. (EIA, 2014)

Yunanistan'ın 1980'lerin başında yapmış olduğu Batı Mora açıklarındaki Katakolon (Katakolo) sahasının keşfi, İyonya bölgesinde (Batı Yunanistan) kanıtlanmış tek petrol/doğalgaz sahasıdır. Yunanistan'ın devlet merkezli şirketi olan Hellenic Hydrocarbons and Energy Resources Management tarafından verilen bilgiye göre, lisansı Energen Oil'e ait Katakolon'da çıkarılabilir rezervin 3 milyon varil petrol olduğu tahmin edilmiştir. (Hellenic Hydrocarbons and Energy Resources Management Company [HEREMA], Katakolon Lease)

Görsel 2.7

Katakolon Havzası, Yunanistan

Kaynak: HEREMA

Lisansı Exxon Mobile ve Hellenic Energy’ e ait olan Batı Girit Bloğu ve Güneybatı Girit Bloğu, düşük ısı akışının termal hidrokarbon oluşumunu sınırlayabilmesi nedeniyle önemli petrol bölgesi olarak değerlendirilmemiştir. (HEREMA, West of Crete Block, Southwest of Crete Block) Bunların haricinde Trakya açıklarında Trakya Denizi sahasında (Sea of Thrace Concession; E.Thassos, W.Thassos, Apollonia-1, Peramos-1, Peramos-2, Peramos Reef-1, Ammodis-1 ve Ammodis-2 kuyuları) ve Patras Körfezi Batı Bloğu’nda (Patraikos Gulf (west) Block; Patra-1 kuyusu) birçok kuyu açılmıştır. (HEREMA, Sea of Thrace Concession ; Patraikos Gulf (west) Block) Ayrıca lisansı Hellenic Petroleum’a ait olan Blok 1, Blok 10, İyonya (İonian) Bloğu; lisansı Energean ve Hellenic Petroleum’a ait olan Blok 2 sahaları mevcuttur. (HEREMA, Exploration) Ancak bu kuyularda petrol ve gaz varlığına ilişkin bir açıklama bugüne kadar yapılmamıştır. Yunanistan’ın mevcut üretim faaliyeti Kavala Körfezi’ndeki Prinos havzasıdır. Energean tarafından işletilen Prinos, Kuzey Prinos ve Epsilon Yunanistan’daki tek üretim sahalarıdır ve bugüne kadar yaklaşık 130 milyon varil petrol üretmişlerdir. (Energean, Prinos Concession) Prinos’ta üretilme olasılığı en az % 50 olan 36 milyon varil petrol rezervi ve keşfedilen kaynaklardan potansiyel olarak geri kazanılabileceği tahmin edilen 78 milyon varil petrol kaynağı tespit edilmiştir. (Energean,

Operations, Greece) Ayrıca 2016 yılında Energean ve Yunanistan, Batı Katakolon bölgesi arama lisansının, ilgili sözleşmede öngörüldüğü şekilde 25 yıllık işletme lisansına dönüştürülmesi konusunda anlaşmıştır. (Hellenic Ministry of Environment and Energy) 60 km²lik bir alanı kaplayan Batı Katakolon, keşfedilen kaynaklardan potansiyel olarak geri kazanılabileceği tahmin edilen 14 milyon varil petrol kaynağına sahiptir. (Energen, Katakolo)

Türkiye’de deniz alanlarında arama ve sondaj faaliyetleri 1966 yılında Akdeniz’de açılan Seyhan-1 kuyusu ile başlamıştır. İskenderun havzasında 1985-1986 yıllarında açılan Gülcihan-1 kuyusunda, kurtarılabılır rezervi 4,2-13,5 milyon varil olarak hesaplanan petrol keşfedilmiştir. Fakat o dönemin koşullarında ekonomik olmadığı için çıkarılmamıştır. 2001 yılında Mersin ve İskenderun havzaları arasında Ceylan Deniz-1, Mercan Deniz-1 ve Kılıç-1 açık deniz arama kuyuları açılmıştır. (TMMOB, Petrol Sektörü) 2020 yılı sonu itibarıyla 209.784,73 km² 2B ve 75.800,43 km² 3B sismik veri toplanmıştır. (Türkiye Makine Mühendisleri Odası [TMMOB], 2022, s. 153) 2021 yılında ise denizlerde 24.392,69 km² 3B sismik veri toplanmıştır. (TMMOB, 2024, s. 123)

Türkiye’de 2023 yılı itibarıyla karada ve denizde bulunan rezervlerin çoğu Türkiye’nin millî şirketi olan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) aittir. TPAO Karadeniz’de (2020 yılında Sakarya, 2021 yılında Amasra ve 2022 yılında Çaycuma) önemli keşifler gerçekleştirmiştir. Türkiye sahip olduğu sismik araştırma gemileri ile Doğu Akdeniz’de sismik veri toplama faaliyetlerine devam etmektedir.⁴⁹ (TPAO, t.y.) Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de bugüne kadar açtığı petrol ve doğalgaz arama kuyuları şunlardır: Ceylan Deniz-1, Mercan Deniz-1, Ayşe-1, Payas-1, Kılıç-1, İskenderun Deniz-1, Çınar-1, Efe-1, Seyhan-1, Karataş-1, Finike-1, Kuzey Erdemli-1, Alanya-1, Karpaz-1, Magosa-1, Narlıkuyu-1, Güzelyurt-1 ve Lefkoşa-1. (Karataş vd., 2021, s. 53) Ancak Türkiye’nin bugüne kadar Doğu Akdeniz’de keşfettiği hidrokarbon rezervi henüz olmamıştır.

⁴⁹Türkiye’nin sismik araştırma gemileri Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis’tir. Türkiye’nin sondaj gemileri Fatih, Yavuz, Kanuni ve Abdülhamid Han’dır.

Görsel 2.8

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bugüne kadar açtığı petrol ve doğalgaz arama kuyuları

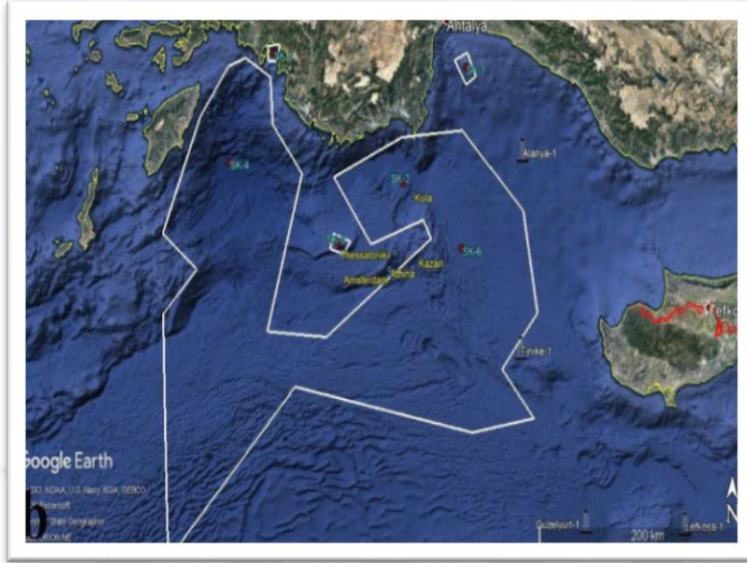

Kaynak: Karataş vd.; 2021, s. 53.

Bu faaliyetlerin henüz sonuç vermemesinin nedeni jeolojik ve jeofiziksel veri yetersizliği değildir. Bunun nedeni arama kuyularının lokasyonlarının yanlış seçilmesidir. Türkiye'nin denizlerdeki hidrokarbon arama çalışmaları sismik ve sondaj faaliyetlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla kuyuların yalnızca sismik ölçümlerden elde edilen verilere göre seçilmesi yetersiz kalmaktadır. Kuyuların seçiminde sismik verilerin yanı sıra mevcut jeolojik, jeomorfolojik, jeokimyasal ve jeofizik verilerinin bütünlük bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle çamur volkanları, graben ve yarı grabenler, deniz dibi sırtları, dom yapıları ve kıvrım sistemleri ile delta depoları gibi kapan sahası oluşturma potansiyeli bulunan jeomorfolojik birimlerin, kuyu lokasyonları seçiminde ciddi ölçüde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında birçok araştırmacı ve yazar tarafından yapılan analizlerin neticesinde Antalya, Finike, Rodos ve İskenderun havzalarında dev petrol ve gaz rezervlerinin olabileceğine yönelik ciddi belirtiler bulunmuştur. Nitekim Türkiye'nin içinde bulunduğu kuşak Alpin Mobil Kuşağı (Tetis Bölgesi) olup, bu kuşak büyük bir petrol ve doğalgaz kuşağıdır. Hidrokarbon arama hedefleri için Antalya, Finike, Rodos ve İskenderun havzalarında araştırmacılar tarafından tavsiye edilen sondaj kuyularının konumları aşağıdaki görsellerde gösterilmiştir. (Karataş vd.; 2021, s. 53-54)

Görsel 2.9

Antalya, Finike, Rodos havzaları için potansiyel arama hedefleri ve açılması tavsiye edilen sondaj kuyuları

Kaynak: Karataş vd., 2021, s. 56.

Görsel 2.10

İskenderun havzası potansiyel arama hedefleri ve açılması tavsiye edilen sondaj kuyuları

Kaynak: Karataş vd., 2021, s. 56.

TPAO, Türkiye'deki faaliyetlerinin yanı sıra KKTC'de de faaliyet göstermektedir. Arama faaliyetleri 2011 yılı sonunda KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile imzalanan 'Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi' sonrasında hız kazanmıştır. Bu sözleşme kapsamında 7 adet deniz ruhsat alanı ve 2 adet kara ruhsat alanında

alışmalar devam etmektedir. KKTC deniz alanlarında 16.219 km'lik 2B sismik veri toplama çalışması ve 2485 km² 3B veri toplama çalışması gerçekleştirilmiş ve böylece hidrokarbon aramacılığı açısından prospektif alanlar belirlenmiştir. (TPAO) Fakat KKTC, henüz bir hidrokarbon rezervi ilan etmemiştir.

Doğu Akdeniz'de İsrail⁵⁰, Kıbrıs ve Mısır'da bugüne kadar bir dizi yeni gaz keşfi yapılmıştır. Bu keşiflerin ortaya çıkardığı rakamların hiçbiri Mısır'ın Zohr ya da İsrail'in Leviathan sahası gibi bölgenin en büyük keşifleriyle aynı seviyede ilgi çekmemiştir. Yine de mevcut üretim yakınındaki yeni rezervler oldukça umut vericidir. (Connelly, 2023) Verilen bilgiler ışığında Doğu Akdeniz'in sahip olduğu hidrokarbon kaynakları ile enerji bakımından zengin bir bölge olduğunu söyleyebiliriz. Bölgenin sahip olduğu rezervlerin uzun ömürlü ve zengin olması kıyı devletlerini daha çok arama yapmaya, tek taraflı MEB alanları ilan etmeye ve diğer kıyıdaş devletler ile antlaşmalar yaparak deniz yetki alanları belirlemeye yöneltmiştir. (Ayata ve Burak, 2023, s. 235) Bununla birlikte bölge hiçbir enerji kaynağına sahip olmasaydı bile buradaki g mücadelesi devam edecekti. Zira kıtaların kavşak noktasında yer alan ve âdeta dünyanın göbeği olan Doğu Akdeniz, başlı başına jeostratejik bir değerdir zaten. Özellikle Orta Doğu'ya komşu olması küresel güçlerin bu bölgede etkin olma isteğini artıran çok önemli bir faktördür. Bu jeostratejik değere ek olarak hidrokarbon kaynaklarının varlığı, küresel güçleri bu kaynakları kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda AB, Rusya, Çin ve ABD gibi devletler revizyonist jeopolitik roller oynamaktadırlar. (Harunoğulları, 2020, s. 466) Bölgede izlenen revizyonist politikalar sonucu zaten deniz yetki alanları üzerinde

⁵⁰İsrail-Filistin Savaşı ile Filistin'e ait olan Gazze şeridi'nin hukuki statüsü ön plana çıkmıştır. Filistin, Gazze ve Batı şeria olmak üzere birbiri ile bağlantısı olmayan iki kk bölgeden oluşmaktadır. 1967-2005 yılları arasında İsrail'in egemenliğinde olan Gazze şeridi, 2005 tarihli Oslo Antlaşması ile Filistin Ulusal Yönetimi'nin kontrolüne girmiştir. Buna rağmen burada İsrail'in hava, su kaynakları ve ticaret/kıyı ticareti kontrolü devam etmektedir. Gazze, Mısır ile 11 km, İsrail ile 51 km sınıra sahiptir. Sadece 41 km uzunluğa sahip olan ve 360 km²lik bir toprak parçası olan Gazze, çok kk bir alandır. 2002 yılında Gazze şeridi karasularında, hidrokarbon kaynakları keşfedilmiştir. Gazze'nin iki ana havzası vardır: Gazze Marine (Gazze'nin 36 km aığındadır) ve Sınır Sahası (Border Field olarak da geçer, Filistin-İsrail karasuları sınırında). Yapılan sondaj çalışmalarında, bu kaynakların Filistin'in iki bölgesinin elektrik ihtiyaını 15 yıl kadar karşılayacağı ngrlmştir. İki havzada bulunan rezerv miktarının, 1 tcf olduğu ispatlanmıştır. Gazze-Jericho Antlaşması'na göre, Filistin'in 32 km'ye kadar olan deniz bölgesindeki egemenlik alanını, Gazze şeridi'nin karasuları ve kıta sahanlığının olduğunu İsrail kabul etmektedir. Dolayısıyla bu deniz bölgesinde bulunan her türlü kaynağın, Filistin'e ait olduğunu da kabul etmektedir. Hatta 1999 yılında imzalanan Doğalgaz İşletimi Kontratı, Filistin gazının İsrail'e satılması şartıyla imzalanmıştır. Bu kontrata rağmen İsrail, Filistin'in bu rezervleri çıkarmasına engel olmuş ve BP'nin açmış olduğu bu kuyuları kapatarak petrol şirketlerinin faaliyetine sıyısı ve güvenlik gerekçeleriyle izin vermemiştir. Bunun en temel nedeni, İsrail'in Filistin gazını, dünya rayıcı olan fiyatın çok daha altında (2-3 ABD doları) almak istemesi idi. Böylece elektrik üreten santrallerini 20 yıl süresince ucuza işletebilecekti. (Ak, 2021, s. 3, 23)

var olan uyuşmazlıklara bir de bölgenin hızlı bir şekilde askerileşmesi eklenince sıcak çatışma riski daha da kuvvetlenmiştir. Neticede Doğu Akdeniz ve Kıbrıs sıcak çatışma potansiyeli olan gerçek ağırlık merkezleridir ve bu merkezler üzerinde hâkimiyet kuran devlet, çok boyutlu jeostratejik avantajlar ve inisiyatifler kazanacaktır. (Kaya, 2018, s. 186) Bu jeostratejik avantajlar, jeopolitik imkânları beraberinde getirerek burada hâkimiyet kuran devlete/devletlere büyük oranda güç kazandıracaktır.⁵¹ Realist ve neorealist teorilerin yansımalarının bulunduğu bölgede, devletlerin kendi politik amaçlarını gerçekleştirmek üzere uluslararası hukuk ilkelerini kendi menfaatlerine paralel kullanmaları sonucunda siyasi ve hukuksal çatışmalar iç içe geçmiştir. Doğu Akdeniz gibi jeostratejik değeri yüksek bir bölgede, bölgesel bir güç olarak yükselecek bir devlet sadece bölgesel anlamda değil aynı zamanda küresel anlamda da etkin olabilecektir. Bu etki kuşkusuz o devlete siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal açılardan büyük katkı sağlayacağı ve o devletin gücünü mutlak şekilde artıracığından dolayı uluslararası ilişkilerdeki politikalarını da doğrudan etkileyecektir. Uluslararası ortamda gücünü artıran devlet, diğerleri üzerinde üstünlük sağlarken onları kendi politikaları ekseninde yönlendirebilecektir. Ancak bölgesel bir devletin bu güce sahip olabilmesi için önce o bölgede egemen olması gerekmektedir. İşte Doğu Akdeniz çatışmasının nedeni de burada yatmaktadır: Deniz yetki alanları üzerindeki egemenlik ihtilafı. Aşağıda Yunanistan, GKRY, Türkiye ve KKTC'nin hangi politikalar ekseninde Doğu Akdeniz'de egemenlik iddialarında bulundukları değerlendirilecektir.

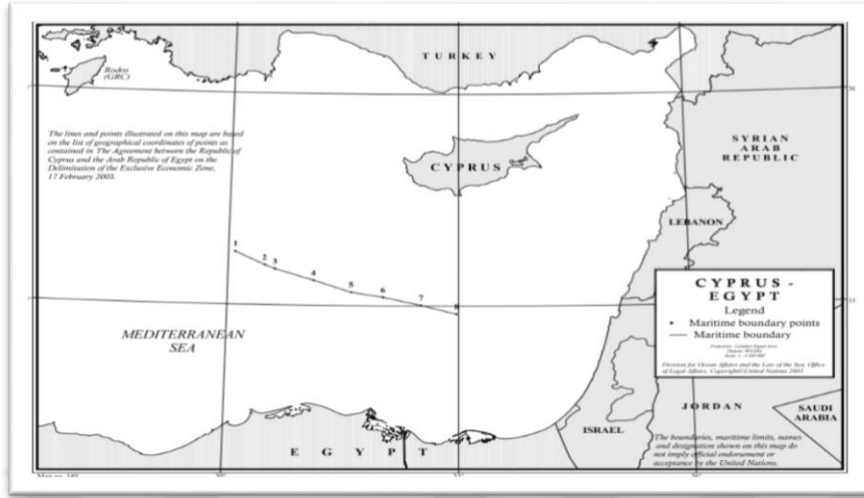
2.4 Yunanistan ve GKRY Ölçeğinde Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz çatışmasının başlangıç tarihi 2003 yılıdır. GKRY 2003 yılında Mısır ile MEB Antlaşması imzalamıştır. Akabinde Nisan 2004'te 24 mil bitişik bölge ve 200 mil MEB ilan etmiştir. (Law of The Sea Bulletin, 2004, No: 55)

⁵¹Bugüne kadar enerji nedeniyle devletler arasında yaşanan çatışmalardan bazılarını örnek olarak şunlar verilebilir: 1953'te İran lideri Musaddık'ın ABD ve İngiltere tarafından devrilmesi, 1956'da Mısır lideri Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi sonucunda savaş çıkması, 1973'te Arap ülkelerinin Batılı devletlere petrol ambargosu uygulaması, 1979'da İran Şahı'nın devrilmesi, 1979 İran-Irak Savaşı, 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali ve 1991 I. Körfez Savaşı, 11.09.2001 saldırısı akabinde ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a saldırması ve 2003'te Irak'ı işgal etmeleri, 2008'de Rusya'nın Gürcistan'ı işgal etmesi. (Öztürk, 2010, s. 665, 695)

Görsel 2.11

GKRY ile Mısır arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita

Kaynak: Law of The Sea Bulletin, 2003, No:52

GKRY, 28.12.2004 tarihli notasında, ‘Mısır ile yapmış olduğu sınırlandırma antlaşmasında kendi egemenlik haklarını kullandıklarını, uluslararası düzeyde kabul görmüş teknik metotlarla sınırlandırmayı yaptıklarını, 1974’te kıta sahanlığını bildiren kanun çıkarttıklarını ve 1993’te BM Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku bölümüne bunun esas hatları belirten koordinat ve haritalar sunduğunu ancak buna Türkiye’den herhangi bir itiraz gelmediğini ve bunun zımnen tanıma demek olduğunu ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bu deniz alanlarında hak kazanmasına yol açtığını; Türkiye’nin 2004 tarihli DT/4739 notasında ileri sürdüğü 32°16’18” Doğu Boylamının batısında yer alan deniz alanlarının sınırlandırmasının, ilgili devletler nezdinde hakkaniyete uygun olarak yapılması gerektiğine dair tezine karşılık olarak bunun uluslararası örf ve adet kurallarına, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) 56., 71. ve 121. maddelerine ve UAD’nin hükümlerine aykırı olarak adaların ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin deniz alanlarından mahrum bırakılması demek olduğunu’ (Law of The Sea Bulletin, 2005, No:57, s. 124-125) iddia etmiştir.

GKRY, Türkiye’nin MEB’deki sahildevletinin haklarını, yetkisini veya yükümlülüklerini düzenleyen BMDHS’nin 56. maddesini, ayrıca sözleşmenin 69. ve 70. maddeleri ile ekonomileri çok büyük ölçüde kendi MEB’indeki canlı kaynakların işletilmesine bağlı

olan sahilgar devletlere uygulanmayacağını düzenleyen 71. maddesini⁵² ve adaların rejimini⁵³ düzenleyen 121. maddesini ihlal ettiğini savunmaktadır. GKRY 2007’de Lübnan⁵⁴, 2010’da İsrail ile MEB antlaşmaları yapmıştır. Ancak Lübnan ile yapılan bu antlaşma, Lübnan meclisi tarafından onaylanmamıştır. Çünkü GKRY ve İsrail arasındaki antlaşma ile Lübnan, yaklaşık 860 km²lik deniz alanını kaybettiği için itiraz etmiştir. GKRY, 2017 yılında kaynakları arama ve işletme için Fransız Total, İtalyan Eni ve Rus Novatek şirketlerinden oluşan konsorsiyumla bir sözleşme yapmıştır. Diğer taraftan İsrail, 2019’da kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nda yer alırken, Lübnan forum dışında bırakılmıştır. (Acer ve Şimşek, 2022, s. 9-10)

GKRY, İsrail ile imzalanan MEB antlaşması ile İsrail gazının GKRY üzerinden AB’ye ulaştırılacağını bildirmiştir. Enerjinin güvenli bir şekilde ulaştırılabilmesi için güzergahın

⁵²71. madde: 69. ve 70. maddelerin uygulanabilir olmamasıdır. 69. madde, canlı kaynakların avlanmasına yönelik olarak sahili bulunmayan devletlerin hakkını düzenlemiştir. 70. madde, canlı kaynakların avlanmasına yönelik coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin hakkını düzenlemiştir.

⁵³Rejim sözcüğü ile kastedilen, düzenleyici kurallar ve ilkelerdir.

⁵⁴Diğer Ortadoğu devletleri gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olmaması Lübnan için çok büyük bir dezavantajdır. İşte bu bağlamda Doğu Akdeniz gazı belki de bu ülkenin tarihinde bir dönüm noktası olacaktır. Lübnan’ın Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda özellikle İsrail ile yaşadığı anlaşmazlıklar zaten var olan Lübnan-İsrail sorunlarına bir yenisini daha eklemiştir. Lübnan’ın, İsrail’in kurulduğu 1948 yılından itibaren bu ülkeyi tanımaması, İsrail’in Lübnan’ı 1978 ve 1982 yıllarında işgal etmesi ve 2006 yılında yaşanan silahlı çatışmalar iki ülke arasındaki düşmanlığın başta gelen unsurlarıdır. Bu çatışmaların sonucunda değişen kara sınırları üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle MEB üzerinde de anlaşmazlıklar doğmuştur. 2000 yılında çizilen Mavi Hat’ı (BM bünyesinde iki devletin kara sınırı Mavi Hat çizgisi ile belirlenmiştir) sınır olarak kabul etmeyen Lübnan, 2010’da BM’ye MEB alanlarını gösteren planı sunmuştur ancak Lübnan’ın planı İsrail deniz yetki alanlarını ihlal edildiği gerekçesiyle İsrail tarafından reddedilmiştir. Lübnan’ın toplamda 10 parsel ayırdığı gaz sahalarından 8., 9. ve 10. parseller; İsrail’in hak iddia ettiği yetki alanı ile çakışmaktadır. (Özşahin, 2020, s. 188-189)

İsrail ve Lübnan arasında yaşanan gerginliğin çözümü için ABD arabuluculuğunda gerçekleşen müzakereler ile 11.10.2022’de iki ülke arasında deniz sınırlarının çizilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. ABD’nin gönderdiği nihai antlaşma tasarısında, Lübnan’ın tüm haklarının korunduğu açıklanmıştır. (SDE, 2022) Nitekim İsrail ve Lübnan meclislerinde onaylanan antlaşma, iki ülke ilişkilerinde önemli bir gelişmedir. Her şeyden önce bu antlaşma ile Lübnan, İsrail’i tanımıştır. İki ülke arasında kara sınırları üzerindeki ihtilaf devam ederken, deniz sınırları üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Antlaşmada Kana doğalgaz sahası Lübnan’da kalırken, buradan çıkarılacak bir doğalgaz rezervi olursa, İsrail buradaki payını Total şirketinden alacak; Karış doğalgaz sahasının tamamı ise İsrail’de kalacak ve bu şekilde İsrail hakkı olduğunu iddia ettiği sahadan çekilmemiş ancak Lübnan’ın da doğalgaz çıkarma faaliyetlerini, payını almak koşuluyla engellememiş olacaktır. (Göksedef, 2022)

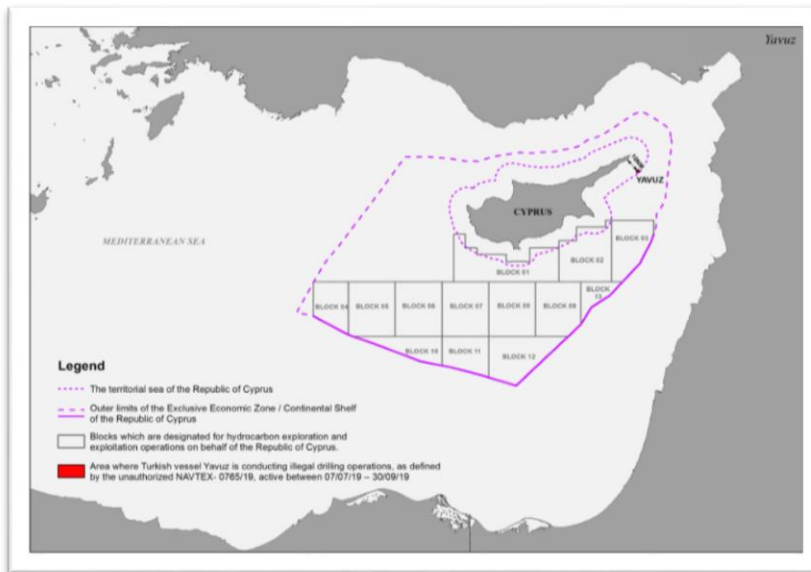
Ancak iki ülke ilişkilerindeki olumlu hava, İsrail-Filistin Savaşı’nın başlaması akabinde son bulmuştur. 7.10.2023 tarihinde başlayan İsrail-Filistin Savaşı ile birlikte Lübnan’da faaliyet gösteren İran destekli Hizbullah (1975-1990 yılları arasındaki Lübnan iç savaşı sırasında kurulan, İsrail’i yıkma amacıyla faaliyet gösteren sivil ve askerî bir örgüt) örgütünün İsrail’e saldırması ile iki ülke arasındaki çatışmalar yeniden başlamıştır. Hizbullah-İsrail çatışmalarına istinaden Lübnan’ı uyarmak amacıyla İsrail ordusunun, 21.01.2024’te Lübnan’ın başkenti Beyrut’un ve kuzeyindeki Trablusşam’ın üzerinden alçak uçuş yapması tansiyonu artırmıştır. Lübnan Başbakanı Mikati, gerilimi düşürmeye çalışmış ve İsrail sınırında uzun vadeli istikrar için görüşmelere hazır olduğunu belirtmiştir. (Tutkal, 2024) Ancak bugün geline nokta İsrail’in güney Lübnan’ı işgal etmesi nedeniyle iki devlet savaş halindedir. Bu sebeple deniz yetki sınırlarına ilişkin yapılan antlaşmanın uygulanması mümkün değildir.

güvenliğini sağlayacak 20 bini komando olmak üzere yaklaşık 50 bin İsrail vatandaşının Kıbrıs'a yerleşmesi öngörülmüştür. Bu şekilde burada minyatür bir İsrail yaratılmak istenirken, Türkiye ve KKTC'nin etkisinin kırılması amaçlanmıştır. (Ercan ve Cankara, 2018, s. 289)

GKRY, 26.01.2007'de kabul ettiği yasayla 13 adet petrol arama sahası (toplam yüzölçümleri 70 bin km²) ilan etmiş, 2011'de petrol arama lisansı için ihale süreci ve sondaja başlamıştır. Bu sahalardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parseller, Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığının 7 bin km²lik kısmı ile çakışmaktadır. (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2016) Türkiye, GKRY'nin ilan ettiği sahalara karşılık TPAO'ya Antalya ve Muğla bölgelerinde ruhsat ve arama izni vermiş ve 21.09.2011'de KKTC ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır. (T.C. Resmî Gazete, 2009, S: 27290; 2017, S: 28276) GKRY Doğu Akdeniz'de ilan ettiği MEB alanlarının, uluslararası kamuoyunda destek görmesi için ilk etapta Fransız TOTAL, İtalyan ENI, Amerikan Exxon Mobil gibi büyük uluslararası şirketlerle anlaşmış; ilan ettiği MEB'lerin korunması ve bunun denizaltılarla sağlanması için ise İsrail ile anlaşmıştır. Yine Mısır ile askerî işbirliğine gitmiş, Medusa 6, Arap Kalkanı-1 gibi çok uluslu tatbikatlarını artırmış ve Türkiye ile çakışan MEB alanlarını korumak için 3 deniz üssü inşasına başlamıştır. (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 65-69)

Görsel 2.12

GKRY'nin karasuları, kıta sahanlığı, MEB iddiasında bulunduğu deniz alanlarını ve ilan ettiği ruhsat bölgelerini gösteren harita

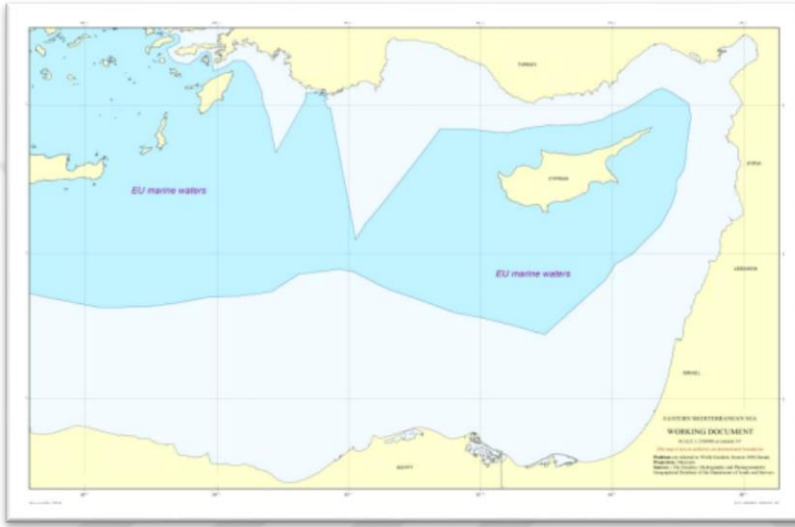

Kaynak: UN General Assembly, 2019, A/73/944

GKRY ve Yunanistan'ın bölgedeki iddialarını bilimsel boyutta destekleyebilmek amacıyla Sevilla⁵⁵ haritası hazırlanmıştır. Bu harita 2007 yılında Sevilla Üniversitesi'nde (İspanya'da) beşerî denizcilik coğrafyası profesörü olan Juan Luis Suarez de Vivero tarafından Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Sevilla Haritasında⁵⁶ kıta sahanlığı ve MEB alanları ortay hat hesabına göre çizilmiştir.

Görsel 2.13

Sevilla Haritası

Kaynak: Ministry of Foreign Affairs Republic of Cyprus, 2019

Ağustos 2016'da GKRY ile Mısır arasında bir iş birliği antlaşması imzalanmış ve GKRY'nin güneyinde bulunan Afrodit sahasının boru hatlarıyla Mısır terminallerine bağlanması amaçlanmıştır; öte yandan GKRY, Kıbrıs adasında silahların saklanması sağlarken, Baf'ta yerleşim bölgelerine yakın yerlerde ve askerî havaalanında üsler kurmuştur. (Şeker, 2018, s. 214, 218)

Yunanistan ise kıta sahanlığının dış sınırlarını çıkardığı 2321/1995 sayılı kanunla onaylamıştır. Yunanistan, '1982 tarihli BMDHS hükümlerine uygun olarak Yunanistan Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını kullandığı karada, göllerde ve denizaltı alanlarında bulunan hidrokarbonları araştırma ve işletme hakkının, münhasıran kendisine ait

⁵⁵İspanyolca Sevilla, İngilizce Seville olarak yazılmaktadır.

⁵⁶Avrupa Komisyonu, Sevilla haritasının hukuki durumunu açıklığa kavuşturmak için 'kurumlar tarafından yaptırılan dış raporların AB'nin resmî belgeleri olmadıklarını ve AB açısından hiçbir hukuki veya siyasi değeri olmadığına ilişkin açıklama yapmıştır. (Euronews, 2020) ABD de Sevilla Haritası'nın hukuki bir önemi olmadığını belirtmiştir. (BBC News Türkçe, 2020, Eylül 22)

olduğunu ve yalnızca kamu yararı için kullanılacağını’ belirtmiştir. ‘Denizaltı alanlarının, karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlardan 200 deniz mili mesafeye kadar olan iç suların, karasularının, kıta sahanlığının ve MEB’in deniz tabanını ve toprak altını ifade ettiğini’ açıklamıştır. ‘Kıyıları, Yunanistan kıyılarının karşısında veya bitişiğinde olan komşu devletlerle bir sınırlama antlaşmasının bulunmaması durumunda, kıta sahanlığının ve (ilan edildikten sonra) MEB’in dış sınırının orta çizgi olduğunu; bu çizginin her noktasının, karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlar (hem kıta hem de ada) üzerindeki en yakın noktalardan eşit uzaklıkta olduğunu’ (UN Legislation and Treaties, 2011, Ağustos) belirtmiştir.

Yunanistan 24 Şubat 2005 yılında Türkiye’ye karşı verdiği notada şu hususları belirtmiştir:

“İlgili devletlerden biri olan Yunanistan, karşı kıyıları (hem kıta hem de ada) bulunan devletler arasında kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasının, eşit mesafe/ortay hat ilkesi⁵⁷ temelinde uluslararası hukukun ilgili kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesi gerektiği yönündeki uzun süredir devam eden tutumunu yinelemek ister. Bu durum, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti arasında yakın zamanda kabul edilen Münhasır Ekonomik Bölge’nin sınırlandırılmasına ilişkin antlaşma da dahil olmak üzere, yaygın ve uzun süredir devam eden devlet uygulamalarıyla teyit edilmektedir.” (Law of The Sea Bulletin, 2005, No:57, s. 129)

2009 yılında Arnavutluk ile imzaladığı MEB Antlaşması’nda Yunanistan; Adriyatik Denizi’ndeki Yunan adalarının, Arnavutluk ana karası ile aynı haklara sahip olduğunu Arnavutluk’a başta kabul ettirmiştir. Ancak Arnavutluk Anayasa Mahkemesi’nin 2010 yılında yaptığı incelemenin ardından antlaşma hukuken geçersiz ve anayasaya aykırı ilan edilerek feshedilmiştir. Mahkeme, antlaşmanın sınır çizgisi çizilirken tüm Yunan adalarına (haksız yere) tam yetki verdiğini, bu durumun söz konusu adaları Arnavutluk’un kıtasal karasıyla eşit tuttuğunu belirtmiştir. Ayrıca Barketa kayasına ilişkin olarak, bu kayalığa tam yetki verildiğine işaret eden mahkeme; küçük, ıssız ve herhangi bir ekonomik faaliyetin söz konusu olmadığı bir kaya kütlesi olan bu kayalığın, Arnavutluk’un kıtasal karasıyla eşit tutulmasının mümkün olmayacağını belirtmiş hatta

⁵⁷Yunanistan’ın ortay hat ilkesine ilişkin diğer resmî açıklamaları için bkz: “The Letter dated 25 April 2019 from the Chargé d'affaires of the Permanent Mission of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/73/850.” (UN, 2019, A/73/850); “Letter dated 19 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/710.” (UN, 2020, A/74/710)

bulunduğu konum nedeniyle bu kaya parçasının iki ülke arasında karasularını bölen sınır çizgisinde önemli ölçüde yer değişikliğine sebep olduğunu bildirmiştir. Tüm bunların sonucunda mahkeme antlaşmanın BMDHS'nin deniz yetki alanlarının belirlenmesinde gerekli olan hakkaniyet ilkesine uymadığına dikkat çekerek 2010'da antlaşmayı iptal etmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın İyon denizindeki deniz yetki alanlarını genişletme yönündeki iddiaları ve karasularını 6 milden 12 mile çıkarma planları Arnavutluk tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. (Cuka, 2021)

Yunanistan 20.02.2013 tarihinde BM'ye sözlü not olarak verdiği notasında, 'Türkiye'nin TPAO'ya verdiği ruhsat sahalarının (5033, 5034, 5035 ve 5028) Yunan kıta sahanlığı ile çakıştığını; özellikle 5033 nolu sahanın Meis adalar grubuna çok yakın bir yerde bulunduğunu ve neredeyse mevcut 6 mil karasularına değdiğini ve Rodos adasına 11,22 mil mesafeden geçtiğini; Türkiye'nin 2008/14004 numaralı Bakanlar Kurulu kararıyla TPAO'ya verilen araştırma ruhsatlarının uluslararası hukuku ve var olan antlaşmaları ihlal ettiğini; On iki adaları meşru deniz alanlarından mahrum etmeye yönelik tek taraflı eylemler nedeniyle 24.7.2009, 27.11.2011, 30.4.2012 ve 12.7.2012 tarihli sözlü notlar aracılığıyla Türkiye'yi şiddetle protesto ettiğini; 1982 BMDHS'ye göre, Rodos adası ve Meis 'ada grubu' da dahil olmak üzere tüm Yunan adalarının, karasularının ötesinde diğer herhangi bir kara bölgesinde olduğu gibi deniz yetki alanlarına sahip olduğunu; Yunanistan'ın kıta sahanlığının araştırılması ve doğal kaynaklarının işletilmesi konusunda *ab initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (fiilen, kendiliğinden) egemenlik haklarını kullandığını; Türkiye'nin TPAO'ya izin vermesi gibi uluslararası hukuka aykırı ve dolayısıyla hukuki sonuç doğurmayan tek taraflı eylemlerinin bu haklara halel getirmeyeceğini; Yunanistan'ın kıta sahanlığının dış sınırlarını, Genel Sekretere 974 sayılı sözlü notla iletilen 4001/2011 sayılı Kanunla⁵⁸ değiştirilen 2289/1995 sayılı Kanunun 2(1) maddesinde açıkça tanımlandığını' (Law of the Sea Bulletin, 2014, No:81, s. 23) bildirmiştir. Bu şekilde Yunanistan, adaların ana karalar gibi kıta sahanlığı ve MEB'e sahip olduğunu ve bunun başlangıçtan beri ve fiilen egemenlik hakkı olduğunu

⁵⁸Law No. 2289/1995 'on prospecting, exploration and exploitation of hydrocarbons and other provisions', as amended by Law No. 4001/2011. Bahse konu kanun, bir önceki kanunla aynı düzenlemeyi içermektedir. Buna göre Yunanistan'a bitişik veya karşıt kıyıları olan komşu devletler ile herhangi bir anlaşma olmadığı takdirde, Yunan kıta sahanlığı ve MEB'in dış sınırları; karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren ortay hattır (eşit uzaklık). (UN Legislation and Treaties, 2011, Ağustos)

belirtmiştir. Ayrıca Meis Adası'nın iki yanında bulunan adaları (Kara Ada ve Fener Adası), Meis Adası ile birlikte adalar grubu olarak değerlendirmiştir.

Yunanistan'a göre adalar, ister bir takımada devleti ister kıtasal topraklara sahip bir devlet olsun, kıta topraklarının 'gerçek bir coğrafi birimini' oluşturduğundan, sınırlama sürecindeki ağırlıkları kıta topraklarıyla aynı olmalıdır. Yunanistan, Türk ana karasına yakın olan Yunan adalarının bile, Türkiye ana karası gibi kendi kıta sahanlığına sahip olduğunu savunmaktadır. Ortay hattın aynı zamanda Yunan ana karası ile adalar arasındaki siyasi ve coğrafi birliği de koruyacağını ileri sürmektedir. (Acer, 2017, s. 151) Yunanistan ve GKRY yapmış oldukları MEB antlaşmalarına ilaveten Doğu Akdeniz'den çıkarılacak gazın ihraç edilmesi ve Avrupa'ya ulaştırılması konusunda bir boru hattı antlaşması yapılmasına öncülük etmişlerdir.

2.4.1 EastMed Boru Hattı Antlaşması

Ocak 2019 yılında Mısır, İsrail, GKRY, Filistin, Ürdün, İtalya ve Yunanistan bir araya gelerek Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu kurmuşlardır.⁵⁹ Türkiye ve Lübnan'ın devre dışı bırakıldığı, Doğu Akdeniz gazının ihracı ve nakil hattının belirlenmesi amacıyla kurulan forumda, Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı (EastMed) projesi ortaya atılmıştır. Yunanistan ve GKRY'nin, Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya ulaştırılması için üzerinde ısrar ettiği hat İsrail, GKRY, Girit, Yunanistan ve İtalya üzerinden oluşturulacaktı. Proje ilk başta heyecanla karşılanmış olsa da hattın en az 10 milyar dolara mâl olması, 1900 km uzunluğunda olması ve Kıbrıs-Girit arasında aniden derinleşen ve yükselen denizaltı tabanlarının maliyeti artırması gibi nedenlerle sonradan uygulanabilir bulunmamıştır. Avrupa, her ne kadar Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak için alternatif arasa da bu hat son derece maliyetli olacağından ve inşa edildiğinde diğer güzergahlara oranla gazın fiyatı iki kat olacağından israf olarak değerlendirilmiştir. Projenin finansmanını karşılayacak AB'nin ve bölgede etkin olan ABD'nin projeye onay vermemesi ile proje iptal edilmiştir. (Ülger, 2021, s. 166, 169)

⁵⁹Birleşik Arap Emirlikleri Türkiye'nin etkisini kırmak için EastMed'i desteklemiş ve bunun paralelinde Yunanistan ile bir savunma antlaşması imzalamıştır.

Görsel 2.14

EastMed Boru Hattı Projesi – Geliştirme Aşaması

Kaynak: European Commission, 2023

Doğalgazın ihracı konusunda diğer bir seçenek olarak LNG yöntemi değerlendirilmektedir. Boru hatlarına nazaran çok daha esnek bir yöntem olan LNG, İsrail ve Kıbrıs gazını sadece Avrupa'ya taşımakla kalmayacak ayrıca esnek fiyatlandırmanın sağladığı avantajla dünya piyasalarına da ihracını mümkün kılacaktır. Fakat bu yöntemde halledilmesi gereken birtakım sorunlar vardır. Öncelikle bu tesisin nerede kurulacağı tartışılmaktadır. İsrail, güvenlik nedeniyle bu tesisin kendi topraklarında kurulmasını isterken Filistin'e karşı başlattığı savaş, bu seçeneğin hayata geçirilmesini imkânsız hale getirmiştir. Öte yandan karada kurulan LNG tesislerine alternatif olarak denizde kurulan LNG platformları bir diğer seçenek olarak düşünülmektedir. Ancak maliyet olarak karada kurulandan iki kat daha pahalı olan yüzer LNG platformları, pek tercih edilir görünmemektedir. Bir diğer seçenek ise GKRY'nde yapılması düşünülen terminaldir. Lâkin, bu terminalin 10 milyar Euroluk maliyetini karşılayabilmek ve terminali kâra geçirebilmek için Afrodit gazının yanı sıra Leviathan gazının da sıvılaştırılması gerekmektedir. Fakat her şekilde İsrail, ikincil bir ihracat hattını garantiye almadan kendi topraklarının dışında tesis edilen bir terminale gaz tedarik etmek istememektedir. (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 55-56)

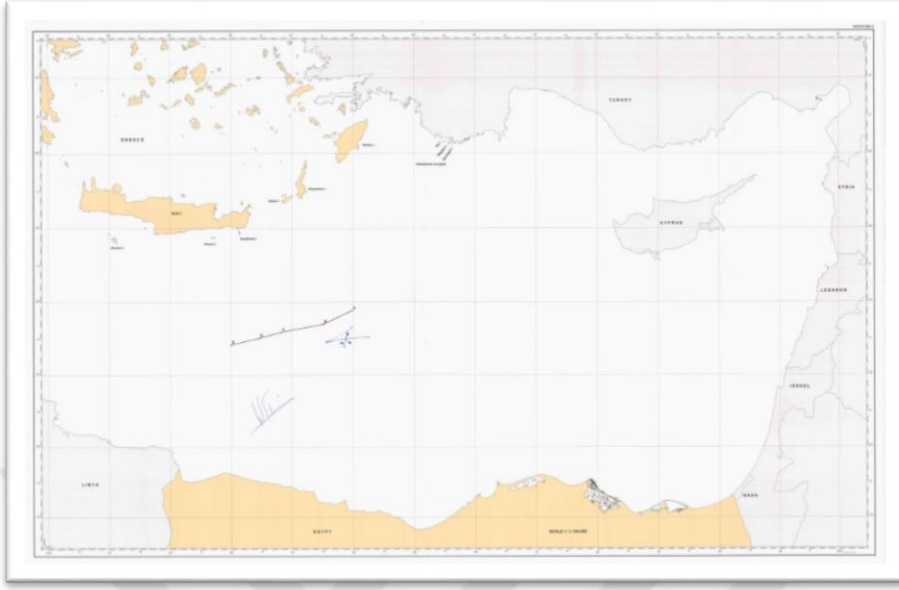
LNG'nin Avrupa'ya aktarılması için düşünülen bir diğer seçenek Mısır'dır. Mısır'daki Idku ve Damietta bölgelerinde LNG tesisleri yer almaktadır. Mısır'ın Zohr ve GKRY'nin Afrodit havzasına 90 km , İsrail'in Leviathan havzasına ise 7 km uzaklıkta olan bu

tesislere inşa edilecek olan boru hatları da tartışılmaktadır. (Kısacık, 2021, s. 256) Lâkin böyle bir plan, Mısır'ı enerji merkezi haline getireceğinden (gerçi Mısır artan enerji ihtiyacı ve yüksek iç talebi nedeniyle bu terminalleri tam kapasite kullanamamaktadır, bu nedenle Kıbrıs ile İsrail sahalarının bu terminallere bağlanması ve bölgesel LNG merkezi oluşturma fikri ortaya çıkmıştır) ve İsrail'i bu devlete bağlı tutacağından, İsrail açısından pek kabul edilebilir görünmemektedir. Türkiye üzerinden geçecek boru hattına alternatif olarak halihazırda faaliyette olan Mısır merkezli boru hattı (Arab Gas Pipeline) çok daha ekonomik olsa da İsrail-Filistin Savaşı ve Mısır halkının İsrail'e olumsuz bakışı buna engel olacaktır. Doğu Akdeniz rezervlerinin, Avrupa'ya ulaştırılmasına yönelik olarak Türkiye ve Yunanistan üzerinden maliyet hesaplamaları yapılmaktadır. Türkiye üzerinden sevk noktası argümanına karşılık, GKRY ve Yunanistan'ın ısrar ettiği GKRY-Girit-Yunanistan hattı tartışılmaktadır. Bu şekilde Yunanistan enerji denklemine katılabilecek ve Mısır ile yapacağı iş birliği neticesinde Süveyş Kanalı'ndan gemilerinin serbest bir şekilde geçişini sağlayabilecektir. (Şeker, 2018, s. 215-216)

Yunanistan 09.06.2020'de İtalya ile İyon Denizi Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Antlaşması yaptığında Türkiye'ye karşı öne sürdüğü adaların ana karalar gibi tam etki aldığına yönelik iddiasını İtalya'ya karşı öne sürmemiş/sürememiştir. Egemenliği Yunanistan'a ait olan ve İtalya ile Yunanistan arasında bulunan adaların MEB haklarına ilişkin bir düzenleme yapılmamış, ana karalar esas alınarak akdedilmiştir. (Ülger, 2021, s. 161-162) Ayrıca Yunanistan Ağustos 2020'de Mısır ile yaptığı antlaşmada, Girit ve Rodos adaları için istediği deniz yetki alanının yarısından vazgeçerek 8557 km² deniz alanından ödün vermiştir ve Meis Ada'sını tümünden yok saymıştır; böylece Mısır deniz alanı kaybını 6500 km²'ye indirmiştir. (Yaycı, 2022a, s. 149-151) Hatta Rodos adasına tanınan etki, Mısır ile Rodos arasındaki ortay hattın 50 km kuzeye kaydırılması ile yarım etkiden bile azdır. (Başeren, 2021, s. 41) Neticede Yunanistan, Türkiye'ye karşı her zaman savunmuş olduğu adaların ana karalar ile eş değer olduğu tezini, İtalya ve Mısır ile yapmış olduğu antlaşmada çürütmüştür.

Görsel 2.15

Yunanistan ile Mısır arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita

Kaynak: UN The Law of The Sea Bulletin, 2022, No: 105

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye ve KKTC'ye karşı savunduğu tez özetle; yapılacak olan deniz sınırlandırma antlaşmalarında Yunan adaları ve Türkiye ana karası arasında ortay hat ilkesinin temel alınması; Doğu Akdeniz'deki tüm Yunan adalarına istisnasız ana karalar gibi tam etki tanınması; Türkiye ile kıta sahanlığı/MEB sınırını belirleyen hattın, Adalar Denizi'nden itibaren Girit, Kaşot, Çoban ve Rodos adaları ile Anadolu sahilleri arasında çizilecek bir ortay hatla belirlenmesi; Meis ve Kıbrıs sahilleri ile Türkiye arasında çizilecek bir ortay hattın adalarla olan hatla birleşmesi; Meis Adası ile yanında bulunan Fener Adası ve Kara Ada'nın hep birlikte adalar grubu olarak değerlendirilmesi şeklindedir.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye ve KKTC'ye karşı savunduğu tez özetle; Kıbrıs'ta iki bölge ve iki toplumlu federatif bir yapı kurulması gerektiği; Kıbrıs'ta tek yetkili devlet olarak uluslararası kamuoyunda sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanındığı dolayısıyla hidrokarbon kaynakları üzerindeki kontrolün tüm adada sadece Rumlara ait olduğu ancak Rumların uygun gördüğü oranlarda Kıbrıs Türkleri ile paylaşılacağı; Kıbrıs sorununun ve hidrokarbon paylaşımı sorununun birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği çünkü hidrokarbon yönetiminin Rumlar için bir egemenlik meselesi olmasından ötürü uluslararası düzeyde tanınmayan KKTC ile

paylaşamayacağı; hidrokarbon kaynakları ile ilgili gelişmeler ve alınan kararlar hakkında bilgilendirme amaçlı Kıbrıs Türklerine iletmek için bir mekanizma kurulabileceği, Türkiye'nin Rum tarafının ilan ettiği MEB'i, yaptığı antlaşmaları ve verdiği ruhsatları tanınması şartıyla hidrokarbon kaynaklarından elde edilecek gelirden Kıbrıs Türklerine nüfusları oranda pay verilebileceği şeklinde olup, Yunanistan'ın savunduğu diğer konularda Yunanistan'ı desteklemektedir.

Yunanistan'ın amacı Rodos, Kerpe, Kaşot, Girit, Küçük Çuha ve Büyük Çuha adalarının yarısından geçerek oluşturulan hatla; bu adaların yarısını Adalar Denizi'nde diğer yarısını Akdeniz'de bırakmak; Girit, Rodos ve Meis adalarına kıta sahanlığı ve MEB kazandırmaktır. Böylece Yunanistan 12 adayı aldıktan sonra 70 yıldan beri ilk kez 'genişleme' siyaseti başlattıklarını ve bu siyasetin daha sonra uygulayacakları stratejilerin bir parçası olacağını Yunan Dışişleri Bakanı aracılığıyla 2018 yılında açık açık ifade etmiştir. Özellikle Girit adasının karasularını 12 mile çıkarma planı ve bu konuda AB ve ABD'yi bilgilendirdiğine yönelik ifadeler, Yunanistan hükümetinin açıklamalarında sıklıkla yer almaktadır. (Yaycı, 2022). Dolayısıyla Yunanistan'ın adalara verilecek deniz yetki alanları sayesinde, Türkiye'ye karşı aşama aşama gerçekleştirmeye çalıştığı bir genişleme politikasının olduğu ve bu politikanın ileride izleyecekleri 'diğer' stratejilerinin bir başlangıcı olduğu, resmî kaynaklar tarafından açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda Yunanistan ve GKRY'nin deniz yetki alanlarına dair hak taleplerine ilişkin olarak Yunan-Rum resmî makamları ve akademik çevreleri tarafından yapılan farklı değerlendirmelere yer vermekte yarar vardır.

2.4.2 Yunanistan ve GKRY eksenli görüşler

Yunanistan Dışişleri Bakanı George Gerapetritis, 9.08.2023 tarihinde verdiği bir röportajda deniz yetki alanları ile olarak

“Egemenlik birdir, bölünmezdir; hiçbir şekilde parçalanamaz ve bu nedenle gündemde değildir. Dolayısıyla karasuları ve elbette adaların egemenliği ve silahsızlandırılmasıyla ilgili konular hiçbir şekilde tartışılmaz. Öte yandan, müzakere masasına oturduğunuzda temel müzakere pozisyonlarında bazı farklılıklar olabileceği aşikârdır ancak bu ayrılıklar hiçbir şekilde ulusal çıkarlarımıza zarar verebilecek egemenlik konularını ilgilendiremez.”
(Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2023a, Ağustos)

açıklamasında bulunmuştur. Böylece Yunanistan büyük ya da küçük fark etmeksizin her bir adanın deniz yetki alanına sahip olmasını ve bunları istedikleri gibi silahlandırmalarını

bir egemenlik meselesi olarak öne sürmüştür. Gerapetritis, 3.08.2023 tarihinde verdiği bir başka röportajda Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak

“Çözülmesi gereken bazı çetrefilli konuların olduğunu da göz önünde bulundurmalıyız. Bildiğiniz gibi Kıbrıs'la ilgili önemli bir sorun var. Kıbrıs'ta 50 yıl önce bir yabancı işgali yaşadık, bunun sonuçları hâlâ mevcut, BM Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı ve herkesin uymak zorunda olduğu çok sayıda kararımız var. Kıbrıs halkının yani hem Kıbrıs Rumlarının hem de Kıbrıs Türklerinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin şu anda olduğu gibi AB üyeliğinden keyif alması için iki bölge, iki toplumlu federasyon çözümünü destekliyoruz. Biz Türkiye'nin Avrupa'ya yönelmesinden yanayız ama Türkiye'nin AB müktesebatına uygun olarak somut adımlar attığını da görmemiz lazım.” (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2023)

yorumunda bulunmuştur.

Yunanistan ve GKRY, Doğu Akdeniz’de üyesi oldukları AB’nin daha aktif rol alması yönünde bir politika izlemektedirler. Öyle ki, Doğu Akdeniz meselesini AB’nin ölüm kalım meselesiymiş gibi lanse eden Yunanistan ve GKRY, AB’den askerî destek istemiş ve bu doğrultuda AB, PESCO⁶⁰ isimli güvenlik teşkilatını devreye sokmuştur. (Kısacık ve Erenel 2019, s. 66) Yunanistan ve GKRY, AB desteğini elde ederken AB de sınırlarını Doğu Akdeniz’e kadar uzatmanın avantajlarını kullanmaktadır.

GKRY Başkanı Nikos Anastasiadis, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasında şart koştuklarının kabul edilmemesi halinde Türkiye-AB ilişkilerinin ele alınacağı AB Zirve toplantısını veto edeceğini açıklamıştır. Anastasiadis, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki gaz çalışmalarını durdurmasını, Türk tarafının adadaki Maraş bölgesi açılımına son vermesini, KKTC ve Türkiye’nin iki devletli çözümden vazgeçmelerini istemektedir. (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2021) GKRY’nin AB’de veto kullanacağına yönelik tehdidi

⁶⁰1.12.2009’da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile ilk defa Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’na (AGSP) ilişkin maddelere yer verilmiştir, bu ise antlaşmanın AGSP’nde hukuki bağlayıcılığa sahip olduğunu göstermektedir. Lizbon Antlaşması ile kalıcı yapılandırılmış iş birliği mekanizması geliştirilmiştir. Bundan hareketle 2017’de savunmada bütünleşme ve süreklilik sağlanması amacıyla Kalıcı Yapısal İş Birliği Savunma Anlaşması (PESCO-Permanent Structured Cooperation) yapılmış, Avrupa Savunma Fonu başlatılmıştır. (Baykara, 2022, s. 8)
(1999 Köln Avrupa Zirvesi’nde ortak güvenliğin kurulmasına yönelik ilk politika ortaya çıktığında bu politika; Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları [OAGSP] adıyla anılmaktaydı. 2002 Kopenhag Zirvesi’nden beri sadece Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları [AGSP] olarak kullanılmıştır. 2007’de imzalanan Lizbon Antlaşması’nın kabul ettiği üzere artık Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası [OGSP] şeklinde kullanılmaktadır.)

AB içinde yankı bulmuştur. Nitekim AB Komisyonu’nun 2022 Türkiye Raporu’nda, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetleri ile ilgili olarak şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Türkiye, Kıbrıs’ın deniz yetki alanlarında askerî tatbikatlar yapmaya devam etmiş ve Türk savaş gemileri Kıbrıs’ın kendi MEB’inde araştırma faaliyetlerini hukuksuz olarak engellemiştir. Doğu Akdeniz’de yaşananlar, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel istikrarı bozmuştur. AB, Türkiye’ye çok sayıda çağrıda bulunarak barışçıl çözümü engelleyecek tehdit ve eylemden kaçınmasını istemiştir. Türk askerî uçakları ve insansız hava araçları, Lefkoşa uçuş bilgi bölgesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti ulusal hava sahasında ihlaller yapmaktadır. Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı, Ercan Havalimanı’nı tanımamaktadır; bu havalimanı Haziran 2022’de Türkiye’nin yerel havalimanı olarak belirlenmiştir. Türkiye Geçitkale’deki askerî amaçlı hava üssü ve İskele Boğazı’ndaki deniz üssünü geliştirerek işgal ettiği bölgede askerîleştirmeyi artırmaktadır. AB, Kıbrıs meselesinin çözümünde iki kesimli federasyondan yana olan tutumunu devam ettirmektedir. Türkiye ise BM kararlarına aykırı bir şekilde iki devletli çözümü desteklemektedir. Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti ile malların serbest dolaşımına ilişkin engelleri kaldırmamış ve böylece Ortaklık Antlaşması’nın Ek Protokol’ünün yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Türkiye, tüm üye devletlerin karasuları ve hava sahaları üzerindeki egemenliğine, doğal kaynak arama ve yararlanma hakkına saygı göstermelidir. 2019’da Türkiye-Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti arasında imzalanan deniz yeki alanı sınırlandırmasına ilişkin muhtıra, Yunanistan’ın egemenlik haklarını görmezden gelmiş, üçüncü ülkelerin egemenlik haklarını ihlal etmiştir, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne aykırı ve üçüncü devletler açısından hukuksal sonuçları olmamasına rağmen hâlâ yürürlüktedir. Konsey, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki tahrik edici eylemlerine cevap olarak, Kapsamlı Hava Taşımacılığı Antlaşması müzakerelerini durdurmaya, AB-Türkiye Ortaklık Konseyi ve Yüksek Düzeyli Diyalog toplantılarını askıya almaya, katılım öncesi yardımın azaltılmasına ilişkin olan Komisyon önerisini desteklemeye ve Avrupa Yatırım Bankası’na Türkiye’ye borç faaliyetlerini gözden geçirme çağrısı yapmaya karar vermiştir. Bu yaptırımlar doğrultusunda iki Türk şahıs yaptırım listesinde kalırken, bir Türk denizcilik şirketi yaptırım listesine eklenmiştir.” (AB Komisyonu, 2022)

İspanya’daki Navarra Üniversitesi’nde Profesör ve aynı zamanda bağımsız ve kâr amacı gütmeyen Avusturya Enstitüsü-Avrupa ve Güvenlik Politikaları’nda ve Kudüs İbrani Üniversitesi Truman Barış Araştırma Enstitüsü’nde kıdemli araştırmacı olan Michaël Tanchum yazdığı ‘The Geopolitics of the Eastern Mediterranean Crisis: A Regional System Perspective on the Mediterranean’s new Great Game’ (Doğu Akdeniz Krizinin Jeopolitiği: Akdeniz’in Yeni Büyük Oyunu Üzerine Bölgesel Sistem Perspektifi) makalesinde, Türkiye’nin bölgesel güç olarak yükselmesinin arkasında yatan nedenleri şu şekilde açıklamıştır:

“Türkiye, Avrupa, Afrika ve Asya arasında yeni bir bağlantı modelinin şartlarını belirleyecek bölgeler arası bir güç olarak hareket etmeyi arzulamaktadır. Türkiye için Yunanistan ile olan deniz sınırı anlaşmazlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğine ilişkin temel bir mesele olsa da diğer mesele, Türkiye'nin Akdeniz bölgesel sistemindeki konumu açısından özellikle bölgeler arası bir güç olma hedefini ilerletmek ve kendi trans-Akdeniz bağlantısını oluşturmak amacıyla hareket etme yeteneğidir. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile bağlantılı olan -komşulardan başlayarak bir barış ve istikrar bölgesi yaratma politikası- benimseyen Türkiye yumuşak güç kaynaklarını ön plana çıkararak, herkes için güvenlik, siyasi diyalog, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve kültürel uyumu savunmuştu. Başlangıçta umut verici olsa da bu politika, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki komşularının çoğu arasında şüphecilik ve uzlaşmazlık güçlendiren, verimsiz uygulanması nedeniyle bocalamış ve Ankara'yı 2014 yılına kadar bölgede yalnız bırakmıştır. O yıl Türkiye, Mısır'da düşman hükümetin gücünü sağlamlaştırdığını ve Libya'da General Halife Haftar'ın Fransız, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri destekli askerî harekâtı başlatmasını izlemiştir. 2014 aynı zamanda İran Hizbullah'ının komşusu Suriye'ye askerî müdahalesine de sahne olmuş, bunu 2015'te Rusya'nın askerî müdahalesi ve ABD'nin, Ankara'nın itirazlarına rağmen terör örgütü PKK⁶¹ ve PKK'nın Suriye kolu olan YPG⁶² terör örgütü ile askerî ortaklığı takip etmiştir. Yumuşak güç araçlarının bu ve benzeri olayların sonucunu etkileme konusunda etkisiz olduğunu gören Türkiye, Akdeniz havzasında ve Orta Doğu'da sert güç araçlarını kullanmayı tercih ederek yeni bir stratejik rota çizmiş ve ana stratejik ortağı olarak Katar'a yönelmiştir. Aralık 2014'te Ankara ve Doha, Türk kuvvetlerinin Katar'da konuşlandırılmasına ilişkin bir antlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin Akdeniz havzasında zorlayıcı diplomasi yönündeki dış politika tercihinin kayması hem NATO müttefiklerinden hem de NATO dışı Akdeniz komşularından giderek artan izolasyon duygusundan kaynaklanmıştır. Bu değişim, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hükümetine karşı 15.07.2016'da gerçekleşen başarısız darbe girişiminin ardından kuvvet kazanmıştır. ABD ve Türkiye'nin diğer büyük NATO müttefiklerinden Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümetine destek yönünde sağlam bir yanıt gelmemesi, Ankara'da güvenin suistimali olarak görülmüş ve Türkiye'nin kendisini bağımsız bir bölgesel güç olarak gösterme kararlılığını pekiştirmiştir.” (Tanchum, 2020, s. 11-12)

Kıbrıs Üniversitesi Türk ve Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde Doçent olan Nikos Moudouros'un 2021 yılında yazdığı 'Blue Homeland and Cyprus: The Survival of the State' (Mavi Vatan ve Kıbrıs: Devletin Bekası) adlı makalesinde şu açıklamalar vardır:

“2016 yılındaki başarısız darbe girişiminin ardından Türkiye'de, agresif devlet restorasyon politikası ve bunun sosyal olarak meşrulaştırılması süreci ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 'varoluşsal güvensizlik', bu özel dönemde hem siyasi liderliğin hem de toplumun çok geniş bir kesiminin algıladığı korku ve tehditleri tanımlamaktaydı. 'Hayatta kalma' kavramının

⁶¹Partiye Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)

⁶²Yekîneyên Parastina Gel (Halk Savunma Birlikleri)

ideolojik ve politik önemi büyüktür. Birinci düzeyde hayatta kalma ihtiyacının öne sürülmesi, darbe girişiminin karmaşıklığının ve çelişkilerinin basitleştirilmesine katkıda bulunarak, bir kez daha Türkiye'nin iç ve dış düşmanlar tarafından kuşatıldığı mesajını vermiştir. Dolayısıyla bu kavram bir anda ülkede 'kuşatma sendromunu' gündeme getirmiştir. İkinci düzeyde 'hayatta kalma' kavramının etkinleştirilmesi, Türk dış ve güvenlik politikası yönelimindeki değişimin meşrulaştırılmasının ideolojik temelini oluşturmuştur. Beka kelimesi yalnızca devletin hayatta kalması, devamlılığı ve/veya varlığı anlamına gelmez. Aynı zamanda miras, geriye kalan anlamına gelen bakiye kelimesiyle de aynı köke sahiptir. Dolayısıyla bu kavramın stratejik çağrışımı, Cumhuriyet Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli 'sırtından bıçaklamalar' sonrasında 'geriye kalan' olduğu algısının güncellenmesine işaret etmektedir.” (Moudouros, 2021, s. 462)

Bu ifadeler ile Türkiye'nin güvenlik ve dış politikasında gerçekleştirmeye başladığı yeni ivme süreci, 2016 yılında Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ile ilişkilendirilmiş; Türkiye'nin sözde travmatik sendromların etkisi altında kaldığı ileri sürülmüştür:

“Türk Sağı, İmparatorluğun parçalanması ve nihai olarak dağılmasının yarattığı 'tarihsel travmanın' çeşitli ideolojik istismar biçimleriyle karakterize edilmiştir dolayısıyla darbe girişimi sonrasında hâkim olan temel yönelimlerden biri, Türkiye'nin eski Osmanlı topraklarındaki nüfusunu yeniden tesis edecek şekilde 'tarihten intikam alma' arayışıdır. Başarısız darbe girişiminin Türkiye'nin jeopolitik yönelimlerini etkileyen en önemli yönü, ABD ve birçok AB ülkesinin AK Parti hükümetine karşı başlangıçta benimsediği tutumdur; darbeyi hemen kınamaktan kaçınmaları, Batı medyasında 'Erdoğan'ın sahnelediği' darbe söylentilerinin ve hemen sonrasında rejimin otoriterliğine yönelik yoğun eleştirilerin, Ankara'nın Batı'yla ilişkilerini gözden geçirme ve bölgede bir Türk eksenini yaratma girişimine katkıda bulunmuştur. Türkiye ile Batı arasındaki ilişkilerde hâkim olan şüphe, Ankara'nın çeşitli Batılı güçlerin onayını veya desteğini beklemeden, ulusal güvenliğini korumaya yönelik özerk politikalar tasarlama iradesinin güçlenmesine neden olmuştur ancak en önemli unsur enerjideki gelişmelerdir. 2016 darbe girişimi sonrasında ortaya çıkan Türkiye'nin güvenlik doktrini yukarıda bahsedilen değişimle örtüşmektedir; bu dinamiklerin birleşimi Türkiye'nin hem Doğu Akdeniz'e hem de Kıbrıs'a ilişkin jeopolitik anlayışını belirleyici bir şekilde etkilemiştir.” (Moudouros, 2021, s. 463)

Mavi Vatan'ın ideolojik meşrulaştırılmasının aynı zamanda güçlü Neo-Osmanlı ve İslamcı algıları da içerdiğini savunan Moudouros,

“Akdeniz'in bir Türk gölü olduğunu savunan Osmanlı geçmişinin siyasi amaçlı restorasyonu yapılmakta ve buraya müdahalenin normalleştirilmesi hedeflenmektedir, bu bağlamda Türkiye Doğu Akdeniz'deki varlığını meşrulaştıran kolektif bir hafıza inşa etme girişimi olarak Osmanlı'nın Preveze'deki deniz zaferi günü olan 27 Eylül'ü yeni bir ulusal gün olarak savunmaktadır. Türkiye'deki İslamcı siyasi düşünce Preveze Deniz Muharebesi'ni Osmanlı

İmparatorluğu'nun 'kara devletinden' 'deniz imparatorluğuna' başarılı dönüşümünün dönüm noktası olarak görmektedir. Türkiye Doğu Akdeniz'de izlediği politikasını meşrulaştırmak için emperyal geçmişini araçsallaştırmaktadır hatta hem Doğu Akdeniz'de kullanılan iki Türk sondaj gemisinin (Yavuz ve Fatih) hem de iki sismik araştırma gemisinin (Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis) Osmanlı padişahlarının ve amirallerinin isimlerini taşıması, Neo-Osmanlı bağlamına doğrudan bir göndermedir." (Moudouros, 2021, s. 467-468)

şeklinde yorumlarda bulunmuştur.

King's College London'da Savunma Araştırmaları'nda Doçent olan Emmanuel Karagiannis'e göre, Batı medeniyetinin kökeni olmakla övünmekte haklı olan Yunanistan'ın AB içindeki konumu da son derece önemlidir ancak Bulgaristan ve Romanya'nın 2007'de birliğe katılımına rağmen Yunanistan hâlâ AB'nin geri kalanından oldukça izole ve kopuk hissetmektedir çünkü Avrupa hükümetlerinin çoğunun Erdoğan'ın 'Neo-Osmanlı hırsları ve bölgedeki korkutma stratejisiyle' yüzleşmeye istekli olmaması nedeniyle Yunanistan'da yaygın bir hayal kırıklığı vardır.

"Yunanistan ve GKRY, AB içinde Türkiye karşıtlığı bir blok oluşturma çabasındadırlar ancak birlik üyeleri tarafından çok da destek görmemektedirler. Yunanistan, AB'ye aday ülke konumundaki Türkiye'ye birliğin yaptırım uygulaması yönünde sürekli bir çaba halindedir. Yunanistan'a göre 1923 Lozan Barış Antlaşması her ne kadar iki ülke arasındaki sınırları çizmiş, barış ve istikrar getirmiş olsa da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın politikaları bu antlaşmayı tartışmalı hale getirmiş bulunmaktadır. Ankara'nın Yunanistan'a karşı asılsız bölgesel iddiaları söz konusu olup aynı zamanda Türkiye, Kıbrıs'ın kendi kıyılarındaki gaz rezervlerinden faydalanmasına engel olmaya çalışmaktadır. Miçotakis hükümeti, AB'nin Yunanistan'ı koruma konusunda başarısız olduğunu ileri sürerek, bu başarısızlığı telafi etmek için ikili ortaklıklara yatırım yapmış böylece Washington ve Paris ile yakın savunma bağları kurmuştur. Buna ek olarak Yunanistan, İsrail ve Mısır gibi önemli komşu ülkelerle iş birliği yaparak bölgesel denge stratejisi kurmuştur. Yunanistan Türkiye'yi yeni-İslamcı lider ülke rolüne soyunmakla suçlarken; bu rolden rahatsız olan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Batı yanlısı Arap devletlerle bağlantıya geçmiştir. Yunanistan bölgede kolektif güvenliğin sağlanması için bulunduğu konumunun sağladığı avantaj ile askerî varlıklarını kolayca konuşlandırabileceğini düşünmektedir. GSMH'nin (Gayrisafi Milli Hasıla) %2'sinden fazlasını savunma bütçesine ayıran birkaç NATO ülkesinden biri olan Yunanistan, kara ve hava kuvvetlerini Afganistan dahil olmak üzere sayısız NATO misyonunda görevlendirmiştir. Yunan ordusu 2006'da Lübnan'dan, 2014'te Libya'dan yabancı uyrukluların tahliyesine yardım etmek için Doğu Akdeniz'de operasyon yapmıştır. Ayrıca, kendisinin Batı güvenliği için hayati önem taşıdığını varsayarak, askerî tesislerinin varlığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Atina, Doğu Akdeniz'de kendisini Batı'nın kalesi olarak adlandırmakta ve bu doğrultuda yeni bir jeopolitik kimlik inşa etme sürecinde

olduğunu göstermektedir. Bu, Yunanistan'ın NATO ve Avrupa çatısı altında bölgesel güvenlik için yeni sorumluluklar alabileceği anlamına gelmektedir böylece Yunanistan, sürekli istikrarsız bir bölgede Batı'nın çıkarlarını koruyacak bir güvenlik sağlayıcısı haline gelebilecektir.” (Karagiannis, 2020)

Jeopolitik ve güvenlik konularında yayınları olup, GKRY merkezli bir düşünce kuruluşu olan Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Enstitüsü'nde yöneticilik yapan ve BM Parlamenterler Meclisi'nin Kurulması Kampanyası Kıbrıs Ülke Temsilcisi olan Dr. Yiorghos Leventis ise şu açıklamada bulunmuştur:

“1982 BMDHS, ada rejimlerinde devasa kıyı devletleri ile küçük ada devletleri arasında bir fark gözetmemekte ve yetki açısından her iki devlete de eşit muamele yapmaktadır. Mısır bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip ülke olmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti ile eşit mesafe metoduna göre sınırlandırma yapmıştır ve bu uluslararası hukuka uygundur. İsrail⁶³ gibi ekonomik ve askerî açıdan güçlü bir devlet bile MEB düzenlemelerinde Kıbrıs Cumhuriyeti ile eşit haklar temelinde antlaşma yapmıştır. Yunanistan'ın karasularını 12 deniz miline çıkardığı takdirde Türkiye'nin bunu savaş sebebi saymasından ötürü Yunanistan tehdit altındadır ve haklarını kullanamamaktadır. BMDHS'yi imzalamadığı halde sözleşme hükümlerine uyarak Karadeniz ve Akdeniz'de karasularını 12 mile çıkaran Türkiye iki yüzlüdür, Türkiye uluslararası hukuka aykırı davranışlar sergileyen hâkimiyetçi yaklaşım içindedir, bölgesel bir güç olarak hırsları vardır, egemenlik kurmak adına yumuşak ve sert güç politikaları izleyen Osmanlı Planı'nı uygulamaktadır, kendi boru hatlarını kolay ve uygun maliyetlerle beslemek için çabalamaktadır. Türkiye'nin böylesi hırslı politikalar izlemesi Avrupa dengesini alt üst edecektir. Doğu Akdeniz'de sahip olacağı enerji kaynakları ile büyük bir istikrarsızlığın sürdüğü Orta Doğu'da orantısız bir baskı gücüne sahip olacak ve hatta stratejik müttefik maskesi altında Orta Doğu'ya demokrasi ihraç eden ülke rolü ile Avrupa ve batıyı kendi menfaatleri doğrultusunda kullanacaktır. Türkiye'nin hak sahibi olmadığı Doğu Akdeniz'de kaynaklara sahip olması AB, Batı Asya ve Kuzey Afrika'da yeni Osmanlı'nın doğması demektir; böylesi bir oluşumda Kıbrıs gibi küçük bir ortağın AB ve Batı Asya'nın enerji güvenliğinde önemli bir rol oynaması imkânsızdır. Böylesi güçlenen bir Türkiye senaryosunda kendisini Türkiye'nin kronikleşmiş koruyuculuğundan kurtarmaya çalışan Kıbrıs Türklerinin hiç şansı yoktur.” (Leventis, 2012, s. 12-16)

Yunanistan Başbakanı'nın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Emekli Koramiral ve aynı zamanda Yunanistan Avrupa ve Dış Politika Vakfı (ELIAMEP) Danışmanı Alexandros Diakopoulos; Uluslararası Hukuk Profesörü ve Pire Üniversitesi'nde Uluslararası ve

⁶³İsrail, Doğu Akdeniz'deki tek nükleer güçtür. 5000 km menzile sahip, nükleer başlık taşıyabilen Jericho III tipi ICBM ve nükleer füze atma kabiliyetine sahip Dolphin denizaltılarının sağladığı askerî üstünlük ile Leviathan, Heredot ve Nil havzalarında sahip olduğu kaynakları koruyabilecektir. (Şeker, 2018, s. 220)

Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans Programı Yöneticisi Petros Liakouras; Panteion Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Profesörü ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Müdürü Kostas Ifantis; Küresel İlişkiler Enstitüsü Müdürü ve Yunanistan Amerikan Koleji'nde Doçent Constantinos Filis 19.06.2023'te Yunanistan'ın Kathimerini gazetesinde bir yazı yayınlamışlardır. 'Behind Turkey's 'Blue Homeland' Doctrine' (Türkiye'nin Mavi Vatan Doktrini'nin Ardında) adıyla yayınlanan yazıda, denizlerin ne son dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda ne de erken dönem Kemalist Türkiye'de öncelikli stratejik hedefler arasında yer almadığını bundan dolayı 1923 Lozan Antlaşması'nda Adalar Denizi'ndeki adaları kesin bir şekilde kaybetmesine rağmen Türkiye'nin bunu bir başarı olarak lanse ettiğini, bunun aynı zamanda önemli ölçüde Türk milletinin kara kökenli tarihsel kimliğinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Yazı şöyle devam etmektedir:

“1970’lerle birlikte denizde petrol sondajına yönelik teknik kapasitenin geliştirilmesi, Adalar Denizi’ndeki⁶⁴ Prinos sahasının keşfedilmesi ve işletilmesi ve BMDHS taslağının hazırlanması süreci, Türkiye’nin siyasi ve askerî elitlerini harekete geçirmiştir. Türkiye birdenbire Adalar Denizi’nin doğusundaki adalar ve Yunan egemenliği altındaki On İki Adaların kıyılarına yakınlığı nedeniyle ‘boğulduğunu’ iddia etmiştir. O tarihten bu yana Türkiye’nin Yunanistan’a yönelik stratejisi ‘kuşatmayı kırmaya’ ve Adalar Denizi’nin yarısı üzerinde hak iddia etmeye odaklanmıştır. Mavi Vatan, jeopolitik iddialar için bir sıçrama tahtası olarak kabul edilmiştir. Türkiye’nin Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz’de Yunan egemenliğine ve Kıbrıs’ın egemenlik haklarına meydan okuyan geniş bir MEB talep etme ve savunma ihtiyacını ifade etmektedir. Aynı zamanda uluslararası yargı organlarının yargı yetkisi ve dolayısıyla Yunan-Türk anlaşmazlığının yargı yoluyla çözüme kavuşturulması imkânı da prensipte reddedilmektedir. Mavi Vatan 2019 tatbikatı, Türk Deniz Kuvvetlerinin operasyonel yeteneklerini etkileyici bir şekilde sergileyerek Karadeniz, Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz’de gerçekleştirilmiştir. O günden bu yana Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Mavi Vatan’ın tek olmasa da ana temsilcisi olmuş ve konsept; Türk askerî, siyasi ve ekonomik elitlerinin yanı sıra akademik elitlerin büyük bir bölümünü etkileyen Türk bölgesel aktivizminin temeli olarak kabul edilmiştir. Üstelik Türkiye Cumhurbaşkanı için ülke içindeki milliyetçi aşırı sağla ittifakını sağlamlaştırmasına olanak tanıyan son derece etkili bir platformdur. Ayrıca muhalefeti, siyasi olarak yalnızca kendisinin yararlanacağı bir tartışmaya dahil etmek, onun ‘Yeni Türkiye vizyonunun’ sorgulanmasına yer bırakmamaktadır. Erdoğan böylece vatansever bir milletin ‘baş vatanseveri’ olmuştur. Mavi Vatan ideolojisi, Türkiye’nin kara ve deniz üzerindeki iddialarının bütünsel bir plana

⁶⁴Metinde, Ege Denizi olarak geçmiştir.

entegrasyonunu teşkil ederken Erdoğan'ın Neo-Osmanlı⁶⁵ yani Neo-Emperyal gündeminin desteklenmesinin bir parçasıdır. Bu, modern Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel olarak etkilendiği ve hâkim olduğu veya hegemonya iddia ettiği daha geniş coğrafi bölgelere dönüşünü düzenlemekle ilgilidir. Erdoğan döneminde özellikle 2013'ten itibaren ülkesinin stratejisi Avrasyalı bir ton kazanmıştır. Türkiye artık kendisini Batı dünyasının çeperinde değil, büyük ve kritik bir jeopolitik sistemin merkezinde görmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerine ilişkin iddialarının ifadesi olan Mavi Vatan'ın vizyonu küresel olmasa da kıtalararasıdır. Doğal kaynakların sömürülmesi planın yalnızca bir yönüdür, nihai hedef Avrupa'ya giden Doğu Akdeniz'deki geçiş yollarını kontrol etmektir. Ancak uygulanmasının önündeki en büyük engel Yunanistan ve Kıbrıs'ın egemenlik haklarıdır, bu nedenle ilk aşamada tamamen onlara karşıdır. Konsept, Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'deki kırmızı çizgilerini net bir şekilde yansıtmaktadır. Fakat Türkiye, Yunanistan-Mısır sınır anlaşmasına tepki veremeyince bu kırmızı çizgilerin esnek ve kırılgan olduğu ortaya çıkmıştır. Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti için asıl soru, Mavi Vatan'ın müzakere edilemez bir ideolojik proje mi olduğu yoksa karşılıklı olarak kabul edilebilir uzlaşmalara tabi olan bölgesel bir çözüm bağlamında ayarlamalara açık olabilecek daha esnek bir jeostratejik tercih mi olduğudur. Mavi Vatan münhasıran olmasa da öncelikle Rum ve Kıbrıslıların hukuki pozisyonlarının mutlak reddi, egemenlik haklarının hatta Helenizm'in egemenliğinin gaspıdır. Bu, Maniatis Yasası'na⁶⁶ ve her ne kadar resmî bir Yunanistan tezi olmasa da AB üyelerinin MEB'lerini gösteren Sevilla Haritası'na karşı saldırgan bir tepkidir. Mavi Vatan, Yunanistan'ın hayati çıkarlarına aykırıdır. Potansiyel olarak Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'le bağlantısını kesmekte, 25. Boylamın doğusundaki deniz bölgelerine ilişkin herhangi bir haktan mahrum bırakmakta ve Yunan adalarını fiilen Türkiye'nin deniz yetki alanına tabi tutmaktadır. Bu bağlamda Mavi Vatan'ın stratejik vizyonu doğası gereği güç kullanımını veya kullanma tehdidini destekleyen militarist bir mantığa dayanmaktadır. Mavi Vatan, *casus belli* (savaş nedeni) kavramına ideolojik gerekçe sağlamak ve onu güncelleştirmektedir. Bu gerçekler göz önüne alındığında Atina'nın seçenekleri arasında şunlar vardır: 1974'ten sonra formüle edilen Yunan stratejisinin eksenleri hâlâ tamamen geçerlidir. Buna göre bir yanda güçlü-modern silahlı kuvvetler, diplomatik erişimimizi güçlendiren ve ekonomi gibi faktörleri besleyen ortaklıklar ve ittifaklar; diğer yanda karşılıklı fayda mantığı hizmetinde Türk maksimalizmini etkisiz hale getirmeyi amaçlayan entegre bir normalleşme planı.” (Diakopoulos vd., 2023)

⁶⁵Türkiye'nin Neo-Osmanlı politikalar izlediği yönündeki iddialara dair bir başka çalışma için bkz: Petros Petrikos, “The Everyday Construction of Regional Security: A Comparative Study of Small States” (in) *Security in the Baltic Sea and the Eastern Mediterranean*.”

⁶⁶Yunan petrol ve doğalgaz araştırma bölgelerini belirleyen yasayı çıkaran dönemin Yunan Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı Yiannis Maniatis'in adını taşıyan 2011 yasası. Yunanistan'ın kıta sahanlığı ve MEB tezi yasası olarak bilinmektedir.

Kıbrıs Üniversitesi, Türk ve Ortadoğu Çalışmalarında Dr. Öğretim Üyesi olan ve özellikle Türk siyaseti ve dış politikası, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in uluslararası siyaseti üzerine çok sayıda araştırması olan Zenonas Tziarras, 'The Stakes for Greece and Cyprus in the Eastern Mediterranean' (Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Kıbrıs'ın Menfaatleri) adlı makalesinde

“Kıbrıs Cumhuriyeti için en önemli şey ulusal güvenlik ve hayatta kalma meselesidir, bu sadece adil, yaşayabilir ve işleyen bir çözüme olan ihtiyaçla değil aynı zamanda sözde Kıbrıs Cumhuriyeti içerisinde Türk tehdidinin daha geniş anlamda algılanmasıyla da ilgilidir. Türkiye özellikle 2016'daki darbe girişiminden bu yana ekonomik ve siyasi belirsizliğe ayrıca otoriterliğe doğru dönüşmüştür. Yurt dışındaki revizyonist jeopolitik gündemiyle (Kıbrıs'ın MEB'indeki yasadışı deniz operasyonları dahil) Kıbrıs Rumlarının Türkiye'ye yönelik korkularını ve tehdit algılarını artırmıştır.” (Tziarras, 2021, s. 41)

ifadelerinde bulunmuştur.

Mavi Vatan Doktrini'ne ilişkin algının bir başka yansıması, Yunanistan'ın Real gazetesi yazarı ve aynı zamanda Nicosia Üniversitesi'nin Türkiye Programı'nda Kıdemli Araştırmacı olan Evangelos Areteos tarafından dile getirilmiştir. Areteos, 'Mavi Vatan and Forward Defense' (Mavi Vatan ve İleri Savunma) adlı makalesinde Mavi Vatan doktrininin Yunanistan ve GKRY'nde, kendi egemenliklerine karşı iddialı ve yayılcı Türk dış politikasının bir uzantısı olarak algılandığı ve itirazlara neden olduğunu belirtmiştir. Areteos'a göre,

“Doktrin çağdaş Türkiye'deki farklı alt akımlar arasındaki düşündürücü politik, ideolojik ama her şeyden önce ikinci dereceden melezleşmenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dahası Türkiye'nin güvenlik politikasının temel direği olan derin varoluşsal güvensizliğin kararlılığıyla ve Ankara'daki görünüşte bitmek bilmeyen yeniden güç ayarlamalarıyla yakından bağlantılıdır. Bu melezleşme dış politika kapsamında birbiriyle çelişen iki geniş paradigmayı bir araya getirmektedir: Bir yanda daha içe dönük ve temkinli Kemalist Cumhuriyetçi diğer yanda daha dışa dönük ve cüretkâr İslamcı/Osmanlı emperyalisti. Bu nedenle Türk dış politikasında yeni bir paradoks doğmuştur: Türkiye gücünü çok daha dışa dönük ve irredentist bir tarzda yansıtırken Cumhuriyet paradigmasının temel bileşenleri olan diplomasi ve caydırıcılık yavaş yavaş Türkiye'yi istikrarsız bir kıymetli yalnızlığa sürükleyen yayılcı, sert ve askerî güç lehine geri dönmüştür. Daha spesifik olarak Mavi Vatan, başlangıçta birbirine karşıt olan iki ideolojik çerçevenin buluşma noktasıdır. 1. İslamcı stratejik derinlik ve komşularla sıfır sorun politikası; 2. Ulusalçı iddialar. Bu melezleşme sayesinde Erdoğan ve AK Parti'nin emperyal paradigması; devletin bekası tehlikede olduğu zaman dış politikada ihtiyatlı davranmasıyla bilinen, askerî gücü caydırıcı bir araç olarak ve diplomasinin samimi bir aksesuarı olarak kullanmaya her zaman hazır olan geleneksel

cumhuriyetçi paradigmayla örtüşmektedir. Bu, 1936-37 ve 1998'de iki kez Suriye'yi işgal etme tehditleriyle, 90'larda Irak'ta düzenlenen çok sayıda sınır ötesi operasyonla ve 1974'te Kıbrıs'ın işgaliyle kendini göstermiştir. Türk dış politikasının kademeli olarak militarizasyonu ve ileri savunma mantığına kayması; günümüz Türkiye'sinin sert gücü etkili bir şekilde kullanmasını sağlayan savunma sanayiinde on yıllardır süren gelişmeler ile mümkün olmuştur. 2009 öncesinde Davutoğlu ve AK Parti ile ileri savunma, temelde ortak kültür algısına ve yumuşak gücün sistematik kullanımına dayanan bir stratejik teoriydi ancak 15 Temmuz'dan sonra Erdoğan ile birlikte ileri savunma kesinlikle Türk dış politikasının sert güç direği haline gelmiştir.” (Areteos 2020, s. 3-8)

Kıbrıs Maliye Bakanlığı'nda Kıdemli Ekonomist olan Panayiotis Tilliros, Yunanistan ve GKRY'nin, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC'ye karşı sert güç kullanması gerektiğinin şart olduğunu söylemiş ve yazmış olduğu 'The energy wars of Turkey and the Thucydidean trap of Greece' (Türkiye'nin enerji savaşları ve Yunanistan'ın Thucydides tuzağı) adlı makalede Türkiye'yi oldukça sert bil dil ile suçlamıştır. Tilliros'a göre 'Ankara'nın, sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğal gaz aramalarını engellemeye yönelik korsan savaş gemisi eyleminin şu stratejik hedefleri vardır: Sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hidrokarbon arama programını durdurmak ve ayrıca hidrokarbon kullanımını önlemek; Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni ihlal ederek MEB'inin önemli bir bölümünü talep etmek; Kıbrıs Türkleri bahanesiyle Kıbrıs'ın enerji zenginliğinin ortak sahibi olmak ve sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'ne enerji politikasını Türkiye'nin bir enerji merkezi olma hedefine hizmet edecek şekilde değiştirmesi için şantaj yapmak; Kıbrıs'ın enerji zenginliğini ele geçirmek ve bunu bir boru hattı aracılığıyla Türkiye'ye aktarmak; fiyatlara kendi koşul ve şartlarını dayatmak ve Kıbrıs'ın çok daha iyi ihracat seçeneklerine sahip olmasına rağmen Kıbrıs'ı rehin almak. Daha da kötüsü Ankara şu anda Kıbrıs sorununa bir çözüm bulamadan Kıbrıs'ın hidrokarbonlarını tekelleştirmeye yönelmiştir.' Türkiye'nin uluslararası baskı olmadığı sürece Kıbrıs'ı işgal eden tüm birliklerini geri çekmeyi kabul etmeyeceğini ve garantör rolünden vazgeçmeyeceğini belirten Tilliros, Türkiye'nin son olarak önerilen çözümle sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak ve onu sadece kendi etki alanı içinde bir uyduya değil, bir koloniye dönüştürme amacıyla olduğunu; Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'in enerji rezervlerinin AB'de önemli bir rol oynadığını ve bunların Kıbrıs sorununa daha adil bir çözüm bulmaya yardımcı olmak için sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin elindeki tek olmasa da en önemli koz olduğunu; Yunanistan'ın Doğu Akdeniz doğalgaz boru hattını inşa ederek Doğu Akdeniz'de ve yeni enerji oyununda gerçekten rol sahibi olmasının Türkiye gibi iddialarını dinamik bir

şekilde ortaya koymasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Enerji koridorlarının ve ihracat seçeneklerinin kontrolünde yalnızca inisiyatif alabilen ve sert güç sergileyebilen ülkenin etkili olabileceğini, Kıbrıs sorunu çözülene kadar sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin enerji programının ortak yönetilmesi veya dondurulması yönünde Türk gaspına hiçbir koşulda izin verilmemesi gerektiğini, sert güç öngörülmediği sürece AB ve BM bünyesinde adım atılmasının, girişimlerde bulunulmasının doğru olacağını, Türkiye'nin gücü hissettiği takdirde geri çekileceğini ve uluslararası hukukun zayıfların korunmasını garanti etmediğini eklemiştir. Tilliros'a göre 'Yunanistan'ın mevcut devasa stratejik açıları ve Türk düşmanlığı yalnızca Adalar Denizi'nde değil her yerde tekrarlanan yenilgiler getirmiştir, bu nedenle Helenizm ve Yunanistan artık Neo-Osmanlı Türk tehdidi karşısında zorlu bir seçimle karşı karşıyadır: Ya güç dengesini mümkün olan en kısa sürede yeniden kurmak ve kuvvetlerin konuşlandırılmasına ilişkin münhasıran savunma doktrinini değiştirecek gerçekçi askerî stratejiler izlemek ya da ekonomik, sosyal ve siyasi bağlar yoluyla uzun vadeli barışı teşvik etmeyi amaçlayan, tüm ulusal varlıklardan feragat etmeyi ve Türkiye'ye teslim olmayı içeren halihazırda denenmiş ve başarısız olmuş alternatif liberal mantığı (bu durumda büyük bir yanılgı) takip etmek.' Yunanistan'ın güç dengelerinin sürekli aşınması sonunda savaşın kaçınılmaz noktaya ulaştığını belirten Tilliros; Helenizmin, Galyalıların mağlup Romalılara dikte ettiği gibi bir *vaevictis* (kurban) durumuna gireceğini; siyasi ve uluslararası satranç tahtasının muğlak ama gerçekçi dünyasında barışın savaş ve savaşın da barış anlamına gelebileceğinin henüz anlaşılmadığını ifade etmiştir. (Tilliros, 2018)

Tilliros, bir başka makalesinde Türkiye'nin bölgesel güç olma yönündeki istikrarlı faaliyetleri neticesinde Türkiye'nin lehine dönen güç dengesini değerlendirmiştir. Tilliros, 'Cyprus, Greece And Turkey In The Context Of The Energy Competition In The EastMed And The Middle East' (Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki Enerji Rekabeti Bağlamında Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye) adlı makalesinde durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Yunanistan'da yaygın olan görüşe göre ekonomik ve borç krizleri yüzünden diz çökmüş olan Yunanistan; bu krizlerin, yöneticilerin ülkeyi acınası bir şekilde kötü yönetmesinin doğrudan sonucu olduğunu kabul etmelidir. Zaten Türk düşmanlığının kölesi olan Yunanistan, sürekli eylemsizlik ve strateji eksikliği nedeniyle uzun süredir felç durumdadır. Türkiye, küresel silah ihracatında yükselen, iddialı ve oldukça başarılı bir aktör olmuş ve modern kuruluşunun 100. yıldönümünden adını alan 2023 Vizyonu ile ulusal kalkınma planı kapsamında askerî teknolojisini ve kapasitesini geliştirmektedir. Ülke, son yıllarda yerli

tanklar, savaş uçakları, savunma sistemleri ve insansız hava araçları (drone) üretmiştir. Türkiye'nin büyüyen savunma sanayisi askerî ihtiyaçlarını önemli ölçüde karşılarken Ankara yoğun silah alımlarına yönelmiştir. Ankara'nın silahlanma politikası, Hitler'in 1930'lardaki politikasına benzemekte ve Türk saldırganlığını körükleyen istikrarsızlaştırıcı ve son derece tehlikeli bir silah birikimini temsil etmektedir. Türk savunma sanayisinin planlama ve vizyonu ile karşılaştırıldığında Yunan savunma sanayisi, silah sistemlerinin neredeyse tamamını ithal ederek büyük oranda yok olmuş durumdayken; Türkiye silahlarının yaklaşık yüzde 70'ini yerli teknik bilgi birikimiyle üretmektedir. Neticede Yunanistan, ilerleyen Türkiye'nin Thukydides tuzağından çıkmak için elinden geleni yapmalıdır. Öncelikle güç dengesini olabildiğince hızlı bir şekilde yeniden kurması gerekmektedir. İkinci olarak, barış istiyorsanız savaşa hazırlanın (*Si vis pacem, para bellum*) şeklindeki apaçık Roma doktrinine dayanan uzun vadeli bir strateji tasarlamalıdır. Sonuçta bir ülke iyi hazırlanmışsa, özgürlüğünü ve onurunu savunmaya kararlıysa; savaş mutlaka felaket anlamına gelmeyecektir.” (Tilliros, 2019, s. 5-6, 14-15)

Yunanistan ve GKRY'nin, Türkiye karşıtı politikaları ABD nezdinde de karşılık bulmaktadır. ABD eski ulusal güvenlik danışmanı John Bolton, Yunan gazetesi Kathimerini'ye verdiği röportajda;

“Yunanistan'ın NATO konseyinde daha büyük bir rol oynaması gerekmektedir, bu NATO ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri tarafından da desteklenecektir; NATO ittifakına yönelik yeni tehdit konfigürasyonlarına bir bütün olarak bakılması gerekmektedir, tehdidin bir kısmı Türkiye'den gelebilecektir. Bu durumda ABD'nin varlığına çok daha fazla ihtiyaç duyulacak ve Yunanistan bunu sağlama konusunda son derece iyi bir yer olacaktır. Erdoğan iktidarda olduğu sürece Yunanistan ile Türkiye arasında tarihi konulardaki gerilimler sürekli dalgalanacaktır, Erdoğan bir provokatördür, Finlandiya ve İsveç'e NATO üyelikleri konusunda ittifakta sorun yaratmıştır, İsrail'le sorunları vardır ve Yunanistan'la sürekli sorun yaşamaktadır. Yunanistan, ABD ve İngiltere ile kuracağı daha yakın iş birliği ile bu ‘Türk sorununu’ çözecektir. NATO'nun güneydoğu kanadının demirlenmesi günümüz dünyasında her zamankinden daha önemlidir, eğer Türkler Erdoğan hükümeti altında sorumlu bir şekilde adım atmaya istekli değilse, o zaman bu Yunanistan'ın önemini ve üstlenmeye hazır olduğu rolü artıracaktır çünkü Akdeniz'de güçlü bir NATO varlığına ihtiyaç vardır, bu nedenle daha güçlü bir NATO Yunanistan'ın daha güçlü katılımını gerektirmektedir.” (Katsikidis, 2023)

şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

Neticede Yunanistan ve GKRY'nin BM'ye sunduğu bildirimler ve siyasi-akademik camiadaki uzman görüşleri, Türkiye'nin hakkı olmayan bölgelerde yayılmacı politika izlediğine ve bunu Mavi Vatan ile ideolojik olarak meşrulaştırdığına yöneliktir.

2.5 Türkiye ve KKTC Ölçeğinde Doğu Akdeniz

Türkiye, kıta sahanlığının dış sınırlarını ilk defa 2.03.2004'te, GKRY-Mısır⁶⁷ MEB Antlaşması'na itiraz ederek BM'ye verdiği bir notada ilan etmiştir. Buna göre,

“Türkiye'nin; 32°16'18" Doğu Boylamının batısındaki deniz alanında *ipso facto* ve *ab initio* olarak yasal ve egemen hakları vardır. 32°16'18" Doğu Boylamının batısında kalan MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırmaları ilgili devletler arasında eşitlik ilkesi temelinde yapılmalıdır. Türkiye, uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları dolayısıyla söz konusu antlaşmayı tanımamakta ve bahsi geçen boylamın batısında kalan deniz yatağı ve toprak altı dahil, deniz yetki alanlarına ilişkin tüm haklarını saklı tutmaktadır.” (Law of The Sea Bulletin, 2004, No: 54)

Bu nota ile Türkiye kıta sahanlığına ilişkin olarak verdiği koordinatla buradaki haklarını ilan etmiş ve hakça ilkeler temelinde anlaşmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

Türkiye, Adalar Denizi'ni Akdeniz'den ayıran sınırı ise 3.12.2010 tarihinde Uluslararası Hidrografi Organizasyonu'na bildirmiştir. Buna göre sınırın Büyük Çuha, Küçük Çuha, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos Adaları'nın Akdeniz'e bakan güney uçlarından geçerek Akyar Burnu'na ulaşacak şekilde çizilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Yaycı, 2022a, s. 86)

Yunanistan'ın kıta sahanlığına ilişkin öne sürdüğü hukuki argümanlara karşılık Türkiye'nin başlangıçtaki kanaati, sınırlandırma yapılırken doğal uzantı kavramının hâkim olduğu ve jeomorfolojik kıta sahanlığı kavramına süreç içerisinde öncelik verilmesi gerektiği yönündeydi. Bu anlamda Yunanistan'ın sınırlama çizgisi olarak öne

⁶⁷Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açan faktör, Mısır Lideri Mursi'nin 2013 yılında yapılan darbe ile devrilmesinden sonra Türkiye'nin laik yönetimleri destekleyen ve darbelere karşı olduğunu savunan söylemleri ile Mısır'ın yeni lideri Sisi'ye karşı tavrını sert bir şekilde ortaya koymasındır. Bununla birlikte Libya'daki iç savaşta Türkiye UMH (Ulusal Mutabakat Hükümeti) tarafında iken, Mısır Halife Hafter'i desteklemiştir. Mısır sahip olduğu LNG tesisleri ve Zohr sahasında keşfedilen enerji yatakları ile Avrupa'nın enerji merkezi olma yolunda planlar içindeyken aynı şekilde Türkiye'nin enerji merkezi olma yönündeki girişimleri ile çakışmaktadır. (Duzcu, 2020, s. 63)

Bunlarla birlikte Mısır, Yunanistan ile imzaladığı MEB Antlaşması'nda, Türk-Yunan ilişkilerinde sorun teşkil eden Meis ile ilgili tarafsız kalmak istemiştir. Meis Adası tümünden yok sayılarak antlaşma yapılmıştır. Türkiye ile Mısır geriliminde rol oynayan bir diğer faktör ise, Libya ile imzalanan güvenlik ve deniz yetki alanlarına dair mutabakatlar olmuştur. Ayrıca Mısır, TBMM'nin 02.01.2020'de aldığı karar doğrultusunda Türkiye'nin Libya'ya asker göndermesinden çok rahatsız olmuştur. Türk askerinin Libya'da UMH ile birlikte Hafter'e karşı başarı kazanması ve Vatiyye Hava Üssü'nü ele geçirmesi ve bu üssün Türkiye'nin kullanımına açılması neticesinde Mısır geri adım atmak zorunda kalmıştır. Taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş, bir sonuç elde edememiştir. UMH'nin El Cufra hava üssünü almaya yönelik girişimini, bu hattın Mısır'ın kırmızı çizgisi olduğunu söyleyerek engellemeye çalışmıştır. İki ülke arasındaki siyasi gerilim, ekonomik alana da yansımıştır. Mısır, 2018 yılında doğalgaz piyasasındaki düzenlemelerle, dağıtım şebekelerinde daha güçlü konuma gelmiştir. Sahip olduğu LNG tesisleri ile bölgede zaten etkin olan Mısır, İsrail ile imzaladığı antlaşma ile elini daha da güçlendirmiştir. Buna göre, İsrail 10 yıl kadar Mısır'a gaz satacak, Mısır da kullanım sonrası kalan gazı ihraç edecektir. (Helvacıköylü, 2021, s. 275, 277)

sürdüğü Yunan adaları ile Türk ana karası arasındaki ortay hat zorunlu bir yöntem değildi ve Türkiye'nin doğal uzantısını keseceği için kullanılamazdı. Ayrıca hem bitişik hem de karşı kıyılar için bir sınırlama hattı üzerinde anlaşmaya varamayan iki veya daha fazla devletin ilgili tüm faktörleri dikkate alarak, kıta sahanlığı alanlarını hakkaniyet ilkelerine uygun olarak sınırlandırması gerektiği görüşünü benimsemiştir. İlgili diğer hususların yanı sıra, kıta kenarının dış sınırına kadar olan sahanlığın jeomorfolojik ve jeolojik yapısı ve ilgili kıyılarının genel konfigürasyonu, kıta sahanlığı üzerinde bir başka devlete ait adaların, adacıkların veya kayaların varlığı gibi özel durumlar dahil ilgili tüm hususların değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'ye göre bu aslında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin örf ve âdet hukukunu yansıtan bir kuraldır. BMDHS'nin normal esas hattı düzenleyen 6. maddesi⁶⁸, tarafların anlaşamaması nedeniyle eşit mesafeyi zorunlu yöntem olarak kabul etmemiştir. Daha ziyade eşit uzaklık yöntemini, davanın özel koşullarının ışığında hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak için kullanılabilecek olası sınırlama yöntemlerinden yalnızca biri olarak tanıtmıştır. Türkiye, Adalar Denizi'nin yarı kapalı bir deniz olduğunu ve çok sayıda Yunan adasının bu kadar küçük bir alanda yer aldığını ve bu adaların birçoğunun Türkiye ana karasına çok yakın hatta bazılarının sadece 3 mil uzakta olduğunu savunmuştur. Türkiye adalara kıta sahanlığı alanı verilmesinin; Türkiye ana karasını, neredeyse tamamen kendisine ait olan bir kıta sahanlığı alanından mahrum bırakacağı için adaletsiz bir sonuç yaratacağını ileri sürmüştür. Türkiye, Lozan Barış Antlaşması ile Adalar Denizi'nde tesis edilen çıkar dengesinin (güvenlik, seyrüsefer ve ticari çıkarlar gibi) bozulmaması gerektiğini ileri sürmektedir. (Acer, 2017, s. 152-155) Türkiye'nin Adalar Denizi için öne sürdüğü tezler, Doğu Akdeniz için de söz konusudur. Doğu Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olması ve burada da Türkiye kıyılarına çok yakın konumlanmış Yunan adalarının varlığı; Türkiye'nin Adalar Denizi için öne sürdüğü tezleri, Doğu Akdeniz için de geçerli kılmaktadır.

Ayrıca Yunanistan'ın iddia ettiğinin aksine Türkiye, Meis ve yanında bulunan Fener Adası ve Kara Ada'yı; Meis adalar grubu olarak değil tek başına birer ada olarak değerlendirmektedir. (Sali, 2022, s. 55) Zira Kara Ada'nın Türkiye'ye uzaklığı 5,5 km

⁶⁸BMDHS 6. madde: Mercan kümelerinin ada niteliğindeki kısımları veya serpiştirilmiş kayalıklarla çevrili adalar söz konusu olduğunda, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat, sahildevlet tarafından resmen kabul edilmiş deniz haritalarında belirtildiği şekliyle kayalık üzerinde, açık deniz tarafındaki en düşük cezir hattıdır. (UNCLOS, Reefs)

Meis'e uzaklığı 4,9 km; Fener Adası'nın Türkiye'ye uzaklığı 3,3 km Yunanistan'a uzaklığı 3,9 km'dir. Dolayısıyla bu adalar Meis'e bağlı ve bitişik değildir. Türk doktrini, bu adaların birer müstakil ada olduğu yönündedir.

Türkiye, GKRY'nin Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı deniz sınırlandırma antlaşmalarına 2011 yılına kadar BM nezdinde verdiği notalar ile itiraz etmiştir. Ancak 2011 yılında Amerikan Noble Energy'nin Afrodit sahasında keşfettiği 198 milyar metreküp doğal gaz rezervi ve GKRY'nin bu ve olası tüm rezervler üzerinde KKTC'nin haklarını yok sayıp diğer devletler ve uluslararası enerji şirketleri ile antlaşmalar yaparak sondaj faaliyetlerine başlaması sonucunda, Türkiye aktif dış politika izlemeye başlamış ve bu bağlamda ilk deniz yetki alanı antlaşmasını KKTC ile 2011 yılında imzalamıştır. (Özdemir, 2020, s. 333)

21.09.2011'de "Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz'de Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Antlaşma" imzalanmıştır. Antlaşma ile Türkiye ile KKTC'nin Akdeniz'deki kıta sahanlıklarının bir bölümü, uluslararası hukuka uygun olarak ve hakça ilkeler dikkate alınarak belirlenen 27 coğrafi koordinatın birleştirilmesiyle elde edilen bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Antlaşma, Kıbrıs Türklerinin aynen Kıbrıs Rumları gibi adanın kıta sahanlığının tümü üzerindeki meşru, eşit ve ayrılmaz haklarını dikkate almakta; müteakip adım olarak KKTC'nin TPAO'ya petrol ve doğalgaz arama ve çıkarma ruhsatları vereceğini bildirmekte; Doğu Akdeniz'in bir barış, istikrar ve işbirliği sahasına dönüşmesini sağlayacak kalıcı bir uzlaşya varılması ve Kıbrıs'ın doğal zenginliklerinin Ada'nın ortak sahibi olan iki halk tarafından hakça paylaşılmasının mümkün olabileceğini bildirmektedir.⁶⁹ (T.C. Dışişleri, 2011) Bu 27 koordinatın birleştirilmesiyle oluşan hattın doğu ucunda ve batı ucunda kalan ve henüz Türkiye ve KKTC arasında sınırlandırılmamış olan kıta sahanlığı alanları vardır. (Başeren, 2021:33) Türkiye ile KKTC arasında imzalanan kıta sahanlığı antlaşmasına göre Doğu Akdeniz'deki Türkiye kıta sahanlığının coğrafi koordinatları, 32-16-18.000 ve 34-48-51.634 Doğu Boylamları arasındadır. (UN, 2014, A/68/857)

⁶⁹T.C. Dışişleri Komisyon Raporu için bkz: Dışişleri Komisyonu Tutanak Dergisi, TBMM Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 2, 15 Aralık 2011.

Görsel 2.16

Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Antlaşması coğrafi koordinatları

Kaynak: UN, General Assembly, 2014, A/68/857

Ayrıca Ekim 2019’da, Türkiye ile KKTC arasında 2025 yılında faaliyete geçmesi beklenen çift yönlü doğalgaz hattı projesi gündeme gelmiştir. KKTC-Türkiye arasındaki su hattına paralel olacak bu hat, TANAP (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline-Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı) ve Türk Akım gazını (Rus gazını Türkiye’ye aktaran hat) KKTC’ye gönderebilecek, Doğu Akdeniz gazını da Türkiye ve Avrupa’ya iletebilecektir. (Milliyet, 2019)

Görsel 2.17

Türkiye KKTC arasında planlanan doğalgaz hattı

Kaynak: Kıbrıs Postası, 2019a

Bu projenin yanı sıra Doğu Akdeniz gazını Güney Gaz Koridoruna⁷⁰ bağlayacak ve ekonomik açıdan en mantıklı seçenek olan Türk Rotası ön plana çıkmaktadır. (Şeker, 2018, s. 217) 2023'te başlayan İsrail-Filistin Savaşı ile İsrail'in Filistin'e saldırılarını artırarak devam ettirmesi, İran'a ve Lübnan'a saldırıları zaten İsrail'in enerji transit ülkesi olma seçeneğini ortadan kaldırmıştır. Böyle bir ortamda Mısır'ın İsrail ile iş birliği yapma olasılığı da mümkün görünmemektedir. Nihayetinde en makul seçenek olarak enerji güvenliğini sağlayabilecek istikrarlı bir ülke olan, mevcut boru hattı altyapısı ile avantajlı ve ekonomik olan Türkiye değerlendirilmektedir.

Görsel 2.18

Türkiye Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları Haritası

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024

Türkiye, kıta sahanlığı yetki alanındaki haklarını ilk olarak 2013 yılında satın aldığı Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisi ile kullanmıştır. 2017 yılında derin deniz

⁷⁰Güney Gaz Koridoru, Hazar Denizi'nde bulunan gaz kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırmaktadır. Güney Gaz Koridoru kapsamında 4 proje vardır: 1.Şah Deniz doğal gaz kondens sahasının işletilmesi (SD1 Projesi) ve tam saha geliştirilmesi (SD2 Projesi), 2.Güney Kafkasya Boru Hattı'nın (SCP Projesi) ve ilerleme projesinin (SCPX Projesi) işletilmesi, 3.Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP Projesi) projesinin yapımı ve işletilmesi, 4.Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP Projesi) projesinin yapımı ve işletilmesi. (TANAP, t.y.; Rehimov, 2018)

sondajı için Fatih sondaj gemisi alınmış, 2018 yılında envantere katılan Yavuz sondaj gemisini 2017 yılında ilk yerli ve millî sismik araştırma gemisi Oruç Reis takip etmiştir. 2020 yılında da Kanuni sondaj gemisi faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye toplamda 2 sismik, 3 sondaj gemisi ile Karadeniz ve Akdeniz’de faaliyetlerini sürdürmektedir. (Hürriyet, 2022)

Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’deki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin görüşlerine cevaben Türkiye 2013’te BM’ye verdiği notada; ‘TPAO’ya verilen izin alanlarının tamamıyla Türk kıta sahanlığı kapsamına girdiğini, Türkiye’nin uluslararası hukuka uygun olarak deniz yatağı ve toprak altındaki doğal kaynaklarını araştırmak ve işletmek amacıyla münhasır egemenlik haklarını kullandığını; Yunanistan’ın iddialarının aksine bu izin alanları Meis adasının ve bölgedeki diğer Yunan adalarının karasularının çok ötesinde yer aldığını; Türkiye’nin bu konudaki görüş ve tutumunun bir dizi sözlü nota aracılığıyla Yunanistan’a iletilildiğini⁷¹; Yunanistan’ın bu iddialarını yanıltıcı ve asılsız bulduğunu, bahsi geçen kanunun (2321/1995) söz konusu maddesinin, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlarını, kıtasal kara kütleleri ile ada oluşumları arasında bir orta hat üzerinden oluşturmaya çalışmasının, uluslararası hukukun yerleşik kural ve ilkelerine açıkça aykırı olduğunu; daha önce Türkiye’nin Sözlü Notlarda da vurguladığı gibi uluslararası hukuka göre kıta sahanlığının veya münhasır ekonomik bölgenin, kıyıları karşılıklı veya bitişik olan devletler arasında sınırlandırılmasında temel ilkenin, hakkaniyete uygun (eşitlik ilkesi) bir sonuç üretmek olduğunu; bu nedenle sınırlandırmanın, özel koşulların geçerli olduğu ve saygı gösterilmesi gereken kapalı ve yarı kapalı denizlerde özellikle önem kazanan bu prensibe dayalı olarak anlaşmayla yapılması gerektiğini; Yunanistan’ın iddialarının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve bunların Türkiye’nin Adalar Denizi’nde ve Akdeniz’deki kıta sahanlığı alanları üzerindeki *ipso facto* ve *ab initio* egemenlik hakları üzerinde hiçbir hukuki etki yaratmayacağını veya bunlara hanel getirmeyeceğini; daha önce de belirtildiği⁷² üzere Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’de 32°16’18” Doğu Boylanının batısında kalan deniz alanlarında *ipso facto* ve *ab initio* yasal ve egemenlik haklarına sahip olduğunu; bu bağlamda Türk kıta sahanlığı

⁷¹“No: 2012/DHGY/712916, dated 23 November 2012”; “No: 2012/DHGY/7385070, dated 7 May 2012”, “No: 2011/DHGY/1692972, dated 23 January 2012”, “No: 2011/DHGY/4448771, dated 30 September 2011”; “No: 2010/DHGY/23169, dated 19 August 2010”, “No: 2010/DHGY/321378, dated 5 March 2010”, “No: 2008/DHGY/553030, dated 22 December 2008”.

⁷²“Turkish Verbal Notes No: 2004/Turkuno DT/4739, dated 2 March 2004”, “Law of the Sea Bulletins No. 54 (2004); No. 2005/Turkuno DT/16390, dated 4 October 2005” ve “Law of the Sea Bulletins No. 59 (2005)”.

deniz alanlarının dış sınırlarının, Türkiye ve Mısır kıyıları arasındaki orta çizgiyi takip etmekte olduğunu, Batı uç noktasının ise tüm ilgili ve özel koşullar dikkate alınarak, ilgili tüm devletler arasında Adalar Denizi⁷³ ve Akdeniz'de gelecekte yapılacak sınırlandırma antlaşmalarının sonuçlarına göre belirleneceğini' (Law of the Sea Bulletin, 2014, No:81, s. 27) bildirmiştir. Bu şekilde Türkiye, bir kez daha kıtasal kara ile ada oluşumları üzerindeki farka vurgu yapmış, ikisinin aynı düzlemde değerlendirilerek aynı etkileri almasının uluslararası ilkelere açıkça aykırı olduğunu belirtmiştir. Türkiye coğrafyanın koşullarını öne çıkararak, kapalı/yarı kapalı denizlerde sınırlandırmanın anlaşma yoluyla yapılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Türkiye 2019 yılında Türk kıta sahanlığı sınırlarına ilişkin olarak BM'ye gönderdiği bir mektupta;

“Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip ülke olarak⁷⁴, 2 Mart 2004 ve 12 Mart 2013 tarihlerinde BM’ye sunduğu gibi Türkiye’nin; 32°16’18” Doğu Boylamının batısındaki deniz alanında *ipso facto* ve *ab initio* olarak yasal ve egemen hakları vardır. Uluslararası hukuka uygun olarak Türkiye’nin kıta sahanlığının dış sınırları; geçerli tüm parametreler ve özel koşullar dikkate alınarak, tüm ilgili devletler arasında Adalar Denizi’nde⁷⁵ ve Akdeniz’de yapılacak sınırlandırma antlaşmalarının sonucuna uygun olarak; 28°00’00” Doğu Boylamının batısında belirlenecek bir noktaya kadar, Türkiye ve Mısır kıyıları arasındaki ortanca hattı takip eder. Türkiye, tüm Akdeniz havzasının istikrarına ve refahına daha fazla katkıda bulunmak için geçmişte olduğu gibi bugün de diplomatik ilişkide bulunduğu ilgili tüm kıyı devletleri ile deniz yetki alanlarının adil bir şekilde sınırlandırılması dahil, bekleyen tüm sorunların adil, hakkaniyetli ve barışçıl bir şekilde çözülmesine tam destek vermeye hazırdır.” (UN, 2019, A/73/804)

şeklinde bildirimde bulunmuştur.

Türkiye ayrıca 13.11.2019’da Türk kıta sahanlığının batı sınırına ilişkin olarak BM’ye sunduğu mektupta şu ifadelerle yer vermiştir:

⁷³Metinde, Ege Denizi olarak geçmiştir.

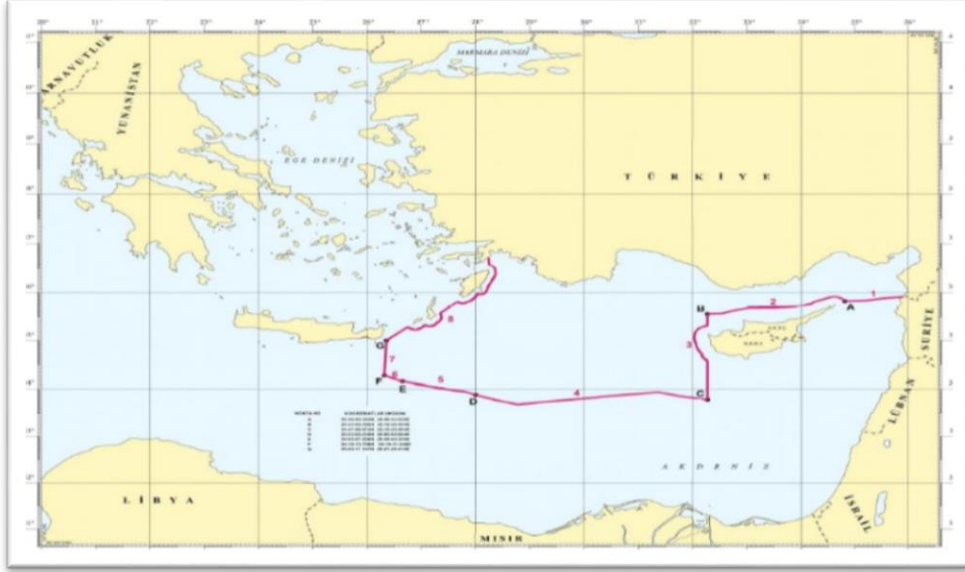
⁷⁴Türkiye’nin kıyı uzunluğuna ilişkin farklı görüşler vardır. Yayı, Doğu Akdeniz kıyı uzunluğunu 2280 km (1231 deniz mili, %26,07); Karadeniz kıyı uzunluğunu 1587 km (857 deniz mili, %18,15); Marmara Denizi kıyı uzunluğunu 1360 km (734 deniz mili, %15,55); Adalar Denizi kıyı uzunluğunu 3516 km (1898 deniz mili, %40,20) olarak vermiş ve Türkiye’nin toplam kıyı uzunluğunu 8743 km olarak değerlendirmiştir. (Yayı, 2022a, s. 3) Gönençgil, Doğu Akdeniz kıyı uzunluğunu 2025 km; Karadeniz’i 1719 km, Marmara Denizi’ni 1474 km, Adalar Denizi’ni 3265 km olarak vermiş ve Türkiye’nin toplam kıyı uzunluğunu 8483 km olarak değerlendirmiştir. (Gönençgil, 2021, s. 16-17) Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ise, Türkiye’nin Akdeniz kıyı uzunluğunu 1870 km olarak belirtmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022)

⁷⁵Türkiye, BM’ye sunduğu mektupta Ege Denizi tabirini kullanmıştır.

“Ada özelliklerinin Türkiye'nin kıyı projeksiyonunu ve kıta sahanlığını ihlal edemeyeceği ve/veya kesemeyeceği göz önüne alındığında; Türkiye, Akdeniz'de ilgili bölgeye bakan adaların karasularının dış sınırlarına kadar uzanan 28-00-00.000 Doğu Boylamının batısında kalan Türk kıta sahanlığının coğrafi koordinatlarını ayrıca sunma hakkını saklı tutar.” (UN, 2019, A/74/550)

Görsel 2.19

Türkiye'nin Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı

Kaynak: UN General Assembly, 2020, A/74/757

Haritada gösterilen A ve B noktaları arasındaki hat 2011’de Türkiye ile KKTC arasında yapılan Kıta Sahanlığı Antlaşması ile; E ve F noktaları arasındaki hat 2019’da Türkiye ile Libya arasında yapılan mutabakat ile çizilmiştir. C, D ve E noktaları arasındaki hat ise Türkiye’nin kendisinin çizdiği Türkiye-Mısır ana karaları arası ortay hat olarak belirlenmiştir. G noktası ise, Türkiye’nin Girit’in karasularını göz önünde bulundurarak belirlediği noktadır.

Yukarıdaki haritadan da görüleceği üzere, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Yunanistan ile olan deniz sınırı; Türkiye-Libya kıta sahanlığı sınırının batı ucunda kuzeye doğru yönelerek Girit Adası’nın doğu kıyılarında kara sularının dış sınırına ulaşmakta sonra doğuya doğru yönelip Kaşot, Büyük Kerpe ve Rodos adalarının kara sularının dış sınırını takip ederek Anadolu’da Akyarlar Burnu’nda bitmektedir. Meis Adası ise 6 mil kara suları ile çevrelenmiştir. (Başeren, 2021, s. 35) Yunanistan ise, Girit’ten Meis’e kadar olan deniz alanını tek bir sahil şeridiymiş gibi değerlendirmektedir. (Caşın, 2019) Türkiye

belirlemiş olduğu sınırlarla, Doğu Akdeniz kıta sahanlığının dış sınırlarını 32° Doğu Boylamının batısından itibaren başlatıp, 28° Doğu Boylamının batısında henüz belli olmayan Türkiye ve Mısır kıyıları arasında yapılacak bir antlaşma ile belirlenecek bir noktaya kadar uzatmıştır.

Türkiye gerek Doğu Akdeniz gerek Kıbrıs adasında yürüttüğü siyasette diplomatik temelli iş birliğini öne çıkmıştır. Bu bağlamda krizin çözümü için şu tekliflerde bulunmuştur: İlk olarak Kıbrıs sorunu çözölmelidir ancak çözüm sonrasında hidrokarbon arama faaliyetleri karşılıklı ve eş zamanlı olarak başlamalıdır; Kıbrıs sorununda çözüme ulaşamadığı takdirde hidrokarbon arama faaliyetleri ve gelirlerinin paylaşım oranlarının tespiti, BM çatısı altında KKTC ile GKRY'nin temsil edildiğı bir komite aracılığıyla yapılmalıdır; hidrokarbon kaynaklarından elde edilecek gelirler, Kıbrıs sorununun çözümünde kullanılmalıdır. (Şahin ve Günar, 2021:58) Hatta Türkiye Doğu Akdeniz ve Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak GKRY'ne Türkiye'den su göndermeyi gündeme getirmiştir. GKRY ile adil ve kalıcı bir çözüm sağlanması halinde Türkiye'den askılı boru sistemiyle KKTC'ye transfer edilen suyun GKRY'ni de içine alacak şekilde genişletilebileceğini bildirmiştir. (Haberler.com, 2015)

KKTC'nin Doğu Akdeniz politikaları değerlendirildiğinde ise Türkiye ile aynı paralelde olduğu görölmektedir. Uluslararası hukuka uygun ve hakça paylaşım ilkesi doğrultusunda hareket eden KKTC, 'Doğu Akdeniz'in bir çatışma alanı değil, iş birliği havzasına dönüşmesine, GKRY ve KKTC'nin egemen eşitliğine ve eşit uluslararası statülerine dayalı çözüm önerileri zemininde iş birliğine hazır olduğunu' (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2022) her fırsatta belirtmektedir. GKRY adanın tamamı üzerinde hükümlranlık sahibi olduğunu iddia ederken, KKTC Kıbrıs adasının kuzey tarafında egemenliği altında bulunan topraklarda hak ve millî menfaatlerini korumak için kararlılığını dile getirmektedir.

KKTC Cumhuriyet Meclisi, 10.06.2002 tarihinde Karasuları Yasası'nı kabul etmiştir. Buna göre, karasularının genişliği 12 deniz milidir. (KKTC Resmî Gazete 2002, S: 42) 2005 yılında ise diğer deniz yetki alanlarına dair yasayı kabul etmiştir. Bu yasaya göre,

“24 deniz mili bitişik bölge; esas hatlardan 200 deniz miline kadar kıta sahanlığı ve esas hatlardan itibaren 200 deniz milini geçmeyecek ve sınırları KKTC ile karşılıklı veya yan yana kıyısı bulunan ölkelerle antlaşma ile belirlenecek şekilde münhasır ekonomik bölge ilan edilebilir. Sınırlandırma antlaşması, bölgenin tüm özellikleri dikkate alınarak, hakkaniyet

ilkesi çerçevesinde uluslararası hukuka uygun şekilde yapılır.” (KKTC Resmî Gazete 2005, S:63)

KKTC ile karşılıklı kıyıları olan devletler Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır’dır. Bu durumda KKTC’nin doğrudan haklarının bulunduğu deniz alanları ile GKRY’nin ilan ettiği 13 parselden bazıları çakışmaktadır. (Yaycı, 2012, s. 39-40)

KKTC, GKRY’nin 2003 tarihinde Mısır ve 2007 tarihinde Lübnan ile yapmış olduğu deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına dair olan antlaşmaları tanımadığını ilan ederken dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat; bu antlaşmaların Kıbrıs Türk tarafında ya da adanın tamamında bağlayıcı bir niteliğe sahip olmadığını ancak Doğu Akdeniz’in istikrarını bozacak nitelikte eylemler olduğunu ifade etmiş ayrıca BM Genel Sekreteri’ne 17.04.2009’da gönderilen mektupla bu faaliyetlerin Kıbrıs Türk halkının haklarına ve menfaatlerine zarar verdiğini; deniz alanları sınırlandırma hususunun Kıbrıs’ta BM bünyesinde yapılacak olan kapsamlı bir çözüm sürecinden sonra olması gerektiğini bildirmiştir. (Başeren, 2010, s. 37) KKTC, merkezinde bulunduğu Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuk ilkeleri doğrultusunda politikalar oluştururken; adanın eşit ortakları olarak Kıbrıs Türkleri ve Rumlarının adaya ait olan kaynaklarda eşit haklara sahip olduğunu savunmaktadır. KKTC, bu bağlamda 2011 ve 2012 yıllarında Rumlara iş birliği teklifinde bulunmuştur. 13.07.2019 tarihinde dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı, Türkiye’nin de tam desteği ile Rumlara gelir paylaşımı dahil iş birliği yapmayı ve kaynaklardan eş zamanlı olarak yararlanmayı teklif etmiş (İHA, 2019) ancak bu teklifler Rumlar tarafından her defasında reddedilmiştir.

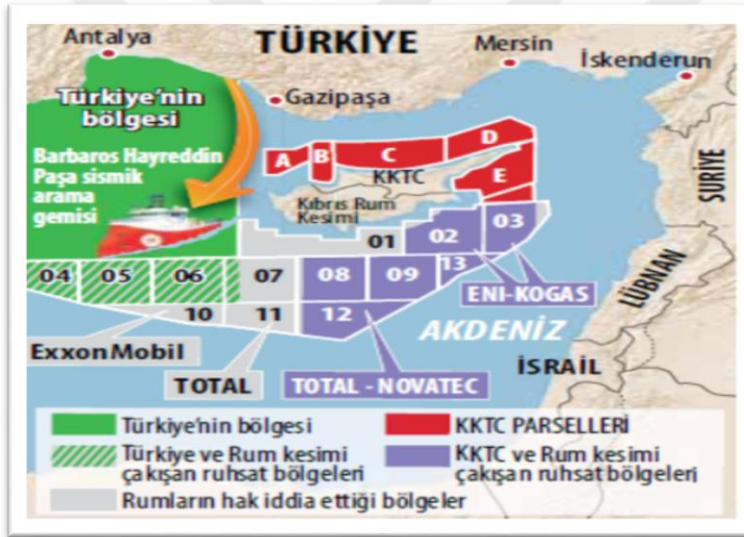
GKRY Başkanı Nikos Anastasiadis’in Türkiye’nin ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’deki gaz arama çalışmalarını durdurmaları, Kıbrıs’ta iki devletli çözümden vazgeçmeleri ve Maraş bölgesi açılımına son vermeleri yönündeki taleplerine karşılık KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar; bu şartların kabul edilmesinin asla mümkün olmayacağını, bölgenin en büyük ve en güçlü ülkesi olan Türkiye tarafından desteklendiklerini ve iki eşit devlete dayalı çözümden vazgeçmeyeceklerini, gaz çalışmalarına ve Maraş açılımına devam edeceklerini bildirmiştir. GKRY ile aynı politikaya sahip olan AB’nin, tamamen siyasi nedenlerle Rum yanlısı bir tutum izlediğini belirten Tatar, AB’nin Kıbrıs meselesini Türkiye üzerinde bir baskı ve tehdit unsuru olarak kullandığını ifade etmiştir. Türkiye’nin AB’ye girebilmesi için Kıbrıs meselesini çözmesi gerektiğini Türkiye’ye dayatan

AB'nin, Yunanistan ve GKRY üye olurken bu dayatmada bulunmadığını söyleyen Tatar, AB'nin adil davranmadığını eklemiştir. (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2021)

KKTC, Türkiye ile yaptığı kıta sahanlığı antlaşması neticesinde kendi deniz yetki alanlarını da ortaya koyabilme fırsatı yakalamıştır. Parsellere ayrılan bölge incelendiğinde, sahaların adanın sadece kuzey bölümünü değil güney bölümünü de içerdikleri görülmektedir. Bu durum, Karpaz Burnu'ndan kaynaklanmaktadır. KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı, A'dan G'ye kadar adlandırılan bu alanlarda TPAO ile deniz ve karada araştırma yapma ve bu doğal kaynakları değerlendirmede ortak çalışmayı öngören antlaşmayı imzalamıştır.

Görsel 2.20

Çakışan ruhsat bölgeleri

Kaynak: KKTC Enformasyon Dairesi, 2018

KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Aralık 2022'de yaptığı bir açıklamada

“Türkiye’nin Kıbrıs’ta 1571’den gelen hak ve hukuku vardır, Türkiye ana vatandır ve bölgenin en güçlü ve büyük ülkesidir, Kıbrıs Türk halkı Türkiye’nin garantörlüğünden ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) adada bulunmasından memnuniyet duymaktadır, Geçitkale Havaalanı TSK’ya insansız hava aracı (İHA) konuşlandırması için verilmiştir, İskele-Gazimağusa bölgesinde deniz üssü kurma çalışmaları devam etmektedir, Doğu Akdeniz’deki istikrar, Mavi Vatan’daki hakların korunması ve bölgedeki Türk-Yunan dengesi önemlidir, GKRY hızla silahlanmaktadır, ABD Rumlara yönelik silah ambargosunu kaldırmıştır ve bu hamlelerin karşısında Türkiye her daim KKTC’nin yanındadır.” (Firik, 2022)

ifadelerinde bulunmuştur. Tatar, Cumhurbaşkanı seçildiği 2020 yılı itibarıyla KKTC'nin federal temelli devlet yerine eşit statüde egemen iki devlet modelini benimsediğini, KKTC'nin 2022 yılı itibarıyla Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) gözlemci üye olarak kabul edildiğini, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Afrika ülkelerinin KKTC'ye sempati beslediğini ve zamanla KKTC'nin tanınırlığının ve saygınlığının artacağını ifade etmiştir. (Firik, 2022)

Doğu Akdeniz'de tansiyonun gittikçe yükselmesi ve İngiltere ile ABD'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki askerî varlığını hızla artırması sonucu Türkiye ve KKTC kendi çıkarlarını korumak, askerî olarak karada, havada ve denizde güçlü olabilmek için Kıbrıs'taki Geçitkale Havaalanı'nın askerî üsse dönüşmesi yönünde karar almışlardır. Bu bağlamda KKTC Meclisi Geçitkale Havalimanı'nı Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı'nın kullanımına tahsis etmiştir. Geçitkale Havaalanı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ilk üssü olması açısından önemlidir. (Haber7, 2024)

KKTC 2022 Temmuz ayında GKRY'ne adadaki hidrokarbonların paylaşılması hususunda; uluslararası petrol şirketlerinin mevcut haklarını haleldar etmeyecek şekilde hakça gelir paylaşımı oranlarının tespit edilerek ortak işletme anlayışına dayalı bir iş birliği önerisinde bulunmuş ve bu amaçla bir ortak komite kurulmasını teklif etmiştir. 2020 yılında kapsayıcı bir Doğu Akdeniz Konferansı düzenlenmesi önerisinde bulunan Türkiye, KKTC'nin 2011, 2012, 2019 ve 2022 yıllarında ortaya koyduğu hidrokarbon iş birliği önerilerini desteklemeyi sürdürmektedir. (T.C. Dışişleri, 2022a)

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY'ne karşı savunduğu tez özetle; deniz yetki alanlarının sınırlandırmasında ana karalar esas alınarak ortay hattın belirlenmesi, hakkaniyet ilkesinin temel alınması, hakemlik ve yargı kararlarının göz önünde bulundurulması; kapalı veya yarı kapalı denizlerdeki özel şartların değerlendirilerek sınırlandırma yapılması gerektiği, bu denizlerde karşılıklı ya da bitişik kıyılara sahip olan devletlerin haklarını kullanırken iş birliği yapmak zorunda olduğu, bu nedenle Türkiye'nin sınırlandırma antlaşmasından direkt olarak etkilenecek bir devlet olmasından ötürü itiraz hakkına sahip olduğu; sınırlandırmada coğrafi üstünlük ve ana karanın kıyı uzunluğu ilkelerinin en önemli faktörler olduğu ve dolayısıyla adaların ana karalar gibi etki alamayacağı; Türkiye'nin, 32°16'18" Doğu Boylamının batısında kalan deniz alanlarında, *ipso facto* ve *ab initio* hakkı olduğu; Türkiye ile Yunanistan ana kara kıyıları arasında çizilecek eşit bir hatta, Türkiye tarafında kalan (Türkiye'ye daha yakın) Yunan

adalarının ters taraftaki adalar olması nedeniyle sadece kara sularına sahip olacağı; Meis ve yanındaki Fener Adası ve Kara Ada'nın adalar grubu değil kendi başlarına birer müstakil ada oldukları dolayısıyla adalar grubu gibi deniz yetki alanına sahip olamayacakları şeklindedir.

KKTC'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY'ne karşı savunduğu tez özetle; Kıbrıs Adası'nda kurulacak çözümün iki devlet temeline dayanması; GKRY'nin adanın tümünü temsil etmediği ve KKTC'nin adanın sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarında hakkı olduğu; KKTC'nin sınırlandırma antlaşmaları yapacak yetkiye sahip olduğu, adanın sahip olduğu kaynaklardan her iki toplumun eşit şekilde yararlanması gerektiği şeklinde olup, diğer hususlarda Türkiye ile aynı görüşleri paylaşmaktadır.

Türkiye Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını savunmayı bir egemenlik sorunu olarak kabul etmiştir. Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada devleti olarak etrafını çevreleyen denizlerdeki haklarını korumak istediğini ve bunun, coğrafyasının getirdiği bir zorunluluk olduğunu dile getirmektedir. Nitekim Türkiye için denizlere hâkim olmanın önemini, Atatürk'ün 1915 Çanakkale Muharebeleri'nde Alman gazeteci Ernest Jackh'e söylediği sözler net bir şekilde belirtmektedir:

“Karaya kapanık kalmış durumdayız, tıpkı Ruslar gibi. Boğazları ve Çanakkale'yi almakla Rusları Karadeniz'in içine kapamış oldum ve eninde sonunda çökmeye mahkûm ettim. Müttefikleri ile irtibatlarını kesmiş oldum çünkü. Ama bizde çökmeye mahkûmuz, hem de aynı sebepten. Gerçi Akdeniz'in, Kızıldeniz'in ve Hint Okyanusu'nun eteklerindeyiz ama herhangi bir denize açılacak kudretimiz yok. Biz deniz kuvvetinden yoksun bir kara kuvveti olarak yarımadamızı, kara kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek olan bir birliğe karşı asla savunamayız.” (Kapan, 2021, s. 49)

Atatürk'ün 1937'de TBMM'de, “Topraklarının üç bir yanı deniz olan bir ulusun sınırını, halkının kudret ve yeteneğinin hududu çizer. Denizciliği Türk'ün büyük ulusal ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız” (Karan ve Kocabıyık, 2021, s. 3) şeklindeki sözleri; Türk halkının kudreti ölçüsünde Türkiye'nin deniz alanlarında hak ve yetki sahibi olacağına vurgu yapmıştır. Türkiye, ulusal deniz alanlarındaki varlığını korumayı ve sürdürmeyi yaşamsal olarak kabul ettiği için uluslararası hukuk çerçevesinde kendisine ait olan tüm deniz yetki alanlarında Mavi Vatan Doktrini'ni ilan etmiştir.

2.5.1 Mavi Vatan Doktrini

Mavi Vatan, Yunanistan'ın Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'deki talepleri karşısında geliştirilmiş olan bir doktrindir. Türkiye'nin kendi ulusal egemenliğini ve KKTC'nin haklarını koruma esasına dayanan bu stratejide Türk karasuları ile birlikte diğer deniz yetki alanları vatan toprağı olarak kabul edilmiştir. (Örmeci, 2021, s. 208)

Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz'in 2006 yılında bulduğu ve Müstafi Tümamiral Cihat Yaycı'nın geliştirdiğı Mavi Vatan kavramı, Türkiye'nin ulusal yetki sınırlarına giren deniz alanlarının en az ana kara kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Mavi Vatan, Türkiye'nin realist ve kendi deniz alanlarını koruyan bir doktrindir. Doktrin, Türkiye'nin denizcileşmesinin sembolüdür ayrıca deniz yetki alanlarının tarifini yapmaktadır. İlan edilmiş veya edilmemiş kıta sahanlığı, MEB gibi Türkiye'nin çevresindeki kabaca 462.000 km²lik bir deniz alanına tekabül eden denizlerin sınırını çizmektedir. Mavi Vatan kavramını doktrin haline dönüştüren Cihat Yaycı'dır. Türkiye'nin deniz alanlarının sınırlarının uluslararası hukuka göre koordinatlar ile belirlenmesi neticesinde bir doktrin haline gelmiş ve Mavi Vatan haritası ortaya çıkmıştır. Mavi Vatan, "Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatleri doğrultusunda ilan edilmiş ya da ilan edilmesi öngörülen Türk Deniz Yetki Alanlarının tümüdür." (Yaycı, 2022a, s. 6) Dolayısıyla, deniz yetki alanları Mavi Vatan'ın sınırlarını oluşturmaktadır. Yaycı, kavramın doktrinleşmesinde askerî uygulamalar, dış politika uygulamaları ve enerji uygulamalarını ayrı olarak değerlendirmiştir. Dış politika ve askerî uygulamalar ayağında sınırların çizilmesi/belirlenmesi, Libya ile olan antlaşma, arama kurtarma sahaları/çevre kirliliğı için acil müdahale ve sorumluluk sahaları yer almaktadır. Enerji ayağında ise çizilen bu sınırlar dahilinde enerji kaynaklarının bulunması ve çıkarılması hususu vardır. Gürdeniz'e göre Türkiye'nin Mavi Vatan'ı resmî bir doktrin olarak kabul etmesi, Mart 2019'da ilk defa aynı anda Karadeniz, Adalar Denizi ve Akdeniz'de 117 gemiyle, 10 gün süre ile yapılan ve adı 'Mavi Vatan Tatbikatı' adını alan tatbikat ile olmuştur. Gürdeniz Mavi Vatan'ı ABD, AB ve NATO'ya karşı savunmanın zorluklarına dikkat çekerek; bu tatbikat sonrasında ABD'nin GKRY'ne uyguladığı silah ambargosunu kaldırdığını, PKK ve YGP terör örgütlerine milyonlarca dolar aktarıldığını, Fransa'nın Türkiye'ye kırmızı çizgilere uyma konusunda baskı yaptığını dile getirmiştir. (Gürdeniz ve Yaycı, 2020)

İlki Mart 2019'da gerçekleştirilen Mavi Vatan Tatbikatı aracılığıyla Türkiye, Doğu Akdeniz'de bir *fait accompli* 'ye (oldu bitti) izin vermeyeceğini ve hukuksuz faaliyetlere

karşı askerî gücünü kullanabileceğini göstermiştir. (Kısacık, 2021, s. 249) Türkiye ayrıca ihtilaflı parsellerdeki arama faaliyetlerine, Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait savaş gemileri eşliğinde devam ederek bu alanlardaki uluslararası şirketlerin gaz arama çalışmalarını engellemiştir. (Şahin ve Günar, 2021, s. 58) Türkiye, kendisine ait olan MEB alanlarını korumak için özellikle Yunanistan, GKRY, AB ve Fransa'ya karşı gunboat diplomasisi⁷⁶ uygulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "KKTC ve Libya ile başlattığımız süreçlerden vazgeçersek, bırakınız ekonomik faaliyetleri, bize denize girecek kıyı, olta atacak sahil bile bırakmayacaklar" (BBC News Türkçe, 2019) ifadesi ile Türkiye'nin haklarına karşı yapılacak herhangi bir müdahaleye karşı Türkiye'nin alacağı her önlemin Mavi Vatan stratejisi kapsamında değerlendirileceğini aksi takdirde Türkiye'nin sadece karasularına mahkûm kalacağını vurgulamıştır.

Mayıs 2019'da icra edilen Deniz Kurdu Tatbikatı, Kasım 2019'da müttefik ülkelerin katılımıyla icra edilen Doğu Akdeniz Davet Tatbikatı, Kasım 2020'de icra edilen Mavi Balina Davet Tatbikatı, Mart 2021'de icra edilen Mavi Vatan Tatbikatı, Haziran 2021'de icra edilen Deniz Kurdu Tatbikatı, Eylül 2021'de icra edilen Dynamic Monarch/Kurtaran Tatbikatı, Nisan 2022 Mavi Vatan Tatbikatı ile Türkiye; Mavi Vatan'ın üzerindeki egemenliğini ve sorumluluğunu ilan etmiştir.

Türkiye, KKTC ile yapmış olduğu antlaşmaya ilaveten bölgede etkinliğini artırmak için Libya ile de bir mutabakat yapmıştır. Bu mutabakat, Yunanistan ve GKRY öncülüğünde Türkiye'nin izole edildiği ve AB tarafından desteklenen düzene tehdit olarak değerlendirilmekle beraber aynı zamanda Türkiye lehine dengeleri değiştirebilecek niteliktedir.

2.6 Türkiye- Libya Mutabakatı

Libya'da Arap Baharı ile devrilen Muammer Kaddafi sonrasında 2014 yılında seçimler yapılmış ancak sonuçlarda uzlaşma sağlanamamıştır. Bir tarafta BM tarafından tanınan

⁷⁶Devletlerin izlediği dış politika ve güvenlik politikalarında bir vasıta olan donanma; 'donanma diplomasisi' veya 'gunboat diplomasisi' şeklinde faaliyet göstermektedir. Donanma diplomasisinde bayrak veya varlık gösterme eylemi vardır. Burada donanma, siyasi bir amaca yönelik olarak belirli bir deniz alanında sürekli bir şekilde faaliyet göstermektedir. Gunboat diplomasisinde ise donanma, ateş gücünün kullanımı da içerecek şekilde kriz durumlarında kullanılır. Bu açıdan zorlayıcı diplomasi aracıdır. ABD'nin Akdeniz'deki 6. filosu donanma diplomasisine örnektir; 1982 Falkland Savaşı'nda Arjantin donanmasının adaları işgal ederek İngiltere'yi görüşmeye zorlaması ise gunboat diplomasisine örnektir. (Ağırbaş, 2020, s. 21-22)

Trablus merkezli Fayez al-Sarraj liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti⁷⁷ (UMH), diğer tarafta Tobruk Meclisi ile beraber General Hafter⁷⁸ güçleri ortaya çıkmıştır. Türkiye Sarraj hükümeti ile imzaladığı mutabakatlar ile Libya'daki sürece dahil olmuştur. Libya'ya gönderdiği Türk askerî ile ilk defa kara sınırının olmadığı bir ülkeye asker gönderen Türkiye, kendisi için güvenlik riski oluşturan durumları engellemek ve Libya'da istikrarı sağlamayı amaçlamıştır. (Helvacıköylü, 2021, s. 279)

27.11.2019'da “Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükûmeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır. Antlaşma her iki devletin meclisleri tarafından onaylanmıştır.⁷⁹ Antlaşmaya göre, Türkiye ve Libya arasında kalan deniz alanının adil ve hakça sınırlandırılması yapılmış; iki devlet arasındaki sınır, tarafların kendi kıyıları üzerindeki esas noktalar arasında çizilen ortay hat esas alınarak tespit edilmiştir. (Başeren, 2021, s. 35) Türkiye-Libya arasındaki kıta sahanlığının dış sınırlarının coğrafi koordinatları F Noktası (34°16'13.72"K-026°19'11.64"D) ile E Noktası (34°09'07.90"K-026°39'06.30"D) arasında belirlenmiştir. Türkiye, uluslararası yargı organlarının çeşitli kararlarını takip eden Mutabakat Zaptı'nın şu ilkelere dayandığını belirtmiştir: a) Adalar, Doğu Akdeniz'in en uzun kıtasal kıyı şeridinde sahip ülkesi olan Türkiye'nin kıyı projeksiyonu üzerinde kesici bir etkiye sahip olamaz; b) iki ana kara arasındaki ortay hattın ters tarafında yer alan adalar, kendi karasuları ötesinde deniz yetki alanı oluşturamaz; c) deniz yetki alanlarının belirlenmesinde kıyıların uzunluğu ve yönü dikkate alınmalıdır. (UN, 2020, A/74/757)

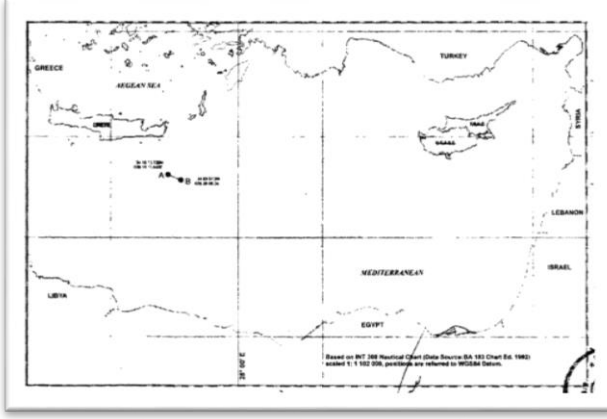
⁷⁷Libya Siyasi Anlaşması uyarınca 17.12.2015 tarihinde, ülkenin tek meşru hükümeti olarak tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti kurulmuştur. Libya'daki siyasi süreç, 10.03.2021'de Abdülhamid Dibeybe'nin Başbakanlığında kurulan Millî Birlik Hükümeti ile devam etmektedir.

⁷⁸Hafter'i destekleyen ülkeler Mısır, BAE, Fransa ve Rusya'dır.

⁷⁹“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” (T.C. Resmî Gazete, Aralık, S:30971)

Görsel 2.21

Türkiye ile Libya arasındaki MEB Antlaşması'nın sınırlarını gösteren harita

Kaynak: UN Treaty Collection, 2019, No: 56119

Libya mutabakatı ile Türkiye bir kez daha coğrafyanın üstünlüğüne işaret ederek adalar gibi küçük oluşumların, bir kıta ülkesi olan Türkiye'nin önünü kesemeyeceği, ters tarafta kalan adaların (Yunan adalarının) ancak karasularına sahip olacağı ve deniz alanlarının sınırlandırılmasında kıyıların uzunluğu ve uzanış yönünün önemini vurgulamıştır.

Bu mutabakat ile Libya, Yunanistan'ın iddialarına karşın 16.700 km² deniz alanı kazanmıştır; Libya'nın aynı sınırlandırma yöntemine göre Yunanistan ile yapacağı bir antlaşmada ise kazancı 39.000 km² deniz yetki alanı olacaktır. (Yaycı, 2022a, s. 161) Antlaşma, Türkiye'nin KKTC'den sonra Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına ilişkin imzaladığı ikinci antlaşmadır ve Türkiye'nin hukuki ve siyasi pozisyonunu güçlendirmiştir. Bu mutabakat Marmaris-Fethiye-Kaş kıyıları ile Libya'nın Derne-Tobruk-Bordiya kıyılarını komşu yaparken; çizilen hattın Girit Adası'na birkaç deniz mili uzaklıkta olması Türkiye'ye kendisi için tehdit oluşturacak durumlarda bu noktadan başlayarak müdahale etme hakkı sunmaktadır. (Harunoğulları, 2020a:205) Neticede bu antlaşma ile Türkiye, bölgede aleyhine işleyen süreci uluslararası hukuka uygun biçimde tersine çevirmiştir.

Türkiye, Yunanistan ile Mısır arasında 6.08.2020 tarihinde imzalanan antlaşmayı, 'sözde sınırlandırılmış' bölgenin Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde yer alması nedeniyle derhal reddederken (T.C. Dışişleri, t.y., No: 165); Yunanistan da Türkiye'nin Libya ile yaptığı Mutabakat Zaptı'nın bölgedeki Yunan adalarının varlığını göz ardı ettiği ve bu adaların

deniz bölgeleri oluşturma haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle reddetmiştir. (UN, 2020, A/74/706)

Bu mutabakat deniz sınırlarının belirlenmesine yönelik son derece önemli bir konuyu gündeme getirmiştir. O da hesaplamaların hangi hatlara göre yapıldığıdır. Deniz yetki alanını oluşturan ortay hat, iki şekilde belirlenmektedir: 1.Düşey Hatlar 2.Diyagonal Hatlar⁸⁰

Türkiye deniz sınırlarının belirlenmesinde Libya Antlaşması'na kadar düşey hatları kullanmış, bu hatlara göre kıyıdaş devletler sadece KKTC, Suriye ve Mısır olmuş ve Türkiye'nin deniz yetki alanı 145.000 km² ile sınırlı kalmıştır. GKRY ise yaptığı antlaşmalarda diyagonal hatlar kullanmıştır. (Yaycı, 2012, s. 44, 57)

Görsel 2.22

Türkiye'nin Düşey Hatlara Göre Karşılıklı Kıyıların Gösteren Harita

Kaynak: Yaycı, 2022a

Doğu Akdeniz jeopolitiğinde dengeleri değiştirmek açısından önemli bir antlaşma olan Türkiye-Libya Mutabakatı'na Yunanistan ve GKRY'nin en büyük itirazı, Türkiye ve Libya'nın karşılıklı kıyıların bulunmadığı yönündedir. Bu nedenle antlaşmanın geçersiz olduğunu savunmuşlardır. Oysaki, projeksiyon prensibi ölçüsünde tarafların kıyıların

⁸⁰0-180° istikametinde sadece boylamları dikkate alarak dikey (düşey) hatların kullanılması yerküre haritasına 2 boyutlu bakılmasından kaynaklanan ciddi bir eksiklik. Bu durumda sadece kuzey-güney ya da doğu-batı hattında ilgili kıyı ve kıyıdaş devlet tespit edilebilmektedir. Esasen yerküre haritasına 3 boyutlu bakılarak, 360°'yi kapsayacak şekilde farklı açılar kullanılarak çeşitli istikametlerde ortay hat belirlenmesi gerekmektedir. Böylece sadece kuzey-güney ya da doğu-batı hattında ilgili kıyı ve kıyıdaş devlet tespit edilmesi yerine, ara yönlerde de ilgili kıyı ve kıyıdaş devlet tespiti ile deniz yetki alanları belirlenmesi mümkün olmaktadır. (Yaycı, 2012, s. 44)

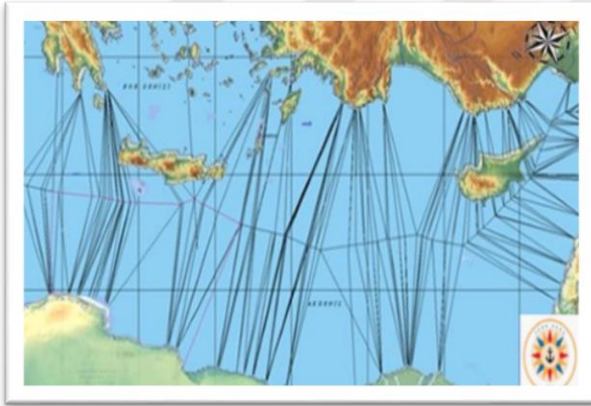
1986 yılında Karadeniz'de ilan edilen MEB, düşey hatlar yöntemini baz almıştır. Dolayısıyla Türkiye, sadece Doğu-Batı istikametinde uzanan bir toprak parçası olarak ele alınmıştır. Ancak Türkiye sadece Doğu-Batı uzantılı değildir. (Atlı, 2021)

dik bir açı ile birbirini görmeleri şart değildir. (Acer, 2021a, s. 244) Bu nedenle 9°-25° Doğu Boyamları arasında yer alan Libya (UAD [ICJ], 1985, para.15; Wikipedia, Libya) ile Türkiye arasındaki sınırlandırma diyagonal hatlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Diğer bir ifadeyle 25° Doğu Boylamının batısında bulunan Libya kıyıları ile Türkiye kıyılarının karşılıklı konumları olduğu için (Abdullahzade, 2021, s. 132) Libya, Türkiye'nin denizden komşusudur.

Dünyanın bir küre olması ve Türkiye'nin güneydoğu ve güneybatı enlemleri arasında yaklaşık 1,5° enlem farkı olması zaten diyagonal hatların kullanılması zorunluluğunu doğurmaktadır. Türkiye KKTC, Suriye ve Mısır kıyıdaş devletler listesine diyagonal hatları kullanarak Lübnan, İsrail, Filistin ve Libya'yı da eklemiştir. (Yaycı, 2022a, s. 158-159) Bu hususlar neticesinde antlaşma sınırlandırma hukukuna uygun olarak düzenlendiği için hukuki olarak geçerlidir.

Görsel 2.23

Türkiye'nin Dünya Haritasındaki 1,5° Enlem Farkını ve Bu Enlem Farkından Yola Çıkılarak Belirlenen Diyagonal Hatlara Göre Türkiye'nin Karşılıklı Kıyılarını Gösteren Harita

Kaynak: Yaycı, 2022a

Türkiye Libya ile imzaladığı kıta sahanlığı antlaşması sonrasında bu devlet ile 3.10.2022'de bir de hidrokarbon alanında mutabakat muhtırası imzalamıştır. UMH'nin ardılı olan Ulusal Birlik Hükümeti (UBH) Başbakanı Abdülhamid Dibeybe ile varılan uzlaşma sonucunda "Türkiye ile Libya Arasında Hidrokarbonlar Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türkiye ve Libya ortaklaşa bir şekilde Libya'nın kara ve deniz alanlarında enerji kaynaklarını araştırma ve çıkarma imkânına sahip olmaktadır. (Öztürk, 2022) Türkiye bu mutabakata ilişkin Yunanistan ve AB Sözcüsü'nün yaptığı açıklamaların hiçbir değeri olmadığını, iki egemen devlet arasındaki

iş birliğine yönelik bu antlaşmaya itiraz edilmesinin uluslararası hukuka ve BM'nin temel ilkelerine aykırı olduğunu, Yunanistan'ın maksimalist deniz yetki alanı taleplerinin sadece Türkiye'nin değil Libya'nın da meşru haklarını gasp etmeye çalışmak olduğunu belirtmiştir. AB'nin Yunanistan'a destek olmasının hem kendi müktesebatına hem de uluslararası hukuka aykırı olduğunu; AB'nin egemen üçüncü ülkeler arasındaki antlaşmalar hakkında yorum yapacak veya hüküm verecek uluslararası bir yargı mercii olmadığını bildirmiştir. (T.C. Dışişleri, 2022)

2.7 Küresel Ölçekte Doğu Akdeniz Politikaları

Doğu Akdeniz halihazırda sahip olduğu jeopolitik değer ve enerji kaynakları ile çok taraflı ve çok boyutlu bir çatışma bölgesi niteliğindedir. Bu bağlamda aşağıda küresel güçlerin Doğu Akdeniz politikalarına değinilecektir.

2.7.1 ABD Ölçeğinde Doğu Akdeniz

ABD küresel bir güç olarak dünya üzerinde hegemonya kurmak için enerji kaynakları ve ulaşım hatlarını denetim altına alma yönünde politikalar geliştirmektedir. ABD için Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın önemi sadece Kafkasya ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile ilgili değildir aynı zamanda İran Körfezi, Orta Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki enerji kaynaklarının güvenliği için de önemlidir. (Yılmaz, 2009) II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin gücünü kaybetmesi ve bölgedeki sorumluluklarını ABD'ye devretmesi neticesinde ABD bölgede etkin rol almaya başlamış; SSCB'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika üzerinde hâkimiyet kurmasını engellemek, Süveyş Kanalı ticaretini kontrol etmek ve İsrail'in güvenliğini garantilemek gibi nedenlerle 6. filosunu bölgeye göndermiş ve bu filoyu 1958 Lübnan ve Ürdün'e yapılan müdahalelerinde, 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda, 1990 Körfez Savaşı'nda, 2003 Irak işgalinde ve 2011 Libya müdahalesinde kullanmıştır. (Erhan, 2023) 6. filo son olarak Ekim 2023'te başlayan İsrail-Filistin Savaşı'nda etkin rol oynamaya devam etmektedir.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki dış politikası, Doğu Akdeniz ekseninde üç prensipte şekillenmiştir: İlki Avrupa'nın güvenliği açısından; ikincisi bölgenin Atlantik, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Asya Pasifik arasında kuvvet transferi sağlayan bir güzergâh olması açısından; üçüncüsü Kıbrıs, Libya, Suriye, Mısır, Irak ve Filistin gibi çatışma alanlarının olması açısından. (Tarakçı, 2019, s. 3-4) Bu prensipler temelinde ABD, Doğu Akdeniz'de ve Adalar Denizi'nde stratejik noktalarda yer alarak Rusya'yı çevreleme stratejisi izlemekte hatta olası bir rakibin ortaya çıkmasını engellemek adına Rusya'dan

Almanya'ya gaz taşıyan Kuzey Akım-2 boru hattı için çalışan Avrupalı şirketlere yaptırım tehdidinde bulunmakta ve Yunanistan ile GKRY'ni etkisi altına almaya çalışmaktadır. (Ayman, 2021, s. 347) ABD hem bölgenin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları hem de Hazar ve Ortadoğu'da bulunan enerji kaynaklarını kontrol etmek ve buralarda hâkimiyet kurmak için oluşturduğu deniz gücü ile bölgede baskın bir şekilde varlık göstermektedir. (Keser, 2012, s. 65) Ayrıca bölgesel ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek için Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Libya ve Suudi Arabistan'da kurduğu askerî üslere ilaveten İngilizlerin sahip olduğu Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs'taki üsleri kullanma imkânına da sahiptir. (Özçelik, 2020, s. 85-86).

ABD'nin 1990'lardaki Doğu Akdeniz politikası daha çok güç dengesi odaklı, çatışma çözümünde barışçıl ve kolektif-işbirlikçi çözümler ile liberal barış yaklaşımı şeklinde iken; 11 Eylül sonrasında bu yaklaşımlar terk edilmiş yerine Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrini benimsenmiştir. (Özçelik, 2020, s. 89) Bu bağlamda Ekim 2001'de Akdeniz'de terörist eylemlerin tespiti ve caydırılması aynı zamanda gemilerin kontrolü ile dünya ticaret rotalarının güvenliğini sağlamak amacıyla NATO tarafından Etkin Çaba Operasyonu (Operation Active Endeavour) başlatılmıştır. (NATO, 2016) 2003 yılı ile birlikte uygulanan önleyici müdahale (pre-emptive strike) ile Doğu Akdeniz'de aktif politikalar uygulanmış, bu doğrultuda Türkiye, İsrail ve Mısır arasında, NATO AFSOUTH⁸¹ komuta kontrol sistemi kurulmuştur.⁸² (Özçelik, 2020, s. 89) NATO 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının devreye girmesiyle birlikte ulaşım hatlarının güvenliğini sağlamak adına Türkiye'nin başlattığı Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nı desteklemiştir. 2001'de başlayan Etkin Çaba Harekâtı 2016'da son bulmuş yerine Deniz Muhafızı (Sea Guardian) operasyonu başlamıştır.

⁸¹Allied Forces Southern Europe-Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri

⁸²Türkiye'nin NATO kapsamında katıldığı harekâtlar arasında 2011 yılında Libya'daki Birleşik Koruyucu Harekât (Operation Unified Protector), 2009-2015 yıllarında Aden Körfezi, Arap Denizi ve Somali açıklarında sürdürülen Okyanus Kalkanı Harekâtı (Operation Ocean Shield) vardır. Ayrıca Adalar Denizi'ndeki göçmenlerin Avrupa'ya geçişlerini önlemek için başlatılan faaliyetlere sürekli olarak katkı vermektedir. Türkiye'nin, NATO'nun kuvvet yapısına yaptığı diğer katkılar şöyledir: NATO Kara Komutanlığı (LANDCOM) Türkiye'dedir; NATO Hızlı Konuşlandırılabilir Kolordu Karargâhı (NRDC-TU) İstanbul'dadır; Türkiye, Malatya/Kürecik'teki tespit ve takip radarıyla (X-Band radar), NATO Balistik Füze Savunması'na İspanya, Polonya ve Romanya ile birlikte ev sahipliği yapmaktadır; Türkiye'nin ulusal düzeyde ittifaka katkı sağlayıp ev sahipliğini yaptığı diğer birimler ise Ankara'daki NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi ve Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi, İstanbul'daki Çok Uluslu Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi'dir (MARSEC COE). (Koçer, 2021, s. 132-141)

Doğu Akdeniz’de yaşanabilecek çatışmalara karşı yüklendiği yeni misyonlar ile NATO⁸³, Avrupa’nın güvenliğini doğrudan Akdeniz’in güvenlik ve istikrarında görmüştür. Bu bağlamda 1995’teki Akdeniz Diyalogu NATO üyesi olmayan İsrail, Mısır, Fas, Tunus ve Moritanya ile kurulmuştur, 2000’de Ürdün ve Cezayir’in katılımıyla kuruluşun sayısı 7 devlete yükselmiştir. (NATO, 2015)

NATO ve AB uyumsuzluk, çatışmayı önleme, çatışma sonrası düzen kurma ve savunma yeteneklerinin geliştirilmesi hususlarında eğer ortak menfaatlere sahip iseler birlikte hareket etmektedirler. NATO’nun askerî yeteneklere sahip olması bu ortaklığın sert gücünü oluştururken; AB’nin ulus-inşası için sivil yetenekleri vardır. NATO ile AB’nin stratejik iş birliği yapabilmeleri, Berlin Artı⁸⁴ düzenlemelerinde belirlenmiştir. Buna göre, AB üyesi olan bir devletin NATO’nun olanaklarından faydalanabilmesi için iş birliği için iki koşulu yerine getirmelidir: İlki, iş birliğinde bulunacak devletin Barış İçin Ortaklık (BİO) katılımcısı olması; ikincisi bu devletin NATO ile güvenlik antlaşması imzalaması. GKRY, bu şartları sağlamadığı için Türkiye, NATO’nun istihbarat bilgilerinin NATO üyesi olmayan AB devletleri ile paylaşamayacağını bildirmiş ve bilgi paylaşımına onay vermemiştir. Türkiye ayrıca GKRY’nin, Kosova’da bulunan NATO barışı koruma kuvvetlerine katılmasını ve AB polis gücüne katkı olarak polis ekibinde yer almasını veto etmiştir. Öte yandan AB ile üyelik müzakerelerinde Türkiye’nin Avrupa Savunma Ajansı ile iş birliği yapması ve güvenlik antlaşması imzalaması, GKRY tarafından veto edilmek suretiyle engellenmektedir. Mesela, Türkiye’nin AB ile güvenlik antlaşması olmaması, GKRY’nin de NATO ile güvenlik antlaşması olmaması nedeniyle Afganistan’daki NATO askerî gücü ile AB polis gücü arasında düzenleme yapılamamaktadır. AB’nin Gürcistan ve Irak gibi yerlerde yapmış olduğu operasyonlar, bu bölgelerin Türkiye’nin yakın çevresi olması ve güvenliği ile doğrudan ilgili olması nedeniyle Türkiye’yi rahatsız etmektedir. Türkiye NATO üyesi olsa bile AB üyesi olmadığı için bu operasyonlara ancak planlama boyutunda katılabilmekte, karar ve komuta boyutunda katılamamaktadır. AB ise, Berlin Artı düzenlemelerinin uygulamasını isterken öte yandan stratejik iş birliğini gerektiren bütün durumlarda yeni düzenlemeler istemektedir. (Tangör, 2013, s. 87-92) Kıbrıs meselesinde de NATO ve AB’nin birlikte hareket etmesini engelleyen

⁸³NATO’nun 1999’da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi eski Doğu Bloku devletlerini üye olarak alması ve ittifak devletlerinin sınırlarının dışında kalan çatışmalara müdahale edeceğini bildirmesi ve nihayetinde Irak, Somali, Bosna-Hersek, Haiti, Kosova ve Afganistan’a askerî müdahalelerde bulunması; ABD’nin askerî genişleme politikasının göstergeleridir. (Şahin, 2019, s. 73)

⁸⁴Daha fazla bilgi için bkz: EK-3.

durumlar söz konusudur. GKRY'nin AB üyesi olması ve bu kozunu Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek için müzakerelerde Türkiye'yi veto ederek kullanmasına karşılık, Türkiye'nin NATO üyesi olması ve bu kozunu GKRY'nin NATO'ya üye olmasını engellemek için kullanması; iki örgütün Kıbrıs meselesinde birlikte hareket etmesini engellemektedir.⁸⁵

Türkiye, AB ile NATO arasında tam uyumun kurulabilmesi için üç öneride bulunmuştur: İlki, AB ile genel güvenlik antlaşması imzalanmasıdır; ikincisi, Türkiye'nin Avrupa Savunma Ajansı'na üye olmasıdır (AB üyesi olmayan Norveç'te uygulandığı gibi); üçüncüsü, AB operasyonlarının karar süreçlerine katılmasıdır. Bu önerilerin sağlanması ile iki kurum arasındaki ilişkilerde tam uyum sağlanacaktır. (Tangör, 2013, s. 93)

2000'lerin başlarında Avrupa'nın Akdeniz gazını alabilmesi için İsrail'den Türkiye'ye kurulacak bir boru hattı projesi gündeme gelmiş olsa da sonrasında ABD; Yunanistan ve GKRY lehine güvenceler vermiştir. Avrupa'ya enerji naklinin güvenliğinin kendi güvenliği ile bütünlük oluşturduğuna yönelik değerlendirmeler neticesinde 2019 yılında Trans-Adriyatik ve Doğu Akdeniz boru hatlarının tamamlanması ve Doğu Akdeniz'de LNG terminallerinin inşasına destek verilmesine ilişkin karar Kongre'den geçmiştir. ABD, Exxon Mobil ve Noble Energy gibi şirketlerle bölgede varlık göstermeye başlamıştır. ABD, İsrail ve Türkiye'nin 1997 yılından beri birlikte düzenlediği 'Güvenilir Deniz Kızı' tatbikatından 2010 yılında Türkiye'nin çekilmesiyle, bu boşluğu hemen Yunanistan almıştır. Süreç ilerledikçe ABD-Yunan askerî iş birliği derinleşmiştir. ABD'nin Batı Trakya'da yüzlerce askerî personel ve helikopterle düzenlediği askerî tatbikat ve Dedeoğlu'nu silah deposu haline getirmesi, Türkiye'de ciddi tepkilere neden olmaktadır. (Akarçay, 2021, s. 217-221)

ABD'nin Yunanistan'daki İskiri Erken Uyarı Üssü, Salamis Deniz Üssü, Kastelli Hava Üssü, Kalamata Hava Üssü ve Andravida Hava Üssü'ne ek olarak Dedeoğlu'da Yanuli Karargâhı ve Litohoro'da atış talim sahası vardır. Stefanovikio askerî havaalanı civarındaki Yeorgula Karargâhı ABD'ye tahsis edilirken, 1969'da ABD'ye açılan Girit'teki Suda Deniz Üssü'nün genişletilmesi söz konusudur. Tüm bunlarla birlikte ABD'nin, Yunanistan'da yer alan NATO üslerinde de önemli kuvvetleri vardır. Yunanistan'daki NATO üsleri; Selanik'teki NATO 3. Kolordusu, Kalkış'taki 71. Hava

⁸⁵Üyelerin birbirlerine karşı veto kullanmaları haricinde, NATO-AB ilişkilerini sekteye uğratan başka anlaşmazlıklar için bkz: EK-4.

Aracı Tugayı, Araksos'taki hava üssü, Preveze'deki hava üssü, Salamis Deniz Üssü, ABD ile ortak kullanımındaki Suda hava ve deniz üssüdür. (M5 Dergi, 2021; YeniŞafak, 2021) ABD ve İngiltere'nin Ruslara karşı olduğunu söyledikleri ve bir anlamda çevreleme harekâtı anlamına gelen adaların silahlandırılması meselesi, Batı'nın savaş stratejisinin temelidir. Bu bağlamda ABD Doğu Akdeniz'de ezel ebet müttefiki olan İsrail ile birlikte güç gösterisi ve caydırıcılık (deterrence) politikaları izlerken; Rusya da Suriye ve Libya'da askerî olarak varlık göstermektedir.

2019 tarihli 'Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasası' ile ABD, Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki müdahalelerine karşılık olarak CAATSA⁸⁶ olarak geçen 'Düşmanlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşılık Verme Yasası'ndaki' ilgili hükümlerin Rusya'ya karşı uygulanmasını istemekte ve Rusya'nın askerî ekipmanının devre dışı bırakılmasını talep etmektedir. (Akarçay, 2021, s. 231) ABD, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin kopması üzerine bölgedeki varlığını ve İsrail'e desteğini Yunanistan ve GKRY üzerinden devam ettirmektedir. (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 132) Bu sebeple ABD Senatosu, Doğu Akdeniz Güvenlik Yasası (2019) ile Kıbrıs Rumlarına uyguladığı silah ambargosunu 2023 mali yılı için kaldırmış, Yunanistan ile sıkı askerî iş birliği kurmuştur. (Independent Türkçe, 2022) Bu yasa kapsamında, ABD'nin Yunanlılar lehine politika izlemesinin en önemli nedenleri, Türkiye'nin Rusya'dan almış olduğu S-400 hava savunma sistemi (Türkiye parasını ödemesine rağmen ABD'den F-35 savaş uçağı alamamış yerine Rusya'dan S-400 sistemini almak durumunda kalmıştır) ve Suriye ile Libya iç savaşlarında ABD çıkarları ile çakışan politikalar izlemesidir. ABD GKRY'ne 2020-2022 arasında mali yardımlar ve askerî eğitim yardımları yaparken, Türkiye'ye F-35 satışını durdurmuştur. Son olarak Ağustos 2023'te GKRY ve ABD'nin New Jersey

⁸⁶2017 yılında yürürlüğe giren CAATSA yasası, ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit olarak değerlendirdiği İran, Rusya ve Kuzey Kore'ye karşı yaptırımların alınmasını öngören yasadır. Yasanın 231. maddesi, savunma ve istihbarat alanlarında Rusya ile çalışan kişilere yaptırım getirmektedir. Ayrıca Rusya için ya da Rusya adına çalışan gerçek veya tüzel kişiler de yaptırım kapsamındadır. (Eorone, 2022) ABD'nin, Türkiye'de CAATSA yaptırımlarını uyguladığı kişiler arasında; Savunma Sanayi Bakanlığı, Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir, Savunma Sanayi Başkan Yardımcısı Faruk Yiğit, Hava Savunma ve Uzay Daire Başkanı Serhat Gençoğlu, Savunma Sanayi Bakanlığı Hava Savunma ve Uzay Daire Başkanlığı Grup Müdürü Mustafa Alper Deniz yer almaktadır. (BBC News Türkçe, 2021) Türkiye'ye yönelik yaptırımların kaldırılması için gerekli olan şartlar şu şekilde belirtilmiştir: "Başkan yaptırım uyguladıktan sonra 1 yıl içinde Kongrenin gerekli komitelerine, Türkiye'nin veya yaptırım uygulanan kişilerin artık S-400'leri veya bunların yerine herhangi bir Rus sistemini uhdesinde bulundurmadığını, Türk topraklarında Rus hükümeti veya şirketleri adına herhangi bir Rusya vatandaşının S-400'leri çalıştırmadığını teyit ettikten sonra, Türkiye'den Türk hükümetinin veya hükümet adına başka bir tarafın S-400 veya onun yerini alabilecek bir sistemi tekrar edinmek için CAATSA'nın 231. bölümünün kapsamına girecek herhangi bir faaliyete girmeyeceğine dair taahhüt aldıktan sonra yaptırımları kaldırabilir." (Economist, 2022)

eyaleti arasında, Rum Millî Muhafız Ordusu'nu askerî alanda destekleme amaçlı 'Eyalet Ortaklığı Programı' imzalanmıştır. (TRT Haber, 2023) Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilemesinde rol oynayan diğer sebepler ise ABD'nin 15 Temmuz darbe girişimde Türkiye'ye destek vermemesi, PKK ve PYD⁸⁷ terör örgütleri ile olan yakın ilişkilerini sürdürmesi, Türkiye'nin Suriye krizine çözüm için Rusya ve İran ile 2017'de Astana Süreci'ni başlatması, BM Güvenlik Konseyi tarafından İran'a yönelik olarak çıkarılan yaptırım kararına Türkiye'nin veto koyması, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmesi ve son olarak İsrail'in Filistin'e karşı 7.10.2023'te başlattığı savaşta İsrail'i koşulsuz şartsız desteklemesidir.

Doğu Akdeniz bu rekabet ortamında giderek askerîleşmiştir. ABD'nin 6. Filosu, La Maddalena limanında denizaltı üssü ve nükleer uçak gemisi; NATO'nun Türkiye'deki İncirlik üssü ile STANAVFORMED (Standing Naval Force Mediterranean/Akdeniz Donanma Gücü) deniz gücü; Rusya'nın Suriye'de sahip olduğu hava ve deniz üsleri ile Tartus limanındaki 3 savaş gemisi ve uçak gemisi Amiral Kuznetsov öncülüğündeki Kuzey Filosu; İran'ın Suriye açıklarında bulunan 2 savaş gemisi vardır. (Keser, 2012, s. 60) Fransa'nın bölgede uçak gemisi vardır. (Akarçay, 2021, s. 231) İngiltere'nin, Kıbrıs'ın yaklaşık % 3'ünde bulunan askerî üslerinde NATO uçaklarının yanı sıra 100'ün üzerinde yeni nesil F-35 uçağı vardır, ilaveten bu üslerde NATO ve ABD tarafından kullanılan ve Ortadoğu'yu dinleyen, elektronik ve sinyal istihbarat sağlayan istasyonları mevcuttur. (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 70) ABD'nin Ağrotur üssünde 1974'ten beri U-2 uçaklarından oluşan bir filosu bulunmaktadır; özellikle Trados Dağları'nda kurulu olan ve adadaki diğer istihbarat birimleri ile bağlantılı olan Trados istihbarat birimi, uluslararası haberleşmeyi takibe alan ABD'nin küresel gözetim ağı olan 'Echelon' sisteminin bir parçasıdır. (Özkütük, 2024, s. 10-11) Dolayısıyla bu üsler sadece silahlanma merkezi olarak değil aynı zamanda en büyük çatışma bölgeleri olan Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki faaliyetleri takip eden istihbarat merkezleri olarak da görev yapmaktadır.

Ekim 2023'te başlayan ve bugün itibarıyla İsrail'in saldırılarının tüm şiddeti ile devam ettiği İsrail-Filistin Savaşı'nda İngiliz ve Amerikan uçaklarının Kıbrıs'taki askerî üsleri İsrail'e istihbarat sağlamak ve silah taşımak için kullanması neticesinde İsrail, bölgedeki deniz yollarını gözlemleme, izleme ve kontrol etme yeteneğini güçlendirmiştir. (Şahin,

⁸⁷Partiya Yekitiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi, YPG'nin diğer ismi.

2024). İngiliz Yüksek Komiseri Irfan Siddiq, İngiltere'nin Ocak 2024'te Ağrotur üssünün Yemen'deki Husi mevzilerini bombalamak için kullandığını doğrularken; üslerin İsrail askerî harekâtını silahlandırmak veya kolaylaştırmak için kullanıldığının doğru olmadığını ifade etmekle birlikte egemen İngiliz üslerinde kontrolün İngiltere'de olduğunu ve bir şey egemen ise her şeyi yapmak için tam yetkiye sahip olduğu anlamına geldiğini eklemiştir. (Ülker, 2024) Öte yandan İngiltere Savunma Bakanlığı 7 Ekim sonrası İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin deniz devriye uçağı P-8 Poseidon ve diğer askerî araçlarla İsrail'e gözetleme desteği sağladığına yönelik bilgilendirme yapmış; İngiltere Başbakanlığı ise İsrail'e destek için, bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve caydırıcılığın artırılması için GKRY'deki üslere 2 savaş gemisi, 3 askerî helikopter ve bazı hava araçlarının konuşlandırılması ve donanmaya ait bir birliğin de Doğu Akdeniz'e kaydırılması talimatı verdiğini duyurmuştur. (Aydın ve Yılmaz, 2023) İngiltere, GKRY'nde yer alan üslerinde varlık gösteren asker sayısını 7.10.2023'te başlayan İsrail-Filistin Savaşı'ndan sonra 4500'e çıkarmıştır. (24TV, 2023) Ayrıca GKRY'ne ABD, Hollanda ve Almanya'dan özel kuvvet birlikleri gönderilmiştir. (Pes24.com, 2023) Ekim 2023 İsrail-Filistin Savaşı başladıktan üç hafta sonra, ABD'nin Akdeniz'deki deniz konuşlandırması daha önce nadiren görülen seviyelere ulaşmıştır. Eskort denizaltıları sayılmazsa 15'ten fazla yüzey gemisi, 15.000'den fazla asker ve ABD Donanması'nın 11 uçak gemisinin en büyüğü ve en yenisi olan USS Gerald R. Ford halihazırda Akdeniz'de varlık göstermektedir. (Vincent, 2023) İngiltere ve ABD'nin bu üsleri İsrail'e istihbarat sağlamak ve silah taşımak için kullanması Kıbrıs Adası'nın İsrail, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz için ne derece önem taşıdığını tekrar göstermiştir.

İngiltere'nin Kıbrıs'ta bulunan üsleri ne 1973'te İngiltere AET'ye girerken ne de 2004'te GKRY AB'ye girerken, birliğe katılmamıştır. Hatta AB ile GKRY arasında, Katılım Antlaşması ve egemen üslerin varlığını koruyan iki antlaşma imzalanarak bu üsler garanti altına alınmıştır. Dolayısıyla İngiltere, bu üslerde kurulacak olan AB kontrolüne izin vermeyerek kendi stratejik ayrıcalıklarını korumuştur. (Özkütük, 2024, s. 13)

İsrail hükümeti özellikle 2000'den sonra Yunanistan ve GKRY ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.⁸⁸ Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin İsrail-GKRY ilişkilerini

⁸⁸İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile iyi ilişkilerine karşılık Türkiye ile olan ilişkisi, 2000'li yıllardan itibaren bazı kırılma noktaları yaşamıştır. Türkiye'nin eski Osmanlı coğrafyasındaki devletler ile yakın ilişkiler geliştirmek istemesi ve İsrail'de aşırı sağcı partilerin iktidara gelmesiyle ilişkilerdeki gerilim artmıştır. Türkiye'nin Suriye, İran ve Filistin ile yakın ilişki içinde olma çabası, İsrail tarafından tehdit olarak

geliştirme çabası zaten vardı fakat 2004'ten sonrası GKRY'nin AB üyeliği ile ikisi arasında geliştirilmek istenen ilişki; ABD ve AB'nin ortak çıkarlarına hizmet ettiği için daha çok ivme kazanmıştır. ABD, GKRY'ne yönelik silah ambargosunu 2023 yılı için kaldırdıktan sonra İsrail, sözde Türkiye'den gelen tehdide karşı koymak için GKRY'ne Demir Kubbe hava savunma sistemini satmıştır. İsrail'in adanın tümünde mülk edinme, örgütlenme, nüfusu artırma, siyasi ve ticari bağlantılar kurma gibi faaliyetleri vardır. (Şahin, 2024)

Doğu Akdeniz ABD'nin küresel hâkimiyet stratejisinde önemli bir bölgedir. Bölge, kuvvetlerini kaydırabileceği bir güzergâh aynı zamanda Avrasya'da yaşanacak bir güç mücadelesinde kontrol noktasıdır. Böylece ABD, Rusya'yı Avrasya'ya sıkıştırırken aynı zamanda Orta Doğu'ya hızla müdahale edebilecektir. (Aktaş ve Yaşar 2020, s. 121) ABD'nin aktif politikalar izlemesinde, Rusya'nın yanı sıra Çin'den algıladığı tehdidin de payı vardır. Bu devletlerin revizyonist politikalarının, stratejik rekabeti kızdırması dolayısıyla ABD müdahalelerde bulunmaktadır.

2.7.2 Rusya Ölçeğinde Doğu Akdeniz

Çarlık Rusya'sından itibaren Rusya'nın dış politikadaki en önemli amaçlarından birisi, sıcak denizler olarak tabir edilen Akdeniz'e inmek olmuştur. (Erenel ve Soydemir, 2021, s. 100) Rusya, Çar I. Petro (1682-1721) döneminde, kara gücünden deniz gücüne geçmek için kalıcı reformlar yapmaya başlamıştır. 1714 yılında İsveç'i yenen Rusya, Baltık bölgesinin en güçlü devleti olmuştur. Bu başarı onu Avrupa diplomasisi ve askerî rekabetinin içine çekmiş ve Akdeniz'e olan ilgisi 18. yüzyıl itibarıyla giderek artmaya başlamıştır. Rusya'nın deniz stratejisi Karadeniz'den Boğazlar yoluyla Akdeniz'e ulaşmaktır. Donmuş denizlerin içinde karaya sıkışıp kalmış Rusya'nın, verimli ve ılıman iklimin hâkim olduğu zengin Levant⁸⁹ bölgesine erişme stratejisi en temel politikası olmuştur. Bu politikanın araçları ise Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz'de kendi dininden

algılanmıştır. İsrailli yetkililer ve Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'un basın mensupları önünde yaptığı ve tarihe alçak koltuk krizi diye geçen görüşmede, Çelikkol'un alçak bir koltuğa oturtularak kendilerince aşağılanması; 2009 Davos Ekonomik Forumu'nda Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e 'one minute' çıkışı, 2010'da Gazze'ye yardım amaçlı gönderilen Mavi Marmara gemisine İsrail'in saldırması ve gemideki Türk vatandaşlarının ölmesi iki devlet arasındaki ilişkileri koparmıştır. Arap Baharı sürecinde Mısır'daki iktidara Müslüman Kardeşler'in gelmesi ve Türkiye'nin bu iktidarla olan yakın ilişkileri, aynı şekilde Katar ile sıcak ilişkiler, İsrail tarafından tehdit olarak algılanmıştır. (Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 115-116)

⁸⁹'Levant' sözcüğü etimolojik olarak 'doğu' anlamındadır; terminolojik olarak Doğu Akdeniz'i ifade etmektedir. (Ata, 2021, s. 5)

olan Ortodoks Slavlar ve Yunanlılarla iş birliği yapmak ve bu toplulukları Osmanlı'ya karşı kıışkırtmak olmuştur. (Hamzaoglu, 2021, a. 169-172)

Rusya, bu politikalar neticesinde Osmanlı Devleti ile birçok kere savaşırmış ve Akdeniz'e ilk donanmasını 1769 tarihinde II. Katherina zamanında göndermiştir. (Yıldız, 2020, s. 27) 1770'te Osmanlı donanmasına karşı Çeşme zaferi ile Adalar Denizi'nde 20 adayı ele geçiren, Beyrut'u alan ve Doğu Akdeniz'e ulaşımın kontrolünü sağlayan Rusya'nın Akdeniz stratejisi; SSCB ve Rusya Federasyonu döneminde de devam etmiştir. Rusya, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'den Boğazlar ile ilgili ciddi taleplerde bulunmuştur. ABD'nin 1962 Küba krizi sonrasında Türkiye'de konuşlu Jüpiter füzelerini geri çekmesinin akabinde burada ortaya çıkan boşluğu, Doğu Akdeniz'deki donanmasına gönderdiği askerî varlığı ile doldurmasına (balistik füzelere sahip A-2 Polaris sınıfı denizaltılarını bölgeye göndermiştir) karşılık olarak Sovyetler de 5. Operasyonel Filo'sunu 20 gemi eşliğinde, Amerikan 6. Filo'suna dengeleyici unsur olarak Doğu Akdeniz'e göndermiştir. 1967 Arap-İsrail savaşından sonra Arapları destekleyen politikaları ile Rusya'nın bölgedeki askerî varlığı artmış; Mısır'da İskenderiye, Port Said, Mersa Matruh limanlarından, Suriye'de Lazkiye bölgesindeki Hmeymim hava üssünden ve Tartus'daki deniz üssünden yararlanma imkânı bulmuştur. Ancak sonrasında Mısır'ın Batı ile iyi ilişkiler kurup İsrail ile Camp David Antlaşmaları'nı imzalaması neticesinde Mısır ile arası bozulmuş ve Suriye'ye verdiği önem artmıştır. Rusya, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Akdeniz Filosu'nu lağvetmiş ancak Suriye'nin Tartus limanından ayrılmamıştır. (Hamzaoglu, 2021, s. 173-174; Özçelik, 2020, s. 91)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Moskova, Yunanistan ve GKRY arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde, ilişkilerin istikrarsız olduğu söylenebilir. 1960'larda ve 1970'lerde Doğu Akdeniz'de Sovyet deniz gücünün artması hem NATO hem de Orta Doğu'daki olası askerî felaketlere karşı Sovyetler'in deniz savunmasını güçlendirmeyi amaçlamaktaydı. Moskova her zaman Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunmuş, Kıbrıs ile ekonomik ve bazı düşük düzeyli askerî iş birlikleri kurmuş ve bağımsızlık yanlısı dönemin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'u desteklemişti. Buna rağmen Sovyet diplomasisi, Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı sırasında kuşkucu bir tutum benimsemiştir. Moskova, Türkiye ile ilişkilerini kötüleştirmek istememiş ve Kıbrıs konusunda NATO içindeki olası çelişkilerden yararlanmayı tercih etmiştir. Sovyetlerin başlıca hedeflerinden biri Doğu Akdeniz'de NATO dışında kalan bağımsız bir Kıbrıs'ı içeren stratejik dengeyi korumaktır

özellikle Mısır'ın silah tedariki için Sovyetleri bırakıp ABD'ye dönmesinden sonra Sovyet deniz varlığının korunmasıdır. Bu strateji aynı zamanda Ankara'nın bölgesel çıkarlarına aykırı olan Yunanistan-Kıbrıs ekseninin ortaya çıkmasını engelleme arzusuyla da örtüşüyordu. Bölünmüş Kıbrıs, güçlü Sovyet-Türk ilişkileriyle birlikte 1970'ler ve 1980'lerde bölgesel dengenin sınırlarını belirlemiş; Sovyet bloğu ile NATO'nun yanı sıra SSCB, Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye arasındaki ikili ilişkiler düzeyinde bir statüko oluşturmuştur. (Mallinson vd., 2020, s. 11-12)

Rumların Sovyetler'den aldıkları silah ve mühimmatlar, 1990'larda tank ve savaş helikopterleri alımı ile devam etmiştir. 1997'de alınan S-300 füzeleri ise uluslararası krize neden olmuştur. Türkiye'nin, GKRY'nin satın aldığı bu füzeleri kendisine tehdit olarak değerlendirmesi ve *casus belli* ilan etmesi, aktive edilmeleri durumunda vurulacaklarını belirtmesi ile 'Kıbrıs Füze Krizi' yaşanmıştır. Oluşan siyasi gerginlikler neticesinde, GKRY bu füzeleri kaldırmak zorunda kalmış, füzeler Yunanistan'a teslim edilerek Girit'te bir depoya taşınmıştır. 2004 yılına kadar Bağlantısızlar Hareketi üyesi olan GKRY 2004 yılında AB üyesi olsa da Rusya ile sahip olduğu tarihi bağlara istinaden ilişkilerini devam ettirmiştir. (Aydın, 2020, s. 102)

2000'lerde Rusya Vladimir Putin ile birlikte yeniden ivme kazanmaya başlamıştır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin Ortadoğu'da uygulamaya koyduğu küresel terörle mücadele politikalarının etkisini yitirmesi üzerine Rusya, bölge devletleri ile olan bağlarını güçlendirmeye çalışarak, denkleme dahil olmuştur. Rusya'nın Doğu Akdeniz'de hegemon güç olmak istemesinin en önde gelen sebebi, bu devletin dış politika ve ekonomisinin enerji sektörüne dayanmasıdır. Rusya'nın gelirlerinin % 40'lık kısmı enerji gelirlerinden oluşurken, bu devlet aynı zamanda AB'nin doğalgaz ihtiyacının da % 40'ını sağlamaktadır. Nitekim Rusya, sahip olduğu enerji kaynakları sayesinde enerji tedarikçisi olarak Batılı devletleri kendine bağımlı hale getirmiştir. AB'nin enerji pazarında tekel konumunu sürdürmeye devam edebilmesi için Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etkin olması gerekmektedir. Özellikle 2010 yılında patlak veren Arap Baharı ile birlikte etkinliklerini kaybeden diktatör rejimlerin devrilmesi neticesinde, Doğu Akdeniz'in Petro-politik önemi daha da artmıştır. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 164-165, 209)

Rusya bu bağlamda Suriye'nin kendi MEB'inde olan hidrokarbon rezervlerinin aranması ve sondajı için bu devlet ile anlaşmıştır. Suriye'nin Banyas-Tartus kıyısında 25 yıllık sondaj arama hakkı elde ederken, GKRY'nin Pofas ve Limasol limanlarından askerî ve

ekonomik amaçlarla yararlanmaktadır. Mayıs 2015'te Çin ile birlikte Doğu Akdeniz'de ortak tatbikat düzenlemiştir. Mısır'ın Zohr sahasında faaliyet gösteren İtalyan ENI'nin Zohr işletme hissesinin % 30'unu satın almış, Lübnan'ın MEB'inde faaliyetlerde bulunan konsorsiyumdan % 20 pay almış ve Libya'nın petrol depolama tanklarını 20 yıl süreyle işletmek ve büyütmek için antlaşma yapmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin gaz ithalatının büyük bir kısmı Rus şirketleri tarafından yapılmaktadır. Rusya 2016'da iki fırkateyn ile Suriye'deki Humus ve İdlib radikal terör örgütlerini hedef almış; buna istinaden ABD donanması 2017'de bölgeye gelerek Suriye Hava Kuvvetleri'ne ait Şayrat hava üssünü bombalamıştır. Karadeniz'e dönen Rus fırkateynleri bu olaydan sonra Karadeniz ve Boğazlar'dan geçerek tekrar Doğu Akdeniz'e inmiştir. Rusya'nın Aegis füze savunma sistemlerini içeren güdümlü füze destroyerinin Karadeniz'de olması ve Doğu Akdeniz'de de giderek askerî varlığını artırması bölgedeki gerilimi tırmandırmaktadır. (Harunoğulları, 2020, s. 466; Kısacık ve Helvacıköylü, 2020, s. 134)

Suriye iç savaşından itibaren askerî olarak Suriye'de varlık göstermekte olan Rusya, Esad rejimine verdiği desteğe karşılık burada deniz ve hava üslerine sahip olmuştur. (Güçyetmez, 2021, s. 73) Özellikle Tartus üssü, Rusya için çok önemlidir zira burası Türkiye, Kıbrıs, Lübnan, İsrail ve Mısır'a hâkim bir nokta olması dolayısıyla Rusya'nın, Doğu Akdeniz denklemine kalmasını sağlayan ve büyük güç statüsüne dönmesine yardımcı olacak yerdir. (Aydın, 2020, s. 101) Rusya, 1971'den beri konuşlandığı Tartus'ta donanmasını genişletmek ve Hmeymim hava üssünde konuşlanmak için 2017'de Suriye ile imzaladığı protokol ile Akdeniz'e tam teşekküllü erişimi sağlayarak sıcak denizlere inmeyi başarmıştır. (Hamzaoğlu, 2021, s. 178) Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye'de ve bölgede izlemiş olduğu politikalar Rusya'nın yakın ilgi odağıdır.

Türkiye'nin bölgede aktif politikalar izlemesi, Suriye'de olduğu gibi Kıbrıs, Libya ve Mısır'da Rusya ile anlaşmazlıkların yaşanmasına yol açsa da iki ülke belli ölçülerde ortaklık ilişkisi kurmayı başarmıştır. İran'ın Rusya ile yakın ilişkileri, Doğu Akdeniz ve Suriye gelişmelerinde önemli etkiler yaratmıştır. Rusya-Türkiye-İran arasında yapılan Astana Görüşmeleri ile Suriye'deki PKK ve IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti-eski adıyla DAESH) terör örgütlerinin bulundukları alan daraltılmıştır. Bununla birlikte Rusya'nın kendi menfaatleri doğrultusunda Türkiye karşıtı izlediği politikaları vardır. GKRY, sondaj faaliyetlerini devam ettirebilmek ve Türkiye'ye karşı sözde korunma sağlamak için Rusya'yı bölgeye davet etmiştir. Donanmasını Doğu Akdeniz'e gönderen Rusya,

Suriye'deki S-400 Hava Savunma Sistemleri (400 km), KRASUKHA EH Sistemi (300 km), mobil Bastion-P SSM Sistemi (300 km) ile hemen hemen Kıbrıs'ın tamamını kapsayacak şekilde bir savunma ağı kurmuştur. Tartus üssüne ilaveten GKRY ile bir deniz ve hava üssü antlaşması yapan Rusya ayrıca İskenderiye ve Karadağ'da yeni üsler almak için uğraşmaktadır. (Kazankaya, 2020, s. 72-75)

Arap Baharı'ndan etkilenen ve iç savaştan önce Rusya ile iyi ilişkilere sahip olan bir diğer Doğu Akdeniz ülkesi ise Libya'dır. Kaddafi rejimi ile iyi ilişkilere sahip olan Rusya, Libya'nın ana silah tedarikçisi olup bu ülke ile teknik ve askerî alanda çok sayıda antlaşma yapmış ancak Kaddafi rejiminin devrilmesi ile birlikte elde edilen çok sayıda ayrıcalığını kaybetmiştir. Kaddafi yerine geçen ve Libya'nın resmî temsilcisi olarak kabul edilen Ulusal Geçici Konseyi'ni geç tanıyan Rusya, Libya'daki enerji piyasasında etkin rolünü Batılı devletlere kaptırmıştır. Bunun neticesinde kaybettiği etkinliğini geri kazanmak için BM tarafından Libya'nın meşru temsilcisi olarak tanınan Fayeze al-Sarraj'a karşı isyancı General Halife Hafter'i desteklemiştir. (General Hafter'i destekleyen diğer ülkeler Mısır, Birleşik Arap Emirleri (BAE), Suudi Arabistan ve Fransa'dır.) Libya'daki petrol sahalarını elinde bulunduran Hafter ile iş birliği yapmayı tercih eden Rusya'nın amacı, bu petrol sahaları üzerinde etkin olmak ve kaybettiği ekonomik-ticari ayrıcalıkları geri kazanmaktır. Libya üzerinde etkin bir güç olmak, Rusya'ya önemli jeopolitik faydalar kazandıracaktır. Bunlardan ilki, Libya'nın petrol ve doğalgazının çıkarılması ve Batı'ya ulaştırılmasında söz sahibi olacak olmasıdır. İkincisi, Libya'da askerî üs kurma şansını yakalayacak, Libya'ya silah satışını artıracak, Libya'nın liman ve demir yollarını inşa ederek ulaşım hatlarında etkin olacaktır. Halihazırda birçok limana sahip olan Libya'nın bu limanlarından yararlanarak, stratejik üstünlük elde edecektir. Üçüncüsü, Libya'nın önemli miktarlarda temiz su potansiyeline sahip olması nedeniyle su sıkıntısı yaşayan/ ileride yaşayacak olan Afrika kıtası ve Akdeniz bölgesi üzerinde uzun vadeli politikalarda söz sahibi olacaktır. (Suyundikov, 2020)

Diğer taraftan 2014'ten beri Ukrayna ve Suriye'de yaşanan sorunlar nedeniyle NATO'nun Rus kıyılarındaki varlığını artırması, Rusya'nın yeni bir strateji hazırlamasında etkili olmuştur. 2015'te onaylanan Rusya'nın deniz doktrininde NATO'nun artan faaliyetlerine cevap verme hakkı olduğunun altı çizilmiş ve Rusya, Kırım ile Sivastopol'u ilhak etmiştir. Böylece Rusya, Kırım'ı Akdeniz'den gelecek tehditlere karşı füze savunma sistemlerinin yerleşimi için değerlendirirken aynı zamanda

Akdeniz için bir sıçrama tahtası olarak da kullanılmaktadır. Bununla birlikte 2017’de Putin tarafından ilan edilen “Rusya Federasyonu’nun 2030 yılına kadar Denizcilik Faaliyetleri Alanında Devlet Politikasının Temelleri” başlıklı yeni bir belge ile ABD ve müttefiklerinin dünya okyanuslarına egemen olma isteğinin Rusya’nın güvenliğine yönelik bir tehdit olduğu, diğer donanmaların Rus donanması üzerinde kontrol kurma teşebbüslerine izin verilmeyeceği ve Rus donanmasının askerî kabiliyetlerini pekiştireceği belirtilmiştir. (Hamzaoğlu, 2021, s. 175,178) Rusya, kabul ettiği ‘Denizcilik Doktrini’ ile okyanuslarda sürekli olarak askerî ve siyasi Rus varlığının olması yönünde stratejiler geliştirmektedir. (Aydın, 2020, s. 107) Kuzey Denizi, Baltık Denizi, Hazar Denizi, Karadeniz ve Pasifik Okyanusu’na kıyıları olması dolayısıyla Rusya, denizlerden gelebilecek tehdit ve saldırılara karşı güçlü bir donanmaya sahip olmayı stratejik bir hedef olarak kabul etmiştir. (M5dergi, 2020) Neticede Rusya deniz stratejisinde, dikey eksenli bir yapılanma izleyerek Kutuplar’da kurduğu donanmayı Baltıklar’da Kaliningrad, Karadeniz’de Kırım, Doğu Akdeniz’de Tartus üssü ile Kutuplar’dan Doğu Akdeniz’e kadar konumlandırmıştır. (Tansi, 2020)

Rusya enerji kaynaklarını işletme konusunda GKRY’ni desteklerken, bu ülkenin gazı ile İsrail’in gazını bir araya getirip Gazprom aracılığıyla Avrupa’ya ulaştırmayı ve satmayı amaçlamaktadır. (Akarçay, 2021, s. 232-233) Öte yandan GKRY’nde Rus nüfusunun büyük oranlara ulaşması ve Rusların buradaki bankalara büyük miktarlarda yatırım yapmaları ilişkilerin ekonomik ayağını oluşturmaktadır. Ruslar, GKRY’nde Andreas Papandreu hava üssü ve Evangelos Florakis deniz üssünü kullanma hakkına sahiptir.

Rusya’nın Doğu Akdeniz’de küresel bir güç olma yönündeki politikası, okyanus ötesi bir donanma ve bu donanmayı destekleyecek üslere sahip olmak doğrultusunda şekillenmiştir. Bu nedenle Suriye’deki üslerinin yanı sıra Mısır’da hava üssü, Seyşel Adaları/Hint Okyanusu, Venezuela, Nikaragua ve Singapur’da deniz üsleri kurmak için çalışmalar yapmıştır. Bölgede hedeflediği politika, bölgenin sürekli olarak sorunlu yapıda kalarak enerji merkezi olmasının engellenmesi böylece Avrupa’nın Rusya’ya bağımlılığının devamının sağlanması, bölgedeki devletlerin yönetimlerini kendi politik görüşüne yakın kişilerden oluşturmayı sağlaması, bunu yapamadığı takdirde bu ülkelerde

istikrarsızlık oluşturarak alternatif enerji nakil hatlarının veya enerji üreten ülkelerin güvensizliğini ileri sürmesi şeklinde özetlenebilir.⁹⁰

2.7.3 ÇHC Ölçeğinde Doğu Akdeniz

Çin açısından Doğu Akdeniz'in önemi Avrupa pazarına ulaşımında önemli bir güzergâh olmasıdır. ABD'nin Ortadoğu bölgesinde baskın olması ve buradaki terör eylemlerinin sürekliliği, bölgede istikrarsız yönetimlerin ve onların otoriter siyasetlerinin devamına sebep olmaktadır. Ortadoğu'daki güvensiz yönetimler Çin'in giderek artan petrol ve doğalgaz ithalatı için risk oluşturduğundan, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının güvenliği Çin açısından çok önemlidir. Bu bağlamda Çin'in Tek Kuşak Tek Yol Projesi (One Belt One Road) ile belirlenen ihracat yol haritasında Doğu Akdeniz önemli bir merkezdir. Çin bu proje ile Doğu Asya, Orta Asya, Batı Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlamıştır. Engelsiz ticaret ve finansal açıdan üstünlük sağlayan bu girişimin temelde iki ana bileşeni vardır: İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Deniz İpek Yolu. Bu girişimin Doğu Akdeniz yansıması Çin'in Kumport/Türkiye, Hayfa/İsrail, İskenderiye/Mısır, Pire/Yunanistan, Napoli-Cenova/İtalya, Cherchell/Cezayir limanlarının tamamını ya da hisselerini satın almış olmasıdır, ayrıca Çin Doğu Akdeniz'de Rusya ile ortak tatbikatlar düzenlerken, LNG tesisleri kurmak için GKRY ile görüşmeler yapmaktadır. (Şeker, 2018, s. 220-221) ÇHC'nin bu proje ile izlediği strateji yalnızca enerji kaynaklarına ulaşmak değil aynı zamanda bölgede askerî gücünü sağlamlaştırmaktır. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 375-376)

Yıllık savunma bütçesini artıran Çin'in, Avrupa'ya giden kara ve deniz yollarının Doğu Akdeniz'de birleşmesi sebebiyle burayı koruması ve ileride buraya donanmasını göndermesi tahmin edilmektedir. Zaten Çin donanması, 2009 yılı itibarıyla Aden Körfezi'nde rotasyon temelinde bulunduğu için Akdeniz'de de tatbikat yapabilme imkânına sahiptir. Doğu Akdeniz çatışmasında şimdilik düşük profil sergilemekte olan Çin, daha çok yatırım ve ticari ilişkiler ağı kurma amacındadır, bu sebeple Yunanistan'ın en büyük limanı olan Pire limanını Avrupa kapısı olarak ve Akdeniz'i de deniz yolu

⁹⁰Rusya'nın istikrarsızlaştırma politikasına en iyi örnek, Hazar Bölgesidir. Rusya, Hazar'ın bir deniz değil bir göl olduğunu savunmuş ve ulusal sahalara ayrılmasına karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda Kazakistan ve İran'ın desteğini almıştır. Hazar'ın kıyıdaş devletler arasında ortak kullanılması ve böylece Hazar'ın tümünden faydalanılacak olunması, Batılı devletlerin söz sahibi olmasını engelleyecektir. 'Göl' statüsünde ortak kullanım hakkı; kıyıdaş devletlere 25 mile kadar (doğal kaynak, arama ve balıkçılık faaliyetlerinde) alan verirken; geriye kalan alanlar ortak alan olarak kabul edilmektedir. Bölge devletleri, Avrupa'nın enerji ihtiyacı için küresel enerji firmalarıyla konsorsiyumlar oluşturmuş olsa da Rusya bu iş birliklerinin güvensiz olduğunu belirtmiş ve bölge devletlerine siyasi yaptırımlar uygulamıştır. (Şeker, 2018, s. 219)

taşımacılığı için ana merkez olarak değerlendirmekte; Süveyş Kanalı'nda liman ve inşaat projeleri üstlenmekte, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz'i raylı sistemle bağlamak için İsrail ile birlikte çalışmaktadır. Türkiye'de Kumport Limanı'nı kontrol eden Çin; Filyos, Çandarlı ve Mersin Konteyner limanlarında yatırım yapmaktadır. Çin ve Rusya'nın bölgedeki faaliyetleri ABD açısından endişe verici olduğundan, ABD bu iki devleti uluslararası düzeni baltalamak ile suçlarken diğer taraftan Rusya ve Çin de artık yeni bir uluslararası düzenin kurulması gerektiğini belirtmektedirler. ABD'nin etkisini kırmak için Çin ile iş birliği yapan Rusya ise burayı silah ve enerji satışlarını yapacağı bir pazar ve teknoloji tedarikçisi olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan Çin'in Rusya'dan enerji ve hammadde dışında çok az şey alabileceği, Kuşak ve Yol Projesi'nin Çin'e olan bağımlılığı artıracığı endişesi iki ülke arasındaki pürüzlerdir. (Akarçay, 2021, s. 234-237)

Çin, GKRY'ni tanımaktadır. GKRY içinde bulunduğu ekonomik krizden kurtulmak için Çin'den kredi talebinde bulunmuş bunun üzerine Çin de GKRY'den petrol ve doğalgaz imtiyazı istemiştir. Dolayısıyla bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşılmasında Çin'in GKRY'ni destekleyen bir politikası söz konusudur. Öte yandan bölgede yer alan tüm devletler ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen Çin, Türkiye ile olan ilişkilerine de önem vermekte ve TPAO ile iş birliği için görüşmeler gerçekleştirmektedir. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 378-381)

2.7.4 AB Ölçeğinde Doğu Akdeniz

Ekonomik bütünleşme amacıyla kurulan AB'nin hayata geçmesi Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması ile olmuştur. AKÇT'nin kurulmasının temelinde yatan sebep, Fransa ve Batı Almanya'nın arasındaki tarihi düşmanlığa son vermek ve tekrar savaşmalarını engellemektir. Bu amaçla 1950'de Schuman Bildirgesi ile o dönem başlıca endüstri girdileri olan kömür ve çeliğin Fransa ve Batı Almanya'daki üretimlerinin uluslararası yetkilere sahip bir otoriteye devredilmesi çağrısında bulunulmuştur. AB zamanla genişleme ve derinleşme ile uluslararası ortamda önemli bir aktör olmuştur. Birliğe katılan her yeni üye ile sadece coğrafi değil siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal olarak da genişlemektedir. (Kaya, 2018, s. 193) AB'nin tarihsel bütünleşme süreci incelendiğinde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında bir 'güvenlik topluluğu' olarak yapılandırıldığı ortaya çıkmaktadır.

“Coğrafi olarak Avrupa güvenliğinin sınırları Batı Avrupa’dan Orta ve Doğu Avrupa’ya, Balkanlar’a, Akdeniz’e ve hatta Kafkaslara, Orta Asya’ya ve Orta Doğu’ya kadar uzanmaktadır. AB’nin yeni oluşan güvenlik mimarisinde geleneksel askerî sektörlerle ilave olarak siyasi, iktisadi, toplumsal ve çevresel sektörler eklenmiştir.” (Ayata, 2016, s. 465)

Bu sektörlerle enerji sektörü de dahil olmuş ve tüm sektörler bir bütün olarak ele alınmaya başlanmıştır. Birliğin genişleme politikası, barış ve istikrarı çevresine doğru yayma amacındadır ancak yeni üye olan ülkelerin sınır komşularıyla yaşanabilecek sıkıntılar ve bölgesel istikrarsızlıklar yeni tehdit algılamalarına yol açmakta ve ‘bütünleşme ikilemi’ yaratmaktadır. (Koldaş, Köprülü, 2017, s. 25) Dolayısıyla AB güvenlik sorunlarını, yaşadığı dönemlere ilişkin olarak farklı düzlemlerde ele almaktadır.

1973’te Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ortaklık antlaşması imzalayan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1974’te Türkiye’nin gerçekleştirdiği barış harekâtında çizilen yeşil hatla kuzey ve güney olarak birbirinden ayrılmıştır. Kuzeyde var olan siyasi yapıya rağmen AET güneydeki yapıyı Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamı olarak kabul etmiştir. Yunanistan 1975’te AET’ye üyelik başvurusunda bulunup 1981’de üye olurken; Türkiye 1987 tarihinde AET’ye üyelik başvurusunda bulunmuş ancak başvurusu olumsuz sonuçlanmıştır. (Göçmen, 2022, s. 36) Yunanistan’ın topluluğa alınmasıyla Türkiye ve Yunanistan arasındaki hassas denge Yunanistan lehine çevrilerek Kıbrıs meselesinde çok önemli bir kırılma gerçekleşmiştir. Yunanistan’ın, Türkiye’nin AET üyeliğinde Kıbrıs meselesini sürekli gündemde tutmasıyla konu, topluluk tarafından Türkiye’nin önüne bir engel olarak koyulmuştur. (Güney, 2004, s. 110) Yunanistan, Türkiye ile yıllardır yaşadığı sorunları topluluğun kendi sorunlarıymış gibi lanse etme politikası güderek kendi menfaatlerini AET’nin gölgesinde gerçekleştirmeye çabalarken; Türkiye Kıbrıs meselesinde bugüne kadar çözüm platformu olarak BM’yi kabul etmiştir. (Ulusoy, 2015, s. 115)

1989 yılında Federal Almanya’nın Demokratik Almanya ile birleşmesiyle başlayan AET’nin güneye doğru genişleme süreci; yakın komşularla ticaret, insan hakları ve çevrenin korunması hususlarında iş birliğini hedefleyerek devam etmiştir. Bu hedef doğrultusunda 1992-1996 dönemini kapsayacak ‘Yenilenmiş Akdeniz Politikası’ oluşturulmuştur. Avrupa Konseyi sırasıyla 1992 Lizbon, 1994 Corfu ve Essen toplantılarında Akdeniz politikasını geliştirerek, 1995 Cannes toplantısında ‘Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’ önergesini benimsemiştir. Özellikle Fransa, İtalya ve İspanya’nın gündeme getirdiği, daha çok ikili antlaşmalar ile uygulamaya konulan bu politika pek

başarılı olamasa da devam ettirilmiştir. 1995 Barcelona Konferansı'nda kurulan 'Avrupa-Akdeniz Ortaklığı', AB'nin⁹¹ Akdenizli ortaklarıyla (Malta, GKRY, Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan, Suriye, Türkiye) tek tek yaptığı faaliyetler ile kültürel, sosyal ve siyasi alanlarda bölgesel düzeyde kurduğu faaliyetlere yer vermiş ve bölgenin barış ve güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. (Batı, 2021, s. 146, 150; Kaya, 2007, s. 34)

GKRY 1990 yılında tüm Kıbrıs'ı temsilen AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. GKRY'nin tüm adayı temsilen üyelik başvurusunda bulunmasının birkaç sebebi vardır. Öncelikle Kıbrıs'ın sorunlarını kendi menfaatleri doğrultusunda çözümlemek, Türkiye'nin AB üyesi olmak istemesini koz olarak kullanarak Türkiye üzerinde baskı oluşturmak, Türkiye'ye Kıbrıs'ın tek temsilcisi olduğunu kabul ettirmek ve Türk askerini adadan çıkartmaktır. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 240)

Türkiye ve KKTC, bu başvurunun hukuki geçerliliği olmadığını ve BM Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı⁹² kararına aykırı olduğunu açıklamışlardır. AET 1990'lara kadar Kıbrıs sorununun BM çatısı altında çözülmesi gerektiğini, adada çözüm süreci gerçekleşikten sonra topluluğa katılımın olması gerektiğini savunmaktaydı ancak bu tarihlerle birlikte topluluğun Kıbrıs politikası değişmiştir. Yunanistan sahip olduğu AET üyeliğini, GKRY'nin üyelik müzakereleri için kullanarak avantaja çevirmiş ve bu şekilde Güney Kıbrıs 1990 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Türkiye'nin, GKRY-AET üyelik müzakereleri sürecine olan olumsuz tavrına karşılık Yunanistan da Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesine veto koymuştur. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi ancak 6.03.1995 tarihinde Yunanistan'ın vetosunu çekmesiyle gerçekleşmiştir. Yunanistan vetosunu, Kıbrıs'ın '10+1' veya '5+1' olarak adlandırılan Doğu Avrupa genişlemesine dahil edilmesiyle kaldırmıştır. 12-13 Aralık 1997 yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs AB'ye aday ülke olarak gösterilirken, Türkiye'ye adaylık statüsü verilmemiştir. Türkiye ancak 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü kazanmıştır. (Güney, 2004, s. 110-112)

⁹¹AET, 1992'de imzalanan ve 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması sonrası AB ismini almıştır.

⁹²BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'a ilişkin 649 sayılı kararı: "...İki toplumun liderleri arasında bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağılantısızlığını koruyacak ve başka herhangi bir ülke ile kısmen veya tamamen birleşmeyi ve herhangi bir şekilde bölünmeyi veya ayrılmayı dışlayacak, iki toplumlu bir Federal Kıbrıs Cumhuriyeti kurma sözü verdikleri üst düzey anlaşmaları yeniden teyit eder." (UN, 1990, S/RES/649)

AB Komisyonu'nun 1998 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ı işgal altında tuttuğunu, burada yaklaşık olarak 35.000 kişilik bir ordu bulundurduğunu, 1983 yılında adanın bu kesiminin kendisini bağımsız bir cumhuriyet olarak ilan ettiğini, Türkiye dışında uluslararası toplumun bu devleti tanımadığını ve BM kararlarının Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye tarafından işgal edildiğine yönelik olduğunu, komisyonun Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı olarak işgal altındaki kesimde bağımsız bir cumhuriyetin tek taraflı ilanını kınadığını ve bu mevcut durumun kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. (AB Komisyonu, 1998)

12-13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde, Kıbrıs'ın birleşmiş bir şekilde birliğe katılımının tercih edildiği vurgulanmakla birlikte eğer bir çözüm olmazsa (Kıbrıs birleşsin ya da birleşmesin), GKRY'nin AB'ye üye olacağı ve AB müktesebatının adanın kuzeyinde uygulanmasının askıya alınacağı kararlaştırılmıştır. (Güney, 2004, s. 112) 24.04.2004'te BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan ve Kıbrıs meselesinin çözümü olarak sunulan Annan Planı'na, Kıbrıs Rumları % 75,83 çoğunlukla 'hayır' oyu vermiş; Kıbrıs Türkleri ise % 64,91 çoğunlukla 'evet' oyu vermiştir. (T.C. Dışişleri, t.y., Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi) Ancak Rumların planı reddetmesine ve Balladur İstikrar Pakti'nda üye olmak için şart koşulan iyi komşuluk ilişkileri ile sınır sorunlarının çözülmüş olması gerektiği prensibine aykırı olmasına rağmen (Ayman, 2021, s. 342); AB ile üyelik müzakerelerine başlayan GKRY 2004 yılında AB üyesi olmuştur. (Güney, 2004, s. 110-113) AB, KKTC'yi yasal olarak AB toprağı olarak tanımlarken burada etkin kontrolü olmadığını da kabul etmiştir. (Koldaş ve Köprülü, 2017, s. 38)

Haziran 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye, AB'ye yeni üye olan devletler nedeniyle Ankara Antlaşması'nın adaptasyonu için müzakerelere davet edilmiştir. Ankara Antlaşması'na Ek Protokol akdedilmek suretiyle 29.07.2005 tarihinde, tam adıyla 'Avrupa Birliği'nin Genişlemesinin Ardından Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Ortaklık Kuran Antlaşma'ya Ek Protokol' imzalanmıştır. Buna göre Ankara Antlaşması üye olan tüm üye devletlere uygulanacağı için 1.05.2004'te üye olan Güney Kıbrıs'a da uygulanacaktır. Türkiye Ek Protokol'ü imzalamıştır ancak Güney Kıbrıs ile ilgili olarak resmî bir deklarasyon yayınlayarak Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni hiçbir şekilde tanımadığını ve bunu da bu deklarasyonla resmen kayda geçirdiğini bildirmiştir.

‘Türkiye’nin Kıbrıs’la İlgili Deklarasyon’ başlıklı deklarasyon, Ek Protokol’e eklenmiştir. Buna göre Türkiye şu bildirimde bulunmuştur:

“... İşbu Protokol’de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 yılında kurulan asıl ortaklık devleti değildir; Türkiye bu nedenle, Kıbrıs Rum makamlarının, halihazırda olduğu gibi, Kıbrıs’ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir; Türkiye bu Protokol’ün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, Protokol’de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye’nin 1960 Garanti, İttifak ve Kuruluş Antlaşmaları’ndan kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ilişkilerinin değişmeyeceğini; Türkiye, Kıbrıs’ta kapsamlı bir çözüm sonucunda oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder.” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y., 29 Temmuz 2005 Deklarasyonu)

Türkiye’nin deklarasyonuna karşılık 21.09.2005’te AB de bir deklarasyon yayınlayarak Türkiye’nin deklarasyonunun tek taraflı olduğunu, Ek Protokol’ün bir parçasını oluşturmadığını ve Türkiye’nin yükümlülükleri üstünde hukuki etki doğurmadığını bildirmiştir. Ayrıca Ek Protokol’ün tam ve ayrımcı olmadan uygulanması gerektiğini, taşımacılık dahil, malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırılmasını ve Protokol’ün tüm üye devletlere uygulanması gerektiğini, AB’nin bunlara bağlı olarak Türkiye ile müzakerelere devam edeceğini ve tüm üye devletlerin tanınmasının katılım sürecinin bir parçası olduğunu bildirmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı AB’nin deklarasyonuna cevap olarak bir basın açıklaması yayınlamış ve Kıbrıs Türk halkının varlığının ve haklarının göz ardı edildiğini, AB’nin Kıbrıs konusundaki çözüm çabalarını desteklemesi gerektiğini, ticaret ve mali yardım konularında sorumluluk ve yükümlülükleri olduğunu belirtmiştir. (Göçmen, 2022, s. 261-271)

GKRY Gümrük Birliği yükümlülükleri kapsamında Türkiye’ye, adanın tamamının hukuki egemenliğinin kendisine ait olduğunu tescil ettirmeye çalışmıştır. Türkiye bu haksız iddiayı reddetmiştir. AB ise GKRY lehinde tavır takınarak Ek Protokol’ün kısa vadede tüm AB üyelerine ayrımcılık gözetilmeden ve eksiksiz olarak uygulanmasını bir diğer ifadeyle Türkiye’nin GKRY ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalamasını, limanlarını ve havaalanlarını GKRY’ne açmasını istemiştir. (Ercan, 2018a, s. 74) Türkiye’nin gümrük birliğinin ulaştırma alanını kapsamadığı gerekçesiyle verdiği ret cevabına karşılık olarak AB, müzakerelerin askıya alınmasına karar vermiştir. (Ülger, 2021, s. 156) AB, sekiz fasıldaki müzakereleri askıya alarak Türkiye-AB ilişkilerini

dondurmuştur. (Açıkmeşe ve Triantaphyllou, 2012, s. 561) Müzakerelerin 2006'da AB tarafından sekteye uğratılması üzerine Türkiye, 20.01.2006 tarihinde KKTC'ye uygulanan izolasyonlar kaldırıldığı takdirde Türk limanlarını Rumlara açacağını bildirmiştir. AB, 8.11.2006 tarihli İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin Ek Protokol'ü tam olarak uygulamadığı, Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı taşıyan ya da son uğradığı liman Kıbrıs olan deniz taşıtlarına limanlarını kapadığını ve bu durumun malların serbest dolaşımı için bir engel oluşturduğunu, hava taşıtları açısından da aynı durumun söz konusu olduğunu, Türkiye'nin Kıbrıs'ın OECD gibi kuruluşlara üyeliğini veto ettiğini ve ilişkilerinde ilerleme kaydetmediğini belirtmiştir. (Göçmen, 2022, s. 285-286) AB'nin, Türkiye'nin Ek Protokol ile ilgili taahhütlerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar hiçbir fasıllı açmayacağını açıklaması üzerine, o dönemde Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin AB ile müzakerelerinin durması ihtimaline hazır olduğunu belirtmiş ve Kuzey Kıbrıs'a uygulanan izolasyonlar kalkmadıkça, Türkiye'den havaalanları ve limanlarını Rum uçak ve gemilerine açmasının beklenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Erdoğan,

“Annan Planı'na destek verdik, KKTC bu plana 'evet' dedi. Siz, Annan Planı'na 'hayır' diyeni ödüllendirdiniz, 'evet' diyeni cezalandırdınız. Cezalandırmaya devam ediyorsunuz. Biz bu adalet anlayışınıza karşıyız. Çok açık söylüyorum, müzakereler durursa durur. Bize karşı olumlu yaklaşıma biz de olumlu yaklaşacağız. Bu medeniyette asla ezmek yok, adalet var. Biz 'kazan kazan' esasında hareket ederiz. Bunun aksi, adalet anlayışımızla bağdaşmaz.” (BBC Turkish., 2006)

şeklindeki ifadeleri ile Türkiye'nin bu konudaki kararlı tavrını ortaya koymuştur.

Türkiye ile AB arasında 7-8 Aralık 2009 tarihinde yapılan toplantıda GKRY tek taraflı olarak altı müzakere başlığını bloke ettiğini açıklamıştır. Güney Kıbrıs, Türkiye ile ilişkiler normalleşene kadar işçilerin serbest dolaşımı, enerji, yargı ve temel haklar, adalet, özgürlük ve güvenlik, eğitim ve kültür, dış güvenlik ve savunma politikası başlıklarında müzakerelerin açılmasını veto ettiğini açıklamıştır. Buna karşılık Türkiye, 8.12.2009'da yaptığı basın açıklamasında Ek Protokol'ün, Kıbrıs Türk Toplumunun izolasyonu devam ettiği sürece uygulanmayacağını, AB'nin 26.04.2004'te aldığı Konsey kararında belirttiği halde Kıbrıs Türkleri'ne olan izolasyonu kaldırmadığını ve böyleyken bile Ek Protokol konusunda Türkiye'den talepte bulunduğunu ve bunun adil olmadığını, ikili ilişkiler ile genişleme sürecinin ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiğini bildirmiştir. (Göçmen, 2022, s. 289) Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin karşılıklı beklentiler

nedeniyle donmuş bir hal aldığı 2010'un başlarında Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının varlığına ilişkin yapılan keşifler, Kıbrıs meselesine bir de Doğu Akdeniz'in paylaşılması boyutunu eklemiştir. Artık Kıbrıs'ın egemenliği sadece Türkiye, Yunanistan, GKRY, KKTC ve AB arasında yaşanan bir sorun olmaktan çıkmış; Doğu Akdeniz'e kıyısı olan diğer devletleri de birincil derecede etkilemeye başlamıştır. Çünkü diğer devletlerin KKTC ya da GKRY ile yapacağı deniz yetki alanları antlaşmaları, bu devletlerin Türkiye veya Yunanistan'ın ile ilişkilerine direkt yansımaktır. Doğu Akdeniz'de kıyısı olan devletlerin sahip olduğu veya olacağı kıta sahanlıkları ve MEB sınırlarının nereler olduğuna ilişkin yaşanan anlaşmazlıklar bu devletler arasında çatışmalara neden olmaktadır.

AB enerji kaynaklarından yoksun olduğu için enerji politikalarında AB dışı faktörlere karşı kırılgandır ve bu nedenle enerji üreticilerinin aldıkları kararlara, uluslararası düzeyde yaşanan üretim ve tüketimi etkileyen faktörlere gebedir. Enerji ihtiyacını karşılamak için Rusya'ya alternatif olacak kaynak arayışı adına Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy) geliştirerek birliğe aday statüsünde olmayan fakat aynı zamanda yakın komşuları sayılan ve içinde Doğu Akdeniz enerji alanlarını kontrol eden ülkelerin de olduğu İsrail, Mısır, Ürdün, Fas, Tunus, Cezayir, Lübnan, Suriye, Libya, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan ve Belarus olmak üzere 15 ülke ve Filistin Yönetimi dâhilinde politika planlamıştır. (Güneş, 2016, s. 12, 18) Rusya'dan aldığı gaz ile enerji ihtiyacının yaklaşık % 40'ını karşılayan AB (Çağatay, 2022), Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan olumsuz olarak etkilenmiştir.⁹³ Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açmasını kendi güvenliğine karşı bir tehdit olarak değerlendiren AB, Rus petrol ve kömürüne ambargo uygulamış, doğal gaz alım miktarını düşürerek tüm Rus fosil yakıt tedarikini 2027 itibarıyla sonlandıracağını taahhüt etmiştir. (Morrow, 2023) Neticede alternatif gaz tedarik merkezleri arayışına giren AB için Doğu Akdeniz rezervleri şu aşamada çok değerlidir.

⁹³2005 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gaz anlaşmazlığı sonucunda, ilk gaz krizi Ocak 2006'da patlak vermiştir. Anlaşmazlıkların 2009 yılında devam etmesi, Avrupa ülkelerinde ana gaz tedarikinin kesilmesine yol açmıştır. Avrupa olası kesintilerin önüne geçmek ve Rusya'ya bağımlı olmamak için her zaman Rusya'dan başka alternatiflerin arayışında olmuştur. Avrupa, Güney Gaz Koridoru seçeneğini odak noktası yaparken, GKRY yeni bulduğu 140 milyar m³ rezervi Avrupa'ya sunmuştur. İtalya'nın önerisi, halihazırdaki boru hatları üzerinden Libya ve Cezayir tedarikleri olurken; İspanya hem Cezayir hem de kendisinin boru hattı ve LNG sistemlerinin kullanılmasını önermiştir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri neticesinde İsrail ve Mısır sahalarındaki kaynakların; Mısır'ın mevcut LNG altyapısı kullanılarak GKRY gazı ile birlikte Avrupa'ya pazarlanma ihtimali yeni bir jeoekonomik gündem oluşturmuştur. (Kısacık, 2021, s. 241-242)

Öte yandan Avrupa'nın petrol ihtiyacının yaklaşık % 60-70 kısmı, Akdeniz üzerinden taşınan Ortadoğu petrolüdür. Malta-Girit-Kıbrıs jeostratejik eksenini Avrupa'nın güneyinin güvenliği için önem arz etmektedir. Körfez bölgesinden Avrupa'ya taşınan boru hatlarının elden çıkması durumunda Avrupa, Güney Afrika petrolüne ihtiyaç duyacaktır. Doğu Akdeniz'deki konumundan dolayı AB, Kıbrıs'a ihtiyaç duyduğu için GKRY'ni birliğe almış ve böylece direkt olarak ticari yollar ve enerji merkezlerini kontrol edecek avantajlar elde etmiştir. (Yılmaz, 2009)

Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz sorununu AB Liderler Zirvesi'nde gündeme getirmesi akabinde 2014 yılında, Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye'nin GKRY'nin egemenlik haklarını çiğnediği ve bölgedeki faaliyetlerini derhal durdurması gerektiği hususunda karar alınmıştır. Bu karara uyulmadığı takdirde, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin sekteye uğrayacağı bildirilmiştir. Buna karşılık Türkiye, haklılığını uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde savunduğunu belirterek, daha önce 29.11.2020'ye kadar çalışma yapacağı ilan edilen Oruç Reis'in çalışma süresinin 21.06.2021 tarihine kadar uzatıldığını bildirmiştir. 15.07.2019 tarihinde düzenlenen AB Dış İlişkiler Konseyi toplantısında, Türkiye'nin bölgedeki çalışmalarına ilişkin dört yaptırım kararı alınmıştır: 1. Türkiye'ye 2020'de tahsis edilmesi planlanan katılım öncesi mali yardımların azaltılması. 2. İktisadi konuların ve üst seviye siyasi irtibatların askıya alınması. 3. Havacılık Antlaşması'na dair görüşmelerin askıya alınması. 4. Avrupa Yatırım Bankası'nın, Türkiye'ye vereceği kredi desteğinin yeniden görüşülmesi. (Kısacık, 2021, s. 249-251)

Avrupa Parlamentosu'nun 2020 yılında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarına ilişkin sunduğu öneriler AB'nin görüşlerini özetlemektedir. Buna göre

“Türkiye; Yunanistan ve GKRY'nin taraf olduğu BMDHS'yi⁹⁴ devam eden deniz anlaşmazlığı nedeniyle imzalamadığından ve sözleşmenin sürekli gelişen deniz hukukunun doğası gereği karmaşık yapısı nedeniyle Yunanistan ve Türkiye tarafından farklı yorumlanmasından; karşı tarafın deniz hukukunu yorumlamasının uluslararası hukuka aykırı olduğu ve faaliyetlerinin hukuka aykırı olduğu yönünde karşılıklı iddialar bulunduğu Türkiye ile Yunanistan arasında MEB'lerin ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin anlaşmazlık Kasım 1973'ten bu yana çözümsüz kalmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de

⁹⁴GKRY 1988'de, Yunanistan 1995'te ve Avrupa Birliği 1998'de BMDHS'yi onaylayarak sözleşmeye taraf olmuşlardır. (UN, Treaties, Registration No: 31363)

yasadışı arama ve sondaj faaliyetleri, Doğu Akdeniz'in yoğun ve tehlikeli bir şekilde militarizasyonuna yol açarak tüm bölgenin barış ve güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğundan Fransa, Yunanistan ve Kıbrıs'a destek amacıyla 12.08.2020'de iki donanma gemisi ve savaş uçağını bölgeye konuşlandırmıştır, 26.08.2020'de Yunanistan, Kıbrıs ve İtalya ile birlikte askerî tatbikatlara katılmıştır. 10.06.2020'de bir Fransız donanma gemisi, Sea Guardian NATO misyonu çerçevesinde BM'nin Libya'ya yönelik silah ambargosunu ihlal ettiğinden şüphelenilen bir Türk gemisinin denetlenmesini talep ettiğinde Türk savaş gemileri tarafından son derece düşmanca bir tepkiyle karşılanmıştır; Yunanistan Ocak 2020'den bu yana Türk Hava Kuvvetleri tarafından 600'ün üzerinde hava sahası ihlali kaydetmiştir ve Türkiye'nin bu faaliyetlerine; Yunanistan'a, Kıbrıs'a, diğer AB üye devletlerine ve AB'nin kendisine karşı giderek artan düşmanca söylemleri eşlik etmektedir. Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Kasım 2019'da, bitişik veya karşı kıyıları bulunmamasına rağmen, deniz yetki alanlarının sınırlarını belirleyen bir Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding-MOU) imzalamışlardır; bu mutabakat üçüncü ülkelerin egemenlik haklarını ihlal etmekte, deniz hukukuna uymamakta ve üçüncü ülkeler açısından herhangi bir hukuki sonuç doğurmamaktadır; uygulandığı takdirde bu Mutabakat Zaptı Akdeniz'in doğu ve batı kısımları arasında etkili bir ayırım çizgisi çizeceğinden ve dolayısıyla deniz güvenliğini tehdit edeceğinden Parlamento; Türkiye'nin, Yunanistan ve Kıbrıs'ın kıta sahanlığı/MEB'inde AB üye devletlerinin egemenlik haklarını ihlal eden yasa dışı faaliyetlerini kınamakta, Yunanistan ve Kıbrıs ile tam dayanışmasını ifade etmektedir. AB'ye aday bir ülke olarak Türkiye'ye, deniz hukukuna ve AB üye devletleri olan Yunanistan ve Kıbrıs'ın karasuları üzerindeki egemenliklerine ve deniz bölgelerindeki tüm egemenlik haklarına tam olarak saygı duyması çağrısında bulunmakta; Türk Hükümetine BMDHS'yi imzalaması ve onaylaması çağrısını yinelemekte ve Türkiye imza sahibi olmasa da örf ve âdet hukukunun ıssız adalar için bile MEB'ler öngördüğünü hatırlatmaktadır. Ayrıca taraflara ilgili anlaşmazlıkları Lahey'deki UAD'ye götürmeleri veya arabuluculuk yoluyla bir çözüme ulaşılamaması durumunda uluslararası tahkime başvurmaları yönünde çağrıda bulunmaktadır". (European Parliament, 2020)

Parlamento'nun yanı sıra Avrupa Konseyi de 2.10.2020 tarihli sonuç bildirisinde, Türkiye'nin sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarına yönelik son vermesi gereken ihlalleri şiddetle kınamış, Türkiye'yi gelecekte uluslararası hukuku ihlal edecek benzer eylemlerden kaçınmaya çağırılmış, kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmasının uluslararası hukuka tam saygı gösterilerek, iyi niyetle, diyalog ve müzakere yoluyla ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Konsey ayrıca Türkiye'nin Yunanistan ve Kıbrıs'a yönelik yasa dışı faaliyetlerini durdurmasına ilişkin yapıcı çabaların sürdürülmesi koşuluyla, Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve ticaretin kolaylaştırılması konularına

özel bir AB-Türkiye siyasi gündemi başlatmayı kabul etmiştir. (European Council, 2020, para:18, 20)

Avrupa Komisyonu’nun 2022 Türkiye Raporuna ilişkin olarak Avrupa Parlamentosu’nun 13.09.2023 tarihinde aldığı karara göre Parlamento;

“Doğu Akdeniz’de son dönemde gerilimin azalmasını ve özellikle Şubat depreminin ardından gelişen olumlu ivmeyi memnuniyetle karşıladığını, Türkiye’nin dış politikasında olası yeni bir dönemin Türkiye ile tüm AB üye devletleri arasındaki ikili ilişkilerde olumlu sonuçlar doğurmasını umduğunu; bazı Türk yetkililerinin Yunan adalarının egemenliğine itiraz eden açıklamalarından duyduğu kaygıyı; Türkiye’ye tüm AB üye devletlerinin kendi karasuları ve hava sahaları üzerindeki egemenliklerine ve diğerlerinin yanı sıra AB ve uluslararası hukuka uygun olarak doğal kaynakları arama ve kullanma hakkı da dahil olmak üzere egemenlik haklarına saygı duyması yönünde çağrıda bulunduğunu; kendisinin Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile tam bir dayanışma içinde olduğunu; Türkiye’ye hem Adalar Denizi⁹⁵ hem de Doğu Akdeniz’deki münhasır ekonomik bölgelerin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması sorununun iyi niyetle, uluslararası hukuka ve iyi komşuluk ilişkileri ilkesine uygun olarak çözümü konusunda gerçek kolektif katılım göstermesi çağrısını yinelediğini ve Türkiye’nin tek taraflı yasa dışı eylemlerden veya tehditlerden kaçınması gerektiğini; Yunanistan’ın BM Antlaşması’nın 3. maddesi uyarınca karasularını Adalar Denizi’nde 12 deniz miline kadar genişletme yönündeki yasal hakkını kullanması durumunda Türkiye’nin Yunanistan’a karşı resmî bir savaş tehdidini (*casus belli*) desteklemeye devam etmesinden derin kaygı duyduğunu; Kıbrıs sorununun devam etmesinden üzüntü duyduğunu; Kıbrıs sorununa yönelik tek sürdürülebilir çözümün BM çerçevesinde tek uluslararası tüzel kişiliğe ve tek egemenliğe sahip iki toplumlu, iki bölgeyi federasyon temelinde, tek vatandaşlık ve siyasi eşitlikte, dış yönleri de dahil olmak üzere adil, kapsamlı ve uygulanabilir bir çözüm olduğu yönündeki görüşünü kuvvetle teyit ettiğini; Türk Hükümetinin, Kıbrıs’ta iki devletli bir çözümü tek başına savunmak amacıyla üzerinde anlaşmaya varılan çözüm esasını ve BM çerçevesini terk etmesinden üzüntü duyduğunu, Türkiye’ye bu kabul edilemez iki devletli çözüm önerisinden vazgeçme çağrısında bulunduğunu; Kıbrıs’taki yasa dışı ayrılıkçı varlığın uluslararası alanda tanınmasını kolaylaştırmaya veya herhangi bir şekilde yardımcı olmaya yönelik her türlü eylemi şiddetle kınadığını ve bu tür eylemlerin Birleşmiş Milletler himayesi altında çözüm görüşmelerinin yeniden başlatılmasına elverişli bir ortam yaratma çabalarına ciddi şekilde zarar verdiğini vurguladığını; Maraş kentinin halka açılmasına destek veren Türkiye’nin, Maraş bölgesini BM’nin geçici idaresi altında yasal sakinlerine devretmesi yönünde çağrıda bulunan 550 (1984) ve 789 (1992) sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal etmeye devam etmesini kınadığını; Türkiye’ye, askerlerini Kıbrıs’tan çekmesi ve adanın kalıcı bölünmesini sağlamlaştıracak tek taraflı eylemlerden ve demografik dengeyi bozacak

⁹⁵Raporda Ege Denizi olarak geçmektedir.

eylemlerden kaçınması yönünde çağrıda bulunduğunu; Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi konulu müzakerelerin 2017 yılında Crans-Montana'da kaldıkları yerden, BM Genel Sekreteri himayesinde en kısa sürede yeniden başlatılması çağrısında bulunduğunu; Türkiye'ye, Ankara Antlaşması'na Ek Protokol'ün Kıbrıs Cumhuriyeti de dahil olmak üzere tüm üye devletlere karşı tam ve ayrımcı olmayan bir şekilde uygulanması yükümlülüğünü yerine getirme çağrısını yinelediğini; Türkiye'nin havacılık kanunlarına uymayı sürdürmeyi reddetmesinden ve bir üye devletin bayrağı altındaki gemilerin İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'na erişimini reddetmesinden üzüntü duyduğunu; Kıbrıs'ın iki toplumlu Pile köyü yakınlarındaki tampon bölgede Türk işgal kuvvetleri tarafından yasadışı inşaat çalışmaları başlatılmasının yanı sıra 18.08.2023'te BM barış güçlerine yönelik saldırılar ve BM araçlarına zarar verilmesini kınadığını; Türkiye'ye, Kıbrıs Türk toplumuna, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasıyla güvence altına alınan bir hak olan adanın meşru topluluğu rolüne uygun hareket etmesi için gerekli alanı vermesi çağrısını yinelediğini; Kıbrıs Türk toplumunun yerinin AB olduğunu hatırlatarak, Komisyon'a Kıbrıs Türk toplumuyla ilişki kurma çabalarını hızlandırması yönündeki çağrısını yinelediğini” (European Parliament, 2023)

belirtmiştir. Avrupa Konseyi Doğu Akdeniz’e ilişkin olarak 30.07.2023 tarihli sonuç bildirisinde daha önceki sonuçlarını hatırlatarak, Kıbrıs sorununun BM çerçevesinde ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun ve aynı zamanda AB ilkeleri ve müktesebatıyla uyumlu olarak kapsamlı bir şekilde çözülmesi için aktif bir rol oynamaya hazır olduğunu bildirmiştir. (European Council, 2023, para: 41)

Konsey, 9.11.2023 tarihinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de 2019 yılında ‘izinsiz’ sondaj faaliyetleri nedeniyle uyguladığı kısıtlayıcı tedbirleri 30.11.2024 tarihine kadar bir yıl daha yenilediğini bildirmiştir. Kısıtlayıcı tedbirler⁹⁶ listede yer alan kişi ve kuruluşların varlıklarının dondurulmasını içermekte, AB vatandaşları ve şirketlerinin listede yer alan kişilere fon veya ekonomik kaynak sağlamaları yasaklamaktadır. Ayrıca listede yer alan kişilere AB’ye seyahat yasağı da uygulanmaktadır. (European Council, 2023a)

Avrupa Konseyi ve Parlamentosu’nun görüşlerine rağmen AB içinde Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikalarına ilişkin olarak farklı yaklaşımlar söz konusudur. Almanya, İspanya ve İtalya; Türkiye’ye karşı ılımlı politikalar izleyip müzakereler ile sürecin yumuşaması taraftarı iken; Fransa ve Yunanistan müzakerelerin durdurulmasından yana tavır almışlar ve AB’nin Türkiye’ye yaptırım uygulamasında ısrarcı olmuşlardır. Almanya, ülkesindeki

⁹⁶Konsey, 11.11.2019 tarihinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki izinsiz sondaj faaliyetleri nedeniyle kısıtlayıcı tedbirlere ilişkin (CFSP) 2019/1894 Kararını kabul etmişti.

Türk nüfus ve Türkiye ile olan ekonomik ilişkileri nedeniyle Türkiye ile iş birliğinden yanadır. İtalya, petrol şirketi ENI ile Libya'daki yatırımlarını korumak amacıyla ve bu nedenle Libya ile mutabakat antlaşması yapan Türkiye'ye karşı ılımlı bir politika izlemektedir. İspanya ise Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerin devamı ve göç konusunda Türkiye ile yaptığı iş birliğinden dolayı müzakerelerin devam etmesi taraftarıdır. AB içinde GKRY ve Yunanistan haricinde Türkiye karşıtı politikaları ile öne çıkan ülke Fransa'dır. Bu bağlamda Yunanistan ile birlikte askerî tatbikatlar düzenlemekte ve Yunanlılara savaş uçakları ve askerî mühimmatlar satmaktadırlar. (Duzcu, 2020, s. 61) Burada Türkiye'ye karşı oluşturduğu olumsuz tutum nedeniyle Fransa'nın⁹⁷ Doğu Akdeniz politikalarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Fransa'nın Doğu Akdeniz politikası başta enerji kaynaklarından pay almak sonrasında Suriye, Kuzey Afrika ve Güney Afrika'da askerî ve ekonomik olarak güçlü olmak ve bölgedeki terörü destekleyerek kendi çıkarlarına ters düşen rakip ülkeleri dengelemektir. (Örmeci, 2021:199) Fransa, 2007 yılında GKRY ile yaptığı savunma antlaşmasında Rumların enerji arama faaliyetlerine destek vermiş; Mısır, Lübnan ve İsrail gibi devletlerle yaptığı MEB antlaşmalarını savunmuştur. Yine bu antlaşma ile askerî eğitim ve tatbikatlarda iş birliği yapılması öngörülmüş, Andreas Papandreu Hava Üssü Fransa'nın kullanımına açılmıştır. Fransa böylece AB ile Türkiye'yi karşı karşıya getirme stratejisi izleyerek etkisini artırmaya çalışmıştır. (Özgen, 2021, s. 319)

Cumhurbaşkanı Sarkozy, Akdeniz'i Fransa'nın dış politikasının merkezine koyarak, Akdeniz'e kıyısı olan AB üyesi devletler ile Akdeniz'e kıyısı olan ama AB üyesi olmayan devletleri istikrar, insani gelişim ve entegrasyon konularında bir araya getirme amacıyla Akdeniz Birliği girişimini kurmuştur. Bu kuruluş sonradan tüm AB devletlerinin katılımıyla 2008 yılında 'Akdeniz için Birlik' adlı kuruluşa dönüştürülmüştür. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs birliğe üyedir. 2017 yılında düzenlenen İkinci Akdeniz için Birlik Bölgesel Forumu'nda, Akdeniz için Birlik Eylem Yol Haritası ilan edilmiştir. Fransa'nın

⁹⁷Avrupa'nın, Akdeniz'e olan ilgisi Napolyon'un 1798-1801 yılları arasındaki Mısır seferinde başlamıştır; Napolyon'un Venedik'e ait olan çok sayıda adayı aldıktan sonraki kazanımları karşısında İngiltere-Rusya-Osmanlı ittifakı kurulmuş ve Mısır yeniden Osmanlı'nın olmuştur; İngiltere, Fransa'yı kıta Avrupası'na hapsedmiş ve Malta'yı kendi hâkimiyetine sokmuştur. (İngiltere, 1882'de Mısır'ı aldıktan sonra geleneksel Akdeniz politikasını oluşturmaya başlamıştır.) (Ünver, 2021, s. 205) Akdeniz'i Fransız gölü haline getirmek için Napolyon Bonapart'tan 4. Cumhuriyet'e kadar (1946) mücadele veren Fransa; 1962'de Cezayir'den çekilmesiyle birlikte bölgede daha çok ekonomik, dil ve kültüre dayalı unsurlarla varlık göstermeye devam etmiş, Soğuk Savaş sonrasında ise Kuzey Afrika ile Güney Avrupa arasında bir işbirliği kurarak Doğu Akdeniz'de varlık göstermeye çalışmış ve bu bağlamda Barcelona Süreci, Akdeniz için Birlik ve Akdeniz G10 gibi girişimlerde bulunmuştur. (Örmeci, 2021, s. 179, 183)

öncülüğündeki bu girişim; AB'den bağımsız olarak algılanarak Almanya, İspanya ve İtalya'nın yeterli desteği vermemesi yüzünden cılız kalmıştır. Suriye iç savaşının, İsrail-Filistin meselesinin, Kıbrıs sorununun ve Doğu Akdeniz ihtilafının da etkilerini göz önünde bulundurduğumuzda birliğin etkin olamadığını söyleyebiliriz. 2017'den beri görevde olan Cumhurbaşkanı Makron'un Akdeniz politikası ise şu hususlarda özetlenebilir: Kendi çıkarları doğrultusunda oluşacak barışa destek vermek; Lübnan'ın istikrarında ana aktör olmak; İsrail ile iyi ilişkilerin devamını sağlamak; Mısır'da ve İslam dünyasında demokratik ilkeler doğrultusunda değil kendi menfaatlerine göre hareket etmek; Doğu Akdeniz'de enerji faaliyetleri yapan Fransız TOTAL şirketinin çıkarlarını korumak ve bölgede Türkiye'ye karşı İsrail, Yunanistan ve GKRY ile işbirliği yapmak; İngiltere'ye karşı Akdeniz'de üstünlük sağlamak ve kendisine rakip olabilecek ülkelerin terörle mücadele (Türkiye'ye karşı PYD'ye destek vermesi gibi) ve siyasi istikrarsızlıklarını koz olarak kullanarak baskı oluşturmak. (Örmeci, 2021, s. 184-191)

2007 yılında GKRY ile imzalanan savunma antlaşmasının, enerji güvenliği dahil birçok alana genişletilmesi için 2017 yılında Fransa ve GKRY yeni bir savunma antlaşması imzalayarak enerji güvenliği, erken uyarı, kriz anında Fransız uyrukluların Yakın Doğu ülkelerinden tahliyesi, kriz yönetimi, terör, korsanlık ve dışarıdan saldırıya karşılık verme gibi konularda güncellemeler yapmışlardır. (Kıbrıs Postası, 2019) Bu antlaşma ile Fransa, GKRY'nde bulunan hava ve deniz üslerini sürekli kullanmayı garantilerken, Rumların ilan ettiği MEB'de sondaj güvenliği için de sorumluluk almıştır. (Harunoğulları, 2020, s. 467)

2019 yılında GKRY ile bir antlaşma daha yapan Fransa, antlaşma ile ilgili olarak Kıbrıs'ın, Fransa'nın Doğu Akdeniz'de resmî operasyonlar gerçekleştirmesi için kilit bir nokta olduğunu ve antlaşmanın bölgeye serbest girişini garantilediğini belirtmiştir. (Akın, Elmas; 2020:133) Ayrıca Fransa bölgede TOTAL'a ait araştırma gemilerini koruyacağını taahhüt etmiş, Türk donanmasının eylemlerine karşı Rumlarla iş birliğinde olacağını, Rumların silahlarının modernize edilmesine yardımcı olacağını ve Fransız donanmasının bölgede sürekli olarak kalabilmesini sağlayacak şekilde üssün geliştirileceğini belirtmiştir. (Kısacık ve Erenel 2019, s. 68) Fransa'nın Yunanistan, GKRY ve İtalya ile birlikte 26-28 Ağustos 2020 tarihleri arasında 'Eunomia Tatbikatı' ile Doğu Akdeniz'de askerî bir tatbikat yapmasına karşılık (Arslan, 2020); Türkiye de 11-15 Eylül 2023

tarihleri arasında KKTC ile birlikte ‘Şehit Yüzbaşı Cengiz Topel Akdeniz Fırtınası Tatbikatı’ gerçekleştirmiştir. (KKTC Güvenlik Kuvvetler Komutanlığı, 2023)

Fransa, Libya’da yaşanan iç savaş ve çatışmalarda, Halife Hafter’in kontrolündeki bölgelerde TOTAL aracılığıyla önemli petrol tesislerinin işletim hakkını elde ettiği için General Halife Hafter’i desteklerken; Türkiye BM tarafından tanınan hükümet başkanı Feyyaz Sarraç’ı ve onun Trablus merkezli Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti’ni desteklemiştir. (Örmeci, 2021, s. 205) Fransa; Türkiye’nin Libya ile imzaladığı mutabakat sonrasında, Türkiye’yi Libya’nın koruyuculuğuna soyunmakla ve dolaylı yoldan Libya’nın sahibi olma emellerinde olmakla suçlamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanı Sarraç’ın ‘koruyucu efendisi’ olarak betimleyen Fransız basını, Türkiye’nin Libya’daki askerî varlığının arkasında Doğu Akdeniz gazının olduğunu yazmıştır; Le Monde gazetesi Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerini Yunanistan ve GKRY’nin egemenlik haklarının ihlali olarak değerlendirirken, Le Figaro gazetesi AB’nin Doğu Akdeniz’deki ilk hedefinin, Kıbrıs’ı Türkiye’nin ‘demir kollarından’ kurtarmak olacağını yazmıştır. (Akın ve Elmas, 2020, s. 144-145) Fransa, ayrıca Doğu Akdeniz’de NATO’yu devre dışı bırakıp⁹⁸; AB’yi devreye sokan bir siyaset amaçlamaktadır. Bu şekilde AB üyesi olmayan ama NATO üyesi olan Türkiye’nin de etkisini sıfırlamayı hedeflemektedir. Burada vurgulanması gereken bir diğer önemli ayrıntı, NATO’ya karşı ulusallığı ile ön plana çıkan ve örgüte ilişkin şüpheleri olan Fransa’nın, ABD ile çakışmasıdır. Zaten Fransa Soğuk Savaş sürecinde bile NATO’nun Avrupa’nın güvenlik politikalarında etkin olmasını kabul etmemiş ve Avrupa’nın kendi güvenlik sistemini oluşturması gerektiğini her seferinde dile getirmiştir. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 176) ABD’nin 6. filosunun Akdeniz’de konuşlu olması tartışmalara sebep olmuş, NATO komuta kademesinin düzenlenmesi hususunda kriz yaşanmıştır. Fransa, AB öncülüğünde yürütülen Barcelona Süreci’nin etkin olmasını savunurken; ABD, Akdeniz Diyaloğu ile baskın olmaya

⁹⁸Fransa Cumhurbaşkanı Macron, 2019 yılında Economist dergisine verdiği bir demeçte, NATO’nun beyin ölümünün gerçekleştiğini ifade etmiştir. ABD’nin NATO’ya danışmadan Suriye’den askerlerini çekmesini eleştirmiş, ABD ve NATO müttefikleri arasında stratejik koordinasyonun olmadığını belirtmiştir. Hatta Türk TSK’nın Suriye sınırındaki terör koridorunu ortadan kaldırmak için düzenlediği ‘Barış Pınarı Harekâtı’ ile ilgili olarak; bir NATO müttefikleri olan Türkiye’nin kendisinin ilgili olduğu bir alanda haber vermeden harekât düzenlemesini eleştirmiş ve Türkiye’yi saldırgan olmakla suçlamıştır. NATO’nun Türkiye’ye tepki vermemesini; Avrupa’nın ABD’nin küçük müttefikleri gibi davranması olarak eleştirmiştir. (Bloomberg, 2019, Kasım; BBC News Türkçe, 2019, Kasım)

çalışmaktadır. (Özçelik, 2020, s. 88) AB'nin özellikle Fransa'nın, sanki Kıbrıs Türkleri kendi egemenlik haklarından feragat etmek, Rumların boyunduruğu altına girmek ve Türkiye'den uzaklaşmak istiyormuş gibi bir izlenim oluşturmaya çalışması; onların hem Kıbrıs Türk toplumu üzerinde hem de uluslararası ortamda Türkiye karşıtı bir algı yaratma çabasında olduğunu göstermektedir.

2.8 Yunanistan ve GKRY ile Türkiye ve KKTC Politikalarının İkili İlişkilerde Değerlendirilmesi

Yunanistan Doğu Akdeniz'de adalar aracılığıyla kazanmaya çalıştığı deniz alanları sayesinde egemenliğini genişleterek Türkiye'ye karşı güç kazanmak, bölge devletleri ile yaptığı MEB antlaşmaları ile süreci meşrulaştırmak, enerji merkez ülkesi olmak ve müttefikleri karşısında prestij elde etmek amacındadır. Bu amacını ABD, AB ve Fransa gibi aktörlerden aldığı askerî ve mali yardımlar sayesinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yunanistan bu amacını gerçekleştirme noktasında başlarda başarılı olmuş ve güç dengesini kendi lehine değiştirebilmiştir. Bunu başarısında şu faktörler rol oynamıştır: Batı ile kurduğu ittifak; İsrail, Mısır, Fransa ve BAE gibi devletlerle kurduğu diplomatik, ekonomik, güvenlik vb. alanlarındaki çok boyutlu ilişkiler; GKRY, İsrail ve Mısır ile kurduğu üçlü ortaklıklar; dengeleme eylemleri (yani ulusal gücün uluslararası ortaklıklar yoluyla çoğaltılması) olarak da görülen Doğu Akdeniz Gaz Forumu; savaş uçakları, savaş gemileri ve gelişmiş silahlar da dahil olmak üzere silah alımı gibi iç dengeleme çabaları (ulusal güç bileşenlerine yatırım) ve Türkiye'nin iddialarına karşı özellikle İtalya ve Mısır'la kıta sahanlıkları ve MEB'lerle ilgili denizcilik antlaşmalarını imzalanması. (Tziarras, 2021, s. 36) Yunanistan lehine olan güç dengesi ilerleyen süreçle birlikte Türkiye lehine dönmeye başlamıştır. Türkiye şu gelişmeler ile güç dengesini eşitlemeyi başarmıştır: Başta Mısır olmak üzere bölgedeki kıyı devletleri ile ilişkilerini geliştirmesi; Yunanistan ve GKRY'nin Arnavutluk, Mısır ve İsrail ile yaptıkları MEB Antlaşmaları'nda bu devletlerden fazladan aldıkları deniz alanlarını Türkiye'nin bu devletlere göstermesi ve Türkiye ile yapacakları MEB Antlaşmaları'nda hukuka uygun olarak çok daha fazla deniz alanı elde edeceklerini ispatlaması; Arnavutluk'un Yunanistan ile yaptığı MEB Antlaşması'nı feshetmesi, Türkiye'nin Libya ve KKTC ile kıta sahanlığı antlaşması yapması ve savunma sanayinde elde ettiği büyük kazanımlar.

Mevcut koşullar altında Yunanistan ve GKRY'nin stratejisi, anlaşmazlığa diğer güçleri özellikle de AB ve ABD'yi dahil etme odaklıdır. AB'nin sürece artan katılımı Atina'nın

Ankara karşısındaki konumunu güçlendirmiş; Yunanistan, Fransa ve Avusturya'da müttefikler bulmuş ve Avrupa Konseyi'ni Türkiye'nin sözde Yunan sularındaki faaliyetlerine karşı yaptırımlar uygulamaya çağırmıştır. Fransa'nın yedi Akdeniz ülkesinin katılımıyla gerçekleştirdiği Med7 zirvesi, Eylül 2020'nin sonlarında Türkiye'ye karşı düşmanca bir duruş sergilemiştir. 10-11 Aralık'taki AB zirvesi bir kez daha Türk manevralarını kınarken, sert yaptırımlardan kaçınmıştır. Yunanistan, GKRY ve Fransa, Türkiye'ye silah satışına ambargo uygulanması için yeniden baskı yaparken birçok ülke bu adıma karşı çıkmıştır. Bu isteksizlik, ilişkiler gergin olsa da Türkiye'nin en azından kısa vadede yeterli nüfuzu kurmayı başardığını göstermektedir. Almanya'nın, Türkiye ile karmaşık ilişkisi Ankara'ya manevra alanı sağlayan kilit bir faktör iken; Bulgaristan ve Macaristan gibi Türkiye'nin şikayetlerine karşı daha anlayışlı olduğu kanıtlanan bazı ülkeler, (özellikle de komşu ülke olarak daha büyük göç akınlarının kurbanı olabilen Bulgaristan) güvenlik nedenleriyle Türkiye'ye karşı daha ılımlı politika içindedirler. Öte yandan Yunanistan'ın güvenliğini artırmak için 18.11.2020 tarihinde Birleşik Arap Emirlikleri ile bir 'stratejik ortaklık' ve 'ortak dış politika ve savunma iş birliği antlaşması' imzalaması, gelecekte BAE'den Yunanistan'a büyük miktarda silah transferine yol açabilecektir. GKRY ayrıca 13.01.2020'de Körfez ülkesi Emirlikleri ile Doğu Akdeniz büyük oyununa katılımını güçlendiren bir savunma antlaşması imzalamıştır. (Egeresi, 2021, s. 12)

Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı güç dengesi oluşturmaya çalıştığı bu faaliyetler onu, saldırgan realist bir devlet (Erenel ve Soydemir, 2021, s. 109) yapmıştır. Zira Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı yayılcı politika izlediği ve bu politikanın diğer stratejileri için sadece bir başlangıç olduğu Yunan resmî kaynakları tarafından açıklanmıştır. Dolayısıyla Yunanistan çatışmacı politikalar izlemekte ve realist/neorealist yaklaşımın en temel paradigmlarını sergilemektedir. Yunanistan'ın çatışmacı ve revizyonist politikalarının en açık göstergelerinden birisi, Lozan ve Paris Antlaşmaları'nda gayri askerî statüde düzenlendiği halde Yunan adalarını askerî üsler haline getirmesidir. Ayrıca Yunanistan 1993 yılında kabul ettiği UAD'nin zorunlu yargı yetkisine sonradan ulusal güvenlik çıkarları ile bağlantılı askerî önlemleri öne sürerek çekince koymuş böylece adaların silahlandırılmasına dair bir ihtilafın UAD'ye taşınmasını önlemeyi amaçlamış ve antlaşmanın yükümlülüklerini ihlal ettiğini üstü örtülü olarak kabul etmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022, s. 44) Yunanistan'ın sergilediği diğer çatışmacı politikalara dair şu örnekler verilebilir:

13.09.2020 tarihinde Meis Adası'na deniz kuvvetleri unsurlarını konuşlandırmış; 14-18 Eylül 2020 arasında ABD ile Türk azınlık nüfusunun olduğu Batı Trakya'da ortak tatbikat düzenlemiş; 15.09.2020'de Sakız Adası'nın 23 Eylül'de Limni Adası'nın silahsızlandırılmış statüsünü ihlal etmiş; Sakız, İstanköy, Rodos ve diğer adalar üzerinde hava tatbikatları gerçekleştirmiş; 27 Eylül-2 Ekim 2020 tarihleri arasında hava tatbikatları için NOTAM vermiş ve 6-8 Ekim 2020'de Meis Adası'nın güneyinde askerî eğitimlerin icra edileceğini duyurmuş; Türkiye ile olan 1988 Atina Mutabakatı'nda yer alan 'her iki ülkenin millî ve dini günlerde askerî faaliyet icra etmekten imtina etmesini öngören' maddesini çiğneyerek Türkiye'nin millî bayramı olan 29.10.2020 Cumhuriyet Bayramı'nda iki ayrı tatbikat için seyir duyurusu yapmış; Türkiye'ye ait olan Oruç Reis sismik araştırma gemisinin 13-18 Ekim arasındaki faaliyetlerine ilişkin bir NOTAM yayınlamış (12-22 Ekim 2020) ve Doğu Akdeniz'deki durumu militarize etmiş ayrıca 20-23 Ekim Boz Baba Adası'nda askerî faaliyetler gerçekleştirmiştir.⁹⁹ (T.C. Dışişleri, 2020) Yunanistan'ın birçok Yunan adasında askerden arındırılmış olma statüsünü ihlal ederek buralarda ABD askerî üslerinin kurulmasına izin vermesi, millî bütçesinin büyük bir kısmını savunma harcamalarına aktarması ve Türkiye'ye tehdit söyleminde ısrar etmesi Türkiye açısından güvenlik endişelerine neden olurken; Türkiye'nin Mavi Vatan Doktrini Yunanistan tarafından endişe kaynağı olarak görülmekte ve Türkiye yayılmacı politika izlemekle suçlanmaktadır. Yunanistan'ın eylemlerine karşılık Türkiye, savunma ve silah sanayisini geliştirmiş, ABD'den parasını ödediği halde alamadığı savunma sistemlerini Rusya'dan almıştır. Yunan adalarının ve GKRY'nin yoğun silahlanmasına karşılık KKTC'de askerî bir üs kurmuş ve KKTC ile birlikte savunma teknolojilerine yatırımlar yapmıştır. Tarafların birbirlerine karşı sağladığı denge, kuvvet kullanma ihtimalini sınırlarken birinin güvenlik araçları diğerinin tehdit edildiği araçlar haline gelmiştir.

Yunanistan ve GKRY'nin izledikleri politikalar, Türkiye ve KKTC'nin güvenlik ikilemini derinleştirmekte ve ilişkilerin boyutunu realist/neorealist düzlemdeki çatışma ekseninde tutmaktadır. Türkiye'yi Neo-Osmanlı, Yunanistan'ı ise Helen¹⁰⁰ olarak gören

⁹⁹Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan diğer gerginlikler için bkz: "Türkiye Yunanistan arasındaki en uzun süreli gerginliğin yaşandığı 2020'de neler oldu?" (Cumhuriyet Gazetesi, 2020)

¹⁰⁰Türk tarih yazımına bakıldığında Yunan sözcüğünün, İyonya sözcüğünden türediği görülmektedir. Yunan sözcüğü hem Antik Yunan hem de çağdaş Yunan için kullanılmıştır. Günümüzdeki modern Yunan ulusu, kendisini Helen olarak tanımlamakta ve soyunu Antik Yunan'a dayandırmaktadır. Günümüz Yunan halkının antik Yunan torunları olmadığına dair ilk görüş, 1830'lu yıllarda Avusturyalı tarihçi Falmerayer tarafından tartışılmıştır. Orta Çağ'da Yunanistan'a göç eden Slavlar ve Arnavutlar sebebiyle, Antik Yunanlılar arasındaki biyolojik bağ kaybolmuştur. Zaten Eğriboz, Hydra ve Spetses adaları dahil

Yunan siyasi bilincinin gölgesinde, ilişkilerin realist ve çatışmacı boyutta kalmaya devam etmesi çok da şaşırtıcı değildir. Yunanistan ve GKRY'nin askerî gücü ön planda tutarak savunmadan saldırıya geçmelerinin Türkiye üzerinde baskı yaratacağını ve bunun sözde işe yaramaz ve Türkiye'ye teslim olmak anlamına gelen ekonomik, siyasi ve sosyal bağlar kurmaktan çok daha etkin ve caydırıcı olacağını düşünen zihniyet; kendilerini ilgilendirsın veya ilgilendirmesin Türkiye'nin aldığı her politik kararı ve uyguladığı her eylemi düşmanca değerlendirecektir. Örneğin, Yunan gazetesi eKathimerini Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın, İsrail ile Lübnan arasında 2020'de imzalanan antlaşmaya benzer bir antlaşmayla Kıbrıs açıklarındaki hidrokarbon yataklarının Rum ve Türk toplumları tarafından ortaklaşa işletilebileceği yönündeki önerisini, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik mevcut çerçeveyi baltalamak olarak değerlendirmiştir. Gazete Ankara'nın daha önce Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri arasında açık denizdeki yataklara ilişkin bir tür deniz sınırı antlaşması lehinde görüş belirttiğini, GKRY'nin bunun Türk işgali altındaki Kıbrıs'ın kuzeyindeki yönetimi meşrulaştırmanın bir yolu olacağı gerekçesiyle öneriyi açıkça reddettiğini ancak bu fikrin Batı'da özellikle de garantör İngiltere'de bir miktar ilgi gördüğünü ve iki taraf arasında güven artırıcı önlemlerin başlatılmasına yönelik bir adım olarak değerlendirilmesine rağmen Rumların buna karşı çıktığını ve bunun yerine AB'nin daha fazla dahil olacağı arabuluculuk görüşmelerini tercih ettiğini (Nedos, 2023) yazmıştır. Gerçekten de GKRY, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu devletleri ile olan ilişkilerini AB devletleriyle olan ilişkiden ayrı tutmamakta, Orta Doğu devletlerine kendisini AB'ye açılan kapı olarak sunmaktadır.

Mora'daki nüfusun büyük bölümü Orta Çağ'ın sonlarına doğru yapılan göçler sebebiyle Arnavut lehçeleri konuşmaktadır. Kaldı ki, 19. yüzyıla kadar süren Osmanlı hükümdarlığı hesaba katılmamaktadır. Neticede Yunanistan yüzyıllardır devam eden kesintiye uğramamış bir Yunan varlığını iddia etmekte ve kendilerinden yüzyıllar önce yaşamış insan toplulukları ile ortak tarih ve bilinç yaratmaya çalışmaktadır. Bizans ideolojisinde dünyaya yani tüm uygar topraklara hükmeden bir imparator vardır ve bu imparatorluk Tanrı tarafından korunmaktadır, merkezi Konstantinopolis'tir. Yönetimi altındaki doğu ve batı topraklarında yaşayan, farklı etnik kökenlere ve dillere sahip olan ancak kendini Romalı atfeden nüfus üzerinden evrensel olduğunu iddia eden bir imparatorluktur bu. Oysaki Helen sözcüğü ile ifade edilen, Hristiyanlık'tan önce yaşayan pagan Yunanlılardır. Pagan ve Helen sözcüklerinin iç içe geçmiş kavramlar olması nedeniyle Bizanslılar, İmparatorluğun Hellas (Yunanistan) yöresinde yaşayan Hristiyan çağdaşlarına Helen ve aynı şekilde aşağılayıcı bir sözcük olan Graikos diye hitap etmişlerdir. 6. yüzyıldan itibaren onlara Helladikos demişlerdir. Bu klasik ideoloji, 13. yüzyıla kadar devam etmiştir. Haçlı Seferleri'nde İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesi ile Bizanslılar Romalı kimliklerini sorgulamış ve reddetmişlerdir. Kökenlerinin Romalılardan değil Antik Yunanlılardan geldiğini iddia etmişlerdir. 14. yüzyılda ise Bizans toprakları Yunanca konuşan nüfusun fazla olduğu Makedonya, Yunanistan, Batı Anadolu, Trakya ve Adalar Denizi'ndeki adalar gibi yerlerle sınırlı kalmıştır. Böylece etnik farklılıklar kaybolarak daha homojen bir yapı oluşmuş, Helen sözcüğü pagan anlamını kaybetmiş ve Bizanslı anlamında kullanılmaya başlamıştır. 14. ve 15. yüzyıllarda Helen sözcüğü, Antik Yunan medeniyeti ile paylaştıklarına inandıkları kültürel ve etnik bağlar vurgulanarak kullanılmıştır. (Erman, 2019, s. 17-20)

(Ayman, 2008, s. 63) Öte yandan GKRY'nin, Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak değerlendirmeleri, Kıbrıs meselesini çözümsüz bırakmaya devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nin adayı 1571 yılında almasından bu yana adada her zaman varlık gösteren, 2025 yılı itibarıyla tam 454 yıldır vatani olan bu topraklarda yaşayan ve adanın aslî unsuru olan Türk toplumunun azınlık olduğunu ve kaynaklarda hakkı olmadığını ileri sürmeleri hakça bir bakış açısından uzaktır.¹⁰¹ 1960 yılında garantör devletlerin imzasıyla *sui generis* yapıda kurulan ancak Rumların anayasayı feshetmeleri nedeniyle sadece 3 sene varlık gösterebilen ve bugün itibarıyla zaten hukuki varlığı ortadan kalkmış olan Kıbrıs Cumhuriyeti için Türklerin tehdit oluşturduğunu iddia etmeleri de aynı şekilde tarihsel gerçeklikten uzaktır. Bu tarz söylemlerin Yunan ve Rum toplumunda oluşturduğu Türk algısı, ilişkilerin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir.

Yunanistan'ın Türkiye'yi yayılmacı politika izlemekle suçlamasına karşılık, kendisini ölümcül çatışmaları önlemeye ve çözmeye adanmış bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan International Crisis Group (Uluslararası Kriz Grubu), Türkiye'nin güvenlik endişelerinde haklı olduğuna dair bir rapor yayınlamıştır. 2021 yılında yayınlanan raporda;

“Yunanistan kendi askerî gücünü geliştirmektedir. Yunanistan kemer sıkma önlemleri nedeniyle yıllarca süren kesintilerin ardından 2020'de savunma harcamalarını 3,4 milyardan 5,5 milyara çıkarmış; 18 Fransız Rafale savaş uçağı, Amerikan denizaltı karşıtı MH60 helikopterleri ve Alman torpidoları da dahil olmak üzere yeni silahlar ve savaş uçakları almış ve gemilerini yenilemeye devam etmiştir. Türkiye'nin Mısır ve İsrail ile ilişkilerinin kötüleşmesi, Yunanistan'ın iki ülkeyle gelişen iş birliğinin katalizörü olmuştur. Bu dinamikler, Atina'nın 2020'de savunma antlaşması imzaladığı Birleşik Arap Emirlikleri ve Girit'teki Yunan askerî tatbikatlarına katılmak üzere altı F-15C uçağı gönderen Suudi Arabistan ile yeni bağlar kurmasına yardımcı olmuştur. AB içinde ise Yunanistan Başbakanı Miçotakis, Türkiye söz konusu olduğunda Yunanistan'ın önceliklerini Avrupa öncelikleri haline getirmeye çalışmaktadır. AB içinde Atina'nın Türkiye'ye yeni ekonomik yaptırımlar ve silah satışına kısıtlama getirme tehdidi, Türkiye'nin en büyük ticaret ortakları arasında karışık bir başarı ile karşılanmıştır. Almanya, İtalya ve İspanya'nın Türkiye ile ticari ve güvenlik bağlarının olmasının yanı sıra bu devletler Vişegrad Grubu¹⁰² (Polonya, Macaristan, Çekya ve Slovakya'dan oluşan) ile birlikte Türkiye'nin göçmenlerin Avrupa'ya girmesine izin verecek şekilde karşılık verebileceğinden endişe etmektedirler. Fransa, kısmen Fransız petrol

¹⁰¹Kıbrıs Türklerinin hukuki statüleri hakkında daha fazla bilgi için bkz: “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.” (Arsava, 1996)

¹⁰²Grubun amacı, üyeler arasında Avrupa entegrasyonunu sürdürmek; birbirleri ile askerî, ekonomik ve enerji gibi alanlarda iş birliği yapmaktır. (Bu devletlerin hepsi aynı zamanda AB üyesidir.)

devi Total'in Kıbrıs dışındaki yedi parseldeki hisselerini korumak ve Libya'dan Sahel'e kadar Türkiye karşıtı olan bir dizi anlaşmazlığı ifade etmek için Yunanistan ve GKRY ile stratejik ve savunma iş birliğini derinleştirmiştir.” (International Crisis Group, 2021, s. 19-23)

ifadeleri yer almıştır. Raporda Yunan siyasetçilerin geleneksel olarak Türkiye ile olan anlaşmazlıklarını Kıbrıs Rumlarının Türkiye ile olan sorunlarından ayırmaz gördüklerine dair ifadeler yer alırken; daha şahin siyasetçilerin Türkiye'nin adada askerleri olduğu sürece Ankara ile herhangi bir diyalogu Lefkoşa'ya ihanet olarak tasvir ettikleri belirtilmiştir. Türkiye'nin, Adalar Denizi'nin¹⁰³ doğusundaki adaların kısmen veya tamamen askerden arındırılmasını görüşme talebini kabul etmenin bile herhangi bir Yunan hükümeti için siyasi intihar olacağına dair bir uzmanın görüşüne yer veren rapor; deniz alanlarına dair sorunlarda Yunan yetkililerin, UAD kararını durumu kurtaracak tek seçenek olarak gördüklerini belirtmiştir.

Neticede Yunanistan ve GKRY'nin her fırsatta Türkiye'yi dışlayan ve iş birliği önerilerini reddeden bakış açısı barışa olan inançla değiştirilmediği sürece, Türkiye ve KKTC ne kadar iş birliği ve diyalog için çaba sarf ederse etsin ilişkilerde ilerleme sağlanamayacaktır. Zira barışın kurulabilmesi ancak tüm tarafların barışı kurma irade ve isteği ile mümkündür. Bu doğrultuda uluslararası deniz hukuku, hakkaniyet ilkelerini ve hangi tarafın tezinde haklı olduğunu ortaya koyması açısından barış inşasına katkı sağlayacaktır.

¹⁰³Metinde Ege Denizi olarak geçmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 DOĞU AKDENİZ'İN HUKUKSAL ANALİZİ

Uluslararası ilişkilerdeki ana temanın genellikle güce sahip olma ve çıkar ilişkileri olduğu yönündeki varsayım, uluslararası hukukun aslında çok da işleyen bir mekanizma olmadığı algısını doğurmaktadır. Her ne kadar uluslararası hukukun ilkelerinden, antlaşmalardan ve örgütlenmelerden bahsedilse de sonucu oluşturan asıl belirleyici etkenin, güçlü aktörlerin kendi çıkarlarına yönelik aldıkları kararlar olduğu kabul edilmektedir. Uluslararası hukukun niteliği ile ilgili genel kanı bu olsa da aslında bu görüş tam olarak doğru sayılamaz. Zira bir tarafta güç unsurunun son derece etkin olarak kullanıldığı durumlar varken öte tarafta uluslararası hukukun işlevsel olduğu durumlar vardır. Bu noktada üzerinde durulması gereken esas mesele devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin hangi koşullarda uluslararası hukuka katıldıkları hangi koşullarda uluslararası hukuku reddettikleridir. Buradan hareketle bu sefer de şu soru ortaya çıkmaktadır: Uluslararası hukuk işlevden yoksun mudur? Bu sorulara net bir cevap vermek mümkün olmamakla birlikte, uluslararası hukukun dinamiklerinin uluslararası ilişkilerin anarşik yapısından etkilendiği ve bu dalın temel prensipleri paralelinde geliştiği söylenebilir. Dolayısıyla uluslararası hukukun, uluslararası ilişkiler perspektifinden analiz edilmesi gerekmektedir. (Çakmak, 2014, s. 1-6)

Yasama, yürütme ve yargının olmadığı bir hukuki sistemden söz edilemez gibi gözükse de uluslararası hukuk bu modele uymaz. Uluslararası hukukun yasama, yürütme ve yargı organları yoktur. Yasama organı olarak bütün üye devletlerin temsilcilerinden oluşan BM Genel Kurulu'nun kararları devletler üzerinde bağlayıcı değildir. Yargı açısından Lahey'de UAD olsa da sadece iki tarafın katıldığı olaylarda karar verme yetkisine sahiptir ayrıca verdiği kararların uygulanmasını garanti edemez. Yürütme açısından ise (BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinin onayladığı gelişmeler hariç) herhangi bir idari birim yoktur. Bununla birlikte uluslararası hukuk, imzalayan devletleri bağlayan uluslararası antlaşmalar ve uluslararası toplumun kendisini uymak zorunda gördüğü devlet uygulamaları olan teamülden (yapılageliş kuralları) oluşmaktadır. Her ne kadar çoğu devlet tarafından bu kurallara uyulsa da yine de düzenleyici çerçeve olacak, yaşanan gelişmeleri öngörecektir ve istikrarı sağlayacak bir kurallar bütününe ihtiyaç duyulduğu için uluslararası hukuk oluşmuştur. (Shaw, 2018, s. 2, 5)

Bunların yanı sıra devletlerin uluslararası hukuku yorumlayış şekli de farklılık göstermektedir. Bir uyuşmazlık durumunda çoğu zaman devlet kendi menfaatlerine uygun olan hukuk ilkelerini öne sürmekte, aleyhine olan ilke ve kuralları yok saymaktadır. Ayrıca ulusal hukukta olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının uluslararası hukukta olmaması; uluslararası hukuku merkezi otoriteden yoksun kılmıştır. Ancak bu uluslararası hukukun etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği çöküş sonrasında ortaya çıkan entegrasyon hareketleri ve BM Güvenlik Konseyi'ne birtakım durumlarda bağlayıcı karar alma ve kuvvet kullanma yetkisi verilmesi şeklinde değişen uluslararası ortam, uluslararası hukukun da etkinliğini artırmıştır. Özellikle uluslararası politikada kurallara uyan devletlerin desteklendiği, uymayanların ise dışlandığı ve bedel ödemek zorunda kaldığı bir sistemde; çoğu devlet uluslararası hukuka uygun hareket etmektedir. Öyle olmasa bile politikalarının hukuka uygun olduğunu ileri sürerek bunları meşrulaştırmaya çalışmakta, prestij kaybından ve tecrit edilmekten sakınmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukukun nispeten bir işlevselliği söz konusudur. (Çakmak, 2014, s. 24-26)

Uluslararası hukuka dair bu değerlendirmelerin ışığında Doğu Akdeniz ihtilafında Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY'nin savunduğu tezlerin hukuki dayanaklarının neler olduğunun anlaşılması için uluslararası hukukta deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında temel alınan hukuki ilkelerin incelenmesi gerekmektedir. Hukuk kural ve ilkelerinin devletler arasındaki ihtilafı konulara kesin çözümler getirmesi çoğu zaman söz konusu olmasa da buradaki açıklamalar daha ziyade taraflar arasındaki ihtilafın ilgili hukuk kuralları referans alınarak çözümlenmesi için anlamlı bir çerçeve önermeyi amaçlamaktadır.

3.1 Uluslararası Deniz Hukuku

Yeryüzünün yarısından fazlasını oluşturan deniz alanları, insanlığın denizlere yönelerek bu alanlardan ulaşım, iletişim ve doğal kaynakların kullanımı konularında faydalanmalarını sağlamıştır. Bu deniz alanlarının kullanım kurallarının ve hukuksal rejiminin düzenlenmesi gerekliliği deniz hukukunu ortaya çıkarmıştır.

Deniz hukuku, uluslararası hukukun bir alt dalı olması nedeniyle UAD'nin 38. maddesinde¹⁰⁴ sayılan uluslararası hukuk kaynaklarından beslenmektedir. Bu kaynaklar aslî kaynaklar, yardımcı kaynaklar ve uluslararası kamu düzeni kuralları (*jus cogens*-buyruk kural) olmak üzere üç çeşittir. Aslî kaynaklar örf ve âdet hukuku, uluslararası sözleşmeler ve hukukun genel ilkeleridir. Yardımcı kaynaklar, doktrin ve yargı kararlarıdır. Uluslararası kamu düzeni kurallarında ise yapılan bir antlaşmanın milletlerarası genel hukukun emredici ilkeleri ile çatışmaması gerekmektedir, aksi takdirde batıl olur. Bu kurallar içerdiği hak ve yükümlülükler bakımından mutlak etkiye sahiptir, diğer bir ifadeyle devletlerin veya uluslararası sistemdeki üyelerin rızasına bakmaksızın, her şartta ve durumda bağlayıcıdır. (Çakmak, 2014, s. 34) UAD tarafından *jus cogens* olarak nitelendirilen bazı kurallar şunlardır: İnsan haklarına, soykırım yasağına, işkence yasağına, kölelik ve köle ticareti yasağına, korsanlık yasağına, hukuka aykırı kuvvet kullanma yasağına ilişkin kurallar. Ayrıca Divan'ın hukuk dışı çözüm olarak başvurabileceği, hak ve nısfete (*ex aequo et bono*)¹⁰⁵ yer verilmiştir. İlâveten UAD, uluslararası hukukun kaynaklarını belirleyecek yegâne otorite değildir. (Açıkgönül, 2012, s. 25; Kaya, 2016, s. 12-13)

Uluslararası deniz hukukun¹⁰⁶ (international law of the sea) ilk kabul edilen evrensel ilkesi denizlerde seyir serbestliğidir. Coğrafi keşifler sonrasında ticaret yollarının önem kazanması, Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa devletleri ile sömürgeleri arasındaki ekonomik ilişkiler denizlerde seyir serbestliğinin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Aslında herhangi bir devlete ait olmayan açık deniz alanlarında, 17. yüzyıldan beri serbestlik

¹⁰⁴“1. Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka göre karara bağlamakla görevli olan Mahkeme, aşağıdaki hükümleri uygular: a. Uyuşmazlık durumundaki devletler tarafından açıkça tanınan kurallar belirleyen genel veya özel uluslararası antlaşmalar; b. hukuk olarak kabul edilen genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası örf ve âdet; c. medeni milletlerce tanınan genel hukuk ilkeleri; d. Madde 59 hükümleri saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak yargı kararları ve çeşitli ulusların en yetkili yazarlarının öğretileri. 2. Bu hüküm, taraflar anlaştıkları takdirde Mahkemenin bir davayı hakkaniyete uygun olarak karara bağlama yetkisine hâlel getirmez.” (ICJ, m.38)

¹⁰⁵*Ex aequo et bono* çözüm yolu, hakça ilkelerden farklılık göstermektedir. *Ex aequo et bono*, mahkemelere hukuk dışı verilerin göz önüne alınması suretiyle karar verme yetkisi tanımaktadır. Bir uyuşmazlıkta *ex aequo et bono* yönteminin, uluslararası bir mahkeme tarafından uygulanabilmesi için tarafların bu yönde kesin rızası şarttır. Hakça ilkelerin ise, uluslararası hukukun doğal kaynaklarından oluşan ve uygulanan hukukun bir parçası olarak mahkemelerde uygulanması için herhangi bir rızaya gerek yoktur. (Pazarcı, 2003, s. 281)

¹⁰⁶Deniz hukuku, uluslararası deniz hukuku (kamu hukuku altında) ve deniz ticaret hukuku (özel hukuk altında) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tezin konusu itibarıyla burada uluslararası deniz hukuku alanında değerlendirme yapılacaktır.

ilkesi uygulanmaktadır, nitekim USAD¹⁰⁷ (Uluslararası Sürekli Adalet Divanı) 1927 tarihli Lotus Davası'nda bu ilkeyi resmen doğrulamıştır. (Pazarcı, 2003, s. 246) Teknolojinin zamanla gelişmesi ile denizlerin kullanım alanları da genişleyerek bu alanların kullanımına dair yeni kurallar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla uluslararası deniz hukukunun gelişmesi, devletlerin öncelik ve ihtiyaçlarındaki değişime paralel ilerlemiştir. (Çakmak, 2014, s. 159-160)

Devletlerin denizler üzerindeki egemenliklerinin çatışması ile uyuşmazlıklar ortaya çıkmış, hak ve yetki iddialarının çözüme kavuşturulması ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda deniz alanlarının sınırlandırılmasına (delimitation of maritime areas) yönelik ilkelerin belirlenmesi için yapılan ilk uluslararası konferans; 1930 yılında yapılan Lahey Kodifikasyon Konferansı'dır. Konferans, karasuları genişliği ve bitişik bölge konularında çalışmış ise de özellikle karasularının genişliği konusunda anlaşma sağlanamaması üzerine sözleşme yapılmadan sona ermiştir. (Açıkgönül, 2012, s. 8) II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dengeler ve teknolojiye sağlanan gelişmeler akabinde, kıyı devletleri denizler üzerinde daha fazla hak sahibi olmak istemiş ve bu yönde var olan kuralların değişmesi adına BM kararı ile bir konferans düzenlemişlerdir. Bu konferans I. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansıdır (I. United Nations Conference on the Law of the Sea-UNCLOS I). Bu konferans akabinde 1958 yılında Cenevre Sözleşmeleri imzalanmıştır. Deniz hukukuna dair temel konuları ele alması, teamül kurallarını yazılı bir şekilde sunması ve yeni kurallar getirmesi açısından önemli olan Cenevre Sözleşmeleri, toplamda 4 ana Sözleşmeden oluşmaktadır. 1. Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, 2. Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, 3. Açık Deniz Sözleşmesi, 4. Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme. Türkiye bu sözleşmeleri imzalamamıştır. (UNCLOS, Treaties, Registration Number: 6465, 7302, 7477, 8164)

Cenevre Konferansı'nda her ne kadar karasuları ile ilgili olarak hukuki normlar belirlenmiş olsa da karasularının genişliğine dair net bir hüküm koyulmadığı için bu meselenin çözümüne yönelik 1960 yılında Cenevre'de II. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı (UNCLOS II) toplanmıştır. Ancak karasuları ve kıta sahanlığını mümkün olduğunca geniş tutmak isteyen devletler arasında ortak bir iradeye

¹⁰⁷USAD, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti'nin yargı organı idi. Milletler Cemiyeti II. Dünya Savaşı sonrası faaliyetlerine son vererek, yerini Birleşmiş Milletler'e bırakmıştır. Birleşmiş Milletler'in yargı organı, Uluslararası Adalet Divanı olarak faaliyet göstermektedir.

ulaşılamadığı için bu konferans herhangi bir sözleşme imzalanmadan sona ermiştir. (Aksar, 2019, s. 27)

1960'lı yıllarla birlikte sömürge yönetimi altındaki birçok ülkenin bağımsızlıklarını kazanmaları, bu ülkelerin kendi bağımsızlıklarından önce kabul edilen dolayısıyla kendi katkılarının olmadığı kuralları reddetmeleri ve yeni kurallar oluşturulması gerektiğini savunmaları neticesinde yeni uluslararası ekonomik düzenin oluşmasına yönelik birtakım önlemlerin alınması gerekmiştir. Bu devletler ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için kıyılarına bitişik alanlarda ve buradaki doğal kaynaklar üzerinde münhasır hak iddiasında bulunmuşlardır. İlaveten teknolojinin gelişmesi denizlerdeki canlı kaynakların aşırı avlanmasına yol açtığı için bu kaynakların giderek tükenmeye başlaması yine bazı tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Derin deniz diplerinin işletilmeye başlanması, buradaki zenginliklerin insanlığın ortak mirası kabul edilmesi ve artan seyrüsefer ile kaza riskleri ve deniz kirliliğinin artması yine bazı kurallara tâbi olmayı gerektirmiştir. (Özman, 2006, s. 36-38) Bu nedenler paralelinde denizler ile ilgili var olan düzenlemelerin güncelleştirilmesine yönelik III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nın (UNCLOS III) toplanmasına karar verilmiştir. Bu konferans akabinde deniz hukukuna ilişkin en kapsamlı sözleşme olan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi¹⁰⁸ imzalanmıştır. BMDHS'de, Birleşmiş Milletler'in Şart'ta belirtilen amaçlarına ve ilkelerine uygun şekilde genel milletlerarası hukukun kurallarına ve ilkelerine tabi olmaya devam edileceği teyit edilmiştir. (Kuran vd., 2014, s. 355) Türkiye ve KKTC bu sözleşmeyi imzalamamıştır. (Açıkgönül, 2012, s. 11) Yunanistan ve GKRY ise sözleşmeye taraftır. (UN Treaty Collection, Chapter XXI, Law of the Sea)

¹⁰⁸10.12.1982 tarihinde imzalanan ve 16.11.1994 tarihinde yürürlüğe giren 1982 BMDHS ile "taraf devletler; karşılıklı anlayış ve işbirliği ruhu içinde deniz hukukuna ilişkin tüm konuların çözüme kavuşturulması arzusuyla ve bu sözleşmenin tüm dünya halkları için barışın, adaletin ve ilerlemenin korunmasına önemli bir katkı olarak taşıdığı tarihi önemin bilinciyle, tüm devletlerin egemenliğine gereken saygıyı göstererek, uluslararası iletişimi kolaylaştıracak ve denizlerin ve okyanusların barışçıl kullanımını, kaynaklarının adil ve verimli kullanımını, canlı kaynaklarının korunmasını ve deniz çevresinin incelenmesini, korunmasını ve muhafazasını teşvik edecek bir denizler ve okyanuslar yasal düzeninin kurulmasının arzu edilirliliğini kabul ederek, bu hedeflere ulaşmanın, insanlığın bir bütün olarak çıkarlarını ve ihtiyaçlarını ve özellikle denize kıyısı olmayan gelişmekte olan ülkelerin özel çıkarlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alan adil ve eşitlikçi bir uluslararası ekonomik düzenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunacağını akılda tutarak, ulusal yargı yetkisinin sınırları ötesindeki deniz tabanı ve okyanus tabanı ile bunların toprak altı alanlarının ve kaynaklarının, insanlığın ortak yararına yürütüleceğini ciddi bir şekilde beyan ettiği 17.12.1970 tarihli 2749 (XXV) sayılı kararda yer alan ilkeleri geliştirmeyi arzuladıklarını" belirtmişlerdir. (UNCLOS, Preamble, s. 25)

Bu sözleşme ile düzenlenen konular şunlardır: Karasuları ve Bitişik Bölge, Uluslararası Seyir için Kullanılan Boğazlar, Takımada Devletleri, Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanelığı, Açık Denizler, Adalar Rejimi, Kapalı veya Yarı Kapalı Denizler, Denize Kıyısı Olmayan Devletlerin Denize Çıkış Hakkı ve Geçiş (Transit) Serbestliğı, Bölge, Deniz Çevresinin Korunması, Deniz Bilimsel Araştırması, Deniz Teknolojisinin Geliştirilmesi ve Transferi, Uyuşmazlıkların Çözümü. (UNCLOS III, Contents)

BMDHS ile karasuları azami 12 mil olarak belirlenmiş, kıta sahanlığı sınırları güncellenmiştir. İlk kez düzenlenen konular ise Münhasır Ekonomik Bölge, Arkeolojik Bitişik Bölge, Kapalı ya da Yarı Kapalı Denizler, Takımada Devletleri, Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve bunun Toprak Altı Rejimi, Denizlerin Kirlenmesinin Engellenmesi, Denize Yönelik Bilimsel Araştırmalar ve Uyuşmazlıkların Çözümü. Bu sözleşme ile Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi kurulmuştur. (Özman, 2006, s. 45 ve Pazarcı, 2003, s. 252)

Burada uyuşmazlığın çözümüne etkisi bakımından BM'ye bağıli faaliyet gösteren yetkili bir mahkeme olarak UAD'ye ilişkin bazı detaylar vermekte yarar vardır. UAD, bir uyuşmazlığa re'sen bakamaz. UAD'nin yargılama yapabilmesi için uyuşmazlık tarafı devletin Divan'ın yetkisini tanıması gerekmektedir. Ancak ilgili devlet sadece uyuşmazlık konusu ile sınırlı kalmak koşuluyla da Divan'ın yetkisini tanıyabilir. UAD'nin kararı sadece uyuşmazlığa taraf devletleri bağlar ve kesindir. Taraflardan birinin veya hepsinin alınan karara uymaması halinde kararı zorla uygulatacak bir mekanizma yoktur. Karara uyulmadığı için zarar gören taraf devlet, devletler hukuku araçları vasıtasıyla karara uyulmasını isteyebilir. BM Şartı (m.94/II)¹⁰⁹, Güvenlik Konseyi'ne bu kararın yerine getirilmesi için karara uymayan devlete karşı tavsiyelerde bulunma yetkisi tanımıştır. Bununla birlikte BM Şartı'nın VII. Bölümü'ndeki silahlı kuvvet kullanımını içeren zorlama tedbirlerinin uygulanabilirliğı doktrinde tartışmalıdır. Türkiye UAD'nin zorunlu yargı yetkisini 12.05.1947 tarihli yasa ile 5 yıllık bir süre için birtakım çekinceler koyarak tanımıştır. Bu bildirimlerini 1967 yılına kadar her 5 yılda bir

¹⁰⁹BM Şartı 94. madde: "1.Birleşmiş Milletlerin her üyesi, taraf olduğı her davada Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına uymayı taahhüt eder. 2. Bir davanın taraflarından biri, Mahkemenin verdiği hüküm uyarınca kendisine düşen yükümlölükleri yerine getirmezse, diğ er taraf Güvenlik Konseyine başvurabilir; Güvenlik Konseyi gerekli görürse hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir veya alınacak tedbirleri kararlaştırabilir." (UN Charter, m.94)

yenilemiştir. 23.05.1972 tarihinden sonra Türkiye, Adalar Denizi'ndeki kıta sahanlığı sorunu dolayısıyla yeni bir bildirimde bulunmamıştır. (Doğan, 2016, s. 469-472)

UAD daha önce benzer durumlarda verilmiş emsal kararların mevcut durum için hukuki dayanak oluşturmadığı ilkesini kabul etse de pratikte emsal kararları ciddi şekilde dikkate almakta ve bu kararlara atıf yapmaktadır. Hatta 1951 Büyük Britanya-Norveç Balıkçılık Davası'nda olduğu gibi UAD'nin verdiği kararın, bizzat hukuk normu yarattığı nadir durumlar da söz konusudur. (Çakmak, 2014, s. 44)

Türkiye, UAD'nin yargı yetkisine ilişkin sahip olduğu çekincelere rağmen BM nezdinde gerçekleştirilen konferanslara etkin bir şekilde katılmıştır. Fakat 1958 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1982 BMDHS'yi imzalamamıştır. (UN Treaty Collection, Chapter XXI, Law of the Sea)

Türkiye'nin BMDHS'yi imzalamamasının nedenleri arasında şu gerekçeler vardır:

“Sözleşme'nin farklı coğrafi durumlarda ortaya çıkan farklı çıkar grupları arasında özel bir dengeyi sağlayamaması, sözleşmeye çekince ileri sürülememesi¹¹⁰ ki bunun da Türkiye'nin hayati ve meşru hak ve çıkarları için gerekli güvenceyi sağlayamaması, karasuları için belirlenen 12 millik¹¹¹ sınırın Türkiye'nin çevrili olduğu kapalı ve yarı kapalı denizler gibi

¹¹⁰BMDHS, geniş kapsamlı bir metin olması ve katılan devletlerin oydaşması (consensus) sonucunda oluşturulduğu için sözleşmeye çekince koyma imkânı yoktur. (UNCLOS, m.309) Taraf olan devletler ancak yorum beyanı ve bildirimde bulunabilirler. (UNCLOS, m.310)

¹¹¹Aslında Türkiye, karasularının 12 mil olmasına karşı değildir. Tarihsel süreçte Adalar Denizi'nde karasularının genişliği ilk defa 1923 Lozan Barış Antlaşması ile 3 deniz mili olarak belirlenmiştir. Yunanistan 1936 tarihli yasa ile bu sınırı 6 mile çıkarırken; Türkiye 1964 tarihinde çıkardığı yasa ile 6 mil sınırını kabul etmiştir. Türkiye'nin 1964 ve 1982 yılları olmak üzere karasularına dair iki kanun hükmü bulunmaktadır. 1964 tarih ve 476 sayılı Kanun'da Türkiye, karasularının genişliğini 6 deniz mili olarak kabul etmektedir ve karasuları daha geniş olan devletlere karşı Türk karasularının genişliğinin mütekabiliyet esasına göre belirleneceğini hüküm altına almıştır. (T.C. Resmî Gazete, 1964, S:11711) 1982 tarih ve 2674 sayılı Kanun'da karasuları genişliği yine 6 deniz mili olarak kabul edilmiş ve belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, 6 deniz milinin üstünde karasuları genişliğinin tespit edilebileceği karara bağlanmıştır. Türkiye ile karşılıklı kıyılara sahip veya bitişik devletlerle olan karasuları genişliğinin, bölgenin tüm özellikleri dikkate alınarak yine hakkaniyet ilkesi ışığında anlaşma yoluyla belirleneceği karara bağlanmıştır. (T.C. Resmî Gazete, 1982, S:17708) Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil; Adalar Denizi'nde ise 6 mildir. Yunanistan 1982 BMDHS'yi 1995'te onaylayıp, 12 mil hakkını karasuları dahil Adalar Denizi'ndeki adalar için de iddia ederken hemen akabinde Türkiye, Yunanistan'ın karasularını 12 mile genişletmesini *casus belli* ilan etmiştir. Türkiye girintili çıkıntılı kıyılara sahip, çok sayıda adanın bulunduğu ve yarı kapalı deniz niteliğinde olan Adalar Denizi'nin özel durumu nedeniyle burada genel kabul gören bir sınırlandırmanın değil; hakkaniyet çerçevesinde belirlenecek düzenlemelerle ikili anlaşmalar yoluyla bir sınırlandırmanın olmasını savunmaktadır. Türkiye, Yunanistan'ın karasularını 12 mile genişletmesi sonucu, Adalar Denizi'nin % 71,5'ini ele geçireceğini; bu durumda Türkiye'nin açık denizlere erişimini engelleyeceğini savunmaktadır. Gerçekten de bu durum uygulandığında, uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan 'hakların kötüye kullanılmaması ilkesi' çiğnenmiş olacaktır. Karasularında olduğu gibi kıta sahanlığı ve MEB için de Türkiye'nin görüşleri aynı olup; sınırlandırmanın hakkaniyet çerçevesinde anlaşmalar yoluyla yapılması gerektiği şeklindedir. Her ne kadar 1982 BMDHS'nin 3. maddesi, her devletin karasularını 12 mili aşmayacak şekilde kendisinin belirleme hakkı

dar denizlerde uygulanmasının hakkın kötüye kullanımına yol açacağı ve bunun da uluslararası örf ve adet kuralına aykırı olacağı, karasularının sınırlandırılmasında orta çizgiye yapılan atf, hakkaniyete uygun bir sınırlandırma sağladığı takdirde uygulanabileceği, sınırlandırmada asıl uluslararası hukuk ilke ve kuralının hakkaniyete uygun ve ilgili bütün şartlar göz önünde tutularak yapılması gerektiği, adaların rejimini düzenleyen 121. madde¹¹² genel nitelikli olması dolayısıyla adaların deniz alanları hakkaniyet ilkeleri uygulanarak tespit edilmelidir, dolayısıyla sınırlandırmaya konu olan bölgelerdeki adalara uygulanamaz, zira bu durum gerek Divan'ın Birleşik Krallık-Fransa kıta sahanlığı kararında gerek Tunus-Libya davasında doğrulanmıştır, sözleşme sahilleri bitişik veya karşılıklı olan devletler arasındaki bitişik bölgelerin sınırlandırılmasına ilişkin detay vermemekte olduğundan, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı sınırlandırmasına dair hükümlerin, kıyas yoluyla bitişik bölge tesisi ve sınırlandırmasına da uygulanmalıdır, bu sözleşmenin belirtilen hükümlerinin objektif bir yorumu, belirtilen şekilde yapılmış olsa dahi, bu tarz taleplerin hukuki geçerliliği olmayacağı için hiçbir şekilde Türkiye'ye karşı uygulanamaz ve Türkiye bu sözleşmenin her hangi bir hükmü ile de bağlı değildir." (Özman, 2006, s. 51-54)

Türkiye ayrıca Yunanistan'ın adaların 12 deniz mili karasuları genişliğine sahip olması gerektiğine yönelik iddiasına karşı ısrarlı muhalif konumundadır.

3.2 Uluslararası Hukukta Deniz Alanları

Uygulanan uluslararası hukuka göre deniz alanları üç kategoride incelenmektedir. Bunlar 1. Devletin ülkesinin bir parçasını oluşturan deniz alanları (İç Sular, Karasuları, Takımda Suları, Boğazlar); 2. Devletin belirli egemen haklara sahip olduğu uluslararası deniz alanları (Bitişik Bölge, Balıkçılık Bölgesi, Kıta Sahanlığı, Münhasır Ekonomik Bölge) 3. Açık deniz ve uluslararası deniz yatağı.

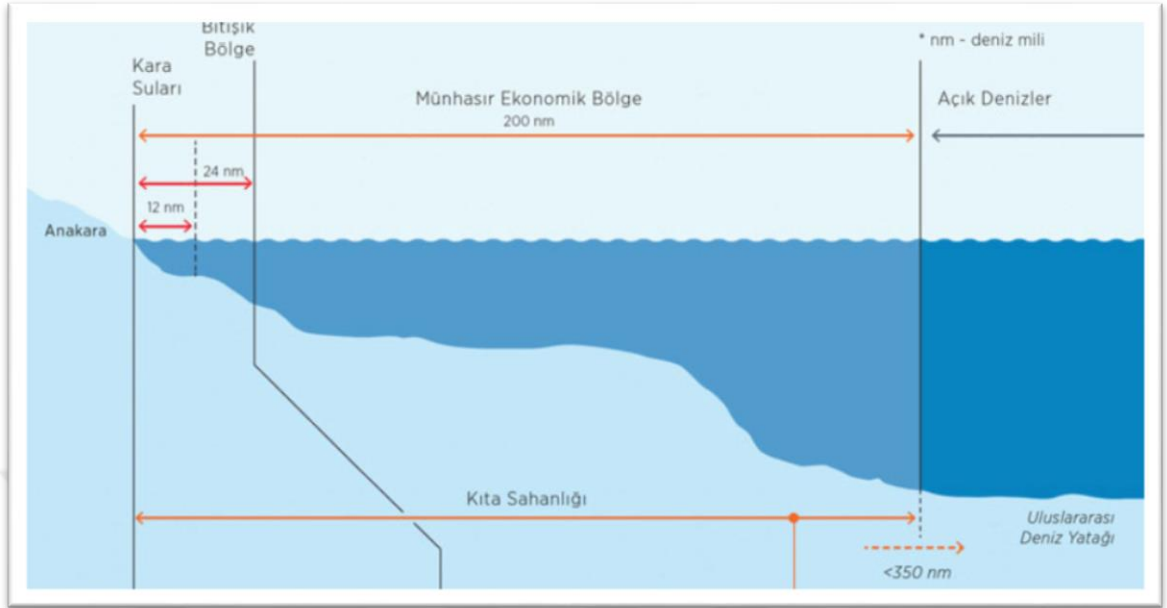
Bu çalışmanın içeriği kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ile sınırlı olması dolayısıyla burada sadece bu iki kavram detaylandırılacak olup, diğer deniz alanlarının genel tanımı ve sınırlandırması yapılacaktır.

olduğunu (UNCLOS, m.3) belirtmişse de bu hüküm sözleşmeye taraf olmayan Türkiye'ye karşı ileri sürülemez. İlaveten 2007 Guyana-Suriname davasındaki tahkim kararında divan, "3 millik karasuları sınırlandırma çizgisinin, karasularının 12 mile genişletildiği durumlarda otomatik olarak dışa doğru genişlemediğini belirtmiş, bundan ziyade yapılan tarihi antlaşmaları da kapsayan her türlü özel koşulu göz önüne alan ilkesel bir yöntemin bulunması gerektiğini kabul etmiştir." (Shaw, 2018, s. 421)

¹¹²"Ada, suların en çok yükseldiği zaman su üstünde kalan, suyla çevrili doğal olarak oluşmuş bir kara parçasıdır." Madde 121/2: "3. paragrafta öngörülenler hariç, bir adanın karasuları, bitişik bölgesi, münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı, bu sözleşmenin diğer kara topraklarına uygulanabilir hükümlerine uygun olarak belirlenir." Madde 121/3: "İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları yoktur." (UNCLOS III, m.121/1,2,3)

Görsel 3.1

Deniz Alanları

Kaynak: Çetin, 2020

3.2.1 İç Sular, Karasuları, Takımada Suları, Boğazlar, Bitişik Bölge, Balıkçılık Bölgesi, Açık Deniz ve Uluslararası Deniz Yatağı

Bir devletin deniz alanlarındaki yetkileri belirlenirken, kıyı çizgisi referans alınmaktadır. (Çakmak, 2014, s. 162) Esas hat (baseline), suların en alçak olduğu zamana göre belirlenen kıyı çizgisidir, yani sahil boyunca uzanan en düşük cezir hattıdır. (UNCLOS, m.5) Bazı durumlarda (adalar, akarsu ağızları, girintili çıkıntılı kıyılar, körfezlerin olduğu yerlerde) bu esas hat, birkaç uç noktanın birleştirilmesi ile oluşturulmaktadır ki buna düz esas hat denir. (Pazarcı, 2003, s. 255-256) Düz esas hatlar yöntemi, diğer devletin karasularını açık denizden kesecek şekilde ya da münhasır ekonomik bölgeden ayıracak şekilde kullanılamaz. (UNCLOS, m.7/6) İç Sular (internal waters), karasularının başladığı esas çizginin gerisinde kalan sulardır. (UNCLOS, m.8/1) İç sular olarak nitelendirilen yerler limanlar ve demir yerleri, körfezler, akarsu ağızları düz esas hat içinde kalan su alanlarıdır. İç sularda kıyı devletinin genel ve münhasır yetkisi olup, onun yasaları uygulanır. (Sur, 2016, s. 323)

Karasuları (territorial sea/territorial waters), bir kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen, esas hatlardan itibaren 12 mili aşmayacak deniz alanıdır. (UNCLOS, m.2/1, m.3) Ne örf ve âdet hukuku ne de antlaşmalar bir ülkenin karasularının genişliğinde değişiklik

yapılmasını yasaklamaz. Örneğin Türkiye karasuları genişliği olarak Karadeniz ve Akdeniz’de 12 mil uygularken, Adalar Denizi’nde 6 mil uygulamaktadır; Japonya ve Güney Kore 3 mil sınırının geçerli olduğu batı kanalı dışında, Kore boğazında 12 mil sınırını benimsemektedir. (Glahn, 1996, s. 362,364) Karasularında ilke, kıyı devletinin egemenliğidir. Bu egemenlik karasularının üzerindeki hava sahası, deniz yatağı ve toprak altında da söz konusudur. (UNCLOS, m.2/2)

Takımada suları (archipelagical waters) yalnızca takımadada devletlerinin sahip olabileceği alanlardır. Takımadada birbirleri ile coğrafi, ekonomik ve politik açılardan bir bütün oluşturan ya da tarihi açıdan böyle kabul edilen ada kısımları, bunlara bitişik sular ve diğer doğal unsurların dahil olduğu adalar grubudur. (UNCLOS, m.46/b) Takımadaları oluşturan adaların ve kayalıkların en uç noktalarının birleştirilmesi ile elde edilen deniz alanıdır. Uç noktaların birleştirilmesi genelde 100 mili aşmayacak şekilde çizilirken, kimi sınır çizgileri 125 mile çıkabilir (UNCLOS, m.47/2); bu durumda sular, kara parçasının tümünün en fazla 9 katı olabilmektedir. (Pazarcı, 2003, s. 265) Takımadada devletin bu deniz alanında hava sahası, deniz yatağı ve toprak altı egemenliği olmakla birlikte bu egemenlik iç sular ve kara sularına nazaran daha kısıtlıdır. (Sur, 2016, s. 337)

Boğazlar (straits), kara parçaları arasında iki deniz alanını bağlayan doğal deniz yoludur. Ulusal boğazlar ve uluslararası boğazlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. (Pazarcı, 2003, s. 265, 267)

Bitişik Bölge (contiguous zone), kıyı devletinin birtakım koruyucu ve önleyici kontrol uygulayabildiği karasularına bitişik (contiguous/adjacent) olan açık deniz alanıdır. Kıyı devleti gümrük, maliye, göçmenlik ve sağlık alanlarındaki yasa ve düzenlemelerin ihlalini önlemek ve bu kurallara karşı karasularında ortaya çıkabilecek riayetsizlikleri cezalandırmak amacıyla yetkiye sahiptir. Bu alan, 1982 BMDHS’ye göre karasularının ölçülmeye başlandığı esas çizgiden itibaren en fazla 24 mile kadar ulaşabilir. (UNCLOS, m.1/a,b, m.2; Glahn, 1996, s. 381-382)

Balıkçılık Bölgesi (fishery zone), karasularının ölçülmeye başlandığı esas çizgiden itibaren 12 mile kadar varan, kıyı devletinin balıkçılık konusunda ayrıcalıklı yetkilere sahip olduğu deniz alanıdır. Ancak günümüzde münhasır ekonomik bölge kavramının bir teamül olarak yerleşmesi nedeniyle balıkçılık bölgesi yerini bu kavrama bırakmıştır. (Pazarcı, 2003, s. 276-277)

Açık deniz (high sea) iç sular, karasuları, takımadada suları ve münhasır ekonomik bölgenin dışında; hiçbir devletin egemenliğinde olmayan ve denize kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin yararlanmasına açık deniz alanıdır. (UNCLOS, m.86) Açık deniz, sadece su alanını kapsamaktadır. BMDHS ve uluslararası hukukun kuralları doğrultusunda açık denizlerde ilke serbestliktir. Tüm devletler bu alanda deniz ve hava ulaşımı, kablo ve boru döşeme, yapay ada ve tesisler inşa etme, balıkçılık ve bilimsel araştırma yapma hakkına sahiptir. (UNCLOS, m.87)

Uluslararası deniz yatağı (deep seabed) ulusal yetki dışında kalan deniz yatağı ve toprak altını kapsamaktadır. Uluslararası deniz yatağı, insanlığın ortak malı (common heritage of mankind) olarak kabul edilmekte olup, bu alanda hiçbir devletin egemenliği yoktur. Bu alandaki çalışmalar, tüm insanlığın yararına olacak şekilde sadece barışçıl amaçlarla yapılır. Bu alanın işletilmesi, korunması ve bu alandan elde edilecek ürünlerin üye devletler arasında paylaşımı Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi tarafından yapılmaktadır. (Pazarcı, 2003, s. 288-289) BMDHS'ye taraf olan bütün devletler, Otorite'nin üyesidir. (UNCLOS, m.156/2)

3.2.2 Kıta Sahanlığı (Continental Shelf)

Coğrafi anlamda kıta sahanlığı (kıta selfi), kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altında devam eden doğal uzantısıdır. Deniz dibi genelde kıyıdan sonra hemen derinleşmez, belli bir derinliğine ulaşana kadar (ortalama 133 m.) yavaş yavaş derinleşir. Bu derinliğe ulaştığında deniz dibi, keskin bir yamaç olarak ortaya çıkar. Kıyı ile yamacın başladığı kenar arasında kalan ve ana karanın devamı olarak kabul edilen su altındaki kara kütesine kıta sahanlığı denir. (Kuran, 2016, s. 223-224)

1982 BMDHS'de kıta sahanlığı kavramı 6. Kısım'da düzenlenmiştir. Kıta sahanlığının tanımını madde 76'da şu şekildedir:

1. Kıta sahanlığı, karasularının ötesinde kıta kenarının en dış sınırına kadar uzanan denizaltı alanlarından deniz yatağını ve toprak altını kapsar, kıta kenarının en dış sınırının 200 deniz miline ulaşmadığı yerlerde karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar uzanan deniz yatağını ve toprak altını kapsar.
2. Kıta sahanlığı, 4 ilâ 6. paragraflarda belirtilen sınırların ötesine geçmeyecektir.

3. Kıta kenarı, kıyı devletinin kara kütesinin su altındaki uzantısıdır ve kıta sahanlığının, yamacının ve yüksekliğinin deniz yatağı ve toprak altından oluşur.
4. (a) Kıta kenarı/kıta dış eşiğinin, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milini geçmesi durumunda, kıta kenarı aşağıdaki yöntemlerden birine göre belirlenecektir:
 - (i) Sedimenter (çökel) kayaların yüksekliğinin, kıta yamacı ayağı ile sabit uç noktalar arasında kalan mesafenin en az yüzde biri kadar olan yerdeki sabit uç noktalar esas alınarak 7. paragrafa göre çizilen bir hatla; veya
 - (ii) Kıta yamacı ayağından en fazla 60 deniz mili uzaklıktaki sabit noktalar esas alınarak 7. paragrafa göre çizilen bir hatla.
- (b) Aksi kanıtlanmadıkça, kıta yamacı ayağı, tabandaki azamî meyil değişikliğinin olduğu nokta olacaktır.
5. Kıta sahanlığının dış sınırlarını belirleyen ve 4 (a), (i), (ii) paragrafına uygun olarak çizilen hattı oluşturan sabit noktalar, ya karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 350 deniz milini aşmayacak ya da 2500 metre su derinliği noktalarını birleştiren 2500 metre eş derinlik çizgisinden itibaren 100 deniz milini aşmayacaktır.
6. 5. Paragraf hükmüne rağmen, kıta sahanlığının dış sınırı bir denizaltı sıradağı üzerinde, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 350 deniz milini geçmeyecektir. Bu paragraf platolar, yükselimler, tepeler, taş katmanlar ve çıkıntılar gibi kıta kenarının tabii unsurlarına uygulanmaz.
7. Kıta sahanlığının, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine geçmesi durumunda kıyı devleti kıta sahanlığının dış sınırını, enlem ve boylam koordinatları ile tespit edilmiş sabit noktaları, uzunluğu 60 deniz milini aşmayan düz çizgilerle birleştirerek tespit edecektir.
8. Kıta sahanlığı, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milini geçmesi durumunda, kıyı devleti kıta sahanlığının sınırları hakkındaki bilgileri, EK II’de hakça coğrafi temsil esasına göre kurulmuş olan Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu’na bildirecektir. Komisyon, dış sınırların tespitine ilişkin konularda tavsiyede bulunacaktır. Kıyı devletinin bu tavsiyeleri esas alarak tespit ettiği sınırlar kesin ve bağlayıcı olacaktır.

9. Kıyı devleti, kıta sahanlığının dış sınırlarını daimî şekilde belirten haritaları, jeodezik verileri ve ilgili bilgileri BM Genel Sekreteri'ne tevdi edecektir. Genel Sekreter, bu belgeleri gereken şekilde ilan edecektir.
10. Bu madde hükümleri, kıyıları karşı karşıya veya bitişik olan devletler arasında; kıta sahanlığının sınırlandırılması sorununa hâlel getirmez. (UNCLOS, m.76; Çakmak, 2014, s. 172-174; Kaya, 2015, s. 310-312; Kuran vd., 2014, s. 385-386)

Kıta sahanlığının 200 milden az veya fazla olduğu kıyılarda devletler arasında denge sağlanması amaçlanmıştır. BMDHS, kıta sahanlığının 200 milden az olduğu yerlerde kıta uzantısını karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın itibaren 200 mil genişlikte kabul ederken; kıta sahanlığının 200 milden fazla olduğu yerlerde ise kıta uzantısını karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın itibaren en fazla 350 mil veya 2500 metre eşdeğer derinlikten itibaren en fazla 100 mil olarak kabul etmiştir.

3.2.2.1 Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması

1982 BMDHS'nin 83. maddesi, kıta sahanlığının sınırlandırılmasını şu şekilde düzenlemiştir:

1. Kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırması (delimitation of the continental shelf), hakça bir çözüm bulmak amacıyla, UAD Statüsü'nün 38. maddesinde¹¹³ belirtilen uluslararası hukuka göre anlaşma yoluyla gerçekleştirilir;
2. İlgili devletler makul bir süre içerisinde anlaşamazlarsa, XV. Kısımda¹¹⁴ yer alan usullere başvurulacaktır. (UNCLOS, m.83)

Kıta sahanlığının sınırlandırılmasında gözetilecek hakça ilkeler genellikle bölgenin coğrafi özellikleri, yer bilimsel faktörler, devletlerin yaşamsal menfaatleri, tarihi haklar, bölgedeki petrol yatakları, başka sınırların varlığı ve güvenlik unsurlarıdır. Ancak bu unsurlar kesin olmamakla birlikte her somut olayda yeni unsurlar söz konusudur. (Kuran, 2016, s. 230-231)

¹¹³Bkz: Dipnot:104, s. 130.

¹¹⁴Uyuşmazlıkların Çözümüne ilişkin bkz: UNCLOS, Bölüm:15

UAD'nin 20.02.1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davası'nda vermiş olduğu hükümler sonraki uluslararası mahkemeler ve hakemlik kararları ile onaylanmış ve kıta sahanlığı hukuki rejimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunlar;

- i) Kıta sahanlığının var olabilmesi için gerekli olan unsur, onun kara ülkesinin uzantısı olması gerektiğidir. Su altındaki alan, kara parçasının uzantısı değilse, başka bir ülkeye nazaran daha yakın olsa bile kıta sahanlığı kapsamında kabul edilemez;
- ii) Kıta sahanlığı sınırlandırmasında Cenevre Sözleşmesi'nde öngörülen eşit uzaklık ilkesinin uygulanma zorunluluğu yoktur;
- iii) Bütün olaylara uygulanacak tek ve zorunlu bir sınırlandırma yöntemi yoktur;
- iv) Sınırlandırma yapılırken önemli olan çözüm yönteminin ne olduğu değil, hakça ilkeler doğrultusunda tüm taraflar için makul bir sonuca varılmasıdır;
- v) Sınırlandırma bir başka devletin bölgedeki haklarını ihlal etmeyecek, her devlete kara parçasının denizin altındaki doğal uzantısını oluşturan alanların verilmesi sağlanacak şekilde yapılmalıdır. (Kuran, 2016, s. 231-232)

3.2.2.2 Kıta Sahanelığının Hukuki Rejimi¹¹⁵

Kıta sahanlığı üzerinde kıyı devleti egemen haklara sahiptir. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde *ipso facto* ve *ab initio* hak sahibidir. (Açıkgönül, 2012:19) Dolayısıyla, haklarını ilan etmesine gerek yoktur.

Kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki bu egemenlik hakları sadece doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konusundadır. Bu haklar şu şekilde münhasırdır ki,

“sahildar devlet kıta sahanlığında araştırmada bulunmadığı veya buranın doğal kaynaklarını işletmediği takdirde hiç kimse, sahildar devletin açık rızası olmadan bu çeşit faaliyetlere girişemez.” Sondaj faaliyetleri konusunda ise; “Sahildar devletin hangi amaçla olursa olsun kıta sahanlığı üzerindeki delme faaliyetlerine izin verme ve bu konuda düzenlemelerde bulunma konusunda münhasır hakkı olacaktır.” (Bozkurt, 2021, s. 150-151; Doğan, 2016, s. 337)

Kıyı devletinin üzerinde hakkı olduğu doğal kaynaklar madenler, öteki cansız varlıklar (maden yumruları, her türlü maden ve hidrokarbürler), deniz yatağı ve toprak altı ile sürekli fiziksel dokunma durumunda olan canlılardır (süngerler, midyeler, mercanlar, sürüngenler, deniz tarakları, deniz kestaneleri, deniz yosunları, deniz bitkileri). Üçüncü

¹¹⁵Rejim sözcüğü ile kastedilen, düzenleyici kurallar ve ilkelerdir.

devletler, bir devletin kıta sahanlığı üzerinde o devletin isteklerini göz önünde bulundurmak şartıyla kablolar veya boru hatları yerleştirebilirler. Kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletine tanınan bu hakların kullanımı, kıta sahanlığı üstündeki su alanına etki etmeyecektir. Diğer bir ifadeyle eğer kıta sahanlığı üstündeki su alanı açık denizi oluşturuyorsa açık deniz rejimi; eğer burada münhasır ekonomik bölge yer alıyorsa münhasır ekonomik bölge rejimi uygulanacaktır. (Pazarcı, 2003, s. 279-280)

3.2.3 Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone)

MEB, kara suları esas hattından başlayarak 200 mile kadar varan ve karasuları dışında kalan su tabakası, deniz yatağı ve onun toprak altında kıyı devletine münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanıyan deniz alanıdır. (Pazarcı, 2003, s. 282)

1982 BMDHS'nin 55. maddesinde aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

Münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesinde ve ona bitişik bir bölgedir, bu bölüm özel bir hukukî rejime tâbidir. (UNCLOS, m.55)

3.2.3.1 Münhasır Ekonomik Bölgenin Sınırlandırılması

1982 BMDHS'nin 74. maddesi;

- 1- Kıyıları karşı karşıya (opposite) veya bitişik (adjacent) olan devletlerin münhasır ekonomik bölge sınırlandırmaları; hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak için UAD'nin 38. maddesinde belirtildiği gibi uluslararası hukuka uygun olarak bir antlaşma ile yapılacaktır;
- 2- İlgili devletler makul bir süre içerisinde anlaşamazlarsa, XV. Kısımda yer alan usullere başvuracaklardır. (UNCLOS, m.74)

MEB sınırlandırmasında, kıta sahanlığı sınırlandırması hükümlerinin kabul edildiği görülmektedir. Müzakere süreçlerinde taraf devletler bir anlaşmaya varamazlarsa, sözleşmenin V. Nolu Ek'inin 2. Bölümü'nde¹¹⁶ yer alan uzlaştırma usulüne başvurmak zorundadırlar. Uzlaştırma Komisyonu'nun sunduğu rapor sonrasında yine bir anlaşmaya varılamazsa, aksi belirtilmediği sürece taraflar karşılıklı rıza ile yargı yoluna başvurmak yükümlülüğündedirler. Tek taraflı bir yargı süreci söz konusu değildir. (Kuran, 2016, s. 259-260)

¹¹⁶BMDHS, EK V, 2. Bölüm: Uzlaştırma prosedürüne zorunlu başvuru.

Zaten sözleşmenin 298. maddesi gereği bir devletin sınırların tespiti ile ilgili 15.¹¹⁷, 74.¹¹⁸ ve 83.¹¹⁹ maddelerinin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili uyuşmazlıklarda, 2. bölümde yer alan prosedürleri kabul etmek gibi bir zorunluluğu yoktur. (Kuran vd., 2014, s. 452) Dolayısıyla ilgili devletin uyuşmazlığı yargı yoluyla çözme yükümlülüğünü, sözleşme kapsamı dışında tutma hakkı vardır. (Kuran, 2016, s. 260)

3.2.3.2 Münhasır Ekonomik Bölgenin Hukuki Rejimi

Kıyı devletinin MEB üzerindeki hakları¹²⁰, yetkisi ve görevleri 56. maddede belirtilmiştir. Buna göre MEB’de kıyı devletinin hakları şu şekildedir: a. deniz yatağının üzerindeki suların ve deniz yatağının ve bunun toprak altının canlı ve canlı olmayan doğal kaynaklarını¹²¹ araştırma, işletme, muhafaza etme ve idare etme konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgardan enerji elde edilmesi gibi bölgenin ekonomik işletme ve araştırma faaliyetleri hususunda egemen haklara; b. suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve kullanma hakkına; denize dair bilimsel araştırmalar yapma hakkına sahip olup deniz çevresinin muhafazası ve düzenlenmesi hususlarında yargı yetkisine sahiptir. Kıyı devleti bu haklarını kullanırken ve görevlerini yerine getirirken diğer devletlerin haklarına ve görevlerine saygı gösterecek ve bu sözleşmenin hükümleri ile bağdaşan bir tarzda hareket edecektir. (Kuran vd., 2014, s. 373-374)

Kıyı devleti MEB’de *ab initio* ve *ipso facto* haklara sahip değildir. Kıyı devletinin MEB için tanımlanan hak ve yetkilere sahip olabilmesi için MEB ilan etmesi şarttır.¹²² (Kuran, 2016, s. 246)

Üçüncü kişiler tarafından Kıta Sahanlığında olduğu gibi MEB’de de yapılacak olan bilimsel araştırmalar, kıyı devletinin iznine bağlıdır. Kıyı devletinin şu durumlarda izin vermeme hakkı vardır: a- Araştırma faaliyeti, canlı ve cansız olmayan kaynakların araştırılması ve işletilmesi konusunda doğrudan bir önem taşıyorsa; b- kıta sahanlığında

¹¹⁷Kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında karasularının sınırlandırılması.

¹¹⁸Kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması.

¹¹⁹Kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması.

¹²⁰Burada, kıyı devletinin ve diğer devletlerin canlı kaynaklar üzerindeki haklarına (canlı türleri, muhafaza, işletme vb.) yer verilmeyecek olup; konu MEB sınırlandırması paralelinde işlenecektir.

¹²¹Canlı doğal kaynaklar: Su alanında hareket eden nektin türü balık, balina ve yunus gibi memeliler, deniz yatağı ve toprak altında yaşayan benthos türü sabit deniz ürünleri, bitkisel nitelikli canlılar. Madenler ve öteki cansız kaynaklar: Suda asılı duran maden zerreleri, deniz yatağında ve çökelti tabakasındaki maden yumruları, toprak altındaki maden yatakları ve hidrokarbür cepleri. (Pazarcı, 2003, s. 282-283)

¹²²Türkiye, 1986 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Karadeniz’de 200 millik MEB ilan etmiştir. (T.C. Resmî gazete, 1986, S:19314)

kazı yapılması, patlayıcı madde kullanılması, deniz çevresine zararlı maddelerin atılması sonucunu doğuracaksa; c- araştırma suni ada, tesis ve yapıların kurulması, işletilmesi ve kullanılmasını gerektiriyorsa; d- araştırma faaliyetinin niteliği ve amacı konusunda verilen bilgiler yanlışsa veya istekte bulunan kuruluş daha önce yaptığı bu tip bir faaliyetten ötürü kıyı devletine borçlu ise. (Kuran, 2016, s. 252)

Kıyı devleti, kendi MEB'indeki canlı kaynakları araştırma, işletme, koruma ve yönetme konusundaki egemen haklarını kullanırken, bu sözleşme uyarınca kabul ettiği kanun ve yönetmeliklere uyulmasını sağlamak için gerekli olabilecek gemiye binme, teftiş, tutuklama ve adli kovuşturma da dahil olmak üzere, her türlü tedbiri alabilir. (UNCLOS, m.73/1) Denize kıyısı olan ya da olmayan tüm devletlerin MEB üzerindeki hakları 58. maddede belirtilmiştir. Buna göre bütün devletlerin; sözleşmenin 87. maddesinde geçen seyrüsefer, uçuş, sualtı kablolarını ve boru hatlarını döşeme serbestlikleri ile sözleşmenin diğer hükümleri ile uyumlu olan ve denizin uluslararası hukuki kullanım şekillerinden olan gemilerin, uçakların, sualtı kablo ve boru hatlarının işletilmesi gibi serbestlikleri vardır. Diğer devletler kendi haklarını kullanırken, kıyı devletinin haklarına ve görevlerine gereken saygıyı göstereceklerdir, kıyı devleti tarafından hukuka uygun olarak konulan kanun ve düzenlemelere uyacaklardır. (UNCLOS, m.58)

Denize kıyısı olmayan ve coğrafi açıdan dezavantajlı devletler ile aynı alt bölgede veya tüm o bölgede olan kıyı devletlerinin canlı kaynaklardan hakkaniyet ilkesine göre yararlanma hakkı bulunmaktadır. (Kuran, 2016, s. 255-256) Her iki niteliğe sahip devletler, kıyı devletinin balıkçılık ekonomisine zarar vermeksizin bu alanda balıkçılık faaliyetinde bulunma hakkına sahiptirler. (Kaya, 2020, s. 458) MEB'deki anlaşmazlıkların çözümü, sözleşmenin 59. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, bu bölgede sözleşmenin kıyı devletine ya da diğer devletlere hak ve yetki vermediği durumlarda ve kıyı devletinin menfaatleri ile diğer devletlerin menfaatlerinin çatışması durumunda; anlaşmazlık tüm ilgili durumların ışığında uluslararası toplumun olduğu gibi katılan tüm tarafların menfaatlerini de dikkate alarak hakkaniyet esasında çözümlenecektir. (UNCLOS, m.59)

3.2.4 Kıta Sahaneliği ile Münhasır Ekonomik Bölge Karşılaştırması

Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerindeki haklara kara ülkesindeki egemenlik hakkı adına sahiptir. Kıta sahanlığındaki hakların doğumu, kullanılması ve talep edilmesi; bu alanların ilan edilmesine bağlı değildir. Zira bu haklar *ab initio* ve *ipso facto*'dur. Bu

haklar, kıyı devletinin açık rızası olmadığı takdirde diğer devletler tarafından kullanılamaz. Kıta sahanlığı rejimi deniz yatağı ve toprak altında bulunan maden, cansız kaynaklar ile birlikte sabit olan canlı organizmaları araştırma ve işletme yetkisi vermektedir. MEB ise kara ülkesinin coğrafi yapısından bağımsız bir şekilde kıyıdan belli bir uzaklığa kadar olan bir alanda kıyı devletine canlı ve cansız kaynakların araştırılması, korunması ve işletilmesi gibi haklar veren bir kavramdır. Bu haklar kıyı devletine deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yatağında ve bunun toprak altında sabit olan ya da olmayan canlı kaynaklar ve tüm cansız doğal kaynaklar üzerinde kullanım hakkı sağlamaktadır. Dolayısıyla MEB, kıta sahanlığını kapsar nitelikte olup; kıyı devletine kıta sahanlığına göre çok daha fazla hak tanımaktadır. Bununla birlikte kıta sahanlığının vermiş olduğu haklar 200 deniz milinin ötesindeki alanlar için önemlidir. (Kaya, 2016, s. 37; Kuran, 2016, s. 261-262)

3.3 Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Temel İlkeler

Örf ve âdet hukukunda sınırlandırmanın, ilgili devletler arasında yapılacak bir antlaşma yoluyla eşitlik kavramından veya adil ilkelerden etkilendiği görülmüştür. İlk geleneksel sınırlandırma kuralı (kıta sahanlığına ilişkin 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi) 'eşit mesafe ilkesine' açıkça atıfta bulunmasına rağmen bu ilkeleri onaylamaktadır. 1982 Sözleşmesi'nin 74. ve 83. maddeleri¹²³ yine aynı ilkelere atıfta bulunmaktadır. (Acer, 2017, s. 157-158) Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında her uyuşmazlığa uygulanabilecek tek bir kural yoktur. Her uyuşmazlığın kendine özgü koşullarının olması ve hakça çözüm (equitable solution) temelinde birçok faktörün etkin olması sınırlandırmanın şartlarını değiştirecektir. Devletlerin deniz alanları üzerinde hak kazanım esaslarını belirleyen ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dikkate alınan birtakım hukuki ilkeler vardır. Bunlar 'hakkaniyet ilkesi, 'diğer ilkeler' ve 'özel şartlar çerçevesinde dikkate alınan ilkeler' olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

3.3.1 Hakkaniyet İlkesi

Hakkaniyet temelinde gerçekleştirilecek bir uyuşmazlık çözümü için her bir somut olayın kendi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Hakkaniyet ilkesinin temelde üç işlevi vardır: Birincisi, *infra legem* (yasanın içinde) olup, uygulanacak hukuk kuralı

¹²³Bkz, s. 140-142.

bulunmadığında hâkime hukuk yaratma yetkisi (hukukun boşluklarını doldurma) vermektedir. İkincisi, *praeter legem* (yasanın yanında) olup, hukuk kuralını katı bir şekilde uygulamak yerine uyuşmazlığı yumuşatarak çözmeyi hedeflemektedir. Üçüncüsü, *contra legem* (yasanın karşısında) olup, hukuk kurallarının varlığına rağmen hukukun uygulanmasını durdurmak, olayın özellikleri ve tarafların çıkarları doğrultusunda adalete uygun bir çözüm bulmaktır. (Özman, 2006, s. 105-106) Bu üç işlev göstermektedir ki, uygulanacak olan hakkaniyet ilkeleri standart olarak belirlenmiş ve belirli şartları dikte eden ilkeler değildir. Ayrıca bu ilkeler her durumda eşitlik sağlayan çözüm olarak da düşünülmemelidir. Zira coğrafya bir tarafa üstün avantajlar sunabilirken diğer tarafı bu avantajlardan yoksun bırakabilir. Dolayısıyla coğrafya eşitlik sağlanacak diye yargı yoluyla yeniden şekillendirilemez. Hakkaniyet ilkeleri her davanın *sui generis* yapısına uygun olarak ve ilgili tüm şartlar göz önünde bulundurularak geliştirilmiş olan ilkelere dir.

Hakça (hakkaniyete uygun) ilkeler, sınırlandırmaya ilişkin bir yöntemden ziyade sınırlandırmaya yön verecek olan ve ulaşılması hedeflenen bir amaçtır. Hakça ilkeler,

“pozitif hukukun bir ögesi olarak uygulanan, tüm ilgili koşullar ışığında olaya özgü şartları ve coğrafi yapıyı göz önünde bulunduran, her bir somut olayda farklı bir görünüme bürünen, soyut adalet fikrinin ötesinde somut unsurları da içeren, normatif karaktere sahip olan, hakça sonucu sağlayabilen, sınırlandırma işlemine uygulanacak usulü ve süreci ifade eden, uygulanması esnasında öngörülebilirlik ve tutarlılık içerip, her bir durumun kendine has özellikleri bağlamında esneklik kapasitesine sahip olan, sınırlandırma sürecinde çatı görevi gören, sınırlandırma süreci boyunca akılda tutulması gereken, hakça çözümü sunmaya elverişli çeşitli araçların kullanılmasını emreden, mutlak adaleti sağlama idealini taşıyan, duruma uygun metot ve kriterler sunabilen, uluslararası yargı organları başta olmak üzere taraflara ve diğer üçüncü organlara takdir yetkisi bırakan, örf ve adet hukukunun bir parçası olan ve hakça amaca ulaşmak adına temel birkaç hukuk prensibi koyan doktrindir.” (Açıkgönül, 2012, s. 63)

UAD, Kuzey Denizi Davaları’nda konuyla ilgili ilk kararında hakkaniyete uygun ilkelerin bağımsız hukuk ilkeleri olmaktan çok belirli bir davada yalnızca ‘adil bir sınırlama’ veya ‘adil çözüm’ işlevi gördüğünü ileri sürmüştür. Tunus-Libya Davası’ndaki kararında UAD, eşitlik veya hakkaniyet ilkelerinin sınırlamaya uygulanacak hukukun bir parçası olduğunu teyit etmesine rağmen aynı şekilde eşitlik ilkelerini, belirli bir bağlamdaki sonuç ne olursa olsun uygulanacak tanımlanmış bir dizi yasal ilke olarak değerlendirmemiş; daha ziyade ‘sonucun baskın olduğunu, ilkelerin amaca bağlı

olduğunu' vurgulamıştır. (Acer, 2017, s. 159-160) Neticede kesin ve katı bir şekilde eşitlik ilkesinin uygulanmasının her şartta ve her zaman adil sonuçlar doğurmayacağı; hakça çözüm için asıl gerekli olanın hakkaniyet temelinde sonuçların olması gerektiği belirtilmiştir.

3.3.2 Diğer İlkeler

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda bugüne kadar olan yargı kararlarında en çok dikkate alınan ilkeler arasında şunlar yer almaktadır:

a. Çakışan deniz alanları, taraflardan herhangi birisinin tek başına yapacağı tasarrufla belirlenemez, anlaşma ile yapılmalıdır (1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları, para. 85-87); b. Kara, denize hâkimdir (1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası, para. 73); c. Coğrafyanın üstünlüğü/coğrafya yeniden şekillendirilemez (1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları, para. 91); d. Orantılılık/Oransallık (proportionality) (1985 Libya-Malta Davası, para. 57); e. Kapatmama/kesmeme (non-encroachment) (1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları, para. 8); g. Hakkaniyet, mutlak eşitlik değildir (1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası, para. 71); e. Eşit uzaklık ilkesi her durumda geçerli değildir (1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası para. 126).

Yargı kararları incelendiğinde sınırlandırmada esas alınan temel prensibin coğrafyanın üstünlüğü olduğu görülmektedir. Coğrafyadan kasıt, ana kara coğrafyasıdır. Ana kıyıların genel formasyonu, girintiler, çıkıntılar ve ana karanın kıyı uzunluğudur. (Acer, 2020, s. 378) Yargı kararlarında orantılılık ilkesi ile ortaya konulan prensip, iki devletin sahip olacağı kıta sahanlığı ya da MEB alanlarının oranının, bu iki devletin kıyı uzunlukları arasındaki oran ile birbirine yakın olmasıdır. 1977 Birleşik Krallık-Fransa Tahkim Mahkemesi (Manş Denizi Davası) kıyı uzunlukları haricinde başka bir etkenin sınırlandırmayı önemli şekilde etkilemeyeceği, buna sebep olan herhangi bir metodun hakkaniyet sağlamayacağına yönelik karar verilmiştir. (Acer, 2020, s. 382) Orantılılık ilkesi, kıyı uzunlukları ile taraflara atfedilecek deniz alanları arasındaki orana işaret etmektedir. Tarafların kıyı uzunlukları, başlangıç ve ana sınırlama hattında farklı rol oynayabilecek ilgili coğrafi unsurlardan biridir. Genel olarak bakıldığında genel kıyı konfigürasyonları sınırlama hattının seyrini belirlemekte, herhangi başka bir faktörün etkisinin olup olmayacağının değerlendirilmesinde ölçüt olarak yine kıyı uzunluğu kullanılmaktadır. Örneğin adaların rolü basitçe orantılılık ilkesine göre değerlendirilmektedir. Kapatmama ilkesinde, bir devletin kendi kıyılarına yakın

alanlardan yararlanma hakkı gözetilmiş ve bir devletin kıyılarına yakın bir alanın başka bir devletin egemenliğine verilmesinin hakkaniyete aykırı olacağı kabul edilmiştir. (Kaya, 2016, s. 62) Kismeme ilkesine göre, belirli bir kıyının deniz yönündeki projeksiyonunu kesecek şekilde bir etki atfeden herhangi bir yöntem uygun değildir, ayrıca adalar gibi coğrafi faktörler de buna dahildir. Önemli rollerine rağmen ne orantılılık ilkesi ne de kismeme ilkesi mutlak değildir. Eğer öyle olsaydı, diğer faktörlerin oynayacağı bir rol olmazdı. Bazı coğrafi durumlarda, kesme etkisi kaçınılmazdır, örneğin Gine-Gine Bissau Tahkimi'nde olduğu gibi her iki kıyının içbükey olması gibi kıyı coğrafyası temelinde bir dereceye kadar tecavüze izin verilebilir. Diğer taraftan Kanada-Fransa Tahkimi'nde rakip kıyı cephesine bir miktar etki atfetme gerekliliği, Kanada kıyı şeridinin projeksiyonu üzerindeki kesme etkisini meşrulaştırmıştır. Bu nedenle mutlak olmayan rollerine rağmen orantılılık ve kismeme, coğrafi veya diğer ilgili faktörlere atfedilecek göreceli ağırlığın değerlendirilmesinde en genel ölçütleri oluşturmaktadır bununla birlikte adil bir çözüme ulaşmak amacıyla ilgili faktörlerden herhangi birine aşırı ağırlık verilmemesi gerekmektedir. (Acer, 2017, s. 175-178)

3.3.3 Özel Şartlar Çerçevesinde Dikkate Alınan İlkeler

Özel şartlar çerçevesinde dikkate alınan ilkeler şunlardır: a. Adalar, b. En düşük cezir çizgisi unsurları ve kayalıklar, c. Deniz tabanındaki jeomorfolojik ve jeolojik özellikler, d. Doğal kaynaklar, e. Bölgesel sınırlar, f. Savunma ve güvenlik şartları. (Kaya, 2016, s. 47)

a. Adalar: “Ada, suların en yüksek olduğu zaman açıkta kalan, etrafı sularla çevrili bir doğal kara parçasıdır.” (Sur, 2016:316) Adaların sınırlandırılmasında BMDHS'nin 121. maddesinin 2. ve 3. fıkralarında şu hükümler yer almıştır:

“2. 3.paragrafta belirtilenler dışında, bir adanın karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, bu sözleşmenin diğer kara parçalarına uygulanabilir hükümleri ile uyumlu olarak yapılır.

3. Yerleşmeye elverişli olmayan veya kendine ait ekonomik bir hayatı olmayan kayalıkların, münhasır ekonomik bölgesi veya kıta sahanlığı olmayacaktır.” (UNCLOS, m.121)

Sınırlandırmaya etkileri bakımından coğrafi konumlarına göre adalar dört grupta incelenmektedir: 1. Doğru taraftaki adalar/Kıyı adaları, 2. Ana kıyılardan eşit uzaklıktaki adalar, 3. Ters taraftaki adalar, 4. Denizaşırı konumdaki adalar (Ergüven, 2020, s. 353-354)

Doğru taraftaki adalar/Kıyı adaları: Ana kara kıyısına yakın bölgelerde bulunan adalardan bazılarının ‘kıyı adaları’ adı verilmektedir. Yalnızca *terra firma* yani ait oldukları ana karanın yakınında bulunanları ifade eder. Bu adalar birçok durumda konumları doğrultusunda kıyı şeridini de etkilemiştir. Bazı durumlarda ise konumlarına göre kıyı şeridinin yönünü değiştirmedikleri için bu anlamda etkileri oldukça sınırlı kalmıştır. Her iki durumda da adanın konumu, büyüklüğü, yerleşim yeri ve ekonomik önemi etkisinin değerlendirilmesinde rol oynamaktadır. Bu unsurların rolü, ana karalar arasındaki orta çizgi üzerindeki etkilerine göre değerlendirilmektedir. Bu ise, adaların nihai rollerinin, kendi özellikleri ile ana karalar arasındaki eşit mesafeli çizgide yarattıkları bozma etkisi arasındaki denge temelinde takdir edildiği anlamına gelmektedir. Tunus-Libya Davası’nda Mahkeme, neredeyse kendi kıyısına dokunduğu için Tunus’un Jerba adasını görmezden gelmiştir. Mahkemeye göre, ‘Jerba adasının ilgili olacağı sınırlandırılacak alanda, onun varlığının etkisine üstün gelen başka hususlar vardır’. Kuzey Denizi Davaları’ndaki kararda adalar dikkate alınmamıştır; iki karşıt devletin doğal uzantısının bulunduğu ve örtüştüğü bir durumda çözüm; adacıkların, kayaların ve küçük kıyı çıkıntılarının varlığını göz ardı edecek ve alanın eşit bölünmesini sağlayacak orta çizgi olarak belirlenmiştir. (Acer, 2017, s. 190-193)

Ana kıyılardan eşit uzaklıktaki adalar: İki devletin kıyılarının karşıt ya da bitişik olduğu durumlarda, ana karalar arasındaki ortay hattın yakınında veya üzerinde konumlanan adalardır. Bu tarz adaların sadece bir devlete ait olması ve bunlara tam etki verilmesi; eşit uzaklık çizgisinde önemli bir sapma yapacağı için diğer devlet için büyük bir deniz alanı kaybına sebep olacaktır. Bu tarz adalar bazı örneklerde tam etki alırken, bazı örneklerde kısmi etki almış bazılarında ise tümünden yok sayılmıştır. Örneğin 1965 Finlandiya-SSCB Antlaşması’nda Sovyet Adası Gogland; 1984 Danimarka-İsveç Antlaşması’nda Danimarka adaları Bornholm, Leaso, Anholt ve Hesselo tam etki almıştır. Danimarka adaları tam etki almasına rağmen İsveç hâlâ büyük deniz alanlarına sahip olarak kalmıştır, bu da sınırlandırmanın hakkaniyete uygun yapıldığını göstermektedir. Öte yandan bu tarz adaların sınırlı etki aldığı örnekler de vardır. 1968 İtalya-Yugoslavya Antlaşması’nda Yugoslav adası Pelgaruz’a sadece 12 mil karasuları hakkı tanınmış, 1971 İtalya-Tunus Antlaşması’nda Tunus ana karası ile İtalya’nın Sicilya adası arasında sınırlandırma yapılarak İtalya’nın Pantelleria, Linosa, Lampiona ve Lampedusa gibi küçük adalarına kısmi etki (sınırlı etki) verilmiştir. Bu tarz adaların tümünden yok sayıldığı örnekler de vardır. 1973 Kanada-Danimarka Antlaşması’ndaki sınırlandırmada kıyılara yakın adalara

etki verilmiş, eşit uzaklık çizgisine yakın Danimarka'ya ait Carey adaları tümünden yok sayılmıştır; 1972 Kanada-Fransa Antlaşması'nda ortay hattın yakınındaki adalar tümünden yok sayılmıştır. (Acer, 2008, s. 9-12)

Ters taraftaki adalar: Bu adalar, ana karadan oldukça uzakta ve başka bir devletin kıyılarına yakın konumda olan adalardır. İngiltere-Fransa Tahkimi'nde de durum buydu. İngiltere'nin Kanal Adaları, Fransız ana kara kıyısının sadece birkaç mil uzağındadır. Konumları nedeniyle onları ana kara kıyılarının gösterdiği sınırlama çizgisiyle ilişkilendirmek mantıksızdır çünkü bu çizginin çok ötesindedirler. Mahkeme bunların 'ana karalar arasında çizilen orta çizginin Fransa tarafında yer aldığını' gözlemleyerek, bu adaların coğrafi konumları nedeniyle kıta sahanlığına sahip olamayacaklarına hükmetmiştir. Mahkemeye göre bu adalar, 'özel koşullar' veya geleneksel kural anlamında adil bir sınırlama yöntemi gerektiren 'ilgili koşulların' tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Mahkeme, bu adaların kıta sahanlığı alanlarına ilişkin haklarının sınırlı olacağını vurgulayarak, adalara sadece 12 millik hak vermiştir. Bu kararın verilmesinde, adaların önceden ilan edilmiş 12 mil balıkçılık bölgesine Fransa'nın kıta sahanlığının tecavüz edemeyeceği yaklaşımı etkili olmuştur. Bu adalar hatırı sayılır bir nüfusa, önemli tarım ve ticaret ekonomisine, çok geniş bir siyasi, idari ve ekonomik özerkliğe sahip olmalarına ve coğrafi olarak Birleşik Krallık'tan ayrı olmalarına rağmen ancak 12 millik hak kazanmışlardır. (Acer, 2017, s. 194- 95)

1973 Kanada-Danimarka Antlaşması'nda, Danimarka'ya ait olan Greenland Adası'nın Kanada'ya bakan kıyıları neredeyse bölgedeki Kanada adalarının ve Kanada ana karasının kıyılarına eşit uzunlukta olduğu için sınırlandırmada eşit uzaklık ilkesi benimsenmiştir. Kanada'nın Baffin, Devon ve Ellesmere adalarına karşı ters tarafta kalmasına rağmen oldukça büyük bir ada olduğu için Greenland Adası tam etki almıştır. 1978 Hollanda-Venezüella Antlaşması'nda, Venezüella kıyılarından 30 mil kadar uzakta olan Hollanda'nın Aruba, Curacao ve Bonaire adaları, kıyı uzunlukları temel alınarak oransallık ilkesi gereği sınırlı etki alırken; Venezüella'nın Aves ve Los Monjes adaları tam etki almıştır. (Acer, 2008, s. 13-15) Neticede ters tarafta yer alan adalar ile diğer devletin kıyılarının arasında büyük geniş alanlarının olması durumunda bu adaların tam etki alması mümkün iken; bu adaların diğer devletin kıyılarına yakın konumlandığı ve bu devletin deniz alanlarını gasp ettiği durumlarda sınırlı etki alması ya da diğer ilgili şartlar ışığında tümünden yok sayılması söz konusudur.

Denizaşırı adalar: Kanada-Fransa Tahkimi, denizaşırı Fransız adaları St. Pierre ve Miquelon'un Kanada ana kara kıyısının hemen açıklarında yer alması açısından oldukça farklıydı. Tahkim Mahkemesi, yakınlarda ana referans noktası olabilecek bir Fransız ana karası bulunmadığından, bunları rakip ana kara kıyıları olarak ele almak zorunda kalmıştır. Mahkeme bu davada kıyı şeritlerinin uzunlukları arasındaki farkı vurgulamıştır. Bu adalar nispeten kısa kıyı şeritlerine rağmen Kanada kıyıları olmasaydı, daha geniş veya tam etki alacak deniz alanlarına sahip olabilecekleri anlamına geliyordu. Buna göre Fransız adaları, güneye ve güneydoğuya doğru ikinci sektörde karşıt veya yanlamasına hizalanmış herhangi bir Kanada kıyısıyla çatışmadığından Mahkemeye göre, bu kısımda 200 deniz millik bir deniz bölgesine tam olarak hak sahibiydiler. Bu gibi durumlarda bu adalar başka bir devletin projeksiyonunda hiçbir çarpıklığa neden olmamasından ötürü ikincil unsur yerine birincil unsur olarak ele alınmıştır. Ancak Kanada kıyılarına baktıkları yerde kıyı şeridi arasındaki orantısızlık belirgindir. Mahkeme, tüm tarafların ilgili kıyıların uzunluk farklarının adil bir sınırlama için dikkate alınması gereken önemli bir faktör olduğunu açıklamıştır. Mahkeme, Fransız adalarının tam anlamıyla yaratabileceği çarpıklığı ortaya koymak için orantılılık kriterini referans noktası olarak almıştır. Tüm bu değerlendirmeler altında batı sektöründeki Fransız adalarına, karasularının dış sınırından itibaren 12 millik MEB vermiştir. Tahkim Mahkemesi'nin Kanada-Fransa Tahkimi'ndeki 'bir adanın deniz haklarının kapsamının, o adanın siyasi statüsüne bağlı olduğunu iddia etmek için hiçbir gerekçe yoktur' şeklindeki gözlemi; Libya-Malta Davası'nda, 'Libya ve Malta kıyılarının örtüşmesi nedeniyle kıyı uzunluklarının tek ana referans noktası olarak alınması' şeklinde olmuştur. Mahkeme, Malta'yı nispeten kısa kıyı şeridi ve özellikle de yarı kapalı denizdeki küçük konumu temelinde ele almıştır. Bağımsız bir ada devleti olmaktan ziyade bu faktörler rol oynamış ve Malta'ya nispeten daha az kıta sahanlığı verilmiştir. Mahkeme ayrıca Malta tarafından öne sürülen ekonomik ve güvenlik faktörlerinin konuyla ilgisini kabul etmemiştir. (Acer, 2017, s. 196-198)

Bunlara ek olarak sınırlandırma sürecinde adalara ilişkin bir diğer önemli nokta da onların doğal uzantılarına atfedilecek roldür. Birleşik Krallık-Fransa Tahkimi'nde Mahkeme, adaların doğal uzantılarının ana kara topraklarıyla aynı şekilde ele alınması gerektiği sonucuna varmış olsa da küçük bir adanın doğal uzantısına verilecek mutlak etkinin, yakındaki bir ana karanın doğal uzantısını bloke etme tehlikesinin altını çizmiştir. (Acer, 2017, s. 199) Diğer bir ifadeyle komşu devlete ait olacak kıta sahanlığı alanlarını büyük

önemde etkileyebilecek veya birbirine benzer coğrafi konuma sahip devletlere ait olacak deniz alanlarının bu devletler arasında birisi aleyhine değişmesi sonucunu oluşturabilecek bir coğrafi konumda yer alan adaların; kıta sahanlığı alanlarının saptanmasında hakkaniyet gereği doğal uzantı ilkesi terk edilecek ve bu adalar ana kara ülkesi gibi değerlendirilmeyecektir. (Doğru, 2003, s. 35) Dolayısıyla adaların alacağı etkiler, ilgili tüm coğrafi ve diğer koşullar ışığında takdir edilerek hakkaniyet esasına göre yapılacaktır.

Her ne kadar adalar (insan yerleşimini veya ekonomik yaşamı sürdüremeyecek kayalıklar dışında) kendi kıta sahanlığı ve MEB'e sahip olma hakkına sahip olsa da hem adalara hem de ilgili bölgeye ilişkin çeşitli değerlendirmelere bağlı olarak bunlara sınırlı etki verilebilir veya bunlar tümünden yok sayılabilir. Nitekim, devletlerarası uygulamada esas alınan, 'adalar olmasaydı sınır nasıl olacaktı' ilkesidir. (Acer, 2008, s. 12) Konumları nedeniyle adalar, ana karaların gösterdiği sınır çizgisinde bir dereceye kadar bozulma yaratabilirken, adaların diğer çeşitli özellikleri de bu adaların bozma etkisine ne kadar tolerans gösterilebileceğinin değerlendirilmesinde rol oynayabilir. Ana kara kıyılarının hemen açıklarında yer alan adalar çoğunlukla genel kıyı yönünü yansıtan hattın oluşturulmasında kullanılmaktadır. (Acer, 2017, s. 200-201)

b. En düşük cezir çizgisi unsurları ve kayalıklar: Suların cezir zamanında en alçak seviyeye ulaştığı andaki coğrafi kıyı çizgisi olan normal esas hat, sahil boyunca uzayan en düşük cezir hattıdır. Kayalıklar hususunda ise mercan kümelerinin ada niteliğindeki kısımları veya serpiştirilmiş kayalıklarla çevrili adalar söz konusu olduğunda karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat, kayalık üzerinde açık deniz tarafındaki en düşük cezir hattıdır. Sınırlandırma bu hatların özellikleri dikkate alınarak yapılmaktadır.

c. Deniz tabanındaki jeomorfolojik ve jeolojik özellikler: UAD ve tahkim mahkemeleri, deniz yatağı özelliklerinin sınırlama çizgisi üzerinde mutlak bir etkiden ziyade ancak göreceli bir etkiye sahip olduğu, kıta sahanlığı kavramının daha çok 'hukuksal bir kavram' haline gelmesi nedeniyle deniz yatağının fiziksel yapısının esas olarak alınmadığı, tek hatlı bir sınırlandırmada deniz yatağı özelliklerinin ilgisinin reddedildiği böyle bir durumda uygulanacak hukukun jeolojik veya jeomorfolojik kriterlerden ziyade mesafe ilkesi olması gerektiği yönünde kararlar vermiştir. (Acer, 2017, s. 166-167)

d. Doğal kaynaklar: Kuzey Denizi kararlarında da belirtildiği gibi madenler ve balıkçılık gibi bölgenin kaynaklarına ilişkin faktörlerin, kıta sahanlığı sınırlama çizgisiyle veya tek hat sınırlamasıyla ilgili olduğu görülmüştür. Birleşik Krallık-Fransa Tahkim Mahkemesi,

İngiliz adaları çevresindeki kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin yasal çerçeveyi oluştururken, kıyı balıkçılığını da yasal çerçeveye dahil etmiştir. Mahkeme, tüm bu unsurların Kanal Adaları çevresindeki kıta sahanlığı sınırlarının sınırlandırılmasını etkilediğini değerlendirmiştir. UAD Tunus-Libya Davası'nda, sınırlandırma bölgesindeki petrol kuyularını ilgili faktör olarak kabul etmiş, Maine Körfezi Davasında bölgenin doğal kaynaklarının araştırılmasına ve işletilmesine o kadar vurgu yapmıştır ki, zikzak bir yol oluşturarak sınırı karmaşıklştıracak hiçbir yönteme izin vermemiştir. Eritre-Yemen Tahkimi'nde balıkçılığın önemli bir unsur olduğu vurgulanmıştır. UAD Libya-Malta Davası'nda doğal kaynakların kıta sahanlığı ve genel olarak MEB ile ilgisini teyit ederken, Kanada-Fransa Tahkim Mahkemesi bölgenin doğal kaynaklarının sınırlandırma açısından radikal bir şekilde adaletsiz olmaması gerektiğine açık bir atıf yapmıştır. Ancak doğal kaynaklar çerçevesinde değerlendirilebilecek genel ekonomik faktörlerin sınırlandırmayla ilgisi olmadığı görülmüştür. Örneğin Tunus-Libya Davası'nda, Tunus hem Libya karşısındaki göreceli yoksulluğuna hem de balıkçılık kaynaklarına olan tarihsel bağımlılığına değinmiştir. Ancak Mahkeme bunları ilgisiz bularak reddetmiştir. UAD Libya-Malta Davası'nda, Malta'nın enerji kaynaklarının yokluğuna ve gelişmekte olan bir ülke olduğuna ilişkin iddiaları karşısında şunları söylemiştir: “Mahkeme, bir sınırlamanın söz konusu iki devletin göreceli ekonomik konumundan etkilenmesi gerektiği kanaatinde değildir”. Bu faktörlerin konuyla ilgili olmama nedenleri zamanla değişebilmelerine dayandırılmıştır. UAD “Bu tür değerlendirmelerin uluslararası hukukun geçerli kurallarının temelindeki niyetle tamamen ilgisiz olduğu” şeklindeki başka bir gerekçeyi daha ortaya koymuştur. Doğal kaynakların sınırlandırmada ilgisi onaylanmış olmasına rağmen yargı kararlarında bu faktörlerin gerçek anlamda sınırlama çizgisini etkilemeyeceğine dair tekrarlanan bir kalıp söz konusudur. (Acer, 2017, s. 168-169)

e. Bölgesel sınırlar: Bunlar temel olarak bölgenin coğrafyası üzerinde etkisi olan sınır meseleleridir. Yargı kararlarında mevcut veya potansiyel sınırların, kara sınırının veya fiilen kullanılan bir hat gibi çeşitli sınırların önemi kabul edilmiştir. Sınırları bitişik devletler arasındaki kara sınırı ve mevcut deniz sınırları gibi bazı fiili sınırların aslında kıta sahanlığı ve MEB sınırlama çizgisini etkilediği de bilinen bir gerçektir. (Acer, 2017, s. 171-172)

f. Savunma ve güvenlik şartları: Birleşik Krallık-Fransa Tahkim Mahkemesi, diğer faktörlerin yanı sıra bölgedeki tarafların ‘seyrüsefer savunması ve güvenlik çıkarlarını’, diğer faktörlerin gösterdiği çizgiyi destekleyebilecek veya güçlendirebilecek faktörler olarak değerlendirmiştir. Libya-Malta Davası’nda Mahkeme, ihtilaf konusu deniz alanı kavramına yabancı olduğunu düşündüğü faktörlere karşı oldukça ölçülü bir tutum sergilemesine rağmen, ‘güvenlik mülahazalarının elbette ki kıta sahanlığı kavramıyla ilgisiz olmadığını’ ifade etmiştir. Tahkim Mahkemesi’nin Gine-Gine Bissau Tahkimi’ndeki müzakeresi, güvenlik argümanını çok benzer bir şekilde ele almış ve bu argümanı, her devletin kendi kıyısının karşısında ve çevresinde yer alan deniz bölgelerini kontrol etmesini sağlayan ‘kıyı çevresi’ ilkesine daha fazla destek olarak kullanmıştır. Mahkeme, güvenlikle ilgili bu tür bir kaygının, bu prensibin uygulanmasıyla karşılanması gerektiğine işaret etmiştir. (Acer, 2017, s.172-173)

3.4 Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Verilen Bazı Yargı Kararları

Devletler arasında deniz alanlarının sınırlandırılması geçmişte olduğu gibi günümüzde de güncelliği koruyan bir konudur. BMDHS’nin 74. ve 83. maddelerinde belirtildiği gibi deniz alanlarının sınırlandırılmasında temel kural tarafların hakkaniyete uygun şekilde anlaşma yoluyla sınırlandırma yapmasıdır. Taraflar, uyuşmazlığı anlaşma yoluyla çözemedikleri takdirde tahkim veya yargılama yoluna başvurabileceklerdir.

Her ne kadar her somut dava kendi içinde ayrı bir değerlendirmeye tabi olsa da bazı yargı kararlarını incelemek genel olarak deniz yetki alanlarının nasıl sınırlandırıldığının kavranması açısından gereklidir. UAD ve Hakem Mahkemesi tarafından verilen kararlar uluslararası hukukun temel ilkelerini ortaya koyması bakımından Doğu Akdeniz çatışmasında yol gösterici niteliktedir.¹²⁴ Aşağıda incelenecek davalar özellikle kıyıları bitişik veya karşı karşıya olan devletler ile kendi kıta sahanlığında diğer devlete ait adalar bulunan devletler arasında yaşanan uyuşmazlıkları konu almaktadır. Bu açıdan bu davalar Türkiye, KKTC, Yunanistan ve GKRY arasındaki deniz yetki alanlarına dair uyuşmazlık

¹²⁴Deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair birçok uluslararası yargı kararı mevcuttur. 2014 Bangladeş-Hindistan Davası, 2006 Barbados-Trinidad ve Tobago Davası, 1999 Eritre-Yemen Davası, 2017 Hırvatistan-Slovenya Davası, 1993 Jan Mayen Davası, 1984 Kanada-ABD Davası, 2001 Katar-Bahreyn Davası, 2012 Nikaragua-Kolombiya Davası, 2014 Peru-Şili Davası, 2021 Somali-Kenya Davası bunlardan bazılarıdır.

konuları ile aynı paraleldedir dolayısıyla Doğu Akdeniz sınırlandırmasında belirleyici olan hukuki kriterlerinin neler olabileceğini ortaya koymaktadır.

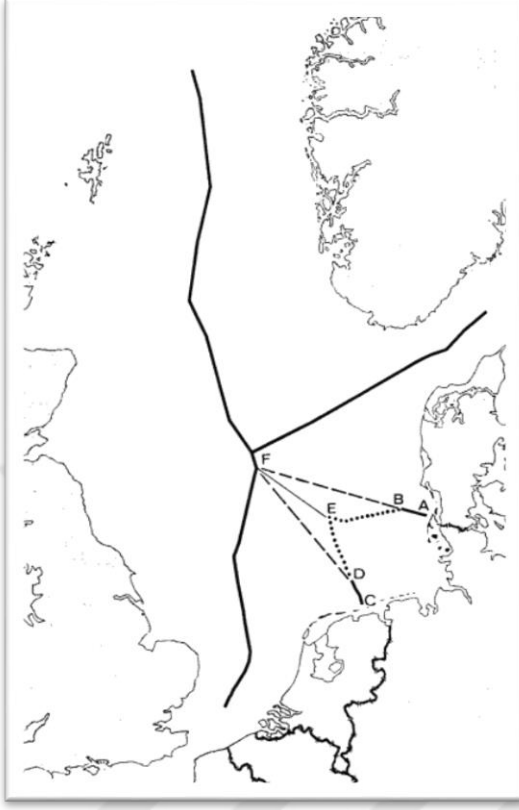
3.4.1 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları¹²⁵

Uyuşmazlık bir tarafta Federal Almanya; diğer tarafta Hollanda ve Danimarka arasında yaşanmıştır. Kuzey Denizi kıta sahanlığı daha önce Birleşik Krallık ile Norveç, Danimarka ve Hollanda arasında imzalanan antlaşmalarda bölünmüş idi. Danimarka ve Hollanda Kuzey Denizi'nde daha önce çizilmiş bulunan orta çizgi arasında kalan kıta sahanlığını eşit uzaklık (equidistance) ilkesine göre çizerek sınırlandırmışlardır. Federal Almanya kıta sahanlığının belirlenmesinde eşit uzaklık ilkesinin aleyhine sonuç yarattığı gerekçesiyle esas alınmaması gerektiğini savunurken; diğer taraftan Hollanda ve Danimarka 1958 tarihli Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak eşit uzaklık ilkesinin uyuşmazlıklarda uygulanan bağlayıcı kural olduğunu savunmuşlardır. Buna istinaden Almanya 1958 tarihli sözleşmeye taraf olmadığını, eşit uzaklık ilkesinin bağlayıcı olmadığını, sınırlandırmanın '*res inter alios acta*' olduğu (sadece tarafları bağladığı) ve uygulanması durumunda hakkaniyete aykırı bir sonuç doğuracağını belirtmiştir. (Duran ve Ergün, 2011, s. 192-193)

¹²⁵International Court of Justice (ICJ), 1969. North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands), Judgment of 20 February 1969.

Görsel 3.2

Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası

Kaynak: ICJ, 1969.

Tarafların iddialarına karşılık UAD'nin verdiği kararlar şu şekilde olmuştur: Sınırlandırmada eşit uzaklık yönteminin uygulanması zorunlu değildir. Sınırlandırmada tüm durumlarda uygulanacak tek bir yöntem yoktur. Sınırlandırma, hakkaniyet ilkelerine uygun olarak ve ilgili tüm koşullar dikkate alınarak kıta sahanlığının doğal uzantısını oluşturan tüm kısımlar mümkün olduğu kadar her bir tarafa pay bırakılacak şekilde ve diğerinin kara topraklarının doğal uzantısına tecavüz etmeden anlaşma yoluyla gerçekleştirilecektir. Göz önünde bulundurulacak faktörler olarak kıyıların genel yapısı ile özel veya olağandışı özellikleri, kıta sahanlığının bilinen veya kolaylıkla tespit edilebilen fiziksel ve jeolojik yapısı ile doğal kaynakları yer almaktadır. Ayrıca kıyı devletine ait kıta sahanlığı alanlarının büyüklüğü ile kıyı şeridinin genel doğrultusunda ölçülen kıyı uzunluğu arasında hakkaniyet ilkelerine uygun olarak yapılan bir sınırlamanın yaratması gereken makul derecede orantılılık unsuru ve bu amaçla, aynı bölgedeki komşu devletler arasındaki diğer kıta sahanlığı sınırlamalarının fiili veya muhtemel etkileri dikkate alınacaktır. (ICJ, 1969, s. 54, para. 101)

UAD, bu davada bir sınırlandırma saptamasında bulunmamış (deniz alanlarını paylaştırmamış) ancak kıta sahanlığı sınırlandırmasını belirleyecek temel ilke ve normların neler olması gerektiğini belirtmiştir. Verilen karar sonucu taraflar, 1977 tarihinde ortak bir protokol ve iki ayrı antlaşma ile sınırlandırma alanlarını belirlemiştir. Neticede Almanya'nın 23.600 km² deniz alanına, 12.000 km² daha eklenmiştir. (Kaya, 2016, s. 70) 1969 Kuzey Denizi Davaları'nda Divan'ın ortaya koyduğu ilke ve normlar, sonraki diğer davalara altyapı oluşturması açısından önemlidir. Hakkaniyet ilkesine vurgu yapılan davada, sınırlandırmada uygulanacak tek bir yöntem olmadığı ve sınırlandırmanın ilgili tüm koşullar değerlendirilerek yapılması gerektiği, kıta sahanlığının doğal uzantısının diğer devletin doğal uzantısını kesmeyecek şekilde ve her bir devlete mümkün olabilecek en fazla pay bırakılacak şekilde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Kıyılarının genel yapısı, kıta sahanlığının fiziki ve jeolojik yapısı, kıta sahanlığı ile kıyı uzunluğu arasındaki orantı; sınırlandırmayı etkileyecek faktörler olarak sıralanmıştır.

3.4.2 1977 Manş Denizi (Kanal Adaları) Tahkimi¹²⁶

Birleşik Krallık ve Fransa arasındaki uyuşmazlık, Kanal Adaları'nın bulunduğu Manş Denizi'nde ve Atlantik bölgesinde yaşanmıştır. Manş Denizi'ndeki uyuşmazlık, Kanal Adaları'nın kıta sahanlığı sınırlandırmasına etkilerinin neler olacağı hususundadır. Fransa kıyılarında St. Malo Körfezi'nde İngiltere'ye ait olan Kanal Adaları olarak adlandırılan 4 grup ada ve adacık vardır. Bu adalar Fransız kıyılarına 6.6-16 mil uzaklıkta iken, İngiliz kıyılarına en yakın noktada 49 mil uzaklıktadır. Atlantik bölgesindeki uyuşmazlık ise İngiltere'ye ait olan Scilly Adaları ile Fransa'ya ait olan Ushant Adası ile ilgilidir. İngiltere'nin Atlantik'e uzanan tarafında yer alan, İngiliz egemenliğinde olan ve İngiliz kıyılarına 21-31 mil uzaklıkta bulunan Scilly Adaları (48 ada) yer almakta; Fransa'nın Atlantik'e uzanan tarafında ise Fransız egemenliğinde olan ve Fransa kıyılarına 10-14 mil uzaklıkta olan Ushant Adaları yer almaktadır. (Duran ve Ergün, 2011, s. 198-199)

Fransa, Manş Denizi'nde iki devletin kıyılarının karşı karşıya olması nedeniyle tarafların kendi karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlara göre çizilen orta çizginin

¹²⁶United Nations Reports of International Arbitral Awards, 2006. Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (UK, France), 30 June 1977-14 March 1978 Vol: XVIII.

hakkaniyete uygun bir çizgi oluşturduğunu, orta hat sınırlandırması yapılırken doğal uzantı ilkesine uygun olarak Fransa kıyıları ile İngiltere ana karasının esas alınmasını, adaların tümünden yok sayılmasını istemiştir. Hakkaniyet ilkelerinin uygulanabilmesi için bu bölgenin sahip olduğu özel coğrafi koşulların dikkate alınması gerektiğini ve İngiliz egemenliğindeki adaların Fransa kıyılarına bakan ve açık denize bakan taraflarındaki sınırlandırmaların bu ilke bazında yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda açık denize bakan adalara 6 millik bir alan tanınmasının doğru olacağını ifade etmiştir. Fransa, Atlantik'te iki devletin kıyılarının karşı karşıya olmaması ve ilgili coğrafi faktörlerin olmaması nedeniyle doğal uzantının kanal kıyılarının genel yönünü ifade eden Atlantik hatlarına kadar uzatılarak belirlenmesi gerektiğini ve iki ülkenin kıyı şeritlerini oluşturan açıyı ortadan ikiye bölen çizginin sınır olması gerektiğini belirtmiştir. Fransa, İngiltere'nin Scilly ve kendi Ushant adalarının yok sayılmasını istemiştir. (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 9-10, para. 7, 8, 9)

İngiltere sınır çizgisinin Scilly Adaları ve diğer tüm adalar dahil olmak üzere karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren çizilecek bir orta hat ile belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. İngiltere'ye göre sınır çizgisi diğer tarafın kara topraklarının doğal uzantısına tecavüz etmeden, her bir tarafa mümkün olduğunca kıta sahanlığı alanı bırakacak şekilde çizilmesidir. Hiçbir uluslararası hukuk kuralı, coğrafyanın biçimlendirmesiyle oluşan ve dolayısıyla hakça ilkelere uygun olan doğal bir orta çizginin yerine; diğerinin kara ülkesinin doğal uzantısının bir parçası olan deniz yatağı alanlarını her iki devlete de bırakmak gibi doğal olmayan veya makul olmayan yapay bir orta çizgiyi uygulamaz; bunun ne hukuki dayanağı ne de nesnel bir geçerliliği vardır. Mahkeme, kıta sahanlığının esas jeolojik sürekliliğini kesintiye uğratacak nitelikte deniz tabanı ve toprak altında büyük ve kalıcı bir yapısal süreksizliğin bulunduğu karar verirse, uluslararası hukukun da öngördüğü şekilde sınır çizgisinin bu yapısal süreksizliğin eksenini boyunca çizilmesi gerektiğini belirtmiştir. (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 11-13, para. 3, 4, 5, 6)

Fransa, hakkaniyet ilkeleri gereği sınırın ana karalar arasında belirlenecek ortay hatla çizilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İngiltere istisnasız tüm adalarının kıta sahanlığı olması gerektiğini iddia etmiş ve kendi adaları ile Fransa ana karası arasında eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasını istemiştir. Eşit uzaklık ilkesi uygulanamasa bile doğal uzantı ilkesinin uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür. Tarafların *ad hoc* (amaca özel) hakem

ile Normandiya ve Britanya kıyıları arasındaki sınırı belirlemenin yetkisi dışında olduğunu belirtmiştir. (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 94-95, para. 201, 202)

Mahkeme Atlantik bölgesi için devlet sınırlama uygulamalarında karasularının dışında yer alan açık deniz adalarına yalnızca kısmi etkinin verildiği bir dizi örnek bulunduğunu ifade etmiştir. Yarı etki verme yönteminin, iki kıyı arasındaki eşit uzaklıktaki çizginin ilk olarak ada ölçüt alınmadan ve ikinci olarak ada ölçüt alınarak sınırlandırılmasından oluştuğunu; adaya yarı etki veren sınırın, bu iki eşit uzaklık çizgisinin ortasında çizilen çizgi olduğunu açıklamıştır. Scilly Adaları'nın tam etki alması halinde bozma etkisi yaratacağına karar veren mahkeme, bu orantısızlığı ve eşitsizliği azaltmak için bunların Birleşik Krallık'ın kıyı şeridinin bir parçası olarak dikkate alınması gerektiğini ve onlara ancak yarım etkinin (half effect/half angle) verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 116-117, para. 249, 251)

Mahkeme doğal uzantıyı sınırın seyrini belirlemede ilgili bir temel olarak kabul etmemiştir. (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 115, para. 247) Manş Denizi kararında, Fransa'nın iddialarına uygun bir karar vererek kıta sahanlığı sınırını, iki devletin ana kara kıyılarına eşit uzaklıktaki hat olarak belirlemiştir. Bu adalara tam bir kıta sahanlığı hakkı vermemiştir. Ancak Kanal Adaları'nın ekonomik gelişmişliğini göz önünde tutarak, İngiliz kıyılarına bakan taraflarına 12 millik hak tanımıştır. Atlantik'te ise Mahkeme Scilly adasının İngiltere'ye olan uzaklığının, Ushant adasının Fransa'ya olan uzaklığının iki katı olmasının (UN Reports, 2006, Vol:XVIII, s. 102, para. 216) etkili bir faktör olduğunu belirtmiş ve İngiltere'nin iddiasını reddetmiştir. Mahkeme, bu adaları tümünden yok sayarak eşit mesafe ilkesinin uygulanmasına yönelik Fransa iddiasını da reddetmiştir. Mahkemenin aldığı karar, sadece Scilly adasına yarım etki verilmesi yönünde olmuştur.

1977 Manş Denizi Tahkimi, bir devletin kıta sahanlığı üzerinde bulunan ve başka bir devlete ait olan adaların sınırlandırmaya etkisini inceleyen ilk dava olması açısından önemlidir. Ters tarafta bulunan adaların coğrafi dengesizlik yaratması nedeniyle bu adalara eşit uzaklık ilkesinin uygulanmayacağı ve tam kıta sahanlığı yetkisi verilmeyeceği belirtilmiştir. Sınırlandırmada ana karalar arasında eşit uzaklık ilkesi benimsenerek adaların etkisi azaltılmıştır.

3.4.3 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası¹²⁷

1977 yılında Tunus ve Libya Halkçı Sosyalist Arap Cemahiriyesi, kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin uyuşmazlığı UAD'ye götürmüşlerdir. Tunus ve Libya arasında uyuşmazlığa neden olan adalar, Tunus egemenliğindeki Jerba Adası ve Kerkennah Adaları'dır. Jerba Adası 514 km² büyüklüğünde olup (Wikipedia, Djerba), ana karadan yaklaşık 1,3 mil (2,1 km) uzaklıktadır. Kerkennah Adaları ise 180 km² büyüklüğünde olup, ana karadan 11 mil (17,7 km) uzaklıktadır. (ICJ, 1982, s. 49, para. 79, 128)

Tunus ve Libya sınırlandırmada eşit uzaklık metodunun uygulanmasının zorunlu bir kural olmadığını, kendi davalarında uygulandığı durumda haksız sonuçlar doğuracağını bildirmişlerdir. Ayrıca doğal uzantı ilkesinin esas alınması gerektiği yönünde ortak karar vermişlerdir. (ICJ, 1982, s. 15, para. 1; s. 18-19, para. 5) Tunus, Jerba ve Kerkennah adalarının Tunus kıyısının bir parçası olarak kabul edilmesini istemiş ve doğal uzantı yönü saptanırken kara ülkesinin esas alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Libya ise doğal uzantı yönünün belirlenmesinde esas alınması gereken ölçütün, ana kıta karası olduğunu ileri sürmüştür. (Yıldırım, 2020, s. 389) UAD, kıta sahanlığının temelinde doğal uzantı ilkesinin olduğunu ancak sınırlandırmada bu ilkenin yeterli olmayacağını, 1982 BMDHS'de doğal uzantı esası yanında ayrıca 200 mil genişlik kriterinin öngörüldüğünü ancak tarafların genişlik kriterine ilişkin iddiaları olmaması nedeniyle bu olayda bu kriterin baz alınmayacağını belirtmiştir. (Duran ve Ergün, 2011, s. 211)

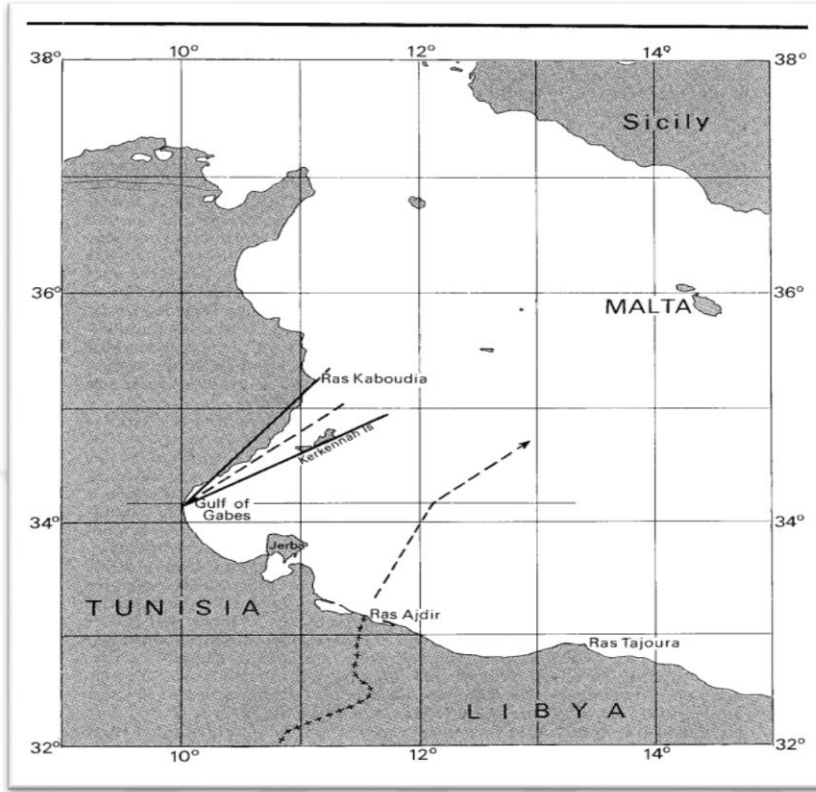
Divan taraf devletler tarafından hazırlanan ve uyuşmazlığa etki eden faktörlerden biri olan jeolojik verilerin kıta sahanlığı sınırlandırmasında etkin olmadığını değerlendirmiştir. Divana göre geçmişten dönüşerek gelen fiziksel durumların varlığı önemli değildir, önemli olan günümüz kıyılarının ve deniz yatağının coğrafi yapısıdır. Bir diğer ifadeyle önemli olan uzak geçmişteki evrim değil, onun sonucudur. (ICJ, 1982, s. 39, para. 61) Divan ayrıca Tunus'un balıkçılık yaptığı bölgede tarihi ve ekonomik hakları olduğu yönündeki iddiasına ilişkin, ekonomik unsurların öngörülemeyen değişkenler olarak konu dışı faktörler olmalarından dolayı kıta sahanlığı sınırlandırmasında etkili olmadığını belirtmiştir. (ICJ, 1982, s. 58, para. 99 ve s. 63, para. 107)

¹²⁷ICJ, 1982. Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/ Libyan Arab Jamahiriya), Judgment of 24 February 1982.

UAD, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası'na ilişkin olarak şu şekilde karar vermiştir: Mahkemenin Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davalarında açıkladığı gibi kıta sahanlığı, 'karanın denize hâkim olması ilkesinin uygulandığı' hukuki bir kavramdır. Kısacası, kıta sahanlığı hakları hukuken kıyı devletinin bölgesel egemenliğinin hem bir sonucu hem de onun otomatik bir tamamlayıcısıdır. (ICJ, 1982, s. 47, para. 73) Sınırlandırılacak alanda, Jerba adasının varlığının etkisine üstün gelen başka hususlar vardır. (ICJ, 1982, s. 49, para. 79) Diğer devletlerin hukuki durumlarına bakılmaksızın uluslararası deniz sınırlarını belirlemeye yönelik tek taraflı eylemler, 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nde ortaya konulan uluslararası hukukun tanınmış ilkelerine aykırıdır; deniz alanlarının sınırlandırılması her zaman uluslararası bir boyuta sahiptir; yalnızca kıyı devletinin iradesine bağlı olamaz; sınırlandırma işleminin zorunlu olarak tek taraflı bir işlem olduğu doğru olsa da sınırlamanın diğer devletler açısından geçerliliği uluslararası hukuka bağlıdır. (ICJ, 1982, s. 52, para. 87) Sınırlandırmanın eşit mesafe esasına göre yapılmasını gerektiren zorunlu bir uluslararası teamül kuralı yoktur. (ICJ, 1982, s. 74, para. 126) Tunus kıyılarındaki genel yön değişikliği çizgisini oluşturan hattın doğusunda kalan Kerkennah Adaları, birçok adacıkla çevrili olup 180 km² yüzölçümüne sahiptir dolayısıyla kapladığı alan ve bulunduğu konum itibarıyla sınırlandırmada etkili olacaktır. (ICJ, 1982, s. 74, para. 128) Devletlerin sınırlandırma uygulamalarında, kıyıya yakın konumda olan adalara yalnızca yarım etki verildiği görülmektedir, uygulanacak yöntem her dava özelinde değişen coğrafi ve diğer koşullarına göre değişiklik göstermektedir; kısmi etki kısaca iki sınırlandırma çizgisinden oluşmaktadır; ilk çizgi adaya tam etki tanırken; ikinci çizgi adayı sanki yokmuş gibi tamamen yok sayar; sonrasında bu iki çizgi arasındaki alanı eşit şekilde bölecek şekilde bir çizgi çizilir ki bu da gerçekte benimsenen sınırlandırma çizgisini oluşturur; Kerkennah Adaları'nın durumu göz önüne alındığında, bu adalara yarım etki atfedilmesine karar verilmiştir. (ICJ, 1982, s. 75, para. 129) Sınırlandırmaya ilişkin alan, her iki tarafın kara topraklarının doğal uzantısı olarak tek bir kıta sahanlığı teşkil ettiğinden mevcut davada, kıta sahanlığı sınırlandırılmasına ilişkin olarak doğal uzantı esası kriter alınamaz. (ICJ, 1982, s. 78, para. 133)

Görsel 3.4

Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası

Kaynak: ICJ, 1982

UAD vermiş olduğu kararda kıta sahanlığı haklarının kara ülkesine ait olduğunu belirtmiştir. Doğal uzantı esasına yönelik bir sınırlandırmayı yeterli görmemiş, sınırlandırmada hakça ilkelerin, kıyı uzunluklarının ve adalarının konumunun önemli olduğu kabul edilmiştir. Kerkennah Adaları'na yarım etki verirken (ICJ, 1982, s. 75, para. 129); âdetâ burun (promontary/cape) şeklinde olan ve kıyı ile bütünleşmiş görünen Jerba adasını yok saymıştır. (ICJ, 1982, s. 77, para. 131)

3.4.4 1985 Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası¹²⁸

Libya, kıta sahanlığı sınırlandırmasında esas ölçütün doğal uzantı ilkesi olduğunu ve Malta adalarına daha yakın konumda bulunan bir sıra çukur ve kırık bölgenin jeolojik sınır oluşturduğunu, kıta sahanlığı sınırlandırmasında bu sınırın esas olduğunu iddia etmiştir. Malta ise, BMDHS'ye atıfta bulunarak 200 mil genişliğe kadar olan su altı

¹²⁸ICJ, 1985. Case Concerning The Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment of June 1985.

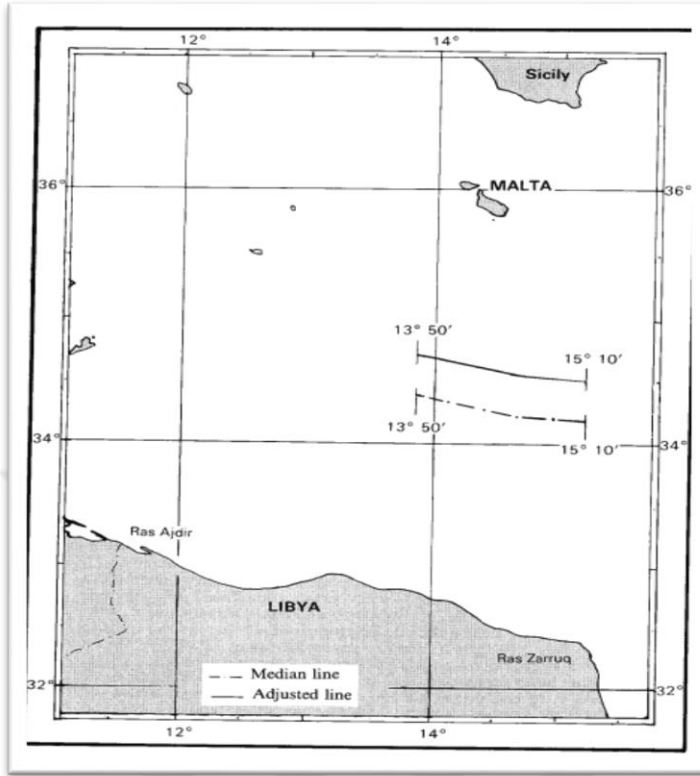
alanında kıta sahanlığı hakkı olduğunu ve bu ölçütün kabulü ile doğal uzantı hattının önemini yitirdiğini, hattın jeolojik verilere göre değil, uzaklığa göre ölçülmesi gerektiğini iddia etmiştir. (Duran ve Ergün, 2011, s. 223)

UAD, 1985 Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası'na ilişkin olarak şu şekilde karar vermiştir: a) Deniz tabanında yer alan jeolojik şekilleri, sahilden 200 milden daha az bölgelerde dikkate almak doğru değildir. Çünkü bu mesafede kıta sahanlığı hakları söz konusu olduğu için jeolojik şekillerin ilgisi kalmamıştır. (Acer, 2021, s. 396) b) Tarafların kıyılarının genel yapısı, karşıtlıkları ve genel coğrafi bağlamda birbirleriyle ilişkileri; tarafların kıyılarının uzunluklarındaki farklar (Libya 1700 km'den biraz fazla ve yaklaşık 192 mil uzunlukta; Malta Filfla kayalığı hariç olmak üzere 44,5 km ve yaklaşık 24 mil uzunlukta) o kadar büyüktür ki, Libya'ya daha büyük bir kıta sahanlığı alanı atfedecek şekilde orta çizginin ayarlanmasını haklı çıkaracaktır. (ICJ, 1985, s. 11, para. 15 ve s. 41, para. 68) c) Geniş bir kıyı şeridinde sahip bir devletin durumunu, kısıtlı bir kıyı şeridinde sahip bir devletin durumuna benzetmek gibi doğayı tamamen yeniden şekillendirmek gibi bir şey asla söz konusu olamaz. Bu nedenle orantılılık, kıta sahanlığı alanlarına bağımsız bir hak kaynağı sağlayan genel bir ilke olarak değil, belirli coğrafi durumların eşitliklerini değerlendirmede ilgili bir kriter veya faktör olarak kullanılmalıdır. (ICJ, 1985, s. 35, para. 57) d) Sınırlandırmada kıta sahanlığı alanlarının genişliği ile kıyı şeridinin genel yönünde ölçülen ilgili kısmının uzunluğu arasında aşırı orantısızlığın önlenmesi gerekmektedir. Bu durumda sınırlandırmada ilk etapta Malta (Filfla kayalığı yok sayılarak) ve Libya kıyılarından eşit uzaklıkta olan bir orta çizgi çizilir; bu başlangıç çizgisi daha sonra yukarıda belirtilen koşullar ve faktörler ışığında ayarlamaya tabi olacaktır. (ICJ, 1985, s. 48, para. 79) d) Malta adalarının¹²⁹ yarı kapalı bir denizde oldukça küçük bir olgu olarak görüldüğü genel coğrafi yapısı iki tarafın ilgili kıyılarının uzunlukları arasındaki büyük eşitsizlik gibi durumlar göz önünde bulundurularak sınır çizgisinin biraz daha kuzeye kaydırılması (Malta'ya yaklaştırılması) gerekmektedir. (ICJ, 1985, s. 43, para. 73)

¹²⁹Malta Cumhuriyeti; üzerinde yaşam olan Malta (246 km²), Gozo (66 km²), Comino (2,7 km²), Cominotto (1km² den daha az) adalarından ve meskün olmayan Filfla kayalığından oluşmaktadır. (ICJ, 1985, s. 11, para. 15.)

Görsel 3.5

Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası

Kaynak: ICJ, 1985

Divan, eşit uzaklık yöntemini uygularken Malta'ya ait meskûn olmayan Filfla kayalığını görmezden gelmiş; karşılıklı kıyılardan saptanacak orta hat esasına göre belirlenen ve Malta'ya ait olan alanın ancak 1/4' ünün Malta'nın kıta sahanlığı olduğuna hükmetmiştir. (Duran ve Ergün, 2011, s. 227)

UAD doğal uzantı ilkesinin Kuzey Denizi Davaları ve Tunus-Libya Davası'nın aksine bu davada değerlendirmemesinin nedeni olarak jeolojik etkenlerin kıyıdan 200 milden daha az alanların sınırlandırılmasına uygulanmasının artık eskide kaldığını belirtmiştir. (ICJ, 1985, s. 26, para. 40) UAD, kıta sahanlığı sınırlandırmasında kıta kenarının kıyıdan 200 mil kadar uzağa uzanmadığı yerlerdeki doğal uzantının; deniz yatağı ve toprak altının fiziksel doğasına bakılmaksızın kıyıdan uzaklıkla tanımlandığını ve bu nedenle doğal uzantı ve uzaklık kavramlarının karşıt değil tamamlayıcı olduğunu ve her ikisinin de kıta sahanlığının hukuki kavramının temel unsurları olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Divan, kıyıdan uzaklığı ilgili bir unsur olarak görmeyen Libya'nın iddiasını reddetmiştir. (ICJ, 1985, s. 24, para. 34)

UAD, yasanın bir devlete, kendisine ait kıta sahanlığının kıyından 200 mile kadar uzandığını iddia edebilme hakkı tanıdığı için, ilgili deniz yatağı ve toprak altının jeolojik özellikleri ne olursa olsun bu kapsamda jeolojik veya jeofizik faktörlere herhangi bir rol atfetmek için hiçbir neden olmadığına hükmetmiştir. (ICJ, 1985, s. 26, para. 39) 1985 Tunus-Malta Davası'nda Divan, doğal uzantının hak kazanım esası olarak kullanılmasını reddetmiş ve hukukun bir devlete kıta sahanlığında 200 mile kadar yetki verdiğini dolayısıyla o devletin kıta sahanlığındaki doğal uzantısı 200 mile ulaşsın ya da ulaşmasın bu hakka sahip olduğunu belirtmiştir. Divan ayrıca hakça ilkelerin iyi bilinen bazı örnekleri arasında şunları sıralamıştır: Coğrafyayı yeniden şekillendirmenin veya doğadaki eşitsizlikleri telafi etmenin söz konusu olmayacağı ilkesi, bir tarafın diğer tarafın doğal uzantısına tecavüz etmemesi ve ilgili tüm durumların göz önünde bulundurulması. (ICJ, 1985, s. 30, para. 46)

3.4.5 2009 Romanya-Ukrayna Davası-Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırma Davası¹³⁰

Uyuşmazlık, Ukrayna ve Romanya'nın kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması ile ilgili olmuştur. Uyuşmazlık konusu özellikle Karadeniz'in kuzey-batı kısmında yer alan, Ukrayna'ya ait olan Tuna deltasının (Danube Delta) yaklaşık 20 deniz mili doğusunda Romanya kıyılarında bulunan ve 0.17 km² yüzölçümüne sahip Serpent Adası'nın¹³¹ etkisine yönelik olmuştur. (ICJ, 2009, s. 11, para. 16)

Romanya mahkemeden Ukrayna ile arasındaki kıta sahanlığı ve MEB sınırını ayıran tek bir deniz sınırı çizmesini talep etmiştir. (ICJ, 2009, s. 9, para. 12) Romanya'nın iddiası; Romanya'nın münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı ile Ukrayna'nın Serpent Adası çevresindeki Ukrayna karasularını ayıran sınırın; Ukrayna ile yapılan ikili antlaşma ile belirlenmiş olması ve bu sebeple mahkemenin bu sınırı onaylaması gerektiğine yöneliktir. (ICJ, 2009, s. 14, para. 23) Romanya ve Ukrayna arasında 2003'te imzalanan Sınır Rejimi Antlaşması (State Border Regime Treaty) ile deniz sınırı; Romanya karasularının Serpent Adası çevresinde çizilen 12 millik daire (yay) ile kesiştiği noktada karasularının dış hattına kadar sınırlandırılmıştır. (ICJ, 2009, s. 18, para. 32) Romanya'ya göre mahkeme, karasuları dahil kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması konusunda yetkindir. Romanya

¹³⁰ICJ, 2009. Maritime Delimitation in The Black Sea (Romania v. Ukraine) Judgment of 3 February 2009.

¹³¹Ukrayna tarafından *Zmiinyi*, Romanya tarafından *Şerpilor* olarak anılan ada bazı Türkçe kaynaklarda Yılan adası olarak geçmektedir.

halihazırda Serpent Adası çevresinde ikili antlaşma ile belirlenen 12 deniz mili boyunca uzanan bir deniz sınırı mevcut olduğundan mahkemenin, Romanya ile Ukrayna arasında yürürlükte olan antlaşmaları ve bunun sonucunda ortaya çıkan deniz sınırını dikkate alması gerekeceğini belirtmiştir. (ICJ, 2009, s. 15, para. 25) Romanya ayrıca taraflar arasında 1997 yılında imzalanan ‘İyi Komşuluk, İşbirliği Antlaşması’ ile Ek Antlaşma’nın hukuki bir taahhüt olduğunu; buna göre Romanya’nın Serpent Adası’nın Ukrayna’ya ait olduğunu resmen teyit etmesi karşılığında Ukrayna’nın soruna adil bir çözüme ulaşmak için Ek Antlaşma tarafından belirlenen sınırlama ilkelerini kabul ettiğini, özellikle kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılmasında BMDHS’nin 121. maddesinin 3. paragrafının¹³² uygulanabilirliğini kabul ettiğini bildirmiştir. Romanya, Serpent Adası’nın tarafların karasularının sınırlandırılmasında halihazırda yarattığı etkilere ek olarak başka bir etki alamayacağını ve iki devletin 1997’de bunda mutabakata vardığını ileri sürmüştür. (ICJ, 2009, s. 19, para. 35)

Ukrayna’ya göre mahkemenin yargı yetkisi sadece kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması ile kısıtlıdır ve karasularını sınırlandırma yetkisi yoktur. Sınırlandırma iki devletin karasularının dış sınırından başlamalıdır. Mahkeme’nin bir devletin karasularını, diğerinin kıta sahanlığından ve MEB’inden ayıran bir çizgi çizme yetkisine sahip olmadığı için yargı yetkisi bulunmamaktadır. (ICJ, 2009, s. 14, para. 24) Ukrayna, 1997 yılında yapılan Ek Antlaşma’nın tarafları bağlayan uluslararası bir antlaşma olduğunu kabul etmekle birlikte hükümlerinin mevcut yargılamayla (kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması) ilgili bir antlaşma içermediğini; burada belirtilen ilkelerin bir sınırlandırma antlaşması üzerinde müzakere edecekleri temeli oluşturacağını ancak tarafların bunların daha sonraki adli işlemlerde uygulanması konusunda mutabakata varmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda Ukrayna, bu ilkelerden bazılarının Mahkeme’nin uygulayacağı yerleşik uluslararası hukuk kurallarının bir parçası olarak geçerli olabileceğini ancak herhangi bir ikili antlaşmanın parçası olarak geçerli olamayacağını ileri sürmüştür. (ICJ, 2009, s. 20, para. 37)

Neticede Romanya sınırlandırma çizgisinin Serpent Adası’nın doğu yönünde olması gerektiğini, kıyıların karşılıklı olduğu yerlerde ise orta hat çizilmesini talep ederken; Ukrayna sınırlandırmada kara sınırının esas alınarak Tuna Nehri’nin doğusunun başlangıç noktası olması gerektiğini, karşılıklı kıyılarda ise daha batıda bir noktadan hat

¹³²Bkz: s. 148.

çizilmesini talep etmiştir. Romanya, Serpent Adası'nın kendine ait ekonomisi ve yerleşik nüfusu olmaması nedeniyle buraya sadece karasuları hakkı tanınmasını; Ukrayna bu adanın barınma ve ekonomik yaşama müsait olması, tatlı su kaynakları ve bitki örtüsünün olması dolayısıyla sınırlandırmada değerlendirilmeye alınması gerektiğini belirtmiş ve adanın kıta sahanlığı ile MEB'e sahip olduğunu iddia etmiştir. (Kaya, 2016, s. 134,136)

Görsel 3.6

Romanya-Ukrayna Deniz Alanı Sınırlandırma Davası

Kaynak: ICJ, 2009

UAD, Romanya-Ukrayna davasında karasuları sınırlandırmasında yargı yetkisinin olmadığını kabul etmiştir. (ICJ, 2009, s. 17, para. 30) Sınırlandırmada incelenen diğer durumlar ise kıyıların birbirine oranı (ICJ, 2009, s. 32, para. 77-89), Karadeniz'in kapalı deniz özelliği göstermesi (ICJ, 2009, s. 11, para. 15), petrol-doğalgaz ayrıcalıkları, balıkçılık faaliyetleri (ICJ, 2009, s. 66, para. 189-199), açık denize açılmayı engelleme etkisi (ICJ, 2009, s. 69, para. 199-202) ve güvenlik kaygıları olmuştur. (ICJ, 2009, s. 70, para. 202-205)

Mahkeme, 2003 Sınır Rejimi Antlaşması'nın 1. maddesinin tarafların karasularının buluşma noktasını belirlediğini dikkate alarak bunu sınırlandırmada başlangıç noktası olarak belirlemiştir. (ICJ, 2009, s. 71, para. 205) Mahkeme tarafından kararlaştırılan ve Sulina setinin denize bakan ucunun veya Serpents Adası'nın temel nokta olarak alınmadığı sınırlandırma hattı, 1. Noktadan başlar ve Serpents Adası etrafındaki 12 deniz mili yayı takip ederek Romanya ve Ukrayna'nın bitişik kıyılarından eşit uzaklıktaki çizgiyle kesişir. Oradan Romanya ve Ukrayna'nın karşı kıyılarındaki üç noktalarına kadar bu çizgiyi takip eder. (ICJ, 2009, s. 71, para. 206) Mahkeme, sınırlandırma hattı üzerinde orantısız bir etkisi olması durumunda bazen çok küçük adaları hesaba katmamaya veya onlara deniz bölgelerine ilişkin tam etki alacak haklarını vermemeye karar verebileceğini belirtmiştir. (ICJ, 2009, s. 65, para. 185) Serpent Adası'nın, tarafların kıyıları arasındaki geçici eşit mesafeli hattın inşası için temel nokta olarak hizmet edemeyeceğini ifade etmiştir. (ICJ, 2009, s. 65, para. 186; s. 52, para. 149) Ayrıca, taraflar arasındaki antlaşmalar uyarınca Serpents Adası'na 12 deniz mili karasuyu atfedildiğini hatırlatan Mahkeme, Serpents Adası'nın bu davadaki sınırlandırmada, karasularının 12 deniz mili yayının rolünden kaynaklanan dışında hiçbir etkisi olmaması gerektiği sonucuna varmıştır. (ICJ, 2009, s. 66, para. 188) Mahkeme Serpents Adası'nı kıyının ilgili bir parçası olarak saymanın, Ukrayna'nın kıyı şeridinde yabancı bir unsurun eklenmesi anlamına geleceğini belirtmiştir. Bu ise deniz sınırlandırma yasasında ve uygulanmasında kabul edilmeyen coğrafyanın yargısal olarak yeniden şekillendirilmesi demektir ki bu da uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırıdır. Mahkeme, bu nedenle Serpent Adası'nın Ukrayna'nın kıyı düzenlemesinin bir parçası olarak kabul etmemiştir. (ICJ, 2009, s. 53, para. 149) Mahkeme, Serpents Adası'na 12 mil karasuları dışında başka bir deniz alanı tanımamış ve sınırlandırmayı Romanya ve Ukrayna'nın bitişik ve karşılıklı kıyılarının eşit uzaklık çizgilerinin birleştirilmesi ile çizmiştir.

2009 Romanya-Ukrayna Davası'nda Divan, kara denize hâkimdir ilkesini temel alarak kıyıları belirlemiştir. Küçük adaların kıyının genel yapısının bir parçası olmaması ve orantısız etkiye sahip olması nedeniyle sınırlandırmada ölçüt alınmayacağı; alındığı takdirde coğrafyanın yeniden şekillendirilmiş olacağı belirtilmiştir. Karadeniz'in kapalı deniz özelliği göstermesi, deniz alanlarından hakkaniyete uygun şekilde faydalanma, açık denize erişimi engellememe ve güvenlik faktörleri sınırlandırmada değerlendirilen diğer unsurlardır.

3.5 Hakkaniyet İlkeleri ve Yargı Kararları Doğrultusunda Doğu Akdeniz’de Nasıl Bir Sınırlandırma Olmalı?

Bölgede adil bir sınırlandırmanın yapılabilmesi için her şeyden önce hakkaniyet ilkelerine uygun bir bakış açısının ortaya konması şarttır. Nitekim BMDHS’ye göre hüküm veren UAD, bu ilkelerin önemine sürekli olarak dikkat çekmiştir. UAD, Libya-Malta Davası’nda sınırlandırma davalarına uygulanabilecek bazı hakkaniyet ilkelerini sıralamış, Maine Körfezi Davası’nda verdiği kararlarla belirli genel ilkelerin varlığını doğrulamıştır. Eritre-Yemen Tahkim Mahkemesi, davayı daha önceki kararlarda hakkaniyete uygun olarak belirlenmiş ilkelere göre sonuçlandırmıştır. Bu nedenle alınan kararlar, sınırlandırma davalarında genel olarak uygulanabilecek hakkaniyete uygun ilkelerin varlığını ortaya koymaktadır. (Acer, 2017, s. 160-161)

UAD’nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair vermiş olduğu kararlar, teamül hukuku ve 1982 BMDHS hükümlerine getirdiği yorumlar açısından önemlidir. UAD, her somut davanın kendine özgü koşulları olması dolayısıyla bir davada uygulanacak bir ilkenin ya da yöntemin bir başka dava için hakkaniyete uygun olmayabileceğine vurgu yapmıştır. Amaç hakkaniyete uygun bir çözüm ortaya koymak olduğu için davadan davaya değişebilecek öncelikler vardır. Yukarıda incelenen davalar Doğu Akdeniz ihtilafına benzer nitelikteki hususları ele alması, tarafların savundukları tezlerle aynı paralelde olması ve adaların varlığında sonuçlanması açısından emsal teşkil etmektedir. Bu davalarda ortaya konulan ilkelerin Doğu Akdeniz perspektifinden değerlendirilmesi tarafların savunduğu tezlerin haklılığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda taraflar arasındaki sınırlandırmanın neye göre belirlenmesi gerektiği açıklanmalıdır.

Türkiye’nin BMDHS’yi sözleşmenin karasuları genişliğine ilişkin 3. maddesi ve adaların deniz yetki alanlarına ilişkin 121. maddesinin özel durumlara yönelik bir düzenleme içermemesi nedeniyle imzalamadığı yukarıda belirtilmişti.¹³³ KKTC uluslararası ortamda tanınmaması nedeniyle sözleşmeye taraf değildir. Yunanistan ve GKRY ise sözleşmeyi imzalamışlardır. Dolayısıyla taraf devletler arasında sınırlandırmaya ilişkin olarak uygulanması gereken hukuk, uluslararası hukukun yapılageliş kurallarıdır.¹³⁴ Deniz

¹³³Bkz. s. 134-135.

¹³⁴1982 Sözleşmesi’ni imzalamayan devletler uyuşmazlıkların çözümü için müzakere, soruşturma, uzlaşma ve tahkim yollarını seçebilirken aynı zamanda UAD’ye de (1951 Birleşik Krallık-Norveç Balıkçılık Davası, 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası) başvurabilirler. (Shaw, 2018, s. 454)

alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yapılageliş kuralları ile BMDHS'nin 15., 74. ve 83. maddelerindeki¹³⁵ hükümler arasında içerik olarak bir fark olmadığı için taraflar arasındaki sınırlandırma ihtilafı, BMDHS çerçevesinde değerlendirilecektir. (Acer, 2021a, s. 24)

Deniz alanlarının sınırlandırılmasında temel alınan ilkeler olarak daha öncesinde belirtildiği gibi şunlar vardır: - Eşit uzaklık mutlak ilke değildir, Coğrafyanın üstünlüğü/Ana karanın üstünlüğü (Coğrafya yeniden şekillenemez, Kara denize hâkimdir). - Orantılılık ve kıyı uzunlukları. - Kapatmama, Açık denize erişimin engellenmemesi ve Uluslararası seyrüsefer serbestliği. - Coğrafya dışı faktörler (doğal kaynaklar, siyasi unsurlar, güvenlik ve ulaşım ile ilgili unsurlar, ekosistem, tarihi haklar, bölgedeki diğer sınırlar, sosyo-ekonomik durumlar). Bu ilkeler paralelinde Doğu Akdeniz için değerlendirme yapılacaktır.

Doğu Akdeniz yarı kapalı ve dar bir denizdir. Bölgenin hiçbir yerinde karşılıklı kıyılar arasındaki uzaklık 400 mile ulaşmamaktadır. Karşılıklı kıyılar arasındaki uzaklık 400 milin altında kaldığı için kıyıdaş devletlerin hak talebinde bulunduğu deniz alanları çakışmaktadır. (Ak, 2021, s. 7) Bölgenin birçok adayı içinde barındırması, bölgede denize kıyısı olan devletlerin çok olması ve bu devletlerin kıyılarının uzanış şekillerinin farklılık göstermesi gibi coğrafi unsurlar sınırlandırmayı zora sokan en büyük faktörlerdir. Yarı kapalı ve dar bir deniz olan Doğu Akdeniz'de taraflar arasındaki sınırlandırma ihtilafı adaların varlığında kilitlendiği için sınırlandırmayı etkileyecek öncelikli coğrafi şartlar arasında bu adalar vardır.

Diğer taraftan AT'nin BMDHS'ye taraf olması, sözleşmenin AB müktesebatının bir parçası haline gelmesi nedeniyle aday devletleri de bağlayıcı olacağına dair çeşitli görüşler vardır. Fakat, AT'nin yaptığı antlaşmalar AB müktesebatına dahil olsa bile, AB müktesebatı haline gelmemiştir. Zira AB'nin tüzel kişiliği yoktur ve uluslararası sözleşmelere katılma yetkisi AT'nin bünyesinde. İlâveten, AT'nin anılan sözleşmeye dair yetkileri sınırlıdır. BMDHS'nin 9. Eki'nde yer alan 5. maddeye göre; bir uluslararası kuruluşun üyesi olup aynı zamanda BMDHS'ye taraf olan devletlerin, kendi yetkilerini bu uluslararası kuruluşa devrettiğine dair resmî bir teyit veya katılma belgesi gerekmektedir. Resmî teyit veya katılma belgesi, bu devletin sözleşmede düzenlenen konulardan uluslararası kuruluşa yetki devrettiğini belirten bir bildiri içermek zorundadır. Bildiride eğer düzenlenen konular açık bir şekilde belirtilmediyse, bütün konularda uluslararası kuruluşun yetkili olduğu varsayılacaktır. Eğer üye devlet, kuruluşa açık ve net bir biçimde yetki vermezse kuruluş, sözleşmenin üye devlet tarafından uygulanmasını isteyemez. Dolayısıyla AB, Türkiye'nin BMDHS hükümlerini uygulamasını ve BMDHS'ye taraf olmasını isteyemez. (Kaya, 2007, s. 36-37)

¹³⁵Madde 15:Sahilleri bitişik veya karşı karşıya olan devletler arasında karasularının sınırlandırılması; Madde 74:Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması; Madde 83:Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında adaların etkisine dair ilk genel kural, adaların sahip olacağı alanların sınırlandırılabilmesi ya da adaların tamamen ihmal edileceğidir; bu ise adaların ana karalar karşısında ikincil unsur olarak değerlendirildiği veya ana karalar arasındaki bir sınırlandırmada özel şartlar statüsünde ele alındığını ifade etmektedir. İkinci genel kural ise adaların sınırlı etki almalarını veya tümünden ihmal edilmelerini belirleyecek koşulun, adaların coğrafi konumu olduğudur. Buna göre kıyı adalarının, açıklardaki adaların, ters taraftaki adaların, yan sınır üzerindeki adaların (kıyıları bitişik devletlerin arasında oluşturulan sınır), ada ülkesi olanların ve deniz aşırı adaların alacağı etkiler farklı olacaktır. BMDHS’de adaların sınırlandırılması ‘sınırlandırmanın doğal uzantı ve hakkaniyete uygun olması gerektiği, komşu devletin kıta sahanlığını veya diğer devletlerin deniz alanlarını etkileyecek ya da ilgili devletlerden birisinin aleyhine sonuçlanabilecek coğrafi konumda yer alan adaların sınırlandırılmasında doğal uzantı ilkesinin terk edileceği, bu tarz adaların ana karalar gibi değerlendirilmeyeceği’ şeklindedir. Neticede adaların sınırlandırılmasında esas belirleyen temel prensip kapatmama ilkesidir ve adaların genel coğrafya içindeki büyüklükleri, siyasi ve sosyo-ekonomik nitelikleri ilgili diğer unsurlardır. (Acer, 2021a, s. 312-313, 378-379) Dolayısıyla Yunanistan’ın “Kıtalar ve adalar, nadir görülen anormallikler hariç tek bir yer kabuğunun parçasıdır dolayısıyla doğada ortak bir sahanlığa sahip oldukları için hukuken de ortak bir sahanlığa sahip olmaları gerekir” (UN, 1982, A/CONF.62/C.2/SR.39) şeklindeki iddiasının aksine her adanın mutlak şekilde sahip olduğu bir deniz alanı mevcut değildir. Eğer öyle olsaydı bugüne kadar görülen davaların hiçbirinde adaların coğrafi nitelikleri ve diğer ilgili şartları tartışılmazdı.

Doğu Akdeniz’de sorun teşkil eden adalar, Yunanistan’ın kıyılarına uzak ama Türk kıyılarına yakın konumda bulunan ters taraftaki Yunan adalarıdır. Bu adaların alması gereken etkiler, şu şekilde olacaktır:

Eşit uzaklık mutlak ilke değildir, Kara denize hâkimdir, Coğrafyanın üstünlüğü ilkeleri açısından: Deniz alanlarının sınırlandırılmasında en önemli belirleyici unsurlar arasında kıta sahanlığının sınırı yer almaktadır. Kıta sahanlığı sınırını belirleyen ise derinlik değil topografik eğimdir; bu sınırı belirleyen koşulların içinde tektonik hareketler, sediman taşınımı gibi bazı doğal süreçler vardır. Örneğin, Anadolu’nun kıyılarından Adalar Denizi’ne bakıldığında kıta sahanlığı 125 metreye kadar uzanabilmektedir. Bu mesafede kalan birçok Yunan adası, Anadolu kıta sahanlığının üzerinde kalmıştır. Zaten Midilli,

Sisam, Sakız gibi adaların jeomorfolojik ve ekolojik özellikleri Anadolu karasının uzantısı olduklarının kanıtıdır. Bu durumda Yunanistan ne bu adaların kıta sahanlığına sahip olduğunu iddia edebilir ne de sınırlandırmada ortay hat yöntemini savunabilir. Aksine Türkiye jeomorfolojik gerçekliğe göre bu deniz alanlarında hak sahibidir çünkü denizler her daim kıyıyı takip ederler. Bu takip sadece su kütlesinde değil, deniz altında da devam etmektedir. Dolayısıyla kıyılardaki adalar, aynen denizler gibi ana karayı takip ederler. Adalar, ana karaların doğal uzantıları olmaları nedeniyle morfolojik gerçekliğe göre değerlendirilmelidir. Neticede ters taraftaki Yunan adalarının herhangi bir kıta sahanlığı olmayıp, bunlar Anadolu'nun kıta sahanlığına aittirler. Kaldı ki, Anadolu kıyılarına yakın olan bu adaların günlük hayatı ve ekonomik faaliyetleri, Türkiye'ye bağımlıdır. Böylesi bir coğrafi gerçeklikte, özellikle birkaç km²lik adaların ana karalar gibi MEB ya da kıta sahanlığına sahip olduğunu iddia etmek son derece yanlıştır. (Gönençgil, 2021, s. 27-29)

Zaten Yunanistan'ın BMDHS'nin 121. maddesinin 2. fıkrasına dayanarak kendine ait adaların kıta sahanlığına ya da MEB'e sahip olması gerektiğine dair iddiası, aynı sözleşmenin 76. maddesinin 10. fıkrasındaki hükümler ile geçersizdir. BMDHS'nin 121. maddesinin 2. Fıkrası "3. paragrafta belirtilenler dışında, bir adanın karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, bu sözleşmenin diğer kara parçalarına uygulanabilir hükümleri ile uyumlu olarak yapılır" şeklinde olup; 121. maddenin 3. fıkrası: "Yerleşmeye elverişli olmayan veya kendine ait ekonomik bir hayatı olmayan kayalıkların, münhasır ekonomik bölgesi veya kıta sahanlığı olmayacaktır." şeklindedir. Kıta sahanlığının tanımını ve sınırlandırmasını yapan 76. maddenin 10. fıkrası ise "Bu maddenin hükümleri, kıyıları karşı karşıya veya bitişik olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması sorununa hâlel getirmez" (UNCLOS, m.76/10) şeklindedir. Bu hüküm 'sahip olma hukuku' ile 'sınırlandırma hukuku' arasında bir ayırım yaparak, iki kuralın birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesini belirtmiştir; nitekim Libya-Malta Davası'nda da hak sahibi olarak eşit olmanın, şartlar ne olursa olsun eşit miktarda kıta sahanlığına sahip olunacağı demek olmadığı belirtilmiştir. (Acer, 2021a, s. 52-53) Tunus-Libya Davası'nda da eşitlik veya hakkaniyet ilkelerinin sınırlamaya uygulanacak hukukun bir parçası olduğu teyit edilmesine rağmen eşitlik ilkelerinin sonuç ne olursa olsun uygulanacak tanımlanmış bir dizi yasal ilke olmadığı belirtilmiştir çünkü geçerli ilkeleri belirleyecek olan sonucun adil olmasıdır. (Acer, 2017, s. 159-160) Neticede kıta sahanlığı sınırlandırması her devlete

eşit haklar tanımayacak olup, bitişik veya karşılıklı kıyıları olan devletler arasında ilgili şartlara göre değişecektir. Yunanistan'ın sözleşmedeki tek bir maddeyi öne sürerek bunu tüm adalar için genelleştirmesi, hukukun genel mantığı ile uyuşmamaktadır. Zira hukuk madde bazında değil, ilke ve değerlerin tutarlı bir şekilde uygulanması ve adil sonuçlar doğurması için bir bütün olarak ele alınan bilim dalıdır. Nitekim UAD, Kuzey Denizi Davası'nda konuyla ilgili kararında, hakkaniyete uygun ilkelerin bağımsız hukuk ilkeleri olmaktan çok 'adil bir sınırlama' veya 'adil çözüm' işlevi gördüğünü ileri sürmüştür.

Kıta sahanlığı ve MEB uyuşmazlıklarına dair birçok uluslararası yargı kararında ve antlaşmalarda ana karanın üstünlüğü ilkesi kabul edilmiştir. Ana karanın üstünlüğüne karşılık adalara ya çok az alan bırakıldığı ya da hiç bırakılmadığı görülmüştür. Yukarıda incelen davalara ilaveten bunlara örnek olarak 1971 Tunus-İtalya Antlaşması, 1978 Papua Yeni Gine-Avustralya Antlaşması, 1992 Kanada-Fransa (St. Pierre ve Miquelon) ve 2012 Nikaragua-Kolombiya Davası verilebilir. (Altun, 2020, s. 21) UAD'nin 1982 Tunus-Libya Davası'nda, kara denize hakîmdir ilkesi gereği kıta sahanlığı hakkının kara ülkesine ait olduğu tekrarlanmıştır. UAD, Tunus'a ait olan ve birçok adacık tarafından çevrili olan Kerkennah Adaları'na sınırlandırmada yarım etki tanımıştır. Âdeta kıyı ile bütünleşmiş gibi kıyıya yakın olan Tunus'un Jerba Adasını ise tümünden yok saymış ve bu adayı sadece kıyı uzunluğunun belirlenmesinde hesaba katmıştır. Doğu Akdeniz için değerlendirildiğinde Türkiye ana karasının sahip olduğu yüzölçümü ile Yunan adalarının ve Kıbrıs Adası'nın sahip olduğu yüzölçümü arasında çok büyük farklar olduğu görülmektedir. Türkiye bu adaların yanında âdeta bir devdir. Kaldı ki bu adalar ana kara olmamakla birlikte Yunanistan da bir ada devleti ya da takımada devleti değildir ki sadece bu adalar üzerinden deniz yetki alanları iddia etme hakkına sahip olsun.

Zaten Türkiye, III. BM Deniz Hukuku Konferansı'nda takımada devleti kavramının kıta devletlerine ait takımadalara uygulanmasını kesin bir şekilde reddetmiştir. Türk Heyeti, Adalar Denizi'nde takımada devleti rejimi uygulandığı takdirde sonuçlarının ne olacağını gösteren bir haritayı konferansa sunduğunu ifade ettikten sonra yaptığı itirazda,

“Adalara sahip olan kıta devletlerinin, takımada devletleriyle karıştırılmaması gerektiğini, herhangi bir hukuk kuralını genelleştirmenin uluslararası toplumun çıkarlarına aykırı olduğunu ve sıklıkla adaletsizliğe yol açtığını; adaların alacakları karasuları hakkı ile pratik olarak tüm denizin iki ülkeden birinin iç suları haline geleceğini diğerinin ise geleneksel olarak kendisine açık olan suların dışında bırakılacağını, balıkçılık ve kıta sahanlığı ile ilgili ekonomik haklarının geçersiz kılınacağını; en önemlisi iki Devletten birinin, kendisi için

büyük önem taşıyan bir denizde kendi savunması için tedbir alma hakkından mahrum kalacağını” (UN, 1982, A/CONF.62/C.2/SR.37)

belirtmiştir.

1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası; ‘eşit uzaklık yönteminin uygulanmasının zorunlu olmadığına hatta kıyıların içbükey ya da dışbükey olması gibi düzensiz durumlarda düzensizlik ölçüsünde etki artacağı için bu yöntemin uygulanmasının yanlış olacağına; sınırlandırmada tüm durumlarda uygulanacak tek bir yöntem olmadığına; hakkaniyet ilkelerine uygun olarak ve ilgili tüm koşullar dikkate alınarak diğerinin kara topraklarının doğal uzantısına tecavüz etmeden antlaşma yoluyla sınırlandırmanın yapılmasına; kıyıların genel yapısı ile özel veya olağandışı özellikleri, kıta sahanlığının fiziksel ve jeolojik yapısı ile doğal kaynakları, kıyı devletine ait kıta sahanlığı alanlarının büyüklüğü ile kıyı şeridinin genel doğrultusunda ölçülen kıyı uzunluğu arasında makul derecede orantılılık unsuru olmasına ve bu amaçla aynı bölgedeki komşu devletler arasındaki diğer kıta sahanlığı sınırlamalarının fiili veya muhtemel etkilerinin göz önünde bulundurularak sınırlandırmanın yapılmasına’ hükmetmiştir.

1977 Manş Denizi Davası da eşit uzaklık ilkesi ve adaların kıta sahanlığı sınırlandırmasındaki etkisini ortaya koyması açısından güzel bir örnektir. Bu davanın Doğu Akdeniz’e olan yansımalarına bakıldığında İngiltere’nin Manş Davası’nda iddia ettiklerinin Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de iddia ettikleri ile aynı paralelde olduğu, Fransa’nın iddialarının ise Türkiye ile aynı paralelde olduğu görülmektedir. Yunanistan da tıpkı İngiltere gibi adaların kıta sahanlığına sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye ile çizilecek bir sınırın bu adalar ile Türkiye ana karası arasında belirlenmesi gerektiğini ve sınırın karasularının ölçüldüğü esas hattan itibaren çizilecek bir ortay hat ile belirlenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Türkiye ise Fransa’nın savunmuş olduğu gibi ters tarafta kalan adalara kıta sahanlığı verilmemesi gerektiğini, sınırlandırmanın hakça ilkeler, coğrafi şartlar ve kıyıların karşılıklı olması nedeniyle antlaşma yoluyla yapılması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye, Antalya Gazipaşa’dan Muğla Deveboynu’na kadar uzanan kıyı şeridinin önünde yer alan Meis, Rodos, Sömbeki, Nimos, Limoniya, Herke, Askino, İlyaki, Küçük Çoban, Çoban (Kerpe) ve Kaşot (Ergüven, 2020, s. 363-364) gibi adaların Türkiye ve Yunanistan ana karaları arasında çizilecek bir eşit uzaklık çizgisinde ters tarafta kalmaları nedeniyle ters taraftaki adalar olduğunu ve tam etki alamayacaklarını; bu adalara eşit uzaklık uygulandığı takdirde

Türkiye'nin kıta sahanlığını gasp edeceğini ve Akdeniz'e çıkışını engelleyeceğini dolayısıyla kıyı uzunluğu ile kıta sahanlığı alanı arasındaki makul oran ilkesinin çiğnenmiş olacağını ileri sürmektedir. Manş Denizi Tahkimi kararında, bir ada kıta sahanlığına hukuken hak sahibi olsa da tüm koşullar göz önüne alınarak yapılan bir sınırlandırmada o adanın hak sahibi olamayabileceği belirtilmiştir. Kanal Adaları'nın ters taraftaki adalar olması ve bu durumun coğrafi dengesizlik yaratması nedeniyle bu adalara yarım etki verilmiştir. Bu adaların sadece kuzey ve batıya bakan kısımlarına bu ekonomik ve siyasi olarak ayrı varlıklar olmalarına istinaden 12 mil karasuları hakkı tanınmıştır. Scilly ve Ushant Adaları için Mahkeme, devlet sınırlama uygulamalarında ana kara karasularının dışında yer alan açık deniz adalarına yalnızca kısmi etkinin verildiği bir dizi örnek olduğunu belirterek bu adaların tam etki almasından kaynaklanacak orantısızlığı ve eşitsizliği azaltmak için bunlara ancak yarım etkinin verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Benzer davaya verilecek en iyi örneklerden bir tanesi 1992 Kanada-Fransa Davası'dır. Bu davada Divan, sınırlamanın merkezine coğrafi özellikleri koymuştur. Adaların kendi karasularından öte denize doğru uzanmasını hak tecavüzü olarak değerlendiren Divan, karasuları içinde yer alan adalara karasularının sınırından itibaren ek 12 mil tanınmasını hakkaniyete aykırı olarak değerlendirmiştir. (Shaw, 2018, s. 425) 2009 Romanya-Ukrayna Davası'nda sınırların tespiti için dikkate alınan hususlar arasında Karadeniz'in kapalı deniz olması, kıyıların birbirine oranı ve deniz alanlarından hakkaniyete uygun ölçüde yararlanma yer almaktadır. UAD, Ukrayna'ya ait Serpent Adası'nın Romanya kıyılarına çok yakın (45 km) olduğuna, sınırlandırmada ters tarafta kaldığına işaret ederek bu adanın çok küçük bir ada olmasından ötürü sınırlandırmada orantısız etki doğuracağına karar vermiştir. Adaya tam etki verildiği takdirde Ukrayna kıyılarının olağanüstü etki alacağı ve bunun 'coğrafya yeniden şekillendirilemez' ilkesine aykırı olacağına hükmederek adaya kıta sahanlığı ve MEB vermemiş, sadece 12 mil karasuları hakkı tanımıştır. Nasıl ki Karadeniz'in kapalı deniz özelliği sınırlandırmada göz önünde tutulduysa, Doğu Akdeniz'in de yarı kapalı bir deniz olması sınırlandırmayı etkileyecektir. Serpent, Romanya kıyılarına 45 km uzaklıkta bir ada olarak kıta sahanlığı ve MEB hakkı kazanamamışken; Türkiye kıyılarına sadece 2 km uzaklıktaki Meis ve 18 km uzaklıktaki Rodos'un ve dahi diğer ters tarafta kalan adaların bu deniz alanlarına sahip olması beklenemez. Türkiye 783,562 km² yüzölçümüne sahip büyük bir ana kara devleti olarak ne Girit ne Rodos ne de Meis gibi küçük toprak parçaları ile mukayese edilemez. Türkiye'nin bir ana kara ülkesi olması ve bölgede en uzun kıyı şeridine sahip olması

sınırlandırmaya etki edecek öncelikli coğrafi faktörler olduğu için coğrafyanın yeniden şekillenemeyeceği ve ana karaların adalar karşısında üstünlüğü ilkeleri paralelinde Türkiye'nin tezlerinde haklı olduğu açıktır.

Yunan adaları ile Türkiye ana karası karşılıklı olmasaydı ya da aralarında 200 milin üzerinde bir uzaklık olsaydı bile bu adaların alacağı etki yine Türkiye ana karası ile eşdeğer olmayacaktı. Böyle bir durumda bu adaların alacağı etki büyüklüklerine, konumlarına, nüfus ve coğrafi şartların üstünlüğüne göre değişecek; bazı adalar sınırlı etki alırken bazı adalar tümünden ihmal edilerek hiçbir etki almayacaktı. Zaten Yunanistan, 6.08.2020 tarihinde Mısır ile muhtemelen ana kara kıyılarının uzunluklarının esas alındığı bir MEB antlaşması imzalayarak adaların etkisini azaltmıştır. (Acer, 2021a, s. 90) Dolayısıyla Yunanistan ve Türkiye arasında hakkaniyete uygun yapılacak bir sınırlandırmada ana referans kaynağı Türkiye ve Yunanistan'ın ana karalarıdır. Ana karalar esas alınmak suretiyle sınırın ortay bir hatla belirlenmesine yönelik Türkiye'nin tezi, hakça sonuçlar doğurması açısından uluslararası hukuka uygundur.

Orantılılık ve kıyı uzunlukları açısından: Yunan adalarına verilecek kıta sahanlığı, Türkiye ana karasının kıyı uzunluğuna göre oldukça büyük bir orantısızlık yaratacak ve orantılılık ilkesi çiğnenmiş olacaktır. 1969 Kuzey Denizi Davası'nda kıyı devletine ait kıta sahanlığı alanlarının büyüklüğü ile kıyı şeridinin genel doğrultusunda ölçülen kıyı uzunluğu arasında orantılılık ilkesi gereği makul derecede orantı olması gerektiği belirtilmiştir. UAD, 1985 Libya-Malta Davası'nda Libya ile kıyaslandığında Malta'nın ilgili kıyıların Libya'ya göre oldukça kısa olduğunu (Libya: 192 mil, Malta: 24 mil) belirterek daha geniş bir kıta sahanlığı alanının Libya'ya verilmesine karar vermiştir. 1982 Tunus-Libya Davası'nda görüldüğü gibi UAD, her bir devletin kıta sahanlığı alanlarının birbirine orantılı olduğunu (Libya için 40, Tunus için 60) ve diğer ilgili şartlar da dikkate alınarak orantılılık ilkesinin karşılandığını belirtmiştir. (Acer, 2021a, s. 281-282)

Yunanistan'ın ve GKRY'nin iddiaları, orantılılık ilkesine de terstir. Bölgenin en uzun kıyı şeridine sahip ülke olan Türkiye karşısında Yunan adalarının kıyı uzunlukları oldukça kısa kaldığı halde Yunanistan kıta sahanlığı hakkı talep etmektedir. GKRY ise yaptığı MEB antlaşmalarında kıyı uzunluklarını hesaba katmadan sadece eşit uzaklık metodu uygulamıştır. GKRY, toplam kıyı uzunluğu 384 km olmasına ve antlaşma yaptığı devletlerin kıyıları ile karşılaştırıldığında bu uzunluğun oldukça kısa kalmasına rağmen

sınırlandırmada eşit uzaklık yöntemi kullanmıştır. (Mısır kıyı uzunluğu:922 km; Lübnan kıyı uzunluğu: 294 km; İsrail kıyı uzunluğu: 245 km) Oysaki Mısır'ın 600 km kıyı uzunluğu karşısında GKRY'nin ilgili kıyısı sadece 130 km , İsrail'in 245 km kıyı uzunluğu karşısında 80 km ve Lübnan'ın 294 km kıyı uzunluğu karşısında ise 70 km'dir. Neticede 2003 yılında yapılan GKRY-Mısır MEB Antlaşması'nda kıyı uzunlukları hesaba katılmadığı için Mısır 21,500 km²lik deniz alanı kaybetmiş; 2007 yılında yapılan GKRY-Lübnan MEB Antlaşması'nda Lübnan 3957 km²lik deniz alanı kaybetmiş; 2010 yılında yapılan GKRY-İsrail MEB Antlaşması'nda İsrail 4600 km²lik deniz alanı kaybetmiştir (Yaycı, 2022a, s. 146-147) Uluslararası yargı kararlarında sınırlandırmayı etkileyen en önemli ilkelerden biri olan kıyıların uzunluğu ve orantılılık ilkesi GKRY'nin yaptığı antlaşmalarda uygulanmayarak GKRY'nin lehine haksız deniz alanları kazanımı oluşturulmuştur. UAD kararlarında da görülebileceği gibi sınırlandırmada kıyı uzunluğuna yapılan vurgu, Türkiye'nin haklılığını öne çıkarmaktadır. Zira Türkiye ilgili sınırlandırma alanının ana karalar ve kıyı uzunlukları temel alınarak yapılması gerektiğine dair görüşünü, 18.03.2020 tarihinde BM'ye sunduğu mektupla yinelemiş ve Doğu Akdeniz'in en uzun kıtasal kıyı şeridinde sahip ülkesi olarak adaların Türkiye'nin projeksiyonunu kesici etkiye sahip olamayacağını belirtmiştir. (UN, 2020, A/74/757)

Gerçekten de Doğu Akdeniz'deki ilgili sınırlandırma alanı Türkiye'nin ileri sürdüğü şekilde iki ülke ana karalarının projeksiyonlarının örtüştüğü deniz alanları olmalıdır. Çünkü orantılılık ilkesi, tarafların sahip olacağı deniz alanları arasındaki oran ile ilgili kıyıların uzunlukları arasındaki oranın birbiri ile uyumlu olmasını gerektirmektedir. Kuzey Denizi Davası'nda görüldüğü gibi 1985 Libya-Malta Davası'nda da Divan hakça ilkeler olarak coğrafyayı yeniden şekillendirmenin veya doğadaki eşitsizlikleri telafi etmenin söz konusu olmayacağını, bir tarafın diğer tarafın doğal uzantısına tecavüz etmemesi ve ilgili tüm durumların göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.

Kapatmama, Açık denize erişimin engellenmemesi ve Uluslararası seyrüsefer serbestliği açısından: Yunanistan Adalar Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de sahip olduğu veya sahip olmadığı halde egemenlik iddiasında bulunduğu¹³⁶ tüm adaların/adacıkların karasularını

¹³⁶Bugün Lozan Konferansı'nda adı geçmeyen adaların hangi devlete ait olduğuna dair egemenlik tartışmaları devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin karşısına konulan Lozan Konferansı'nın 16. maddesidir. Zira bu madde ile Türkiye'nin ilgili diğer maddelerde adı geçen adalar dışında olan tüm adalar üzerindeki haklarından vazgeçtiği ileri sürülmektedir. Ancak 16. madde ile Türkiye, sahillerinden itibaren 3 milin dışında kalan bütün ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenlik haklarından feragat etmiş değildir. Eğer Türkiye İmroz (Gökçeada), Bozcaada ve Tavşan adaları hariç, Anadolu sahillerinden itibaren

12 mile çıkarmak istemekte; Rodos, Girit, Meis adaları ve diğer birçok küçük adacıkların kıta sahanlığı ve MEB hakkı olduğunu savunmaktadır. Ancak Türkiye kıyılarının hemen önünde konumlanan Yunan adaları, Türkiye'nin deniz alanı projeksiyonunu kapattığı için bu adaların kapatmama ilkesi gereği ya çok sınırlı etki alması ya da tümünden ihmal edilmesi gerekmektedir. Zira Türkiye'nin ileri sürdüğü gibi bölgenin genel coğrafi şartları özel bir unsur iken, Yunan adaları ve dahi Kıbrıs Adası ancak küçük unsurlardır. (Acer, 2021a, s. 171) Diğer taraftan Antalya, Mersin ve İskenderun gibi büyük limanların önünün açık denize erişiminin engellenmemesi ve uluslararası seyrüsefer serbestliği ilkeleri gereği açık olması gerekmektedir. Ayrıca iki ana kara arasında yer alan adaların bozma (distortion) etkisi fazla olduğu için bu adalardan bazıları ya tümünden yok sayılmalı ya da sınırlı etki almalıdır. İlaveten adaların, ana kara devletinin haklarından

3 milin dışında kalan tüm adalardan vazgeçmiş olsaydı; 12. ve 15. maddelerin antlaşma metninde yer almasına gerek kalmazdı. İlaveten, 16. madde sadece adalar ile ilgili olup, adacık ve kayalıkları kapsamamaktadır. Ayrıca adaların egemenliği, 12. madde ve 15. maddedeki özel hükümler ile düzenlendiği için, tamamlayıcı mahiyette bir hüküm olan 16. madde uygulanamaz. Zira, özel hükümler varken genel düzenlemelere başvurulamaz. (Yaycı, 2020a, s. 21, 25, 28, 32) Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi, Türkiye'nin Yunanistan'a devrettiği adaları isimleri ile belirlerken, Türkiye'nin kendi egemenliğinde kalan adalar üzerindeki haklarını da teyit etmiştir. Buna göre, Zürafa Kayalıkları, Koyun Adaları, Hurşit Adası, Nergisçik, Keçi Adası, Bulamaç, Eşek Adası, Ardacık, Çerte, Herke ve daha birçok ada, adacık ve kayalık ve hatta Girit etrafındaki Bergitsi, Sıgri, Tokmakia, Kasonisi, Gavdos, Gavdopula gibi ada ve adacıklar, Türkiye'ye aittir. (Ak, 2015, s. 137) 24.07.1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 6, 12, 14, 15. ve 16. maddeleri adaların egemenliği ile ilgilidir. 6. madde: "...İşbu Andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, deniz sınırları, kıyıya üç milden daha yakın bulunan adalar ve adacıkları da içine alacaktır." 12. madde: "İmroz (İmbros) adası ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan adaları (İlesauxLapins) dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni (Lemnos), Semadirek, (Semendirek, Samothrace), Midilli (Mitylene), Sakız (Chio), Sisam (Samos) ve Nikarya (Nicaea) adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşmasının 5.i ve 1/14 Kasım 1923 tarihli Atina Andlaşmasının 15. maddeleri hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, bu Andlaşmanın, İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15. maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır. İşbu Andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar, Türk egemenliği altında kalacaktır." 14. madde: "Türk egemenliği altında kalan İmroz adasıyla Bozcaada, yerel [mahalli] yönetim ile can ve mal güvenliği bakımında, Müslüman-olmayan yerli halka gerekli bütün güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması, yukarıda öngörülen yerler yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır. Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada adaları halkına uygulanmayacaktır." 15. madde: "Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda, İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ile, bunlara bağlı adacıklar, ve Meis (Castellorizo) adası." 16. madde: "Türkiye, işbu Andlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği [kaderi], ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir. İşbu maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere halel vermez." (Meray, 2001, s. 4-7)

yararlanmasını engelleyecek şekilde deniz yetki alanlarına sahip olamayacakları BMDHS ve yargı kararlarında açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla Yunanistan ve GKRY'nin iddiaları hukuki temelden yoksundur.

Coğrafya dışı faktörler açısından: Türkiye'nin yakın çevre güvenliğinde son derece önemli olan Yunan adalarının alacakları ekstra deniz alanları hakça olmayan sonuçlar doğuracaktır. Örneğin Kıbrıs adası, Türkiye'nin güvenliği açısından çoklu jeostratejik imkânları bünyesinde barındırmaktadır. Mora-Girit hattına Kıbrıs'ın da eklenmesi, Türkiye'yi âdeta bir yay kısıncında bırakacak ve Türkiye için büyük güvenlik riskleri teşkil edecektir. (Eslen, 2004, s. 94-95) İlâveten adaların çoğunun yaşamsal ihtiyaçlarını Türkiye'den karşılamaları, onları bir nevi Türkiye'ye bağımlı yaparken aynı zamanda kendi ekonomik özerkliklerinin olmadığını da göstermektedir. Ayrıca düşük yoğunluklu nüfusları ve siyasi özerkliklerinin de olmaması bu adaların sınırlandırmadaki etkilerini azaltacak önemli faktörlerdir. İlâveten bölgenin sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları, sınırlandırmaya etki edecek önemli bir unsurdur. Tarafların bu kaynaklar üzerinde azami düzeyde hak sahibi olmak istemeleri, mümkün olduğu kadarıyla deniz yetki alanlarını genişletmek istemeleri sonucunu doğurmaktadır.

Neticede Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de savunduğu sınırlandırma koşulları tüm bu hukuki ilkeler çerçevesinde şekillenirken Yunanistan'ın dayanağı sadece siyasi ve coğrafi birliği sağlama yönünde şekillenmiştir. Yunanistan siyasi ve coğrafi birliğini korumak adına Yunan adaları ve Yunan ana karası arasında Türkiye'nin kıta sahanlığına sahip olmaması gerektiğini savunmakta bundan başka ilgili bir unsur öne sürememektedir. (Acer, 2021a, s. 168) Yunanistan'ın coğrafi özelliklere bakmaksızın deniz alanlarında adaların ana karalarla eşit şekilde hakka sahip olduğu yönündeki iddiası aslında politiktir. Zira Türkiye'ye karşı ısrarcı bir şekilde ileri sürdüğü bu iddiayı; Arnavutluk ve Mısır'a karşı ileri sürememiştir. Yunanistan'ın Mısır ile 6.08.2020 tarihinde yaptığı antlaşmada Meis adasını tümünden yok sayması ancak Türkiye ile yapılacak olası bir antlaşmada bu adayı özellikle hesaba katması, bu ada üzerinden Türkiye'ye karşı yaptığı politik hesapları göstermektedir. Buradan net bir şekilde anlaşılacağı üzere Yunanistan'ın uluslararası hukuku yorumlama ve uygulama biçimi, uluslararası hukuk ilkelerinden ziyade iddialarını karşısındaki devlete kabul ettirebileceği noktaya kadar politiktir. Öte yandan Türkiye'nin, Yunanistan'a ait adaların hiçbir hakkı olmaması gerektiğine yönelik bir iddiası zaten yoktur. Ancak bu adaların Türkiye ile eşit haklara sahip olamayacağına

yönelik haklı iddiaları vardır. Türkiye, bu adalardan sadece bazılarının karasuları hakkına sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki ilgili adaların sınırlandırmada nasıl etki alması gerektiğine dair analizin yapılması konuya netlik kazandırması açısından faydalı olacaktır.

3.5.1 Doğu Akdeniz'de Adalar Özelinde Verilmesi Gereken Sınırlandırma Etkileri

Adalar ile ilgili genel değerlendirmeler sonrasında taraflar arasındaki sınırlandırmaya konu teşkil edecek olan Doğu Akdeniz adalarından Büyük Çuha, Küçük Çuha, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos, Kıbrıs ve Meis adalarının özelde nasıl etki alması gerektiği aşağıda incelenmiştir.

Yunanistan, adaların karasularını 6 mil olarak kabul etmektedir. Yunanistan'ın Büyük Çuha, Küçük Çuha, Girit, Kaşot, Kerpe ve Rodos adalarının yarısından geçecek hatla, bu adaların yarısını Adalar Denizi'nde diğer yarısını Akdeniz'de bırakmak istemesi ve hatta bu adaların sadece Akdeniz'e bakan kesiminde dahi karasularını artırması, Adalar Denizi ile Akdeniz arasındaki geçitlerin Yunan karasuları ile kapatılması demektir. (Yaycı, 2022) Uluslararası hukukun tanıdığı diğer takdir haklarında olduğu gibi karasuları ilan etme hakkı dürüstlük, hakların kötüye kullanılması ve eşitlik gibi bazı genel ilkeler temelinde hukuki incelemeye tabidir. Uluslararası hukuk, bir kıyı devletinin belirli koşullara uymadan karasularını 12 mile kadar çıkarmasını öngörmemekte olup, ancak karasuları ilan edebileceği maksimum sınır olarak 12 mili öngörmektedir. (Acer, 2017, s. 241) Bir diğer ifadeyle devletlerin 12 mil karasuları ilan etmek gibi bir zorunlulukları yoktur; bu sınır azami sınırdır. Türkiye'nin görüşü de bu yöndedir. Türkiye, 12 deniz mili sınırının genel ve yeknesak bir kural olarak kabul edilmediğini ancak azami sınır olarak kabul edildiğini; bu sınırın özel deniz alanları söz konusu olduğunda coğrafi koşullara gereken özen gösterilerek ve bölgedeki tüm devletlerle iş birliği yapılarak kullanılmasını önermektedir. (UN, 1982, A/CONF.62/C.2/SR.6) Doğu Akdeniz'de hakça bir sınırlandırma hattının çizilebilmesi için Girit haricinde bu adaların çoğunun yok sayılması bazılarının da sınırlı etki alması gerekmektedir. Çünkü bunlar Girit kadar büyük ve sosyo-ekonomik olarak önemli değillerdir ayrıca Türkiye kıyılarına Girit kadar uzak değillerdir.

Girit adası, Adalar Denizi'nin en büyük (8.450 km²) ve en fazla nüfusa sahip adası olduğundan üzerinde daha fazla durulması gereken bir adadır. Konumu itibarıyla hem Adalar Denizi'ne hem de Doğu Akdeniz'in geri kalanına projeksiyon yapmaktadır. Kuzey ve kuzeydoğuya doğru izdüşümü Türkiye ana karasınıninkiyle örtüşmektedir. Büyüklüğü

ve önemi dikkate alındığında Girit'e sınırlı etki tanınması orantısız bir etki yaratmayacaktır. Yunanistan ve Türkiye ana karaları arasındaki ortay hat, bir miktar karasuları alanının Girit'e verilmesiyle biraz sapacak şekilde çizilebilir. Çizginin eşit mesafeli çizgiden ne kadar sapması gerektiğine ise iki devlet veya üçüncü bir taraf karar verebilir. (Acer, 2017, s. 225-226)

Büyük Çuha ve Küçük Çuha adaları Girit'in batısında olup, Yunanistan ana kara kıyılarına çok yakın konumdadırlar. Doğru taraftaki bu adaların Yunan ana karasından ayrı bir kıta sahanlığına sahip olamayacağı zaten sabitken, yargı kararlarında bu tarz adaların genelde ana kara kıyı uzunluklarına bile dahil edilmediği görülmektedir. Bununla birlikte Tunus-Libya Davası'nda Jerba Adası, Tunus'un kıyı uzunluğuna dahil edilmiştir. Lâkin Jerba Adası âdeta bir burun şeklinde olan ve kıyı ile bütünleşmiş gibi görünen bir ada idi. Büyük Çuha ve Küçük Çuha ise coğrafi olarak bu niteliklere haiz adalar değildir. Zaten Büyük Çuha ve Küçük Çuha adaları, ana karalar arasında çizilecek orta çizgide bozma etkisi yaratacağı için bunların tümünden ihmal edilmesi sınırlandırma hukukuna uygun olacaktır.

Kaşot, Kerpe ve Rodos adaları ters tarafta yer alan adalar oldukları için Anadolu sahillerinin önünü kapatmakta ve Türkiye'nin denize açılımına engel teşkil etmektedirler. Coğrafyanın üstünlüğü, kara denize hâkimdir ve kapatmama ilkeleri gereği bu adaların Türkiye gibi bir ana kara ülkesinin kıta sahanlığını ve MEB'ini kısıtlaması mümkün değildir. Ayrıca Türkiye kıyılarının hemen yanında yer alan bu adalar, Yunan ana karasının deniz altındaki doğal uzantısı üzerinde değil, Türkiye ana karasının deniz altındaki doğal uzantısı üzerindedir. (Acer, 2021a, s. 403) Bir diğer ifadeyle Türk kıta sahanlığındadırlar. Bu sebeple ayrı bir kıta sahanlığı hakkı talep edemezler. Kaldı ki bu adaların deniz altındaki alanı, Türkiye yerine Yunanistan'a yakın olmuş olsaydı bile Yunanistan yine de bu alan üzerinde kıta sahanlığı hakkı iddiasında bulunamazdı. Çünkü su altındaki alan, kara parçasının uzantısı değilse, başka bir ülkeye nazaran daha yakın olsa bile kıta sahanlığı kapsamında kabul edilemez. İlaveten bu adalar genel coğrafi çerçeve içinde küçük unsurlardır. Tüm bu hukuki gerekçelerin ve uluslararası yargı organlarının benzer kararları neticesinde bu adaların ya tümünden ihmal edilmeleri ya da Türkiye'ye bakmayan kıyılarına çok az karasuları verilmesi hakkaniyete uygun olacaktır. Bu adalar gibi aynı şekilde Türkiye kıyıları önünde konumlanan ters taraftaki On iki adaların da tümünden ihmal edilmesi hakça olacaktır.

Akdeniz'in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs (9.251 km²), coğrafi/siyasi bölünmüşlük ve egemenlik sorunundan bağımsız şekilde bir bütün olarak değerlendirildiğinde bile Türkiye gibi bir kıta ülkesinin karşısında sınırlı etki almalıdır. Kıbrıs ile Türkiye arasındaki yüzölçümü ve kıyı uzunlukları arasındaki farklar belirleyici coğrafi faktörler olarak Kıbrıs'ın sınırlı etki almasına yol açacaktır. Ayrıca Kıbrıs'ın Türkiye'nin güney sahillerine çok yakın konumda olması -Anadolu ile Kıbrıs arasındaki en dar mesafe 38 mildir, en geniş mesafe 68 mildir- (Koç, 2006, s. 274), güvenlik kaynaklı faktörleri ön plana çıkarırken Türkiye'nin projeksiyonunu da kesmektedir. Kıyı uzunlukları, orantılılık, kapatmama ilkeleri ve güvenlik kaynaklı faktörler sebebiyle Kıbrıs, Türkiye ana karası ile eşit miktarda kıta sahanlığına sahip olmamalıdır. Bunlarla birlikte Kıbrıs'ın bölgedeki zengin hidrokarbon kaynaklarına ulaşımının önemli ölçüde kısıtlanmaması gerekmektedir. Neticede adanın nispeten büyük olması, sosyo-ekonomik nitelikleri ve doğal kaynaklardan yararlanma hakkı göz önünde bulundurulduğunda alması gereken ancak sınırlı etkidir.

Kıbrıs'ta deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair en büyük engel, adanın egemenliği meselesidir. Kıbrıs'ta egemenlik sorunu çözülmeden deniz yetki alanları belirlenemez. Çünkü deniz yetki alanlarının sınırlandırılması için kara ülkesinin sınırlarının açık ve net bir şekilde çizilmiş olması şarttır. Ancak GKRY diğer kıyıdaş devletlerle MEB antlaşmaları imzalarken, KKTC de Türkiye ile kıta sahanlığı antlaşması imzalamıştır. Türkiye ile KKTC arasındaki sınır hattı, 27 coğrafi koordinatın birleştirilmesi ile oluşan bir çizgi ile oluşturulmuş olup, bu çizginin doğusunda ve batısında kalan hatlar özellikle sınırlandırılmamıştır. KKTC, Kıbrıs Adası'nın tümünde meşru hakları olduğunu her fırsatta belirterek, Türkiye ile yaptığı antlaşmanın bu haklara halel getirmediğini bildirmiştir. Bir diğer ifadeyle adanın geri kalan kısmındaki haklarını korumak konusunda kararlı olduğunu vurgulamıştır.

Kıbrıs'a ilişkin vurgulanması gereken bir diğer husus İngiltere'nin Kıbrıs'taki iki üssünün statüsünün deniz yetki alanlarına nasıl yansıtacağıdır. Bu üslerin statüsü, Garanti ve İttifak Antlaşmalarına göre belirlenmiştir. 1960 Garanti Antlaşması EK A, Kısım 1'de; Ağrotur ve Dikelya Egemen Üs Bölgeleri'nin sınırları belirtilmiş ve aynı ekin A haritasında gösterilmiştir. Garanti Antlaşması EK A, Kısım 3'te detayları verildiği üzere

Hat I ve Hat II arasındaki veya Hat III ve Hat IV¹³⁷ arasındaki sulardan, Kıbrıs Cumhuriyeti karasuyu hakkı talep etmeyecektir. (Millet Meclisi Sıra Sayısı:387) Dolayısıyla İngiltere'nin üslerinin bahsi geçen hat aralarında, karasuları egemenlik hakkı vardır. Bir diğer ifadeyle sadece karasularını içermektedir. İngiltere'nin, GKRY-Mısır arasında yapılan MEB Antlaşması'na itirazı şimdiye kadar olmamıştır ancak sahip olduğu bu hatlarda kıta sahanlığı ve MEB talebinde bulunabileceğine (Koç, 2006, s. 272) yönelik söylemler vardır. Lâkin bu talebinin pek de bir anlamı olmayacaktır. Zira Kıbrıs Adası'nın tümünün bile Türkiye karşısında alacağı etki sınırlı iken birbirinden ayrı yerlerde konumlanmış (coğrafi bütünlüğü olmayan), toplam yüzölçümü 256 km² ile ada topraklarının sadece % 2,76'sına tekabül eden (İlseven vd., 2014, s. 6) iki adet küçük toprak parçasından ibaret olan üslerin kıta sahanlığı veya MEB gibi bir hakkı olamayacağı ortadadır.

Zaten her şeyden önce İngiltere, Kıbrıs'ta ana kara devleti değildir. Dolayısıyla ana karasının suyun altında devam eden bir uzantısı olmadığı için kıta sahanlığına sahip olması da mümkün değildir. İngiltere üslerinin eşitlik sağlanacak diye karasuları hakkı dışında alacağı herhangi bir etki adil olmayacaktır. Zira hakkaniyet, mutlak eşitlik anlamına gelmediği gibi coğrafya, eşitlik sağlanması için yargı yoluyla yeniden şekillendirilemez ilkelerine yargı kararlarında sıklıkla başvurulmuştur. Kaldı ki İngiltere, kendi ana karası ile bu üsler arasında siyasi ve coğrafi bütünlük sağlama gibi gerekçeler de öne süremez. Manş Denizi Davası'nda ters tarafta bulunan İngiltere'ye ait Kanal Adaları bile siyasi ve idari olarak özerk olmasına, büyük bir nüfusa ve önemli bir ekonomiye sahip olmasına rağmen yine de kıta sahanlığı hakkı elde edememiş ve sadece 12 mil hak alabilmişken; Kıbrıs'taki üslere böyle bir hak tanınması mümkün görünmemektedir. İlaveten bir devlete ait üslerin diğer devletin topraklarındaki hakları, o üsleri kuran antlaşma hükümleri ile sınırlıdır. (Üs sahibi olmak İngiltere'yi Kıbrıs'ta egemen devlet yapmadığı için diğer haklar otomatik olarak gelmeyecektir.) Bu sebeple İngiltere'nin Garanti Antlaşması ile kendisine tanınan sadece karasuları hakkı vardır.

Doğu Akdeniz'in sınırlandırılmasında sorun teşkil eden bir başka ada Meis'tir. Meis, 10 km² gibi çok küçük bir yüzölçümüne sahip olan, Türkiye ana karasına sadece 2 km

¹³⁷Garanti Antlaşması Hatların sınırlandırmaları için bkz: "Kıbrıs Cumhuriyetinin Teessüsüne Mutaallik Andlaşma", No: 556, S. Sayısı:387.

Yunanistan ana karasına ise 580 km uzak olan (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022, s. 26) bir adadır. Türkiye'ye bu denli yakın ama Yunanistan ana karasına bu kadar uzak olan böylesi küçük bir adanın kıta sahanlığı veya MEB hakkına sahip olması mümkün değildir. Ancak Yunanistan BMDHS'ye dayanarak her adanın karasuları olduğunu, adanın üzerinde sosyal yaşam olması halinde ise kıta sahanlığı ve MEB alanına sahip olacağını belirtmektedir. Meis adası üzerinde sosyal yaşamın olması Yunanistan'ın iddiasını desteklese de bu asla yeterli bir ölçüt değildir. Çünkü aynı sözleşmede hakkaniyet ölçüsüne vurgu yapılarak, ters taraftaki adaların ya sınırlı etki aldıkları ya da tümünden yok sayıldıkları yer almaktadır. Kaldı ki Meis Yunanistan'ın iddia ettiği gibi sosyo-ekonomik bir hayata sahip değildir. Tam tersi ekonomisi ve günlük yaşamı Türkiye'ye bağlı ve sürekli göç veren bir adadır. Meis ayrıca Türkiye'nin projeksiyonunda bozma etkisi yaratmaktadır. Zaten Türk karasularının içinde kalmakta ve Türkiye'nin yakın güvenliğini birinci dereceden etkilemektedir. Taşıdığı güvenlik parametreleri ile birlikte kapatmama, açık denize erişimin engellenmemesi ve ana karanın üstünlüğü ilkeleri gereği ya bu adanın tümünden ihmal edilmesi uygun olacaktır.

Yunanistan ayrıca Meis'in etrafında bulunan Kara Ada ve Fener Adası'nı, 'Meis adalar grubu' olarak ısrarla vurgulamakta, bu adaları adalar grubu gibi göstererek adaların tam etki almasını amaçlamaktadır. (Sali, 2022, s. 55) Bu adaların adalar grubu olarak kabul ettirilmek istenmesi bir tarafa, Yunanistan'ın Kara Ada ve Fener Adası üzerinde herhangi bir egemenlik hakkının olup olmadığı da tartışmalıdır. Tarihsel süreçteki gelişmeler Yunanistan'ın sadece Meis Adası üzerindeki egemenliğini ortaya koymaktadır. Lozan'ın 15. maddesi ile İtalya'ya devredilen sadece Meis adasıdır.¹³⁸ Meis'in çevresinde olan Kara Ada ve Fener Adası'nın egemenliği Lozan'da mevzubahis olmamıştır. Türkiye, Kara Ada ve Fener Adası'nı 04.01.1932 tarihli sözleşme ile İtalya'ya bırakmıştır.¹³⁹

¹³⁸Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi ile İtalya'ya bırakılan adalar şunlardır: Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Meis (Castellorizo). (Meray, 2001, s. 6)

¹³⁹II. Dünya Savaşı'na giden süreçte İtalya'nın izlediği yayılmacı politikalar sebebiyle, Türkiye ile arasında bazı adaların/adacıkların hâkimiyeti konusunda anlaşmazlık çıkınca; her iki devlet düzenledikleri tahkimnâme ile konuyu hakeme götürmeye karar vermişlerdir. Anadolu kıyılarıyla Meis Adası arasında yer alan ve ismen sayılan ada/adacık/kayalıklar ile Bodrum Körfezi karşısındaki Kara Ada'nın (Meis Adası yanındaki değil) Türkiye'ye mi, İtalya'ya mı ait olduğunu tespit etmesi için USAD'a başvurmuşlardır. İsmen sayılan adaların arasında Kara Ada ve Fener Adası da vardır. (T.C. Resmi Gazete, 1929, S: 1379; Devlet Arşivleri Başkanlığı [DAB], 1929, 237-598-1, 424) Ancak sonrasında iki ülke aralarında yaptıkları görüşmeler sonucu anlaşarak sözleşme imzaladıkları için USAD'a yaptıkları başvurularını geri almışlardır. Bahsi geçen sözleşme "Anadolu Sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi

(TBMM, 1933, Kanun No:2106; T.C. Resmî Gazete, 1933, S: 2313) II. Dünya Savaşı'nda İtalya yenilmiştir ve bazı adaları Yunanistan'a devretmek zorunda kalmıştır. Lâkin 1947 Paris Antlaşması'nda İtalya'dan Yunanistan'a devredilen adalar arasında bu adaların isimleri yoktur. (United Nations Treaty Series, 1950, No: 747) Her ne kadar Paris Antlaşması'nın 14. maddesi ile 14 ada ve bitişik adacıkların Yunanistan'a verildiği yazılmış olsa da bu bitişik adacıkların hangileri olduğu isimleri yazılarak net bir şekilde belirtilmemiştir.¹⁴⁰ Zaten Kara Ada ve Fener Adası, Meis'e bağlı/bitişik adacık olmayıp, başlı başına birer ada konumundadırlar. (Ak, 2015, s. 140) Kaldı ki, Paris Antlaşması'nda adalar devredilirken 1932 Sözleşmesi'ne atıf da yapılmamıştır. Yunanistan, Paris Antlaşması imzalanırken 4.01.1932 Sözleşmesi'ne ve bundan başka bir de hukuksal olarak geçersiz olan 28.12.1932 tutanağına atıf yapılmasını istemiş, adaların sınırının bahsi geçen tarihlerdeki Türk-İtalyan Sözleşmeleri'nde belirlenen sınırlar olduğuna dair bir maddenin antlaşmaya eklenmesini talep etmiştir. (Fırat, 2001, s. 583) Ancak Sovyetler Birliği, Türkiye'nin imzacı devletlerden biri olmadığını ve 28 Aralık tutanağının hukuki geçerliliği olmadığını belirterek bu talebi reddetmiştir. (28.12.1932'de sınırların belirlenmesine yönelik Türk-İtalyan görüşme tutanağı düzenlenmiştir ancak bu tutanak Türk hukuk sisteminde onay sürecinden geçmediği için geçerli değildir. Bu belgenin hukuken geçerlilik kazanması amacıyla, 4.1.1933 ve 8.1.1937 arasında Türkiye ve İtalya arasında yazışmalar yapılmış fakat bir sonuç alınamamıştır. Neticede, tutanak bir uluslararası antlaşma niteliği kazanmamıştır ve geçersizdir. İlaveten Yunanistan, Paris Antlaşması'nın imzalandığı 1947'den 1962'ye kadar bu tutanağın onaylandığını teyit

Karşısındaki Ada'nın Ciheti Aidiyeti Hakkında Sözleşme" ismiyle 04.01.1932'de Ankara'da imzalanmıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Tahkimname) Bu sözleşme, 18.01.1933 tarih ve 2106 sayılı kanunla Büyük Millet Meclisince onaylanmıştır. (DAB, 1933, 35-24-15, 424-6) Sözleşmenin 3. maddesine göre; "Buna mukabil Türkiye Hükümeti, merkezi Meis (Kastellorizo) şehri kilisesinin kubbesi ve nısıf kutru (yarı çapı) bu merkez ile San Stephano burnu (Pointe du vent) arasındaki mesafe olan bir daire ile çevrilecek mıntaka dahilinde kâin (bulunan) adacıklar yani: Psoradia, Polyphados, St. Georges (cenupta St. Georges, şimalde Agrielaia tesmiye edilen ve 236 numaralı İngiliz haritasında gösterilen iki ada), Psomi (Strongylo, 236 numaralı İngiliz haritası), Cutsumbora (Kutumböras) (Kayalıklar), Mavro Poinaki (Mavro Poinachi), Mavro Poinis (Mavro Poini) adacıkları üzerinde İtalya hâkimiyetini tanıır. Yukarıda zikredilen daire içinde bulunan bu adacıklardan maada (başka) St. Georges (Kara Ada/Rho), Dragonera, Ross ve Hypsili (Fener Adası/Stronghyli) adacıkları da keزالik İtalya' ya ait olacaktır." ¹³⁹ (TBMM, 1933, Kanun No: 2106; T.C. Resmî Gazete, 1933, S: 2313)

¹⁴⁰II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden düzeni kurmak adına Paris Antlaşması yapılmış ve yenilen İtalya ile 10.02.1947 tarihinde bir barış antlaşması imzalanmıştır. İtalya ile yapılan antlaşmanın 14. maddesi, 1. fıkrasında İtalya, 12 adalar ve 2 ada olmak üzere toplamda 14 adanın egemenliğini Yunanistan'a vermiştir. Bu maddeye göre verilen adalar; Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), Scarpanto, Casos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Sym), Cos (Kos) ve Castellorizo (Meis) ile bitişik adacıklardır. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre; bu adalar askerden arındırılacak ve öyle kalacaktır. (UN Treaty Series, 1950, Vol: 49, No: 747)

etmek için Türkiye'ye soru notaları vermiştir. Bu da Yunanistan'ın kendisinin de bu tutanağın geçersiz olduğunu bildiğini göstermektedir.) Ayrıca İtalya hiçbir zaman bu adalarda fiili egemenlik kurmamıştır. (Yaycı, 2020) Neticede 04.01.1932 tarihli sözleşme ile Türkiye'den İtalya'ya devredilen Kara Ada ve Fener Adası'nın hukuki statüsü, 1947 Paris Antlaşması'nda İtalya'dan Yunanistan'a devredilirken isimlerinin geçmemesi ve önceki devir sözleşmesine de atıf yapılmaması nedeniyle hukuksal açıdan netlik kazanamamıştır. Bu durumda bu adaların egemenliğinin ilk sahibi olan Türkiye'ye mi ait olduğu, İtalya'da mı kaldığı yoksa Yunanistan'a mı devredildiği tartışmalıdır.

Kara Ada ve Fener Adası'nın egemenliği meselesini deniz yetki alanları açısından değerlendirdiğimizde bu adaların, İtalya ya da Yunanistan'a ait olmaları durumunda bu devletler açısından bir hak kazanımı doğurmayacağı anlaşılmaktadır. Zira Meis'in sınırlandırmasında geçerli olan hakça ilkelerin hepsi bu adalar için de geçerli olacaktır. Dolayısıyla bu adalar tümünden ihmal edilmelidirler. Zaten 1932 tarihli sözleşme sadece bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların hâkimiyetini belirlediği ve karasuları sınırı ile ilgili bir düzenleme içermediği (Başeren, 2021, s. 35) için ne Yunanistan'ın ne de İtalya'nın Türkiye'ye karşı bu antlaşmayı öne sürerek bir deniz yetki alanı iddia etmesi de söz konusu değildir.

Neticede deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair ilkeler ve yargı kararları çerçevesinde yapılan tüm değerlendirmeler göstermiştir ki, Türkiye ve KKTC Doğu Akdeniz tezlerinde haklıdır. Hakkaniyet ilkeleri ve diğer özel şartlar paralelinde şekillenen Türkiye'nin ve KKTC'nin tezleri BMDHS, teamül hukuku, yargı kararları ve bunların uygulanma şekliyle örtüşmektedir. Dolayısıyla Türkiye ve KKTC'nin tezleri uluslararası hukuku uygundur.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu sistem sona ermiş ve Batı ittifakının üstünlüğündeki tek kutuplu sistem bir müddet devam etmiştir. Batı ittifakının daha doğrusu ABD'nin üstünlüğü ile kurulan tek kutuplu sistem özellikle 2000'lerde Rusya ve Çin'in karşı ağırlık oluşturma politikaları ile mutlak olma niteliğini kaybetmiştir. Günümüzde ABD, küresel bir güç olsa da hegemon devlet değildir. Bununla birlikte Rusya ve Çin'in, ABD karşısında henüz tam bir üstünlüğe sahip olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. 21. yüzyılda dünyanın nasıl şekilleneceğine dair küresel güçler arasındaki mücadelenin devam etmesinden kaynaklı olarak bugün hâlâ uluslararası sistemin yapısı belirsizliğini korumaktadır. Bir taraftan ekonomik ve kültürel bütünleşmelerine siyasi ve askerî bütünleşmeleri dahil etmeye çalışarak küresel güç olma yönündeki politikaları hız kazanan AB, bir taraftan kurduğu/kuracağı ticaret ağları ile kendisini vazgeçilmez ekonomik güç yapma yolunda süratle ilerleyen Çin (Ayata, 2018, s. 350), bir taraftan Putin'in liderliğinde eski Sovyet Bloğu devletlerindeki gücünü Batı ittifakına karşı yeniden oluşturma çabasında olan Rusya ve diğer taraftan gücünü paylaşmak istemeyen ABD arasında devam eden güç savaşları söz konusudur. Dolayısıyla uluslararası sistemin çok kutuplu değil ama çok merkezli sisteme doğru şekillenmeye başladığı söylenebilir. Zira çok kutuplu sistemin gerektirdiği ideolojik temelli bir hegemon devlet ve bu devletin etrafında birleşen kutup üyeleri yoktur. (Erenel ve Soydemir, 2021, s. 98) Uluslararası sistem siyasi, askerî ve ekonomik boyutlarda hiçbir devletin tek başına ve yeterli kapasitede gücü elde tutamadığı, diğerleri üzerinde baskın bir otorite kuramadığı, kendi bloklarını oluşturamadığı ve küresel güçlerin karşılıklı olarak birbirine bağımlı olmasından dolayı çok merkezli bir yapıya doğru kaymaktadır.

İçinde bulunduğumuz bu süreçte devletlerin içe kapanma meyillerinin arttığını, ulusçuluğun özellikle Avrupa'da ırkçılığın ve zenofobinin (xenophobia) diğer bir ifadeyle yabancı düşmanlığının ve baskıcı yönetimlerin güçlendiğini gözlemleyebiliriz. Öte yandan sisteme hâkim olmak isteyen aktörlerin çoğalması öngörülebilirliği ortadan kaldırırken devletlerin birbirlerine karşı dengeli politika izlemelerini de zorlaştırmaktadır dolayısıyla ortamdaki bu tedirginlik krizlere ve çatışmalara neden olmaktadır. (Ercan ve Kılınç, 2020, s. 400,404) Özellikle Ortadoğu'da yaşanan savaşların şiddetini artırması (Ekim 2023 İsrail-Filistin Savaşı'na İran ve ABD'nin müdahil olması), bölgesel nitelikli savaşların küresel niteliğe dönüşme riskini barındırmaktadır.

Uluslararası sistemin gri ve belirsiz olmasının yanı sıra sisteme hâkim olan kuramın ne olduğuna dair net bir şey söylemek doğru olmayacaktır. Zira Ortadoğu, Balkanlar, Afrika ve Avrasya’da devam eden çatışmalar realizmin savlarını doğrularken; AB ve işlevselliği ciddi şekilde tartışılıyor olsa da BM gibi uluslararası kimliği olan kurumlar idealizmin sistemdeki yerini koruduğunu göstermektedir.

Uluslararası sistemin bu belirsizliğinde, sahip olduğu jeostratejik konum ve zengin hidrokarbon kaynakları ile Doğu Akdeniz dünyadaki çatışma bölgelerinin en önemlileri arasında yerini almıştır. Küresel ve bölgesel gelişmelerin paralelinde hiçbir küresel gücün Doğu Akdeniz’i tek başına biçimlendiremeyeceği açık olmakla birlikte çatışmanın şiddetlenmesi tarafların büyük kayıplar verme riskini kuvvetlendirecektir.

Küresel bir güç olan ABD’nin bölge politikası temelde Rusya’yı çevreleme stratejisine dayanırken NATO, Doğu Akdeniz çatışma hatlarını Avrupa’nın güney ve doğu kanatlarının kesiştiği nokta olarak görmek ve bölgeyi küresel jeopolitik perspektiften ele almaktadır. ABD için bölge Ortadoğu’ya ve Avrasya’ya hızlı müdahale sağlayacak ve Avrupa’nın güvenliğini kontrol edecek konumda olması açısından önemlidir. Ayrıca zengin enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurabileceği ve bölgedeki askerî üsleri ile baskın güç olabileceği imkânlar sunmaktadır. Batı, Rusya’yı kendi güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamakta ve onun Doğu Akdeniz’deki her hamlesini endişeyle takip etmektedir. Soğuk Savaş yıllarının hafızalarda kalan güvenlik endişeleri özellikle Ukrayna krizinin ardından yeniden tazelenmiştir. Diğer taraftan Rusya, NATO dışında kalacak olan bağımsız bir GKRY’ni desteklemekte; onunla ekonomik, politik, dinsel ve kültürel bağlarını güçlendirmektedir. Yunanistan’ın NATO ve AB yapılarının ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen Rusya ile Çarlık dönemine kadar uzanan bazı ortak paydaları vardır. Moskova, Yunanistan ve GKRY’ni kültürel, dini, ekonomik ve toplumsal temaslar yoluyla bağlantılı akraba devletler olarak görmeye devam etmektedir. (Mallinson vd., 2020, s. 11) Rusya ve GKRY arasındaki istikrarlı politikalara rağmen tarafların zaman zaman zıt düştüğü gelişmeler de yaşanmıştır. Mesela 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Sovyetler, Türkiye’yi karşısına alacak politikalardan uzak durmuştur. GKRY de Rusya’nın Ukrayna’yı işgalini kınayan BM kararını kabul etmiştir (ancak AB’nin Rusya’ya uyguladığı yaptırımlardan da uzak durmuştur). Rusya her ne kadar Astana Görüşmeleri ile Suriye’de Türkiye ile ortak hareket etse de GKRY’nin Türkiye’ye karşı koruma sağlamak için Rusya’yı Doğu Akdeniz’e davet etmesi sonucu donanmasını

buraya göndermiş ve Türkiye'nin karşısında yer almıştır. Ayrıca Rusya'nın Libya'da General Halife Hafter'i desteklerken Türkiye'nin Fayez al-Sarraj'ı desteklemesi ve Sarraj ile Libya Mutabakatı'nı imzalaması, Rusya'nın Libya üzerindeki petrol ve doğalgaz çıkarlarına aykırı düşmüştür. Rusya'nın deniz stratejisi NATO ve Türkiye için risk teşkil etmektedir. Avrupa'nın enerjide kendisine bağımlı olmasına yönelik faaliyetlerde bulunan ve Doğu Akdeniz'de çözümsüzlükten beslenen Rusya'nın politikaları, Türkiye'nin ve KKTC'nin bölgede kurmaya çalıştığı istikrar ve iş birliği süreçlerine ters düşmektedir. Ancak hem söz konusu bağlar hem de sıcak denizlere inme stratejilerinde araç olması nedeniyle GKRY ile iyi ilişkileri devam ettiren Rusya diğer taraftan gazın Avrupa'ya taşınması için bir koridor olarak Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır.

Bölgede etkin rol oynayan bir diğer küresel aktör olarak Çin, 'Tek Kuşak Tek Yol' projesi kapsamında Avrupa'ya giden kara ve deniz yollarının Doğu Akdeniz'de birleşmesi nedeniyle bölgede istikrarı desteklemektedir. Şimdilik yatırım ve ticari ilişkiler ağı çerçevesinde hareket eden Çin'in Avrupa'yı, Akdeniz'i ve Afrika'yı birbirine bağlayacak ağlara sahip olması ve bölgeye silah satışı yapan Rusya ile birlikte hareket etmesi ABD tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Ancak Çin'in Tek Kuşak Tek Yol projesinde Türkiye'de ve Yunanistan'da sahip olduğu yatırımlar, Türkiye'nin bölgede istikrarı kurmak için yürüttüğü faaliyetleri destekleyici niteliktedir.

Doğu Akdeniz'de yer alan küresel aktörlerin bölgedeki askerî yapılanması göz önünde tutulduğunda sert gücü kullanma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bölgesel ve küresel aktörler bölgeye egemen olmak ve daha fazla güce sahip olmak için dengeleri kendi lehine çevirecek revizyonist politikalar geliştirmektedirler. Realist/neorealist kuramın savunduğu gibi bu aktörler ya kendi güçlerine güvenebilecekleri self-help savunması yapacaklar ya da diğer devletlerle ittifak kuracaklardır. Yunanistan, hedeflerini hayata geçirecek self-help gücü olmadığı için bu politikasını ittifaklar aracılığıyla yapmaya çalışmaktadır. Örneğin 1980'li yıllarda Yunanistan'ın amacı kapitalist Batı Bloku ile komünist Doğu Bloku arasında Üçüncü Dünya Ülkelerine (Bağılantısızlar) liderlik etmektir, burada sağlanacak başarı ile Kıbrıs ve Adalar Denizi sorunlarında Arap devletlerinin desteğini almayı amaçlamıştır; hatta bölgede kurulan Arap devletlerini ilk tanıyan ülkelerden biri olarak Yunanistan 1956 Süveyş Kanalı Krizi'nde Cumhurbaşkanı Cemal Abdul Nasır'ı desteklemiş ve kanalın millileştirilmesi politikalarını savunmuştur, diğer taraftan Ermenileri ve Kürtleri Türkiye'ye karşı destekleyerek Türkiye'nin

pozisyonunu zayıflatmaya çalışmıştır. (Ayman, 2008, s. 62) Kendisini Türkiye tarafından saldırıya maruz kalacak bir devlet olarak gösteren Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı izlediği mağdur olma politikası, Türkiye'nin kendisi için büyük bir tehdit olduğuna dair iddiasına dayanmaktadır. Yunanistan 1950'lerin ikinci yarısından beri en büyük tehdidin Türkiye'den geldiğini iddia etmiş, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türkiye'nin müdahalesini ileri sürerek NATO'nun askerî kanadından ayrılmıştır ancak sonrasında Adalar Denizi'nde Türkiye'nin kontrolü ele geçireceğinden korktuğu için NATO'nun askerî kanadına geri dönmek istemiştir. Türkiye 1980 yılına kadar Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadına dönmesini reddetmiştir, Yunanistan ancak 1980 yılında Orgeneral Kenan Evren'in Yunan Orgeneral B. Rogers ile yaptığı görüşme sonrasında NATO'ya geri dönebilmiştir ve bu şekilde Türkiye, Yunanistan'a karşı o dönemdeki kozunu kaybetmiştir. (Ayman, 2021, s. 344) Bugün Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki siyaseti analiz edildiğinde önceki politikaları ile aynı paralelde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye'yi emperyalist olmakla suçlarken, kendisi ve Batı medeniyeti için bertaraf edilmesi gereken bir tehlike olarak yansıtmaya çabaları devam etmektedir.

Devletlerin çoğu zaman ve mümkün olabildiği kadarıyla millî menfaatlerini ön planda tuttuğu ve güç elde etmeye yönelik politikalar izlediği uluslararası ilişkiler tarihinde, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda savunulan ilke ve değerlerin bir anda ters düz edildiği ya da hukuk kılıfına uydurulmaya çalışıldığının örnekleri sayısızdır. Mesela AB normlarından bağımsız olarak Fransa'nın Libya'ya müdahalesi, yumuşak güç söyleminin çıkarlar mevzu bahis olduğunda kolaylıkla ve ivedilikle bir tarafa atıldığının örneğidir; aynı şekilde 'Akdeniz için Birlik' politikasını canlandırmaya çalışan AB politikalarının, Fransa ve İngiltere'nin Libya'daki müdahalesi sonucunda değersizleştiği görülmektedir. (Ulusoy, 2015, s. 159-160)

Millî menfaatleri hukuk kılıfına uydurma çabalarının belki de en eşsiz örneği Kıbrıs'tır. Bu açıdan AB'nin de bölge politikasında realist kuramın öncülerinden Thucydides'in 'adalet, güçlünün işine gelendir' sözünün yansımalarını bulmaktayız. GKRY, Kıbrıs Türklerini azınlık statüsüne indirmeyi başaramadığı için AB, sanki varlığı hâlâ devam ediyormuş ve Kıbrıs Türkleri de onun bir parçasıymış gibi sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'ni AB üyesi yapmıştır. Böylece güç asimetrisinin verdiği üstünlük nedeniyle kendi isteklerini Türklere kabul ettireceğini düşünen GKRY ve Yunanistan, kemikleşmiş sorunların zamanla kurumsallık kazanmasından nemalanmışlardır. (Ayman, 1998, s. 176)

Güç asimetrisi, KKTC ve GKRY arasında çözüm yolunu en fazla tıkayan engellerden biridir. Gerek Kıbrıs'ın egemenliği meselesinde gerek Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının hakça ilkelere uygun şekilde paylaşılması meselesinde küresel güçlerin uluslararası hukuku kendi menfaatlerine uygun düşecek şekilde yorumladıkları ya da tamamen göz ardı ettikleri görülmektedir. Doğu Akdeniz'in ortasında yer alan ve enerji kaynakları keşfedilmeden önce de zaten değerli olan Kıbrıs adasının hukuki statüsü ve jeostratejik önemi, kaynakların keşfinden sonra çok daha önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu nedenle 2002'ye kadar Kıbrıs'ın tartışmalı egemenlik meselesinin BM bünyesinde çözülmesi gerektiğini savunan AB; 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs meselesi çözülsün veya çözülmesin GKRY'ni, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tüm adayı temsilen AB üyesi olarak birliğe alacağına dair karar vermiş ve 2004 yılında birliğe almıştır.

AB'nin yıllardır çözümsüz kalan bir adayı tüm sorunlara rağmen üye olarak kabul etmesi, enerjiye olan ihtiyacından ve Doğu Akdeniz'den Güneydoğu Avrupa'ya oluşturmayı planladığı enerji hattından kaynaklanmaktadır. (Ulusoy, 2015, a. 142) Bu üyelik ile AB; Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve tüm Akdeniz üzerinde etkin olma fırsatı bulmuş ve askerî açıdan stratejik üstünlüğe sahip olmuştur. AB, Akdeniz'in en batısındaki Cebelitarık ve ortasındaki Malta'ya, Kıbrıs'ın eklenmesiyle üç kritik noktayı kontrol eder hale gelmiştir. Bu şekilde Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya petroleri ve pazarlarını da etkileme gücü elde etmiştir. Ayrıca AB'nin bu genişlemesinin ardında sadece Rusya'ya karşı değil aynı zamanda ABD'ye karşı da etkin olma arzusu yatmaktadır. 1990'ların başında yaşanan Yugoslavya iç savaşı, Avrupa'nın aslında ne kadar yetersiz ve ABD'ye bağımlı olduğunu ortaya koymuştur. ABD'den ayrı bir şekilde bölgesel sorunlara çözüm bulamaması sebebiyle uluslararası ortamda etkin güce sahip olmayacaklarını anlayan AB, Kıbrıs konusunda Amerika'nın etkinliğini azaltıp kendisini belirleyici bir güç olarak ön plana çıkarmak istemiştir. Bu nedenle Kıbrıs sorunu çözülmeden GKRY'ni birliğe üye olarak almıştır. AB, 1999 yılına kadar önce çözüm sonra üyelik yaklaşımını benimsemişti. Fakat AB, jeopolitik ve jeostratejik kaygıları nedeniyle bu yaklaşımını değiştirdiği için Annan Planı Rumlar tarafından reddedilmiş ve böylece AB, Doğu Avrupa'da Rusya'ya, Doğu Akdeniz'de de ABD'ye karşı stratejik alan kazanmıştır.

Stratejik alan kazandırmalarına rağmen Yunanistan ve GKRY'nin ister NATO ister AB olsun Batılı örgütlere üye olurken beraberinde getirdikleri ve çeşitli eşitsizliklerden

kaynaklanan sorunları vardır. Bu eşitsizliklerin bir kısmı ulusal niteliktedir çünkü hem GKRY hem de Yunanistan bir kimlik krizi yaşamaktadır. Siyasi sistemlerinin, ekonomilerinin (yapısal olarak istikrarsız olmaları ve özellikle 2008-2009 ekonomik krizinin ardından Yunanistan'ın eşit bir AB üyesi olmaya hazır olmadığına ortaya çıkması) ve kültürlerinin entegrasyon süreçlerine tam olarak uymadığına dair artan endişe ve kafa karışıklığı söz konusudur. Yunanistan'da siyasetçiler ve kamuoyu Batılılaşma ve Avrupalılaşma vektörlerini ciddi biçimde sorgularken bu durum AB için de güven sarsmaya devam etmektedir. Brüksel bunları eşit ortaklar yerine sorunlu unsurlar olarak görme eğilimindedir. Fakat yine de AB'nin jeostratejik kazanımları, birlik içindeki Yunan ve Rum entegrasyon sorunlarına üstün gelmiştir. AB'nin kazanımları bir tarafa, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı topraklarına katmak üzere inşa ettiği enosis hayalinin de Kıbrıs'ın AB üyeliği ile bir ölçüde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir dış politika aracı şeklinde tanımlanabilecek AB kavramı, birlik üyeleri karşısında yumuşatıcı bir etkiye sahipken aynı zamanda dışardaki devletlere karşı güç kazanmak için fırsatlar aramaktadır. Başka şekilde ifade edilecek olunursa birlik, dış politikalara meşruiyet sağlayan bir araçtır. AB içinde Fransa'nın Almanya'yı kontrol etmesi bütünleşmeyle, Almanya'nın da Doğu Avrupa üzerindeki etkin olma isteği genişlemeyle sağlanmıştır. Kıbrıs da AB'nin meşrulaştırıcı bir dış politika aracıdır. Direkt enosisin uygulanması, uluslararası ortamda tepkiye neden olacağı için aynı uygulama bütünleşme amacıyla olan bir kurum içinde ve Avrupa adına yapılmıştır. Yunanistan'ın şimdiki amacı ise Doğu Akdeniz üzerinden enosisi gerçekleştirmektir. (Kısacık, 2021, s. 257; Özdemir, 2012, s. 147,293; Mallinson vd, 2020, s. 6)

Öte yandan Türkiye, GKRY'nin AB üyeliğini engelleyememiş olsa da aslında AB için önemli bir ortaktır. Türkiye-OGSP arasındaki yoğun iş birliği ve kurulan Yüksek Seviye Siyasi Diyalog kanalıyla Türkiye, AB'nin savunma politikalarına dahildir ve AB'nin düzenlediği birçok operasyona katkı sağlamıştır. AB'nin Balkanlarda düzenlediği 30 operasyonun 9 tanesine katılan bir devlet olarak İngiltere, Fransa ve Almanya'dan sonra en fazla katılım sağlayan devlet olmuştur. İlaveten, Bosna-Hersek'teki EUFOR-ALTHEA askerî misyonuna ve EUPM polis misyonuna, Kosova'daki EULEX misyonuna, Kuzey Makedonya'daki askerî Concordia ve sivil EUPOL Proxima misyonuna ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki askerî EUFOR RD Congo ve sivil EUPOL Kinshasa misyonlarına katılmıştır. Ancak Türkiye'nin askerî operasyonlara katılımı Suriye'de çıkan iç savaş sonrasında azalmaya başlamıştır. Özellikle 2011'de

AB'nin Suriye, İran ve Libya'ya yönelik kısıtlayıcı tedbirlerine Türkiye'nin katılmayı reddetmesi, ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. (Baykara, 2022, s. 2, 10-13) AB'nin Türkiye'yi yıllardır müzakere kapısında bekletmesi, Kıbrıs meselesi ve Doğu Akdeniz çatışmasında Yunanistan ve GKRY ile birlikte Türkiye karşıtı politikalar izlemesi ve bunlara karşılık Türkiye'nin kendini tehdit altında hissetmesi ve karşı pozisyon alması gibi nedenlerle Türkiye-AB ilişkilerinde güvenlik ikilemi yaşanmaktadır. Kıbrıs sorununun çözümünde bugüne kadar katkısı olmayan AB'nin şimdi de Doğu Akdeniz'de çatışmayı besleyen politikalar izlemesi, ilişkileri donma noktasına getiren başlıca sebepler arasında yer almaktadır.

AB üzerinden Kıbrıs'ın enosisi bir ölçüde gerçekleşmiş olsa da Türkiye'nin NATO'daki gücü, NATO üzerinden Doğu Akdeniz'in enosisine engeldir. Zira Türkiye, NATO'nun ikinci en büyük askerî gücüne sahip olan ve coğrafi konumu dolayısıyla AB'nin güvenliği açısından Ortadoğu, Kafkaslar, Akdeniz ve Balkanlarda önemli bir ortaktır. Bu nedenle GKRY'nin NATO üyeliğini engelleyebilecek pozisyona sahiptir. Bununla birlikte Türkiye, NATO ve ABD için Soğuk Savaş yıllarındaki kadar önemli bir ülke değildir. ABD Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin sınır güvenliğine verdiği değer tam tersi bir politika izlemekte, Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen Suriye'de faaliyet gösteren ve Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye atan PKK terör örgütünü Türkiye'ye karşı askerî ve mali yönlerden desteklemekte ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY ile birlikte hareket etmektedir. Lâkin tarihin hiçbir devri göstermemiştir ki dünyanın göbeğinde yer alan Türkiye önemli olmasın. Özellikle Doğu Akdeniz'i âdeta kanatları altında tutan konumu göz önüne alındığında. Türkiye'nin burada bölgesel bir güç olarak varlık göstermesine hiçbir küresel gücün gönüllü olmadığı aşîkârdır. Ayrıca hiçbir küresel gücün burada bir diğer küresel güce fırsat vermek istemediği de açıktır. Bunlarla birlikte 2000'li yılların başından beri Türkiye ve KKTC'yi geride bırakmak ve gücünü azaltmak için uygulanan izolasyon politikalarının olumlu katkıları da olmuştur. KKTC'nin varlığı ile AB ve diğer küresel odaklar Kıbrıs üzerinde tam bir egemenlik kuramamış, adanın kuzeyinde var olan Kıbrıs Türk devletinin engeli ile karşı karşıya kalmış ancak güney kesiminde etkin olabilmişlerdir. Diğer taraftan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki ilgili kıyılarının bir AB devleti ile değil de KKTC ile olması, iki devlet arasında sorunsuz bir şekilde MEB antlaşmalarının yapılmasının yanı sıra bu alanlardaki Türk hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

Batılı güçlerin desteğinde Yunanistan'ın ve GKRY'nin izlemekte ısrarcı olduğu güç odaklı politikalar bugüne kadar sorunların çözümünde hiçbir tarafa katkı sağlamamıştır. Ne Kıbrıs meselesi çözülmüş ne de Doğu Akdeniz'de bir uzlaşıya varılabilmektedir. Bölgede taraflar arasında barışın kurulabilmesi için Türkiye ve KKTC karşıtı politikalardan vazgeçilerek ilişkilerin bambaşka bir boyuta taşınması gerekmektedir. Aksi takdirde tarihin her seferinde tekerrür etmesine şahit olmak ancak zaman ve enerji kaybı olmakla birlikte tarafların yaşadıkları acı dolu hatıralara yenilerini eklemekten başka bir şeye yaramayacaktır. Geçmişte Yunanistan'ın megalî idea ve enosis politikaları paralelinde Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki emelleri kendi tabiri ile Küçük Asya Felaketi olarak son bulmuştur. Türkiye I. Dünya Savaşı sonrası Millî Mücadele'de, Batı ittifakının desteğiyle vatan topraklarını işgal eden Yunanistan'a karşı zafer kazandığı halde sonrasında kadim bir devlet olmasının getirdiği bilinç ve sorumlulukla bu devlete karşı düşmanca bir yaklaşım içinde olmamıştır. Türkiye, Lozan Antlaşması'ndan beri ilke edindiği barış odaklı 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' politikasını izlemektedir. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan dramatik olayların (Mora ve Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan soykırım gibi) acı izleri hiçbir zaman silinemeyecek olsa da geçmiş çatışmaların ve haksızlıkların sürekli anlatılması, bu milletler arasında yeni çatışmaların doğmasına yol açacaktır. Tarihi gerçeklerin bilinmesi, bir devletin gelecek inşasında elbette çok gerekli ve çok değerlidir. Ancak bu gerçeklerin, barışın kurulmasına yönelik girişimleri engellemesine izin verilmemelidir. Bu bağlamda ilişkiler güç odaklı çatışmacı politikalar zemininden birlik ve beraberlik odaklı çözümleyici politikalar zeminine taşınmalıdır.

Çatışmacı politikalarda gücün rolü uluslararası sistem ile ilişkisinde yadsınamazken; küresel gelişmelerde izlenilen siyasetin ve uluslararası hukukun etkileşimi çok daha karmaşıktır. Güç politikası çatışma, hâkimiyet kurmak ve rekabete tekabül ederken uluslararası hukuk tarafların iddialarında denge sağlamaya çalışan bir çeşit amortisör görevi görmektedir ancak neticede çatışmanın çözülmesine yönelik acil çözümler üretmekten yoksundur. (Shaw, 2018, s. 8-9) Velhasıl, uluslararası ilişkilerde siyaset ve hukuk arasında tamamen bir ayrım yoktur. Uluslararası ilişkilerde hukuki ve siyasi uyumsuzluklar birbiriyle bütünleşmiştir. Doğu Akdeniz deniz yetki alanları paylaşımı sorunu ve Kıbrıs'ın statüsü meselesi ne tamamıyla hukuksal bir sorundur ne de tamamıyla siyasi bir sorundur. Nitekim bölgede güç yarışları devam ederken siyasi hesapların gölgesinde belirlenmeye çalışılan deniz yetki alanları üzerindeki hukuki tartışmalar da kuşkusuz bu yarıştan nasibini almaktadır.

Uluslararası yargı kararları, deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair hukukun yorumlanmasında kayda değer bir rol üstlenmiştir. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde UAD ve tahkim mahkemeleri gibi kurumların aldıkları kararlar uyuşmazlıklara ışık tutması açısından yol gösterici niteliktedir.

BMDHS'nin ortaya koyduğu deniz hukuku ilkeleri ile Doğu Akdeniz için emsal teşkil eden 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası, 1977 Manş Denizi Tahkim Mahkemesi, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası, 1985 Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası ve 2009 Romanya-Ukrayna Davası'nın ilgili hükümleri; Türkiye'nin Doğu Akdeniz tezlerinin hukuka uygun olduğunu göstermektedir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında temel alınan coğrafyanın üstünlüğü, ana karanın üstünlüğü, kapatmama, orantılılık, kıyı uzunlukları, adalar ve coğrafya dışı faktörler gibi hakkaniyet ilkelerinin ışığında Türkiye'nin tezleri uluslararası hukuk açısından haklıdır. KKTC'nin tezleri keza uluslararası hukuka uygundur. KKTC'nin tanınıp tanınmaması siyasi bir olgudan ibaret olduğu için KKTC'nin ada üzerindeki hak ve sorumluluklarını uygulamasına engel teşkil etmemektedir. Bu doğrultuda KKTC, kendi deniz yetki alanlarının sınırlarını Türkiye ile yapmış olduğu kıta sahanlığı antlaşması ile çizmiş ve ilan ettiği parsellerde arama çalışmaları yapmaya devam etmektedir.

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz tezi, hakkaniyet ilkeleri ölçüsünde olmayıp salt birkaç genel geçer hukuki maddeye dayanmakta ve deniz hukukunun diğer ilgili ve tüm özel maddelerini görmezden gelmektedir. Bununla birlikte devletlerin, mantıksız olsa dahi kendi menfaatlerine olan durumları zorlama mantık ve hukuk kılıfına uydurma çabasında olmaları uluslararası ilişkilerin doğasında vardır. GKRY'nin tezi de aynı şekilde uluslararası hukuka aykırıdır. KKTC gerçeğine rağmen kaynakların sadece kendisine ait olduğunu iddia etmesi, yaptığı MEB antlaşmaları ile Türkiye'nin ve KKTC'nin haklarını ihlal etmesi ve bu antlaşmaları imzalayan devletlere karşı haksız deniz alanları kazanması gibi nedenlerle GKRY'nin tezi hakkaniyet ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Her ne kadar uluslararası hukuk Türkiye ve KKTC'nin haklılığını ortaya koysa da taraflar arasındaki çatışmanın sona ermesi için hukuki mücadelelerin teknik yönlerine çok fazla odaklanmak yerine altta yatan siyasi, ekonomik ve güvenlik kaygılarıyla doğrudan yüzleşmek daha yararlı olacaktır. (Loengarov, 2022) Örneğin Kıbrıs'ın deniz yetki alanlarına ilişkin ihtilaf, adanın idari statüsü netliğe kavuşmadan çözülmeyecektir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bizzat Rumlar tarafından yıkılması, yaklaşık yarım yüzyıl devam

etmesine rağmen hiçbir sonuç alınamayan müzakere süreçleri ve Annan Planı sonuçları göstermiştir ki federasyon-konfederasyon benzeri ya da *sui generis* yapıdaki ortaklık devleti Kıbrıs Türkleri ve Rumları için uygun değildir. Tarihsel süreçleri her seferinde gereksiz ve anlamsızca yeniden ve yeniden yaşamamanın hiçbir yararı yoktur. Geçmişin trajedisinde hapsolmak yerine Galtung'un transcend yaklaşımında olduğu gibi yeni bir gerçekliğin kurulması şarttır. Bu yeni gerçeklik ise Türklerin ve Rumların birbirinden bağımsız olarak kurdukları iki devletli yapı ile kurulabilir. KKTC'nin, Yunanistan ve diğer devletler tarafından tanınması akabinde Türkiye de GRKY'ni tanıyacaktır. KKTC ve GKRY, ancak egemen devletler olarak birbirlerini tanıyıp kara sınırlarını kabul ettikten sonra deniz yetki alanlarının sınırlarını belirleyebileceklerdir. Bu bağlamda karşılıklı tanıma ile kronikleşmiş Kıbrıs meselesi çözülecek; taraflar arasında askerî, siyasi, diplomatik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda her türlü ilişki kurulacaktır. Kıbrıs'ta iki devletli yapının, AB ve NATO boyutunda da tüm taraflara büyük kazanımlar getireceği aşîkârdır. Zaten tarafların uzlaşmaları uluslararası konjonktür açısından bir gerekliliktir. Uluslararası konjonktürde Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimalinin tartışıldığı bugünler son derece hassas zamanlardır. Zira Rusya-Ukrayna Savaşı'nın devam etmesi, Çin'in ekonomik yükselişinin ABD ile rekabete sebep olması, küresel sermayenin Batı'dan Asya-Pasifik'e doğru kayması, NATO'ya yeni görev alanları verilmesi, Rusya-Çin ittifakının güçlenmesi, bu ittifaka İran'ın dahil olması ve BRICS'in (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) etkinliğini artırması bu yönde öne çıkan başlıca değerlendirmelerdir. Özellikle 7 Ekim 2023'te başlayan savaşta İsrail'in Filistin'e karşı şiddetini sürekli artırarak saldırması, savaş suçları işlemesi ve soykırım yapması, ABD'nin İsrail'e olan desteğini sürdürmesi, İran ve Lübnan'ın savaşa katılması Orta Doğu'yu başlıca sıcak çatışma alanı yapmıştır. Halihazırda sıcak çatışma merkezi olan Orta Doğu'ya bir de Doğu Akdeniz'de yaşanacak olan sıcak çatışma eklenirse bölge âdeta ateş çemberine dönecektir.

Bugün dünyanın içinde bulunduğu küresel ve bölgesel gelişmelerin paralelinde hiçbir küresel gücün Doğu Akdeniz'i tek başına biçimlendiremeyeceği açıktır. Öte yandan savaşa engel olma, barış ve güvenliği sağlama amacıyla kurulan BM'nin bugün dünyadaki çoğu çatışmayı önleyememesi bu örgütün varlığını sorgulatmaktadır. En yakın örnek olarak UAD'nin 2023 İsrail-Filistin Savaşı'nda İsrail'i 1967 Savaşı'ndan beri işgalci devlet olarak nitelemesine ve bu devlete karşı tedbir kararları almasına rağmen (ICJ, 2024/8) BM'nin bu devletin saldırılarını engelleyememesi, BM'nin kuruluş

amaçlarını yerine getiremediğinin en yakın ve en açık göstergesidir. BM'nin ortada olan bu başarısızlığının yanı sıra NATO-AB arasındaki uyum sorunları ve NATO içindeki Avrupacı-Transatlantikçi ayrımlar kolektif örgütlerin hem kendi içlerinde hem de birbirleri ile olan ilişkilerinde sorunlar yaşadığını, kriz durumlarında farklı görüşler sergilediğini ve bütüncül yaklaşımdan uzak kaldıklarını göstermektedir. Nitekim Yunanistan'ın enosis ve megali idea amaçlarını gerçekleştirmek için Türkiye ile yaşadığı olumsuz süreçler, her iki devleti BM ve NATO üyesi olmalarına rağmen çok kereler sıcak çatışmanın eşiğine getirmiştir. Dolayısıyla bu örgütlerin taraflar üzerinde kurmuş olduğu yüzeysel baskı haricinde gerçek barışı kuracak bir potansiyeli olmamıştır. Nitekim gerçek barış ancak tarafların barışı kurma yönünde göstereceği samimi, kararlı ve gayretli politikalar ile kurulabilir.

Dünyanın içinde bulunduğu bu kaos ortamı, taraflara birlikte çalışma ve iş birliği için eksik olan politik iradeyi sağlama konusunda yardımcıdır aslında. Nihayetinde kimin kazanacağını belli olmadığı ve her türlü şartta tüm taraflar için büyük kayıplara sebep olacak bir sıcak çatışma yerine tüm tarafların kazandığı, çözüm ve barış odaklı politikalar tercih edilmelidir. Türkiye ve Yunanistan'ın tarihte birbirlerine karşı savaşmış olmalarından gelen yargılar ve yarım yüzyılı aşkın zamandır çözülmeyi bekleyen diğer sorunlar artık bu realist/neorealist bakış açısının işlemediğini ve hiçbir tarafa yarar sağlamadığını gösterirken, güvenlik ve kalkınma odaklı politikaların oluşturulmasının ve birlikte hareket etme iradesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Taraflar aynı denize kıyısı olan komşular olarak çatışma yerine iş birliğini tercih etmek durumundadırlar. Bu bağlamda güvenliklerini ve barışı, geliştirdikleri ortak güvenlik hedefleri ve kurdukları çok boyutlu iş birliği ağları ile sağlayabilirler. Nitekim Yunanistan ve Türkiye tarihte yaşamış oldukları tüm olumsuz deneyimlere rağmen birlikte hareket etme kabiliyetine sahip devletlerdir. Örneğin iki devlet 1930'larda Milletler Cemiyeti'nin barışı koruma hususunda başarısız olabileceğini öngörerek, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos gibi devlet adamlarının diplomatik başarısı, siyasi öngörüsü ve hoşgörüsü sonucunda bölgede güvenli ve istikrarlı bir ortam oluşturmuşlardır. Bu bağlamda olası bir savaş durumunda Balkan devletlerinin dayanışmasını güçlendirmek ve birlikteliğini sağlamak için Yugoslavya ve Romanya'nın da dahil olduğu 1934 Balkan Paketi'ni imzalamışlardır. BM ve NATO'ya üye olan her iki devlet Soğuk Savaş sırasında birlikte hareket etmiş,

SSCB'nin uyguladığı baskılara karşı iş birliği yapmış ve 1953'te Yugoslavya'nın da dahil olduğu Balkan Antantı'nı (II. Balkan Paktı) imzalamışlardır. Her ikisi de kolektif güvenlik örgütü NATO'ya üye olmalarına rağmen daha yakın ilişkiler kurmaya ihtiyaç duymuş ve bu pakt sayesinde aralarındaki dayanışmayı güçlendirmişlerdir.

Türkiye ve Yunanistan 'birlikte barışı kurma kodlarına' sahip devletler olarak bugün de aynı samimi ve kararlı politik iradeyi gösterebilirler. Bu açıdan Miçotakis'in 13.05.2024'te Ankara'da gerçekleştirdiği ziyaret öncesinde Yunan basınına yaptığı açıklamalar oldukça umut vericidir. Miçotakis'in Türkiye ile ilişkilerine dair "Parmağımızı tetikte tutmaktansa, konuşmak daha iyidir" (Ekonomim, 2024) şeklindeki sözleri Yunanistan'ın politikasının olumlu yönde değişeceğine yönelik sinyaller vermiştir. Ayrıca "Coğrafya bizi ortak çözümler bulmaya mahkûm ediyor. Türk-Yunan ilişkileri daha sakin sulara girmiş gibi görünüyor" (Takvim, 2024) ifadeleri ile Miçotakis, artık Türkiye ile iş birliği yapmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Taraflar 13 Mayıs görüşmesi neticesinde Atina Bildirgesi'nin lafzına ve ruhuna uygun şekilde karşılıklı güven inşa ederek mevcut sorunların diyalogla çözüleceğine (Görgü, 2024) yönelik değerlendirmeler yapmışlardır.

Doğu Akdeniz'deki birçok devletin bağımlılık ilişkisi içinde olduğundan yola çıkarsak bu gelişmeler hem taraflar hem de bölge için son derece olumludur. Örneğin AB üyesi olmayan Türkiye ile kitlesel göçün engellenmesine yönelik yapılan iş birliği, Ankara olmadan kitlesel göçle başa çıkmanın pek mümkün olmadığını göstermiştir. AB ile Türkiye arasındaki 'geri kabul beyanı' birbirine bağlı unsurları doğrulamaktadır. Diğer taraftan borç krizindeki Yunanistan Euro bölgesinden mali yardım almaktadır çünkü borç yükü hafifletilmezse para birliğinin kendisi de tehlikeye girecektir. (Jürgen, 2022, s. 407-408) Öte yandan AB ve Türkiye'nin birbirlerine ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıkları vardır. AB, Türkiye'nin en büyük pazarı ve ticaret ortağı iken Türkiye de AB'nin 5. büyük ticaret ortağıdır. AB-Türkiye arasındaki karşılıklı bağımlılığın ekonomik boyutunun yanı sıra ayrıca mülteci sorunu, düzensiz göç, terörle mücadele ve güvenlik gibi boyutları da vardır. (Ercan, 2018a, s. 85) Doğu Akdeniz'de doğal gaz üretiminin ilerlemesi ve Avrupa'nın bu kaynaklara bağımlı hale gelmesi durumunda karşılıklı bağımlılık daha da artacaktır.

Karşılıklı bağımlılığın güvenlik boyutu, Avrupa için çok önemlidir. Zira AB, kendi merkezine yakın çatışmaların büyümesini istememekte ve güvenlik stratejisini,

çatışmanın merkeze (birliğin merkezine) olan uzaklığına göre oluşturmaktadır. Merkezdeki dairede uygulanan güvenlik stratejisi genişlemez, bu açıdan Orta ve Doğu Avrupa'nın dönüştürülmesi ve bütünleşmesi buradaki çatışmaların çoğunu çözümlenmiştir. (Hettne, 2012, s. 358) Doğu Akdeniz AB'nin güneydoğu kanadında yer aldığından AB burayı güvende tutmak istemekte ve politikalarını Doğu Akdeniz'den merkeze sıçrama olasılığı olan bir çatışmayı önleme üzerine kurmaktadır. Taraflar arasında sağlanacak bir uzlaş, AB ve NATO'nun özellikle Kıbrıs meselesinde ortak hareket etmesinin önündeki engelleri de kaldıracak ve iki örgüt arasındaki kurumsal koordinasyonu sağlayacaktır. Bu bağlamda Yunanistan ve GKRY, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde sorun teşkil etmekten çıkacak, Türkiye de GKRY'nin NATO ile olan ilişkilerinde destekleyici olacaktır. Tüm bu faktörler bir arada değerlendirildiğinde sadece taraflar açısından değil aynı zamanda AB açısından da çözüm ortadadır. Taraflar arasında yaşanan ve ortak paydalarda birleşmeye engel olan birçok sorun, KKTC'nin tanınması ve akabinde Türkiye ve KKTC'nin AB üyesi olmaları ile ortadan kalkmış olacaktır.

AB ortak çatısı altında edinilen kazanımlar ve birliğin tüm taraflara sağlayacağı yarar bir tarafa; AB üyeliği olmasa da zaten tarafların iş birliğini kolaylaştıracak ortak paydaları vardır. Her birinin demokratik ilke ve değerlere önem vermesi, anayasal düzenini bu ilkeler doğrultusunda oluşturması, çağdaş ve halk egemenliğine dayanan bir yönetim sistemi ve serbest piyasa ekonomisine sahip olması ve toplumlarında farklı alanlarda faaliyet gösteren çok çeşitli grupların olması bu ortak paydalar arasındadır. Ayrıca taraflar arasındaki ortak ihtiyaçlar ve sorunlar, iş birliğinin kurulmasını kolaylaştıracak unsurlardır. Bunlar arasında tarafların gelişen sanayileri ve günlük yaşamları için enerjiye ihtiyaç duymaları, enerjide dışa bağımlı olmaları, ekonomik açıdan orta/zayıf olmaları ve birbirlerini güvenlik tehdidi olarak görmeleri gibi unsurlar yer almaktadır.

Özünde egemenlik çatışması yaşayan taraflar, siyasi ve hukuki sınırların içinde hapsolmuş durumdadırlar. Bu katı sınırların aşılabilmesi, işlevsel örgütlenmeler aracılığıyla olabilir. Ticari/sosyal/kültürel alanlarda tüm tarafların sürece dahil olacağı küçük pratikler ile başlayacak işlevsel birlikteliklerin kurulması hiç de imkânsız değildir. Böylesi bir örgütlenmenin pratikte kolayca uygulanabilmesi, esnek olması ve fayda getirmesi; tarafların sert siyasi süreçlerini yumuşatacağı için ulusal bölünmeleri de azaltacaktır. Burada tarafların derin milliyetçi köklerini görmezden gelme gibi bir durum söz konusu olmamakla birlikte Türkler ile Yunan ve Rum halklarının birbirlerine karşı

toplumsal bakış açılarının iyileştirilmesine olan acil ihtiyaç da reddedilmemelidir. Küresel devletlerden farklı olarak bu bölgede yaşayan ve bu coğrafyayı paylaşan kıyıdaş komşu devletler olarak her şeyden önce tarafların bizzat kendilerinin iş birliğini istemeleri bir zorunluluktur. İş birliği için tarafların çıkarları ortak algılaması yeterlidir. Buradaki ortak çıkar ise bölgenin ve enerjinin güvenliğidir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji kaynakları, iş birliği için bir fırsattır. Ancak Doğu Akdeniz’de ve Kıbrıs’ta kurulacak barış eğer sadece enerji kaynaklarının sağlayacağı ekonomik zenginlik ve refaha yoğunlaşmış olursa, barışın uzun vadeli olmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Sağlam ve sürdürülebilir bir barış siyasi ve sosyolojik uyumun sinerjisinde mümkün olacaktır.

Neoliberalizm perspektifinden Doğu Akdeniz’deki enerji rezervleri, iş birliğinin kurulması için tetikleyici bir güç unsurudur. Örneğin barış boru hatları yaklaşımı, enerji altyapısı ile birbirine bağlanan devletlerin çözüme ulaşacağını savunmaktadır. (Ata, 2021, s. 73) Nitekim, Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkonneksiyonu, Karadeniz ve Hazar Bölgesi gazının belli bir kısmını Türkiye üzerinden Yunanistan’a ve Avrupa’ya yeniden ihraç ettiği için Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı bağımlılık zaten bu noktada oluşmuştur. Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkonneksiyonu gibi Doğu Akdeniz gazının sevkiyatı da karşılıklı bağımlılığı derinleştirilmesi ve çatışmayı çözüme dönüştürme potansiyeli taşıması açısından bir fırsattır.

Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarını tarafların topraklarından geçirerek Avrupa’ya taşıyacak bir boru hattı, âdeta uygulanmayı bekleyen bir çözümdür. EastMed projesinin uygulanabilir olmaması nedeniyle en mantıklı güzergâh enerjinin GKRY’nden KKTC’ye, oradan Türkiye’ye, Türkiye üzerinden Yunanistan’a sevkiyatıdır. Yapılan araştırmalar Leviathan ve Afrodite sahalarındaki gazın Türkiye üzerinden taşınmasının hem daha mantıklı hem de daha ekonomik olduğunu ortaya koymuştur. Bu kaynaklar, Güney Kafkasya Boru Hattı’nın Türkiye üzerinden geçen hattı olan TANAP’a ve TAP’a bağlanabilir. Kıbrıs gazının Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınması, Kıbrıs meselesinin çözüm sürecine de katkı sağlayacaktır. Oslo Barış Enstitüsü, Kıbrıs-Yunanistan boru hattı maliyetini 16 milyar Euro, terminal maliyetini 10,3 milyar Euro olarak hesaplar; Türkiye boru hattının maliyetini ise 4 milyar Euro olarak belirlemiştir. Ayrıca net karlar açısından bakıldığında Yunanistan üzerinden taşınacak gaz 44,7 milyar Euro, LNG

tesisinden taşınacak gaz 41,1 milyar Euro; Türkiye’den taşınacak gaz ise 56,8 milyar Euro kâr olarak hesaplanmıştır. (Kısacık ve Erenel, 2019, s. 56,57)

Enerji nakil hatları üzerindeki deneyimi, mevcut boru altyapısı ve eşsiz jeostratejik konumu dolayısıyla Türkiye’nin enerji sevkiyatında Avrupa pazarına sağladığı çok önemli maliyet avantajları olacağı açıktır. Türkiye sahip olduğu pazar büyüklüğü ve jeostratejik konumu dolayısıyla enerji merkezi olmak için en doğru ülke (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022, s. 30) olup; Doğu-Batı uzantısında çok sayıda enerji nakil hatlarına sahiptir. (Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, Batı Hattı, Mavi Akım, Doğu Anadolu Doğalgaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, TAP, TANAP ve Rusya ile Hazar Bölgesi petrolünü dünyaya taşıyan İstanbul ve Çanakkale Boğazları) Türkiye boru hatları, doğalgaz depolama tesisleri ve santralleri dışında sıvılaştırılmış doğalgaz formunun tedarik edilmesi için kurulan 4 adet LNG santraline sahiptir. (Ercan ve Algür, 2023, s. 315) Halihazırda enerji transit ülkesi olan ve enerji merkezi ülkesi olma yolunda ilerleyen Türkiye, Doğu Akdeniz gazının nakli için kuzey-güney uzantısına sahip bir coğrafyadadır. Bölgedeki enerji koridorunda en avantajlı ülke olmasının yanında en güvenli ve en istikrarlı ülkedir. Neticede Türkiye’nin sahip olduğu jeostratejik konum, iş birliğini tüm taraflar için gerekli ve makul kılmaktadır.

Tarafların ilk etapta enerji veya güvenlik gibi yüksek politika konularında uyum sağlayamaması durumunda yapılması gereken büyük çözümler yerine birtakım aciliyeti olan, küçük ve pratik konular üzerinde anlaşabilmektir. Böyle durumlarda iş birliği daha kolay ve daha esnek olabilecek sektörlere kaydırılabilir. Örneğin bütün tarafların sahip olduğu eşsiz deniz kıyıları, diğer doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirasları turizm sektörünü ön plana çıkaracaktır. Turizm sektöründe yapılacak bir iş birliği, halkların birbirlerini daha iyi tanımasını, olumsuz olan algılarını kırmasını ve sermayelerini artırmalarını sağlayacaktır. Bu iş birliği diplomatik (vize/pasaport) ve ulaşım gibi diğer sektörlere sirayet edecek ve karşılıklı ziyaretler kültürel sektöre ivme kazandırırken ticari faaliyetlerde kazançlar sağlamak adına birtakım kolaylıklar düzenlenecektir. Nitekim bu bakış açısının doğrulayacak nitelikteki gelişme, 13.05.2024’te Ankara’da düzenlenen toplantıda gerçekleşmiştir. Yunanistan Başbakanı Kıryakos Miçotakis, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmesinde iki komşu olarak aradaki anlayış ve ilişki ortamının devamlı daha olumlu şekilde geliştiğini, pozitif iş birliği

gündeminin istikrarı sağlayacak önemli alanlar olduğunu, bu yaklaşımın somut sonuçlar verdiğini söylemiş ve bu sonuçların kazan-kazan zemininde elde edildiğine işaret ederek ekonomi ve yatırım alanlarında iş birliğinin gün geçtikçe geliştiğini ifade etmiştir. Yunanistan'ın Türk vatandaşlarına 10 Yunan adası için başlattığı ekspres vize uygulamasına değinmiş ve iki ülke halkının bundan faydalanmaya başladığını belirtmiş, sürecin ekonomik alanda çok önemli olduğunu vurgulamış, halkların birbirleriyle bir araya gelmeleri ve birbirlerini tanımalarının da çok büyük önem arz ettiğinin altını çizmiş, iklim değişikliği ve deprem coğrafyası içerisinde yer alan iki ülke olmaları nedeniyle afet ve acil durum yönetimi konusunda da işbirliğine yönelmelerinin çok mantıklı bir gelişme olduğunu söylemiştir. (Altun ve Çeliker, 2024)

Tarafların iş birliğinde sektörel örgütlenmelere ilişkin olarak verilebilecek bir başka örnek ise denizler ile ilgili ortak çalışmalardır. Her ne kadar deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yüksek politika kapsamında olsa da örneğin deniz hukuku ve deniz yetki alanlarına dair tarafların kendi aralarında kuracakları uzman bir komisyon veya heyet gibi işlevsel bir yapı sorunların çözümüne yönelik atılacak önemli adımlardan biri olacaktır. Bu yapı taraflar arasındaki iletişim kanallarını açık tutarken, taraflara hukuki ve siyasi anlamda kazanımlar sağlayacaktır. Tarafların egemenlik sorunları üzerinde karşılıklı görüş alışverişinde bulunabilecekleri bir platform yaratması açısından imkânlar sunabilecek bu tarz bir komisyon, oldukça yararlı olacaktır. Bu komisyon ile kurulacak iş birliğinin ilerleyen süreçte başka alanlara sirayet etmesine izin verilmesi, güven ve istikrar ortamını destekleyecektir. Mesela tarafların öğretim kurumlarındaki farklı akademik bölümlerde ortak araştırma-geliştirme projeleri ortaya çıkabilecektir. Ya da taraflara deniz ticaretine yönelik kolaylıklar ve esneklikler getirilecek, bazı tanımlanmış mallar ve sanayi kolları için kısıtlayıcı uygulamalar ve kotalar kaldırılabilir. Ticaret ve ekonomik teşviklerde kurulacak ortaklıklar ile yüksek kârlar elde edilecek, taraflar bu kârların getirdiği avantajlardan yararlanmak için ekonomik konularda daha fazla iş birliği yapmak isteyeceklerdir. Bu şekilde devam eden sektörel örgütlenmeler tarafların iletişimini güçlendirecek ve karşılıklı fayda sağlayan antlaşmalar yapılmasına imkân hazırlayacaktır. (Keohane ve Nye; 2015, s. 96) İş birliğinin ilgili çıkar grupları üzerindeki dönüştürücü etkisi ile ortaya çıkacak farklı alanlara yayılma süreci, tarafların karşılıklı bağımlılığını artıracığı için diğer ortak politikaları teşvik edecektir. Nihayetinde bu durum sınırlar arasında siyasi iş birliğinin kurulması yönünde taleplere yol açacaktır. Böylece kurallarla ortaya çıkan hükümetler arası veya hükümet dışı örgütler gibi

kurumlar kurulacak, ekonomik bağımlılık tarafları birbirlerine karşı askerî güç kullanmaktan alıkoyacak ve onların daha fazla iş birliğine yönelmesini sağlayacaktır. Ticari engeller azaldıkça ve kazançlar arttıkça refah seviyesi yükselecektir, bu da bürokratik engellerin ortadan kaldırılması için baskı unsuru oluşturacak ve daha fazla aktörün dahil olduğu çıkar odaklı bir süreç ortaya çıkacaktır. Bu süreç ile karşılıklı bağımlılığın boyutu derinleşecektir.

Belki de bu sürecin başlangıcı olarak kabul edilebilecek gelişme, Aralık 2023'te gerçekleşmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yeni ve iş birliğine dönük bir dönemin başlatılmasına ilişkin 7.12.2023'te Atina'da imzalanan 'Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi', Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinin geleceğinin siyasi altyapısını oluşturmayı hedeflemiştir. Bildirgede taraflar yenilenen iş birliği iradesini tanıyarak mevcut kurumsal mekanizmalar aracılığıyla ikili ilişkileri yoğunlaştırmayı amaçlamış, bunların başarılı şekilde yönetilmesi için her düzeyde etkili iletişim kanallarının ve mekanizmalarının önemini altını çizerek ekonomik alanda ve toplumsal düzeyde bağların derinleştirilmesini, bu şekilde iki komşu halkın refah ve barış içinde bir arada yaşamasına katkıda bulunmayı vurgulamışlardır. Bu amaçla hazırlanan Ortak Eylem Planı aracılığıyla pozitif gündemin teşvik edilmesinde gelinen önemli ilerlemeyi göz önünde tutarak ilave iş birliği alanlarını araştıracaklarını belirtmişlerdir. Özetle şu hususlarda anlaşmışlardır: Siyasi diyalog (ortak ilgi alanlarına giren konularda istişari görüşmeler); geliştirilmiş ortak eylem planı (ticaret-ekonomi, turizm, ulaştırma, enerji, inovasyon, bilim ve teknoloji, tarım, çevre koruma, sosyal güvenlik, sağlık, gençlik, eğitim, spor ve diğer alanlarda ortak çıkarlara ilişkin önemli ve somut çıktılar elde etmek) ve güven artırıcı önlemler (gereksiz gerginlik kaynaklarının ve bunlara ilişkin risklerin ortadan kaldırılması, askerî alandaki tedbirler). (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023) Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan bu pozitif gündemin KKTC ve GKRY'ne yansımaları da kuşkusuz olumlu yönde olacaktır. Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Atina Bildirgesi (her ne kadar Yunanistan belirli konularda kırmızı çizgileri olduğunu ve bunlarda herhangi değişiklik olmadığına vurgu yapmış olsa da), tezde sunulan önerilerin teorik düzlemde çıkarak realiteye dönüşebileceğinin kanıtı niteliğindedir.

Türkiye, Yunanistan ve diğer kıyıdaş devletlerle birlikte iş birliğine yönelik ciddi adımlar atmaya hazır olduğunu her fırsatta yinelemektedir. Türkiye sahip olduğu coğrafi

konumunun sağladığı avantajları, Yunanistan ve GKRY üzerinde baskı aracı olarak kullanmak yerine bölgede ilgili devletlerin katılımı ile gerçekleşecek projelerin hayata geçmesi için çaba sarfetmektedir. Türkiye kıyıdaş devletler arasında barış diyalogunun oluşması yönünde Doğu Akdeniz Forumu'nun kurulması için teklif sunmuş ve her fırsatta iş birliğine açık olduğunu yinelemiştir. KKTC de keza Rum tarafına iş birliği önerilerinin masada olduğunu, enerji kaynaklarının kullanımı için ortak komite kurulmasını ve eşit paylaşım olması gerektiğini bildirmiş; bölgede istikrar, güvenlik ve iş birliğinin enerjiden geçtiğini belirtmiştir. (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2022a) KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Doğu Akdeniz'de güvenlik ve istikrarı kuracak ve aynı zamanda tüm taraflara yarar sağlayacak tek çözümün Kıbrıs'ta iki devletli çözüm olduğunu vurgulamış ve bu başarıldığında Kıbrıs'ın Dubai'den bile daha zengin olabileceğini söylemiştir. (Şimşek, 2024) Tüm bunlar Türkiye ve KKTC'nin çatışmanın önlenmesi ve barışın kurulması hususunda samimi ve gayretli çabalarıdır. Fakat barışın kurulması için sadece Türkiye ve KKTC'nin çabası yeterli değildir, Yunanistan'ın olumlu adımlarının yanı sıra GKRY'nin de samimi bir şekilde rıza ve iradesini ortaya koyması şarttır. Zira barışa giden yolun taşlarının döşenmesi için tarafların ihtiyacı olan ilk şey, barış isteğidir.

Türkiye Doğu Akdeniz'de istikrarın, huzurun ve iş birliğinin garantörü olacak kapasiteye sahip bir devlettir. Zira Türkiye'nin Doğu Akdeniz güvenlik stratejisi sadece kendisinin ve KKTC'nin sınır güvenliğine ilişkin olmayıp tüm Doğu Akdeniz havzasının güvenliğini de korumayı hedeflemektedir. Bu açıdan bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Yunanistan ve GKRY'nin, Türkiye ve KKTC ile kuracakları iş birliği tüm tarafların kazancıyla sonuçlanacaktır. Böylece realizmin temelindeki rekabetçi, merkezci ve tehditkâr olan ilişkiler; liberalizmin temelindeki işlevsel, işbirlikçi ve barışçıl niteliğe evrilecektir. Böylelikle kısır döngü halini almış Kıbrıs meselesi çözülecek ve bölge barışının kurulması ivme kazanacaktır. Bu barış aynı zamanda AB, Balkanlar, Kafkasya, Kuzey Afrika ve Orta Doğu için de güvenilir, istikrar sağlayıcı ve işlevsel olacağından dünya barışına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- 24TV (2023, Kasım 27). *Ada'daki İngiliz üslerinin İsrail'e destek için kullanıldığı iddiasına ilişkin KKTC'den açıklama.* <https://www.yirmidort.tv/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-136635>
- AB Komisyonu. (1998). *Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu.* https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_1_duzenli_ilerleme_raporlari/turkiye_ilerleme_rap_1998_tr.pdf
- AB Komisyonu. (2022). *2022 Türkiye Raporu;* https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf
- Abdullahzade, C. (2021). Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanları ve Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye'nin Egemen Hakları. İçinde N. Ünüvar (Ed.). *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü* (ss. 113-151). TBMM Basımevi.
- Acer, Y. (2008). Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Rolü ve Devletlerarası Uygulama. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(16), 1-18.
- Acer, Y. (2017). *The Aegean Maritime Disputes and International Law*. Routledge.
- Acer, Y. (2020). Kıta Sahaneliği Kavramı, Sınırlandırılması ve Doğu Akdeniz'de Deniz Alanları Sorunu. İçinde K. İnât, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (1. Baskı, ss. 369-407). SETA.
- Acer, Y. (2021). Uluslararası Yargı Kararları Işığında Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları ve Adaların Etkisi. İçinde N. Ünüvar (Ed.). *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü* (ss. 87-112). TBMM Basımevi.
- Acer, Y. (2021a). *Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları*. SETA.
- Acer, Y. ve Şimşek, S. Ş. (2022). İsrail-Lübnan Deniz Sınırı Antlaşması. *SETA Analiz*, (379), 7-16. <https://setav.org/assets/uploads/2022/11/A379.pdf>
- Açıkgönül, Y. E. (2012). *Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması*. Legal Yayıncılık.
- Ağırbaş, M. (2020). Türkiye'nin Deniz Hak ve Menfaatlerinin Millî Güç ve Unsurları ile İlişkileri Çerçevesinde, Millî Denizcilik Stratejimizin Temel Esasları Neler Olmalıdır? İçinde M. Kağan Kozanhan (Ed.). *Deniz Gücü ve Güvenliği-İncelemeler* (1. Basım, ss. 7 -36). Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Ak, G. (2015). Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorununa Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(41), 123-151.
- Ak, G. (2021). Doğu Akdeniz'de Türkiye, KKTC ve Filistin Ulusal Yönetiminin 'Mavi Vatanları' ve Deniz-Ülke Hakları. İçinde M. Kağan Kozanhan (Ed.). *Strateji ve Güvenlik* (1. Basım, ss.1-33). Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.

- Akarçay, E. İ. (2021). Büyük Güçler Rekabetinin Gölgesinde Doğu Akdeniz. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 215-239). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akarçay, P. ve Ak, G. (2018). Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler. *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları*, 5(1), 140-156.
- Akengin, H. (2013). *Siyasi Coğrafya- İnsan ve Mekân Yönetimi*. Pegem Akademi
- Akgül-Açıkmeşe S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Akgül-Açıkmeşe, S. ve Triantaphyllou, D. (2012). The NATO–EU–Turkey Trilogy: The Impact of the Cyprus Conundrum. *Southeast European and BlackSea Studies*, 12(4), 555-573. <https://doi.org/10.1080/14683857.2012.741846>
- Akın, Ş. ve Elmas, M. (2020). Fransız Basımında Doğu Akdeniz. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi-Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Baskı, ss. 133-165). Çizgi Kitabevi.
- Akkutay, A. İ. (2016, 5 Mayıs). *Uluslararası Hukukta Denizlerdeki Canlı Kaynakların Korunması ve Yönetimi*. [Bildiri sunumu]. Çeşitli Yönleriyle Uluslararası Hukuk Konferansı. Eskişehir.
- Aksar, Y. (2019). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*. Seçkin Yayıncılık.
- Aktaş H. ve Yaşar N. (2020, Kasım). *Doğu Akdeniz Jeopolitiğinin Anahtarları: Enerji Güvenliği, İşbirliği ve Deniz Gücü*. [Bildiri sunumu]. Denizcilik ve Deniz Güvenliği Forumu. İstanbul
- Akyeşilmen, Nezir (2021). Çatışma Yönetimi: Kavramsal Bir Analiz. İçinde N. Akyeşilmen (Ed.). *Çatışma Yönetimi - Barışı Konuşmak*, (1. Basım, ss. 18-44). Orion.
- Al-Saied M., Eid A. ve El-Gheit M. A. (2021, Mart). “Exclusive: How Russia swooped Syria's hydrocarbonshare in the Eastern Mediterranean. The New Arab. <https://www.newarab.com/analysis/how-russia-swooped-syrias-hydrocarbon-share-eastern-mediterranean>
- Altun T. ve Çeliker G. (2024, 13 Mart). *Yunanistan Başbakanı Miçotakis: Türkiye’yle aramızdaki anlayış ve ilişki ortamı devamlı daha olumlu şekilde gelişiyor*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yunanistan-basbakani-micotakis-turkiye-yle-aramizdaki-anlayis-ve-iliski-ortami-devamli-daha-olumlu-sekilde-gelisiyor/3218350>
- Altun, F. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Areteos, E. (2020). Mavi Vatan and Forward Defense -The Sinuous Journey of a Republican and Imperial Hybridization. *University of Nicosia, Diplomatic Academy*. <https://www.unic.ac.cy/da/wp-content/uploads/sites/11/2020/07/Mavi-Vatan-and-Forward-Defence-Evangelos-Areteos.pdf>
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri- Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. MKM Yayıncılık.

- Armaoğlu, F. (1983). *20. yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arsava, F. A. (1996). Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 43-51.
- Arslan, M. İ. (2020, 28 Ağustos). *Kıbrıs Rum kesimi, Yunanistan, Fransa ve İtalya' nın ortak deniz ve hava tatbikatı tamamlandı*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kibris-rum-kesimi-yunanistan-fransa-ve-italyanin-ortak-deniz-ve-hava-tatbikati-tamamlandi/1956712>
- Ata, F. K. (2021). Doğu Akdeniz'e Jeopolitik Açından Bir Bakış: Enerji ve Siyaset. İçinde N. Ünüvar (Ed.). *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü* (ss. 57-86). TBMM Basımevi.
- Atay, S. Ö. (2016). Dış Politika Açısından Deniz Gücünün Jeopolitik Önemi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 98-105.
- Atlı, D. (2021). Mavi Vatan Doktrini ve Karadeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgelerin Belirlenmesi. *Stratejik Ortak*. <https://stratejikortak.com/2021/01/mavi-vatan-doktrini-ve-karadenizde-munhasir-ekonomik-bolge-belirlenmesi.html>
- Ayata, A. (2016). Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikalarının Gelişimi ve Türkiye. İçinde A. Ayata ve M. Ercan (Ed.). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkilerin Siyasi, Askerî, Ekonomik ve Kültürel Çerçevesi* (Kaçınıcı Basım, ss.?). Nobel.
- Ayata, A. (2018). Türk Dış Politikasında Türkiye-ABD İlişkileri. İçinde M. Ercan. (Ed.). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası* (1. Basım, ss. 349-372). Efe Akademi.
- Ayata, A. ve Kaya B. (2023). Doğu Akdeniz Sorunsalı Sorunun Uluslararası Sisteme Etkisi. İçinde M. Karaca ve K. E. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası Siyasi ve Toplumsal Sorunlar* (1. Baskı, ss. 219-260). Efe Akademi Yayınları.
- Ayata, A. ve Yücel, G. (2015). *Yeni Küresel Düzendeki Türk Dış Politikasının Kimlik Arayışı*, Nobel.
- Aydın, A. (2020). Doğu Akdeniz Denklemi Rusya. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi – Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Basım, ss. 97-108). Çizgi Kitabevi.
- Aydın, N. ve Yılmaz M. Ş. (2023, 27 Kasım). *KKTC Cumhurbaşkanı Tatar: İngiltere'nin saygın bir devlet olarak böyle bir katliama destek olmaması gerekir*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-ingilterenin-saygin-bir-devlet-olarak-boyle-bir-katliama-destek-olmamasi-gerekir/3065776>
- Ayman, S. G. (1998). Uluslararası İlişkilerde Problem Çözümü Yaklaşımı. İçinde F. Sönmezoglu (Ed.). *Uluslararası ilişkilerde Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar*, (1. Basım, ss.167-195). Der Yayınları.
- Ayman, S. G. (2008). Kıbrıs Sorununda Güç Eşitsizliği ve Koalisyon Arayışı. *Akademik Orta Doğu*, 3(1), 53-67.
- Ayman, S. G. (2021). Ege'den Doğu Akdeniz'e Yunan Dış Politikasında Güç, Tehdit ve İttifaklar. İçinde M. Ak, H. Alkan ve M. Ünver (Ed.). *Coğrafya, Tarih ve*

Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemden Ege ve Doğu Akdeniz. (1. Basım, Yayın No: 5292). İstanbul University Press. DOI: 10.26650/B/SS46.2021.008,

- Ayoub, Marc (2024, Mayıs). *Between Regional Escalation and Border Negotiations: Lebanon's Oil and Gas Future in Limbo*. The Tahrir Institute for Middle East Policy. <https://timep.org/2024/05/30/between-regional-escalation-and-border-negotiations-lebanons-oil-and-gas-future-in-limbo/>
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Başeren, S. H. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar. İçinde N. Ünüvar (Ed.). *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü* (ss. 29-54). TBMM Basımevi.
- Batı, G. F. (2021). Uluslararası Siyasette Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Stratejisi. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 143-152). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Baykara, S. T. (2022). AB Üyesi Olmayan Bir NATO Üyesi Olarak Türkiye'nin OGSP'ndeki Rolü. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 5(1), 1-19.
- Baylis, J. (2012). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. İçinde M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring ve P. Necati (Ed.). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (1. Baskı, ss. 153-166). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BBC News Türkçe. (2019, Aralık). *Doğu Akdeniz-Erdoğan: KKTC ve Libya ile başlattığımız süreçlerden vazgeçersek bize olta atacak sahil bile bırakmayacaklar*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50883997>
- BBC News Türkçe. (2019, Kasım). *Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>
- BBC News Türkçe. (2020, Ağustos). *Kanuni: Türkiye'nin kaç sondaj ve sismik araştırma gemisi var ve nerelerde arama yapıyorlar?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53867412>
- BBC News Türkçe. (2020, Eylül). *Sevilla Haritası nedir? Yunanistan'ın tezini dayandırdığı, ABD'nin 'hukuki önemi yok' dediği harita*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54244760>
- BBC News Türkçe. (2021, Nisan). *ABD'nin Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımları yürürlüğe girdi*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56644932>
- BBC Turkish. (2006, Haziran). *Müzakereler durursa dursun*. https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/06/printable/060616_erdogan_eu.shtml
- Bilge, S. (1958). Jeopolitik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13(3), 150-174. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000399

- Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik alışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 229-256.
- Bloombergh HT. (2019, Kasım). *Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, The Economist dergisine verdiği röportajda, Avrupa lkelerinin NATO çatısı altında kendilerini savunma konusunda ABD'ye gvenemeyeceklerini söyledi.* <https://www.bloomberght.com/macron-nato-nun-beyin-olumu-gerceklesti-2237549>
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313- 326. <https://www.jstor.org/stable/20097269>
- Bowman, S. A., (2011). Regional seismic interpretation of the hydrocarbon prospectivity of offshore Syria". *GeoArabia*, 16(3), 95-124. <https://doi.org/10.2113/geoarabia160395>
- Bozkurt, E. (2021). *Milletlerarası Hukuk Mevzuatı*. Yetkin Yayınları.
- BP. (2018, şubat). BP begins production from Egypt's Atoll gasfield seven months ahead of Schedule. <https://www.bp.com/en/global/corporate/news-and-insights/press-releases/bp-begins-production-from-egypts-atoll-gas-field-seven-months-ahead-of-schedule.html>
- Buzan, B., Wæver, O. ve Wilde, J. (1998). *Security – A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Caşın, M. H. (2019, Aralık 9). *Türkiye-Libya anlaşmasının hukuki ve stratejik boyutları*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasininhukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270>
- CC Energy. (tarihsiz). Gaza Marine, Overview, <https://www.ccenergytld.com/operations/palestine/overview>
- Cebeci, M. (2012). NATO, AB VE TÜRKİYE: OGSP AÇMAZI. *Marmara Avrupa alışmaları Dergisi*, 20(2), 95-120.
- Connelly, C. (2023, Ocak 10). *Eastern Mediterranean gas discoveries, progress and what to watch in 2023*. Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/eastern-mediterranean-gas-discoveries-progress-and-what-watch-2023>
- Cuka, F. (2021, şubat 1). *Arnavutluk ve Yunanistan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu Lahey'e taşıyor*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arnavutluk-ve-yunanistan-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi-sorununu-laheye-tasiyor/2129720#>
- Cumhuriyet Gazetesi. (2020, Aralık). *Türkiye Yunanistan arasındaki en uzun süreli gerginliğin yaşandığı 2020'de neler oldu?* <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye-yunanistan-arasindaki-en-uzun-sureli-gerginligin-yasandigi-2020de-neler-oldu-1802009>
- Çağatay, G. (2022, 16 şubat). *Avrupa'nın Rus gazına alternatif kaynak arayışlarında Afrika'da Cezayir n plana çıkıyor*. Anadolu Ajansı.

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avrupanin-rus-gazina-alternatif-kaynak-arayislarinda-afrikada-cezayir-on-plana-cikiyor/2504085>

- Çakmak, C. (2014). *Uluslararası Hukuk – Giriş, Teori ve Uygulama-Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı*. Ekin Yayınevi.
- Çelikpala, M. (2013). *Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çetin, Ş. (2020, 22 Eylül). *5 maddede gündemdeki uluslararası deniz hukuku terimleri*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/5-maddede-gundemdeki-uluslararasi-deniz-hukuku-terimleri/1981209>
- Çıtak, E. (2014). Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik. İçinde M. Şahin ve O. Şen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar* (1. Basım, ss. 29-64). Kripto.
- Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yenyüzyıl Yayınları.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. Dost Kitapevi.
- Delek Drilling. (2020, Temmuz). Leviathan Gas Field. <https://mayafiles.tase.co.il/rpdf/1308001-1309000/P1308832-00.pdf>
- Denktaş, R. R. (2008). *Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu* [Sözlü Bildiri]. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorunu Konulu Panel. 9 Mayıs. İstanbul.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1929). “Türkiye ile İtalya arasında imzalanan tahkimname”, Dosya Ek: 424, Yer Bilgisi: 237-598-1, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü, Belge Tarihi: 16.12.1929. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=169948&Hash=225A144262F6C45B7CD090C753036B02DE60517D4B3942ED8C13819CF054ECEA&Mi=0>
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (1933). “Anadolu sahilleri ile Kastellorizo Adası arasındaki adacıklar ve Kara Ada üzerindeki hâkimiyet hususunda İtalya ile yapılan sözleşmenin teatisi için Roma Büyükelçisi H. Vasıfa yetki verilmesi”, Dosya Ek : 424-6, Yer Bilgisi: 35-24-15, Kurum: 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), Belge Tarihi : 12.04.1933, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=50315&Hash=8161F2AD173EC49E9487E9517F4372B711A553D12D33A25258CB19B1D452034F&Mi=0>
- Diakopoulos A., Liakouras P., Ifantis K. ve Filis C. (2023, Haziran 19). *Behind Turkey's 'Blue Homeland' doctrine*. ekathimerini <https://www.ekathimerini.com/opinion/1213618/behind-turkeys-blue-homeland-doctrine/>
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi*. (H. Akay, Çev.; 1. Basım). Kitap Yayınevi.
- Doğan, H. H. (2004). Kıbrıs'ın Kiraya Verilmesi: Tarihsel Süreci ve Türk Dış Politikası Gündemine Yeniden Taşınması. İçinde İ. Kalaycı (Ed.). *Kıbrıs ve Geleceği, Ekonomi-Politik Bir Tartışma* (1. Basım, ss. 359-380). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2016). *Devletler Hukuku*. Astana Yayınları.

- Doğan, N. (2013). Ramifications of The ICJ Kosovo Advisory Opinion for The Turkish Republic of Northern Cyprus. *Ankara Bar Review*, 1, 61-79.
- Doğan, N. (2014, Ocak 15). *Doğu Akdeniz’de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>
- Doğru, S. (2003). *Uluslararası hukukta kıta sahanlığı ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Duran, G. Y. ve Ergün, Ç. E. (2011). *Uluslararası Hukukta Adalar*. Çakmak Yayınevi.
- Duzcu, M. (2020). Türkiye’nin Değişen Jeostratejik Vizyonu ve Doğu Akdeniz Politikası. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi-Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Baskı, ss. 55-68). Çizgi Kitabevi.
- Economist. (2022). CAATSA. <https://www.ekonomist.com.tr/sozluk/caatsa-nedir-caatsa-yaptirimi-nedir>
- Egeresi, Z. (2021). Escalating tensions between Turkey and Greece: turbulence in the Eastern Mediterranean. *Institute for Strategic and Defense Studies ISDS Analyses* 4. https://www.academia.edu/45003998/Escalating_tensions_between_Turkey_and_Greece_turbulence_in_the_Eastern_Mediterranean
- Ekonomim (2024). *Miçotakis Türkiye ziyareti öncesi konuştu: “Parmağımızı tetikte tutmaktansa, konuşmak iyidir.”* <https://www.ekonomim.com/gundem/micotakis-turkiye-ziyareti-oncesi-konustu-parmagimizi-tetikte-tutmaktansa-konusmak-iyidir-haberi-742369>
- Elibüyük, M. ve Yılmaz, E. (2010). Türkiye’nin Coğrafi Bölge ve Bölümlerine Göre Yükselti Basamakları ve Eğim Grupları. *Coğrafi Bilimler Dergisi* 8(1), 27-55.
- Energean (2023, Mayıs). *Official Recognition of Natural Gas Discovery: “Olympus” is renamed “Katlan” (Orca)*. London, 31 May 2023. <https://www.energean.com/media/5460/official-recognition-of-natural-gas-discovery-olympus-is-renamed-katlan-orca.pdf>
- Energean. (tarihsiz). Katakolo, <https://www.energean.com/operations/greece/katakolo/>
- Energean. (tarihsiz). Operations, Greece, <https://www.energean.com/operations/greece/>
- Energean (tarihsiz). Prinos Concession, <https://www.energean.com/operations/greece/prinos-concession/>
- Energean. (2022, Mayıs). *Athena Gas Discovery*. <https://www.energean.com/media/5192/athena-gas-discovery.pdf>
- ENI. (2015, Ağustos). Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea. <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/08/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea.html>
- ENI. (2015, Mayıs). Eni: new gas and condensates discovery offshore Libya, 26 May 2015.

- ENI. (2015, Şubat). Libya, Energy, Society, Sustainability, February 2015, <https://www.eni.com/assets/documents/2015-03-30-brochure-libya.pdf>
- ENI. (2017, Nisan). Eni makes a new gas and condensates discovery offshore Libya, 05 April 2017 <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2017/04/eni-makes-a-new-gas-and-condensates-discovery-offshore-libya.html>
- ENI. (2018, Şubat). Eni announces a gas discovery Offshore Cyprus”, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2018/02/eni-announces-a-gas-discovery-offshore-cyprus.html>
- ENI. (2020, Eylül). “Eni, new gas discovery in the “Great Nooros Area”, Mediterranean Sea, Egypt”, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2020/09/new-gas-discovery-in-the-great-nooros-area.html>
- ENI. (2022, Ağustos). Eni makes a significant gas discovery offshore Cyprus”, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2022/08/eni-makes-significant-gas-discovery-offshore-cyprus.html>
- ENI. (2022, Aralık). “Eni makes another gas discovery offshore Cyprus”, <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2022/12/offshore-cyprus.html>
- ENI. (2023, Ocak). Eni Announces a New Gas Discovery in the Eastern Mediterranean Sea, offshore Egypt”, [https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2023/01/eni-announces-a-new-gas-discovery-in-the-eastern-mediterranean-sea-offshore-egypt.html#:~:text=NATURAL%20RESOURCES-.Eni%20Announces%20a%20New%20Gas%20Discovery,Eastern%20Mediterranean%20Sea%2C%20offshore%20Egypt&text=San%20Donato%20Milanese%20\(Milan\)%2C,Eastern%20Mediterranean%20Sea%2C%20offshore%20Egypt](https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2023/01/eni-announces-a-new-gas-discovery-in-the-eastern-mediterranean-sea-offshore-egypt.html#:~:text=NATURAL%20RESOURCES-.Eni%20Announces%20a%20New%20Gas%20Discovery,Eastern%20Mediterranean%20Sea%2C%20offshore%20Egypt&text=San%20Donato%20Milanese%20(Milan)%2C,Eastern%20Mediterranean%20Sea%2C%20offshore%20Egypt)
- ENI. 2020a, Temmuz. Eni: New gas discovery in the Mediterranean Sea offshore Egypt” <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2020/07/eni-new-gas-discovery-in-the-mediterranean-sea-offshore-egypt.html>
- Enterprise The State of The Nation. (2017, Eylül). Cypriot gas field adjacent to Zohr does not contain enough gas to make it viable as stand alone Project, <https://enterprise.press/stories/2017/09/13/cypriot-gas-field-adjacent-to-zohr-does-not-contain-enough-gas-to-make-it-viable-as-standalone-project/>
- Ercan ve Cankara (2018). TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS. Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi. İçinde M. Ercan. (Ed.). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası* (1. Basım, ss. 271-298). Efe Akademi.
- Ercan, M. (2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*. Efe Akademi.
- Ercan, M. (2018a). Türk Dış Politikasında Avrupa Birliği ile İlişkiler; İlişkilerin Dünü-Bugünü ve Geleceği. İçinde M. Ercan. (Ed.). *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası* (1. Basım, ss. 57-92). Efe Akademi.
- Ercan, M. ve Algür, B. (2022). Sevr ve Lozan Barış Antlaşmaları’nda Kıbrıs. İçinde M. Ercan, K. E. Yıldırım ve M. Karaca (Ed.). *21.Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu Tam Metinler Kitabı* (1. Baskı, ss. 933-942). Efe Akademi.
- Ercan, M. ve Algür, B. (2023). Enerji Sorunsalında Türkiye-Riskler ve Fırsatlar. İçinde M. Karaca ve K. E. Yıldırım (Ed.). *Uluslararası Siyasi ve Toplumsal Sorunlar* (1. Baskı, ss. 301-326). Efe Akademi Yayınları.

- Ercan, M. ve Kılınç, M. C. (2020). *Ortadoğu'dan Doğu Akdeniz'e Büyük Güçlerin Egemenlik Enerji ve Hukuk Mücadelesi*. Efe Akademi.
- Ercoskun, B. (2021). On Galtung's Approach to Peace Studies. *Lectio Socialis* 5(1), 1-7. DOI: 10.47478/lectio.792847
- Erenel, F. ve Soydemir, A. (2021). Türkiye'nin Saldırgan Realizme Karşı Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Stratejileri. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 95-124). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Ergüven, N. S. (2014). Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya/Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(2), 309-328.
- Ergüven, N. S. (2020). Adaların Deniz Alanı Sınırlandırmasına Etkisi ve Doğu Akdeniz. İçinde K. İnät, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (1. Baskı, ss. 349-368). SETA.
- Erhan, Ç. (2023). ABD ve Akdeniz. <https://cagrierhan.net/?p=7094>
- Erman, A. (2019). *Erken Dönem Osmanlı Devleti-Yunanistan Krallığı İlişkileri: Problemler, Çatışan Faktörler ve Uzlaşma* (Yayın Numarası: 545723) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Erol, M. S. ve Kaya, E. (2023). Enerji Güvenliği Bağlamında Çin'in Arap Dünyası'na Yönelik Enerji Politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 86 – 122.
- Eslen, N. (2004). Kıbrıs'ın Küresel, Bölgesel ve Türkiye'nin Güvenliği Açısından Jeostratejik Önemi İçinde İ. Kalaycı (Ed.). *Kıbrıs ve Geleceği, Ekonomi-Politik Bir Tartışma* (1. Basım, ss. 91-96). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Euronews (2020, Eylül 4). AB'den 'Sevilla Haritası' açıklaması: Böyle bir harita hazırlamadık. <https://tr.euronews.com/2020/09/04/ab-den-sevilla-haritas-ac-k-lamas-boyle-bir-harita-haz-rlatmad-k>
- Euronews (2022). ABD'li diplomat: Biden Türkiye'ye CAATSA yaptırımlarının uygulanması konusunda kararlı. <https://tr.euronews.com/2021/07/22/abd-li-diplomat-biden-turkiye-ye-caatsa-yapt-r-mlar-n-n-uygulanmas-konusunda-karar-l>
- European Commision (2023, Mart). *EastMed Pipeline Project – Development Phase* [Stok fotoğraf] https://ec.europa.eu/assets/cinea/project_fiches/cef/cef_energy/7.3.1-0023-CYEL-S-M-17.pdf
- European Council. (2020, Ekim). *Special meeting of the European Council (1 and 2 October 2020) – Conclusions*. <https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf>
- European Council. (2023, Haziran). *European Council meeting (29 and 30 June 2023) – Conclusions*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/en/pdf>
- European Council. (2023a, Kasım). *Unauthorised drilling activities in the Eastern mediterranean: Council prolongs restrictive measures*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press->

[releases/2023/11/09/unauthorised-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-prolongs-restrictive-measures/](https://www.euro-parl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0230_EN.html)

- European Parliament. (2020, Eylül). RC-B9-0260/2020. *Preparation of the Special European Council, focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern-Mediterranean*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0230_EN.html
- European Parliament. (2023, Eylül). A9-0247/2023. 2022 Report on Türkiye. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0320_EN.html
- ExxonMobil, (2019, Şubat). Exxon Mobil makes natural gas discovery offshore Cyprus”, https://corporate.exxonmobil.com/news/news-releases/2019/0228_exxonmobil-makes-natural-gas-discovery-offshore-cyprus
- Fırat, M. (2001). Yunanistan’la İlişkiler. İçinde Oran, B. (Ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1* (1. Basım, ss. 576-614). İletişim Yayınları.
- Firik, M. K. (2022, 7 Aralık). KKTC Cumhurbaşkanı Tatar: Kıbrıs Türk halkı Mehmetciğin Ada’ da bulunmasından gerçekten memnundur. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-kibris-turk-halki-mehmetcigin-ada-da-bulunmasindan-gercekten-memnundur/2757440>
- Galtung, J. (1965). On the Meaning of Nonviolence. *Journal of Peace Research*, 2(3), 228-257.
- Galtung, J. (1998). The peace movement: an exercise in micro–macro linkages. *International social science journal*, 50(3), 401-405.
- Galtung, J. (2000). *Conflict Transformation by Peaceful Means (the Transcend Method) Participants’ Manual Trainers’ Manual*. United Nations.
- Galtung, J. (2010). Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinarity. *Transcultural Psychiatry* 47(1), 20–32. DOI: 10.1177/1363461510362041
- Glahn, G. V. (1996). *Law Among Nations An Introduction to Public International Law*. Ally&Bacon.
- Global Energy Monitor Wiki. (2024, Mart). “Bashrush Gas Field (Egypt)”, [https://www.gem.wiki/Bashrush_Gas_Field_\(Egypt\)](https://www.gem.wiki/Bashrush_Gas_Field_(Egypt))
- Göçmen, İ. (2022). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Hukuki Boyut*. Ankara Üniversitesi Yayınları No:757.
- Gökalp, İ. (2008). *Milletlerarası Adalet Divanı’nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler*. Beta.
- Göksedef, E. (2022, Ekim 13). *İsrail-Lübnan deniz yetki alanları anlaşması bölge ve Avrupa için neden önemli?* BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c88j3g67w8go>
- Gönençgil, B. (2021). Doğu Akdeniz ve Ege Denizi’nde Deniz Yetki Alanı Tartışmalarının Coğrafi Perspektifte Değerlendirilmesi. İçinde M. Ak, H. Alkan ve M. Ünver (Ed.), *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denkleme Ege ve Doğu Akdeniz*. (1. Basım, ss. 11-30). İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5292. DOI: 10.26650/B/SS46.2021.008.02

- Görgü, P. (2024, Mayıs 13). *Cumhurbaşkanı Erdoğan Yunanistan Başbakanı Miçotakis ile bir araya geldi*. YeniŞafak. <https://www.yenisafak.com/gundem/yunanistan-basbakani-micotakis-ankarada-4620857>
- Gözen, R. (2014). İdealizm. İçinde R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (1. Basım, ss. 67-117). İletişim Yayınları.
- Grieco, J. M. (2015). Realist Uluslararası Teori ve Dünya Siyaset Çalışması (F. A. Durakçay, Çev.; 1. Basım). İçinde M. W. Doyle ve G. J. Ikenberry (Ed.). *Uluslararası ilişkiler teorisinde yeni düşünce* (ss. 163-202). Beta. (1997)
- Griffiths, M., Roach S. C.; Salamon M. S. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler* (CESRAN, Çev.; 2. Basım). Nobel. (2008).
- Güçyetmez, F. (2021). Doğu Akdeniz’de Güç-Denge ve Güvenlik. İçinde T. Arı ve M. H. Çaşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 67-94). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Gülboy, B. S. (2020). Jeopolitik Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi. İçinde M.C. Oğultürk, G. Şahin (Ed.). *Jeopolitik Düşünce-Büyük Güçler ve Türkiye* (1. Baskı, s. 13-29). Yeditepe Yayınevi.
- Güneş, M. (2016, 3-4 Şubat). *Avrupa Birliğinin Çevre ve Enerji Politikalarında Doğu Akdeniz Gazının Tehdit ve İmkânları*. [Bildiri Sunumu] Akdeniz’de Çevresel Güvenlik Konferansı, Gazi Mağusa.
- Güney, A. (2004). Kıbrıs ve Geleceği, Ekonomi-Politik Bir Tartışma. İçinde İ. Kalaycı (Ed.), *AB, ABD ve Türkiye Üçgeninde Kıbrıs Meselesi* (1. Basım, ss. 109-123). Nobel.
- Gürdeniz, C. ve Yayıcı C. (2020, Eylül) *Mavi Vatan nasıl doğdu? Doktrinin mimarları Cem Gürdeniz ve Cihat Yayıcı anlatıyor*. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=MIZmZQZ1qiU>
- Gürsoy, C. R. (1962). Kıbrıs Müşahedeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX(3-4), 161-209. <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/2455/2227>
- Haber7. (2024, Ocak). Kıbrıs’ta tarihi karar: Geçitkale resmen Türk SİHA’larının üssü oldu. <https://www.haber7.com/dunya/haber/3385389-kibrista-tarihi-karar-gecitkale-resmen-turk-sihalarinin-ussu-oldu>
- Haberler.com. (2015, Ekim). KKTC’ye Su Temin Projesi Geçitköy Barajı Açılışı. <https://www.haberler.com/kktc-ye-su-temin-projesi-gecitkoy-baraji-acilisi-7788157-haberi/>
- Hamzaoglu, H. (2021). Rus Jeopolitiğinde Deniz Gücünün Önemi ve Rusya Federasyonu’nun Güncel Akdeniz Stratejisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1), 166-185.
- Harunoğulları, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet. *International Journal of Geography and Geography Education* 42, 455-481. <https://doi.org/10.32003/igge.745956>
- Harunoğulları, M. (2020a). Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye’nin Jeopolitiği. *Mukaddime*, 11(1), 177-211. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.550689>

- Hatipoğlu, E. (2019). Enerji Güvenliği. *Güvenlik Yazıları Serisi, No: 44.* https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/EnerjiGuvenligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf
- Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK). (2022). *Methodology.* <https://hiik.de/hiik/methodology/?lang=en>
- Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIK). (2023). *Datasets.* <https://hiik.de/data-and-maps/datasets/?lang=en>
- Hellenic Hydrocarbons and Energy Resources Management Company (HEREMA). (tarihsiz). Katakolon Lease. https://www.greekhydrocarbons.gr/en/KatakolonLease_en.html
- Hellenic Ministry of Environment and Energy. (tarihsiz) Hydrocarbon Exploration and Exploitation. <https://ypen.gov.gr/energeia/ydrogonanthrakes/erevna-kai-ekmetallefsi-ydrogonanthr/>
- Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs. (2023, Ağustos). *Minister of Foreign Affairs George Gerapetritis' interview with journalist Hussein Hosni on Ghad TV.* Ministry of Foreign Affairs. <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/minister-of-foreign-affairs-george-gerapetritis-interview-with-journalist-hussein-hosni-on-ghad-tv-el-alamein-03082023.html>
- Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs. (2023a, Ağustos). *Minister of Foreign Affairs George Gerapetritis' interview with ERT1 TV's show "Syndeseis" journalist Christina Vidou.* Ministry of Foreign Affairs. <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/minister-of-foreign-affairs-george-gerapetritis-interview-with-ert1-tvs-show-syndeseis-journalist-christina-vidou-athens-08082023.html>
- Helvacıköylü, G. (2021). Türkiye-Kuzey Afrika İlişkilerinin Önemi. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 261-292). İdeal Kültür Yayıncılık.
- HEREMA. (tarihsiz). Patraikos Gulf (west) Block, https://www.greekhydrocarbons.gr/en/PatraikosGulf_west_en.html
- HEREMA. (tarihsiz). Sea of Thrace Concession, https://www.greekhydrocarbons.gr/en/SeaOfThraceConcession_en.html
- HEREMA. (tarihsiz). West of Crete Block, https://www.greekhydrocarbons.gr/en/WestOfCrete_en.html
- HEREMA. (tarihsiz). Exploration, https://www.greekhydrocarbons.gr/en/ExplorationDevelopmentProduction_en.html
- Hettne, B. (2012). Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi. İçinde M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring ve P. Necati (Ed.). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (1. Baskı, ss. 353-368). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HIIK. (2023). *Datasets.* <https://hiik.de/data-and-maps/datasets/?lang=en>
- Hobbes, T. (2019). *Leviathan.* (H. Ünal, Çev; 1. Baskı). Litera Yayıncılık. (1651)

- ENI. (2015, Mayıs). Eni: new gas and condensates discovery offshore Libya, 26 May 2015. <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/05/eni-new-gas-and-condensates-discovery-offshore-libya.html>
- Hürriyet Gazetesi (2020, 23 Ağustos). *Türkiye 3 sondaj, 2 sismik araştırma gemisiyle Karadeniz ve Akdeniz’de faaliyetlerini sürdürüyor... 5 gemimiz fersah fersah arıyor.* <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-3-sondaj-2-sismik-arastirma-gemisiyle-karadeniz-ve-akdenizde-faaliyetlerini-surduruyor-5-gemimiz-fersah-fersah-ariyor-41593466>
- Independent Türkçe (2022, 17 Eylül). *ABD, Kıbrıs Rum Yönetimi’ ne yönelik silah ambargosunu kaldırdı.* <https://www.indyrturk.com/node/553746/d%C3%BCnya/abd-k%C4%B1r%C4%B1s-rum-y%C3%B6netimine-y%C3%B6nelik-silah-ambargosunu-kald%C4%B1rd%C4%B1>
- International Court of Justice (ICJ). (1969). *North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands), Judgment of 20 February 1969.* <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>
- ICJ, (1982). *Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/ Libyan Arab Jamahiriya), Judgment of 24 February 1982.* <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/63/063-19820224-JUD-01-00-EN.pdf>
- ICJ, (1985). *Case Concerning The Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta) Judgment of June 1985.* <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/68/068-19850603-JUD-01-00-EN.pdf>
- ICJ, (2009). *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania V. Ukraine) Judgment Of 3 February 2009.* <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>
- ICJ, (2024). *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem Summary of the Advisory Opinion of 19 July 2024.* <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-sum-01-00-en.pdf>
- ICJ. Statute of The International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/statute>
- International Crisis Group. (2021). *Turkey-Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue -The View from Greece.* <https://www.jstor.org/stable/resrep33264.7>
- International Hydrographic Organization (IHO). (2002). *Limits of Oceans and Seas.* https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/S-23WG/S-23WG_Misc/Draft_2002/Draft_2002.htm
- İhlas Haber Ajansı (İHA). (2019, 13 Temmuz). *KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı’ dan Rum kesimine işbirliği çağrısına Dışişleri Bakanlığı’ndan tam destek.* <https://www.ihha.com.tr/ankara-haberleri/-2354719>
- İlhan, S. (2002). Jeopolitik Kavramı ve Unsurları. *Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel*, 8(4), 318-322.
- İlseven, S., Hıdırer, G. ve Tümer, A. (2014). *Kıbrıs Coğrafyası.* KKTC Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

http://talimterbiye.mebnet.net/Kitaplar/2015YeniKitaplar/Orta-Lise/Kibris_Cografyasi-k.pdf

- İnat, K. ve Duran, B. (2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri. İçinde K. İnat, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (1. Baskı, ss. 9-31). SETA.
- İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler*, 1(2), 47-79.
- Jensen, C. S. (2010). Neo-functionalism. İçinde M. Cini ve N. P. S. Barroğan (Ed.). *European Union Politics* (3. Baskı, ss. 71-85). Oxford University Press.
- Jürgen, A. H. (2022). Conflicts and Global Powers in the Eastern Mediterranean. *Comparative Southeast European Studies*, 70(3), 393-413. <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0052>
- Kahraman, S. (2012). Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları. İçinde B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.). *Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (3. Baskı, ss. 67-83). Seçkin.
- Kapan, K. (2021). "Coğrafyanın Üstünlüğü" ve Jeopolitik Önem" Perspektifinden Doğu Akdeniz ve Adalar (Ege) Denizi. İçinde M. Ak, H. Alkan ve M. Ünver (Ed.), *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denkleme Ege ve Doğu Akdeniz*. (1. Basım ss. 31-54). İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5292. DOI: 10.26650/B/SS46.2021.008.03
- Karagiannis, E. (2020, Kasım 16). *The silent rise of Greece as a Mediterranean Power*. RUSI. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/silent-rise-greece-mediterranean-power>
- Karan, H. ve Kocabıyık, B. (2021). Neresi ve Neden Mavi Vatan. İçinde N. Ünüvar (Ed.). *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü* (ss. 3-27). TBMM Basımevi.
- Karataş, A., Özdemir, A. ve Palabıyık, Y. (2021). Doğu Akdeniz Havzasının Hidrokarbon Potansiyeline Jeomorfolojik Yaklaşım. İçinde İ. Savaş (Ed.). *Atlantik'ten Hint Okyanusu'na Geleceğin İnşası* (1. Basım, ss. 47-62). TASAM.
- Kasım, K. (2004). Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz'de Güvenlik. İçinde K. Kasım, Z. A. Bakan Montero Muriel (Ed.). *Uluslararası Güvenlik Sorunları* (1. Basım, ss. 125-140). Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:62.
- Katsikidis A. (2023, Eylül 29). *Interviews John Bolton, 'The US has not really pressed Turkey*. ekathimerini. <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1221057/the-us-has-not-really-pressed-turkey/>
- Kaya, F. (2017). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Kaya, F. (2018). Türkiye'nin AB Üyeliği Açısından Kıbrıs Sorunu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 184-195.
- Kaya, İ. (2015). *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler*. Seçkin Yayıncılık.

- Kaya, İ. S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları*. Adalet Yayınevi.
- Kaya, İ. S. (2020). Uluslararası Deniz Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı ve Doğu Akdeniz'de MEB Sınırlandırması. İçinde K. İnât, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (1. Baskı, ss. 453-480). SETA.
- Kaya, Ş. (2007). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'in Hukuki Statüsü ve Türkiye Cumhuriyeti İçin Stratejik Önemi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9, 19-54.
- Kazankaya, S. (2020). Günümüzde Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Stratejisinin İncelenmesi ve Türkiye'ye Olası Etkileri. İçinde M. Kağan Kozanhan (Ed.). *Deniz Gücü ve Güvenliği-İncelemeler* (1. Basım, ss. 65-81). Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Keohane, R. O. ve Nye J. (2015). Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 79-104.
- Keser, U. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Kıbrıs'ın Hukuki Durumu ve Kıbrıs Tarihine Kesitsel Bir Bakış. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9, 130-144.
- Keser, U. (2012). Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 57-80.
- Kıbrıs Postası (2019, Şubat 13). *Fransa, Güney Kıbrıs'a yerleşiyor...Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki planları neler?* https://www.kibrispostasi.com/c58-GUNEY_KIBRIS/n276465-fransa-guney-kibrisa-yerlesiyor-fransanın-dogu-akdenizdeki-planl
- Kıbrıs Postası (2019a, 22 Kasım). *Türkiye KKTC arasındaki doğalgaz hattı: 2025'te gaz verilecek.* https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n303926-turkiye-kktc-arasinda-dogalgaz-hatti-2025te-gaz-verilecek
- Kılınç-Pala, P. B. (2016). Enerji Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği Enerji Politikaları. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi* 2, 48-58.
- Kısacık, S. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Politikaları: Çatışma mı Yoksa İşbirliği mi? İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 239-260). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Kısacık, S. ve Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76.
- Kısacık, S. ve Helvacıköylü, G. (2020). Doğu Akdeniz'deki Enerji Temelli Askerî Güvenlik Gelişmelerinin Türkiye'nin Doğu Akdenizli Komşuları ve Küresel Güçlerle Olan İlişkilerine Yansımaları. *Uluslararası Politika Akademisi*, 1(1), 85-145.
- KKTC Cumhurbaşkanlığı (2021, Mayıs). *Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, "şartlarımız kabul edilmezse AB-Türkiye ilişkilerinin ele alınacağı AB Zirvesi'ni veto edeceğiz" diyen Rum Yönetimi Başkanı Nikos Anastasiadis'i yanıtladı.* <https://www.kktcb.org/tr/rum-yonetimi-baskani-nikos-anastasiadis-in-ileri-surdugu-sartlara-tepki-gosteren-8401>

- KKTC Cumhurbaşkanlığı (2022, Nisan). *Cumhurbaşkanı Ersin Tatar: “Sn. Anastasiadis’in yaklaşımının, bölgesel ve küresel istikrara hizmet etmeyeceği aşikârdır.* <https://www.kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-sn-anastasiadis-in-yaklasiminin-bolgesel-ve-kuresel-istikrara-9634>
- KKTC Cumhurbaşkanlığı (2022a, Ekim). *Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, katıldığı Akdeniz’de Güvenlik, İstikrar ve İşbirliği Uluslararası Sempozyumu’nda altını çizdi: “Kıbrıs Türk halkının hak, hukuk, egemenlik ve devletini tek ses olup savunmalıyız.”* <https://www.cb.gov.ct.tr/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-katildigi-akdenizde-guvenlik-istikrar-ve-is-birligi-10293>
- KKTC Enformasyon Dairesi (2018, Ekim). *Akdeniz’de Barbaros’a Yunan Tacizi.* <https://pio.mfa.gov.ct.tr/akdenizde-barbarosa-yunan-tacizi/>
- KKTC Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı (2023, Eylül). *Şehit Yzb. Cengiz Topel Akdeniz Fırtınası-2023* Tatbikatı. <https://mucahit.gov.ct.tr/Sayfa/BasinDuyuruDetay/1226>
- KKTC İstatistik Kurumu (2022, Ekim). *Nüfus ve Demografi Bülteni (1977-2021).* Haber Bülteni, 7 Ekim 2022, Sayı:1, 1-18.
- KKTC Resmî Gazete. (2002, 10 Haziran). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Karasuları Yasası, Sayı: 42/2002.*
- KKTC Resmî Gazete. (2005, 14 Kasım). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Deniz Yetki Alanları Yasası, Sayı:63/2005.*
- Knutsen, T. L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi.* Açılım Kitap.
- Koç, M. (2006). *Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Gelişmeleri ve Türkiye’nin Deniz Alanlarının Sınırlandırılması* (Yayın Numarası: 191408) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] Ulusal tez Merkezi.
- Koçer, G. (2021). Türkiye, NATO ve Doğu Akdeniz. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 125-142). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Koldaş, U. ve Köprülü N. (2017). *Avrupa-Akdeniz Bölgesinde Bütünleş(eme)Me ve Demokratikleş(eme)Me Süreçleri Bağlamında Kuzey Kıbrıs Örneği.* Yakın Doğu Enstitüsü Raporları No:7.
- Kuran, S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku.* Beta Basım.
- Kuran, S., Okur, D. A., Sarıbeyoğlu, M., Günel, R. V. (2014). *Uluslararası Hukuk Temel Metinler.* Beta Basım.
- Lebanese Petroleum Administration. (Lübnan Petrol İdaresi) (tarihsiz). Timeline. <https://www.lpa.gov.lb/english/licensing-rounds/first-licencing-round/road-map;>
- Lebanese Petroleum Administration. (tarihsiz). Awards Ceremony. <https://www.lpa.gov.lb/english/licensing-rounds/first-licencing-round/awards-ceremony-of-the-epas-signature>
- Leventis, Y. (2012). *Sıcak sularda kontrolü tasarlamak: Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de hidrokarbon egemenliği hedefleyen tavrı.* Peace research institute ve Friedrich Ebert Stiftung Vakfı.

- Loengarav, A. (2022, Mart 24). *Between Maritime Law and Politics in the East Mediterranean*. Mart 2022, The Washington Institute For Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/between-maritime-law-and-politics-east-mediterranean>
- M5 dergi (2020, Mayıs 15). *Rusya'nın Putin yönetimi liderliğinde yeni deniz gücü stratejisi 1*. <https://m5dergi.com/son-sayi/rusyanin-putin-yonetimi-liderliginde-yeni-deniz-gucu-stratejisi-1/>
- M5 dergi (2021, Kasım 17). *Yunanistan'da âdeta her yer ABD üssü! İşte yeni 4 üs ve detaylar*. <https://m5dergi.com/one-cikan/yunanistanda-adeta-her-yer-abd-ussu-iste-yeni-4-us-ve-detaylar/>
- Machiavelli, N. (2015). *Prens* (N. Yeni, Çev.; 5. Basım). Alfa Felsefe. (1532)
- Mahan, A. T. (2011). *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1873*. Griffin
- Mahan, A. T. (2013). *Deniz Harbi Üzerine*. Doruk
- Mallinson, W., Kanevskiy, P. ve Petasis, A. (2020). Then Is Now, but the Colours are New: Greece, Cyprus and the Evolving Power Game between the West, Russia and Turkey in the Eastern Mediterranean. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, April. DOI: 10.1080/19448953.2020.1739878
- Mearsheimer, J. J. (2016). Yapısal realizm. (Ö. Kelekçi, Çev.). İçinde Dunne T., Kurki M. Ve Smith S. (Edt.). *Uluslararası ilişkiler teorileri – Disiplin ve çeşitlilik* (1. Basım, ss. 86-104). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları. (2010).
- Memoglu, Ö. (2022, Ağustos 29). *Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip Türkiye'nin, İsrail denizden komşusudur*. TASAM. https://tasam.org/Files/Icerik/File/DO%C4%9EU_AKDEN%C4%B0Z%E2%80%99DE_EN_UZUN_KIYI_UZUNLU%C4%9EUNA_SAH%C4%B0P_T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99N%C4%B0N_%C4%B0SRA%C4%B0L_DE_DEN%C4%B0ZDEN_KOM%C5%9EUSUDUR_kopyas%C4%B1_pdf_e91d36dc-18ff-4ee1-93bf-270cec107af1.pdf
- Meray, S. L. (2001). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar – Belgeler, İkinci Takım, Cilt 2*. Yapı Kredi Yayınları.
- Mercan, S. (2018). David Mitrany. İçinde E. Büyükkakıncı (Ed.). *Barış Çalışmaları*. (1. Basım, ss. 138-170). Adres Yayınları.
- Mess. (2023, Ocak). Chevron & Eni Confirm Egypt Nargis Gas Find. <https://www.mees.com/2023/1/20/oil-gas/chevron-eni-confirm-egypt-nargis-gas-find/1e6ab760-98be-11ed-b273-779d5bfa9ce8>
- Ministry of Foreign Affairs Republic of Cyprus. (2019). *Recent developments in the continental shelf/EEZ of the Republic of Cyprus*. <https://cyprusinuk.com/wp-content/uploads/2019/06/FOR-WEB-Presentation-to-EU-HoMs-31.05.2019-FINAL-31.05.2019ii.pdf>
- Morgenthau, H. J. (2006). *Politics Among Nations – The Struggle for Power and Peace*. McGraw-Hill.
- Morrow, S. (2023, 21 Eylül). *Rus gazına yüz çeviren AB ülkeleri için kış şartları kritik öneme sahip*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rus-gazina-yuz-ceviren-ab-ulkeleri-icin-kis-sartlari-kritik-oneme-sahip/2997627>

- Moudouros, N. (2021). "Blue Homeland" and Cyprus: The "Survival of the State" Coalition and Turkey's Changing Geopolitical Doctrine in the Eastern Mediterranean. *Vestnik RUDN International Relations*, 21(3). 459-471. DOI: 10.22363/2313-0660-2021-21-3-459-471
- NATO (2015, Aralık). *Mediterranean Dialogue*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm
- NATO (2016, Eylül). Operation Actice Endeavour (2001-2016). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm
- Nedos V. (2023, Ekim 5). *Ankara tables old energy proposal undermining existing framework on Cyprus*. <https://www.ekathimerini.com/news/1221652/ankara-eyes-cyprus-deal-on-energy/>
- NS Energy. (2020, Nisan) Aphrodite Gas Field, <https://www.nsenergybusiness.com/projects/aphrodite-gas-field/?cf-view>
- NTV. (2023, Ekim 10). *İsrail-Filistin sorunu nasıl başladı? İsrail-Filistin savaşında son durum*. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/israil-filistin-sorunu-nasil-basladi-israil-filistin-savasinda-son-durum,ANWuD1HRmEK1TqHjr9tRSg/9_v3HnE-JU6Jw3aTuiXM_Q
- Offshore Technology. (2018, Haziran). Aphrodite Gas Field. <https://www.offshore-technology.com/projects/aphrodite-gas-field/?cf-view>
- Örmeci, O. (2021). Fransa'nın Doğu Akdeniz Politikasını Anlamak. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 175-214). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özçelik, S. (2020). ABD'nin Doğu Akdeniz Politikası. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi – Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Basım, ss. 82-96). Çizgi Kitabevi.
- Özdemir, B. Z. (2020). Uluslararası Deniz Hukuku Perspektifinden Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası. İçinde K. İnât, M. Ataman ve B. Duran (Ed.). *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (1. Baskı, ss. 323-348). SETA.
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantiğı-Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özersay, K. (2002). *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*. ASAM Yayınları.
- Özersay, K. (2009). *Kıbrıs Sorunu, Hukuksal İnceleme*. Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Özgen, C. (2021). KKTC'de Deniz ve Hava Üssü Kurulmasının Analizi. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 311-330). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Özgöker, U. ve Çelik, H. (2014). *Kıbrıs'ta enerji politikaları ve İngiltere ilgisi*. [Bildiri sunumu] Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu 11-13 Aralık. Gazimağusa.
- Özkütük, Y. (2024). ABD ve Birleşik Krallığın Kıbrıs Politikalarının Vazgeçilmezleri: Birleşik Krallık Egemen Üs Alanları. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-20.

- Özman, A. (2006). *Deniz Hukuku I – Kaynaklar, Kişiler, Nesneler, Ulusal Deniz Alanları*. Turhan Kitabevi.
- Özşahin, M. C. (2020). Doğu Akdeniz’de Değişen Dengeler ve Lübnan’ın Enerji Politikası. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi – Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Basım, ss. 185-194). Çizgi Kitabevi.
- Öztürk, A. (2010). Bir çatışma alanı olarak Enerji ve Küresel Enerji Politikaları. İçinde (Edt: İnat, K., Duran, B. ve Ataman, M. (Ed.). *Dünya Çatışmaları – Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2.Cilt*. (1. Basım, ss. 665-702). Nobel.
- Öztürk, B. (2022, Ekim 5). *Odak: Türk Heyetinin Libya Ziyareti ve Hidrokarbon Anlaşması*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. <https://www.setav.org/odak-turk-heyetinin-libya-ziyareti-ve-hidrokarbon-anlasmasi/>
- Par, K. (2020, Haziran 11). *Tümamiral Cihat Yayıcı, İtalya-Yunanistan Anlaşması konusunda uyarıyor*. HaberTürk. <https://www.haberturk.com/yazarlar/kubra-par-2561/2708486-tumamiral-cihat-yayci-italya-yunanistan-anlasmasi-konusunda-uyariyor>
- Pazarcı, H. (2003). *Uluslararası Hukuk*. Turhan Kitabevi.
- Pes24.com (2023, Kasım 3). *Kıbrıs yabancı asker doldu*. https://www.pes24.com/gundem/kibris-yabanci-asker-doldu/#google_vignette
- Petrikkos, P. (2023) “The Every day Construction of Regional Security: A Comparative Study of Small States’ (in)Security in the Baltic Sea and the Eastern Mediterranean”, *Black Sea and Eastern Mediterranean Review*, 1(1), 56-102.
- Rehimov, R. (2018, 29 Mayıs). *Güney Gaz Koridoru açıldı*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-gaz-koridoru-acildi/1159336>
- Roskin, M. G. ve Berry, N. O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: UI’ nin Yeni Dünyası*. (Ö. Şimşek, Çev.; 1. Basım). Adres Yayınları. (1993).
- Sali, Ö. M. (2022). Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Doğu Akdeniz Adaları. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 5(1), 38-61.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*. İmge Kitabevi.
- Savrun, E. (2018). Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletlere Taşınmasının Ardından Ortaya Çıkan Yunan-Rum Eoka Tedhiş Örgütü. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:7(13)*, 75-89.
- Schaller, C. (2022). Hardly predictable and yet an equitable solution: Delimitation by judicial process as an option for Greece and Turkey in the Eastern Mediterranean. *Leiden Journal of International Law* 35, 549-568. DOI:10.1017/S0922156522000292
- Schmitt, C. (2020). *Kara ve Deniz*. (G. Yıldız, Çev.; 2. Basım). Vakıf Bank Kültür Yayınları. (1942)
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Yaşar Üniversitesi E-dergisi*, 7(26), 4378-4391.

- Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı. (2022, Eylül). *Seyir Haritaları ve Notik Yayınlar Kataloğu*.
https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/orj/KATALOG2022_2_03427.pdf,
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası Hukuk*. (Y. Acer, İ. Kaya, M. T. Demirtepe ve G. Engin Şimşek, Çev.; 1. Basım). TÜBA. (1997)
- Shell. (2023, Kasım). Shell announces discovery in North East El-Amriya block in Egypt's Mediterranean Sea. https://www.shell.eg/en_eg/media/2023-media-releases/shell-announces-discovery-in-north-east-el-amriya-block-in-egypts-mediterranean-sea.html
- Southwest of Crete Block.
https://www.greekhydrocarbons.gr/en/SouthwestOfCrete_en.html
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları.
- State of Israel Ministry of Energy and Infrastructure. (2018, Nisan). *Israel Gas Opportunities*.
https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_gas_opportunities/en/Israeli%20Gas%20Opportunities.pdf
- State of Israel Ministry of Energy and Infrastructure. (2018, Temmuz). *Oil and Gas Exploration in Israel*. https://www.gov.il/en/pages/gas_oil_history
- State of Israel Energy and Infrastructure Ministry (2023, Ekim). *Oil and Gas Exploration in Israel*. https://www.gov.il/en/pages/gas_oil_history
- State of Israel Energy and Infrastructure Ministry. (tarihsiz) *Israeli Gas Opportunities*.
https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_gas_opportunities/en/Israeli%20Gas%20Opportunities.pdf
- State of Israel Energy and Infrastructure Ministry. (tarihsiz). *Oil and gas wells*
<https://www.energy-sea.gov.il/home/geoscience-data-sources/>
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE). (2022, Ekim 28). *Lübnan ile İsrail Arasında Deniz Sınırı Anlaşması*. <https://www.sde.org.tr/ortadogu/lubnan-ile-israil-arasinda-deniz-siniri-anlasmasi-haberi-27955>
- Sur, M. (2016). *Uluslararası Hukukun Esasları*. Beta Basım Yayım.
- Suyundikov, S. (2020, Eylül 25). *Rusya'nın Libya Politikası*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.
<https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/rusya-nin-libya-politikasi>
- Şahin, G. (2019). Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 62-79.
- Şahin, İ. (2024, Ocak 1). *Kıbrıs'taki İngiliz üsleri İsrail'e hizmet ediyor*. Açık Görüş.
<https://www.star.com.tr/acik-gorus/kibristaki-ingiliz-usleri-israile-hizmet-ediyor-haber-1839322/>

- Şahin, İ. (2024, Ocak 2). *Kıbrıs'taki İngiliz üsleri İsrail'e hizmet ediyor*. 24TV. <https://www.yirmidort.tv/dunya/kibristaki-ingiliz-usleri-israile-hizmet-ediyor-144958>
- Şahin, İ. ve Günar, A. (2021). Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 43-66). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Şeker, B. Ş. (2018). Deniz Enerji Güvenliği: Doğu Akdeniz'deki Güncel Gelişmelerin Jeopolitik Dengelere Etkisi. *Turkish Studies Volume* 13(7), 207-228.
- Şener, B. (2014, 11-13 Aralık). *Kıbrıs Barış Harekâtı'nın meşruiyeti ve uluslararası hukuk açısından bir değerlendirmesi*. [Bildiri sunumu]. Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Gazimağusa.
- Şimşek, A. (2024, 12 Mart). *Interview -Turkish Cypriot Leader says 'new model' needed to solve Cyprus issue*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/europe/interview-turkish-cypriot-leader-says-new-model-needed-to-solve-cyprus-issue/3162248>
- Şinik, M. ve İncili, Ö. F. (2023). Adalar Denizi Toponimisinin Jeopolitik Kıskaçında Değerlendirilmesi. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi* 5(1), 151-179.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2022, Ağustos). *Türkiye, 2023 vizyonunu siyaseti ve ekonomisiyle dünyanın en büyükleri arasında yer alma hedefi üzerine inşa etmektedir*. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/139095/-turkiye-2023-vizyonunu-siyaseti-ve-ekonomisiyle-dunyanin-en-buyukleri-arasinda-yer-alma-hedefi-uzerine-insa-etmektedir->
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2022). *Türkiye'nin Doğu Akdeniz Stratejisi*. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/3TURKIYENIN_DOGU_AKDENIZ_STRATEJISI.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023, Aralık 7). *Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu Dostane İlişkiler ve İyi Komşuluk Hakkında Atina Bildirgesi*. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-ve-yunanistanin-taraf-oldugu-dostane-iliskiler-ve-iyi-komsuluk-hakkinda-atina-bildirgesi-aciklandi>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011, Eylül 21). *No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması*. <https://www.mfa.gov.tr/no -216 -21-eylul-2011-turkiye- -kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac .tr.mfa#:~:text=Anla%C5%9Fma%20K%C4%B1br%C4%B1s%20T%C3%BCrklerinin%2C%20aynen%20K%C4%B1br%C4%B1s%C4%B1,a%C3%A7%C4%B1k%20bir%20%C5%9Fekilde%20ifade%20edilmi%C5%9Ftir.>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2020). *12 Eylül-20 Ekim 2020 tarihleri arasında Yunanistan'ın gerginliği artırıcı eylemleri (Güncel Verisyon)*. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/denizcilik/Yunanistan-in-12-Eylul-2020-tarihinden-itibaren-Dogu-Akdeniz-ve-Ege-Denizi-nde-Gerginligi-Artirici-Adimlari.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022), *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

- T.C. Dışışleri Bakanlığı (2022, Ekim 4). SC-28, 4 Ekim 2022, *Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç'in Türkiye ile Libya Arasında Hidrokarbonlar Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı Konusunda AB ve Yunanistan Tarafından Yayınlanan Açıklamalar Hakkındaki Soruya Cevabı*.
[https://www.mfa.gov.tr/sc_-28_-turkiye-ile-libya-arasinda-hidrokarbonlar- alaninda-isbirligine-iliskin-mutabakat-zapti-konusunda-ab-ve-yunanistan- tarafindan-yayimlanan-aciklamalar-hk-sc.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc_-28_-turkiye-ile-libya-arasinda-hidrokarbonlar- Alaninda-isbirligine-iliskin-mutabakat-zapti-konusunda-ab-ve-yunanistan- tarafindan-yayimlanan-aciklamalar-hk-sc.tr.mfa)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz). 29 Temmuz 2005 Deklarasyonu, “Türkiye’nin Kıbrıs’la İlgili Deklarasyonu, 29 Temmuz 2005”.
https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-kibris_la-ilgili-deklarasyonu_-29-temmuz- 2005.tr.mfa
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz). *Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)*.
https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi- zurich_11-subat-1959_.tr.mfa
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz). *İttifak Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)*.
https://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi- zurich_11-subat-1959_.tr.mfa
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı*.
https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm- muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz.). No: 165, 6 August 2020, *Press Release Regarding the Signing of a So-Called Maritime Delimitation Agreement between Greece and Egypt*.
https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde- deniz-yetki- Alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.en.mfa
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (tarihsiz). *Türkiye-İtalya Arasında Adalarla İlgili Olarak İmza Olunan Tahkimnamesi*.
<http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?883>
- T.C. Dışışleri. (2022a, Ekim 27). No: 323, 27 Ekim 2022, *Lübnan ile İsrail Arasında Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşmasının İmzalanması Hk.*
https://www.mfa.gov.tr/no_-323_-lubnan-ile-israil-arasinda-deniz-yetki- Alanlari- sinirlendirme-anlasmasinin-imzalanmasi-hk.tr.mfa
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (tarihsiz). *Türkiye Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları Haritası*.
<https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-haritalar>
- T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (tarihsiz). *Kıbrıs Adası Fiziki Haritası*.
<https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/kibris-adasi-fiziki- haritasi-1744.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (1929, Aralık). *Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile İtalya Hükümeti Kraliyesi arasında tahkimname*, Sayı: 1379, Kanun No: 1537.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1379.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (1933, Ocak). *Anadolu sahilleri ile Meis Adası arasındaki ada ve adacıkların ve Bodrum Körfezi karşısındaki adanın ciheti aidiyeti hakkında İtalya Hükümeti ile aktolunan itilâfname hakkında kanun*. Sayı: 2313, Kanun No: 2106.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2313.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (1964, Mayıs). *Karasuları Kanunu*. Sayı: 11711, Kanun No: 476.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (1982, Mayıs). *Karasuları Kanunu* Sayı: 17708, Kanun No: 2674.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17708.pdf>

- T.C. Resmî Gazete. (1986, Aralık). *Türkiye'nin Karadeniz'de 200 yıllık Münhasır Ekonomik Bölge İlan Etmesi Hakkında Karar*. Sayı: 19314, Karar Sayısı: 86/11264. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19314.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (2009, Temmuz). *Bakanlar Kurulu Kararları*. Sayı: 27290, Karar Sayısı: 2008/14002, Karar Sayısı: 2008/14003, Karar Sayısı: 2008/14004, Karar Sayısı: 2008/14005. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090716.htm>
- T.C. Resmî Gazete. (2012, Nisan). *Bakanlar Kurulu Kararları*. Sayı: 28276. Karar Sayısı: 2012/2802, Karar Sayısı: 2012/2968, Karar Sayısı: 2012/2973, Karar Sayısı: 2012/2974, Karar Sayısı: 2012/2975, Karar Sayısı: 2011/1753. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120427.htm>
- T.C. Resmî Gazete. (2019, Aralık). *Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*. Sayı: 30971. [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%2027,Kanun%20yay%C4%B1m%C4%B1%20tarihinde%20y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe%20girer.](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm#:~:text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%2027,Kanun%20yay%C4%B1m%C4%B1%20tarihinde%20y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe%20girer.)
- Takvim (2024, Mayıs 11). *Miçotakis'ten Ankara ziyareti öncesi Türkiye mesajı! Yunan basınında tek gündem 13 Mayıs*. <https://www.takvim.com.tr/dunya/micotakisten-ankara-ziyareti-onesi-turkiye-mesaji-yunan-basininda-tek-gundem-13-mayis-5844707>
- TANAP (tarihsiz). *Güney Gaz Koridoru*. <https://tanap.com/guney-gaz-koridoru>
- Tanchum, M. (2020). The geopolitics of the eastern mediterranean crisis: a regional system perspective on the mediterranean's new great game. İçinde M. Tanchum (Ed.), *EASTERN MEDITERRANEAN IN UNCHARTED WATERS: Perspectives On Emerging Geopolitical Realities*. (ss. 7-17). Konrad Adenauer Stiftung. <https://www.jstor.org/stable/resrep28862.5>
- Tangör, B. (2013). *NATO-AB Stratejik Ortaklığı Bağlamında Kıbrıs Sorunu*. *Ortadoğu Analiz* 5(51), 86-94.
- Tansi, D. (2020, Ağustos 8). *Rusya'ya Akdeniz'den bakmak*. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/rusyaya-akdenizden-bakmak-3552276>
- Tarakçı, N. (2019, Nisan 16). *Güç Dengeleri Işığında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Stratejisi Nasıl Olmalıdır?* TASAM. <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51392/guc-dengeleri-isiginda-turkiyenin-dogu-akdeniz-stratejisi-na-sil-olmalidir>
- TASAM (tarihsiz). *Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi*. <https://www.tsv2023.tasam.org/>
- TBMM. (1933, Ocak). *Anadolu sahilleri ile Meis adası arasın laki ada ve adacıkların ve Bodrum körfezi karşısındaki adanın cllieti aidiyeti hakkında İtalya Hükümetile aktolunan itilâfname hakkında kanun*. Kanun No: 2106.

- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202106.pdf
- TBMM. (1965, Nisan). *Kıbrıs Cumhuriyetinin Teessüsüne Müttaallık Andlaşma, No: 556, S. Sayısı: 387.*
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800556.pdf
- TBMM. (2011, Aralık). *Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışışleri Komisyonu Raporu (1/471).* Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 2.
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=401
- TBMM. (2016, Şubat). *TBMM Tutanak Özeti, 37. Birleşim, 10 Şubat 2016 Çarşamba.*
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b03701h.htm>
- The Israel National News (2011, Kasım 6). *Natural Gas Discovered at Dolphin I*
<https://www.israelnationalnews.com/news/149461>
- The Maritime Executive. (2022, Ağustos). *Eni Strikes Another Significant Gas Discovery Off Cyprus.*
<https://maritime-executive.com/article/eni-strikes-another-significant-gas-discovery-off-cyprus>
- The Times of Israel (2022, Aralık 22). *Large naturel gas field discovered off Cyprus.*
<https://www.timesofisrael.com/large-natural-gas-field-discovered-off-cyprus/>
- Thukydides. (2019). *Peloponnessos Savaşları.* (F. Akderin, Çev.; 3. Baskı). Belge Yayınları. (M.Ö. 5. Yüzyılın sonu)
- Tilliros, P. (2018). *The energy wars of Turkey and the Thucydidean trap of Greece.* ResearchGate.
https://www.academia.edu/36291937/The_energy_wars_of_Turkey_and_the_Thucydidean_trap_of_Greece&nav_from=b713951e-6e69-461f-8a1a-983b93e2d760&rw_pos=0
- Tilliros, P. (2019). *Cyprus, Greece And Turkey In The Context of The Energy Competition in The East Med And The Middle East. Eastern Mediterranean Policy Note (41), 1-19.*
https://www.unic.ac.cy/wp-content/uploads/sites/41/EMP_Note_41.pdf
- TMMOB. (2022, Temmuz). *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2022.* (Yayın No: MMO/731)
<https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/teg%202022.pdf>
- TMMOB. (2024, Temmuz). *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2024.* (Yayın No: MMO/758)
[https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/t%C3%BCrkiye_nin_enerji_g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCn%C3%BCn_kitap.pdf](https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/t%C3%BCrkiye_nin_enerji_g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn_kitap.pdf)
- TPAO. (tarihsiz). *2023 Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu.*
<https://www.tpao.gov.tr/file/2405/tpao-2023-petrol-ve-dogal-gaz-sektor-raporu-19746659d1d4d2383.pdf>
- TPAO. (tarihsiz). *KKTC.* <https://www.tpao.gov.tr/kktc>

- TRT Haber. (2023, Aralık 13). *Dünya, 'Gazze'de katliam dursun' dedi, 10 ülke saldırıların devamını istedi.* <https://www.trthaber.com/haber/dunya/dunya-gazzede-katliam-dursun-dedi-10-ulke-saldirilarin-devamini-istedi-820348.html>
- TRT Haber. (2023, Nisan 2). *KKTC'den GKRY ve ABD arasında 'Eyalet Ortaklığı Programı' imzalanmasına tepki.* <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kktcden-gkry-ile-abd-arasinda-eyalet-ortakligi-programi-imzalanmasına-tepki-757713.html>
- TRT World. (tarihsiz). *Libya denounces remarks by Tunisian president on sharing Bouri oil field.* <https://www.trtworld.com/africa/libya-denounces-remarks-by-tunisian-president-on-sharing-bouri-oil-field-66302>
- TÜİK Akademi. (2021, Mayıs 26). *Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Enerji Politikalarının Doğu Akdeniz'e Etkisi.* <https://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiyenin-enerji-politikalarinin-dogu-akdenize-etkisi/>
- Tutkal, F. (2024, 25 Ocak). *GÖRÜŞ – İsrail, Hizbullah üzerinden Lübnan'ı vurmak istiyor.* Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-israil-hizbullah-uzerinden-lubnani-vurmak-istiyor/3118292>
- Türk Dil Kurumu (TDK). (tarihsiz). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Jeopolitik.* (Nisan 9, 2020). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Tziarras, Z. (2021). The Stakes for Greece and Cyprus in the Eastern Mediterranean. İçinde V. Talbot (Ed.), *The Scramble For The Eastern Mediterranean, Energy and Geopolitic* (1. Basım, ss. 29-45). Ledizioni Ledi Publishing. <https://doi.org/10.14672/55265461>
- U.S. Energy Information Administration (2014, Mart). *Lebanon Overview,* <https://www.eia.gov/international/analysis/country/LBN>
- Ulusoy, K. (2015). *Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu.* USAK.
- UN Charter (full text). (tarihsiz). <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS III). (1982). https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- UN Diplomatic Conferences. (1982, Aralık 10). “*Third United Nations Conference on the Law of the Sea 1973-1982, Summary records of meetings of the Second Committee 39th meeting*”, (A/CONF.62/C.2/SR.39). https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_2/a_conf6_2_c2_sr39.pdf
- UN Diplomatic Conferences. (1982, Aralık 10). “*Third United Nations Conference on the Law of the Sea 1973-1982, Summary records of meetings of the Second Committee 37th meeting*”, (A/CONF.62/C.2/SR.37). https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_2/a_conf6_2_c2_sr37.pdf
- UN Diplomatic Conferences. (1982, Aralık 10). “*Third United Nations Conference on the Law of the Sea 1973-1982, Summary records of meetings of the Second Committee 6th meeting*”, (A/CONF.62/C.2/SR.6). https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_2/a_conf6_2_c2_sr6.pdf

- UN General Assembly & Security Council. (2019, Temmuz). *“Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General. Seventy-third session, Agenda Items 45 and 78”, Doc. A/73/944 – S/2019/564.* <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n19/215/89/pdf/n1921589.pdf>
- UN General Assembly. (1954, Ağustos). A/2703, Ninth Session, *“Letter dated 16 August 1954 to the Secretary-General from the President of the Council of Ministers of Greece.”* <https://digitallibrary.un.org/record/851423?v=pdf>
- UN General Assembly. (1954, Aralık). A/2881, Session 9, Agenda Item 62, 16.12.1954, *“Application, Under The Auspices of The United Nations, of The Principle of Equal Rights and Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island of Cyprus: Report of The 1st Committee.”* <https://digitallibrary.un.org/record/1307860?v=pdf>
- UN General Assembly. (1955, Temmuz). A/2920, Tenth Session, 25 July 1955, *“Supplementary list of items for the agenda of the 10th regular session of the General Assembly:item proposed by Greece:Application, under the auspices of the United Nations, of the principle of equal rights and self-determination of peoples in the case of the population of the Island of Cyprus: letter dated 23 July 1955 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/748974?ln=en&v=pdf>
- UN General Assembly. (1957, Aralık). A/3794, Twelfth Session 13/12/1957, *“The Cyprus Question: Report Of The 1st Committee.”* <https://digitallibrary.un.org/record/840571?ln=fr&v=pdf>
- UN General Assembly. (1957, Aralık). A/C.1/803, 08.12.1957, *“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Letter dated 5 Dec 1957 from the Permanent Representative of Greece to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3879427?ln=en>
- UN General Assembly. (1957, Aralık). A/C.1/804, 12.12.1957, *“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Draft resolution adopted by the 1st Committee at its 934th meeting, 12 Dec 1957.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3879445?ln=ru>
- UN General Assembly. (1957, Aralık). A/C.1/L.197, 06.12.1957, *“The Cyprus Question. Agenda Item 58 (XII). Greece:Draft Resolution.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3861634?ln=en>, <https://digitallibrary.un.org/record/840571?ln=en&v=pdf>
- UN General Assembly. (1957, Aralık). A/C.1/L.200, 12.12.1957, *“The Cyprus question. Agenda item 58 (XII). Greece: amendment to the amendments [in] A/C.1/L.199.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3860365?ln=en>; <https://digitallibrary.un.org/record/840571?ln=en&v=pdf>
- UN General Assembly. (1957, Eylül). A/3616/Add.1, Twelfth Session, 13.09.1957, *“Letter dated 13 September 1957 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations, addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/845997?ln=en&v=pdf>
- UN General Assembly. (1957, February). A/C.1/SR.855, Eleventh Session, 22.02.1957, *“Question Of Cyprus. (a) Application, Under The Auspices of The UN, of The*

Principle of Equal Rights And Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island Of Cyprus. (b) Complaint by The United Kingdom of Support From Greece For Terrorism in Cyprus.”
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl3/034/89/pdf/nl303489.pdf>

UN General Assembly. (2014, Nisan). *A/68/857 “Letter dated 25 April 2014 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/770697?v=pdf>

UN General Assembly. (2019, Kasım). *A/74/550, “Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3836918?v=pdf>

UN General Assembly. (2019, Mart). *A/73/804, “Letter dated 18 March 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General. Seventy-third session, Agenda Items 45 and 78.”*
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n19/082/62/pdf/n1908262.pdf>

UN General Assembly. (2019, Nisan). *A/73/850, “The Letter dated 25 April 2019 from the Chargé d'affaires i. of the Permanent Mission of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General.”*
<https://digitallibrary.un.org/record/3802119?v=pdf>

UN General Assembly. (2020, Mart). *A/74/757, “Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3856643?v=pdf>

UN General Assembly. (2020, Şubat). *A/74/710, “Letter dated 19 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3853067?v=pdf>

UN General Assembly. (2020, Şubat). *Doc A/74/706, “Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General.”* <https://digitallibrary.un.org/record/3853066?v=pdf>

UN Law of The Sea Bulletin, (2022). No:105, “Agreement between the Government of the Arab Republic of Egypt and the Government of the Hellenic Republic on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone between the two countries, 6 August 2020.”
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/LOS-Bulletin105-web.pdf

UN Law of The Sea Bulletin. (2003). No:52, “Annex, List of geographical coordinates of points 1 to 8 defining the median line and its limits annexed to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone.”
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin52e.pdf

UN Law of The Sea Bulletin. (2004). No: 54, “Annex, Information note by Turkey, concerning its objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, 17 February 2003.”
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf

- UN Law of The Sea Bulletin. (2004). No: 55. *“A Law to Provide for the Proclamation of the Contiguous Zone by the Republic of Cyprus (2 April 2004); A Law to Provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus (2 April 2004)”*.
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin55e.pdf
- UN Law of the Sea Bulletin. (2005). No: 57, *“Note verbal dated 24 February 2005 addressed to the Secretary-General concerning Turkey’s objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003.”*
https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf,
- UN Law of The Sea Bulletin. (2005). No: 57, *“Statement of the position of the Government of the Republic of Cyprus, dated 28 December 2004, with respect to the information note by Turkey, concerning the latter’s objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003; Note verbale dated 24 February 2005 addressed to the Secretary-General concerning Turkey’s objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of 17 February 2003.”*
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf
- UN Law of The Sea Bulletin. (2005). No: 58, *“Act No. 50/2005 dated 27 June 2005 concerning the exclusive economic zone off the Tunisian coasts.”*
https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin58e.pdf
- UN Law of the Sea Bulletin. (2014). No: 81, *“Note verbale dated 20 February 2013 from the Permanent Mission of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General of the United Nations.”*
https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin81e.pdf
- UN Legislation and Treaties (2002, Temmuz). *“Protocol between the Government of the Republic of Turkey and the Government of Georgia on the Confirmation of the Maritime Boundaries between them in the Black Sea, 14 July 1997.”*
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/TUR-GEO1997BS.PDF>
- UN Legislation and Treaties. (1986, Aralık). *“Decree by the Council of Ministers, No. 86/11264, dated 17 December 1986.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TUR_1986_Decree.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2002, Mart). *“Exchange of notes constituting an agreement on the delimitation of the USSR and Turkey economic zone in the Black Sea, 23 December 1986-6 February 1987.”*
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/RUS-TUR1987EZ.PDF>

- UN Legislation and Treaties. (2002a, Mart). *“Agreement between the Republic of Turkey and the Republic of Bulgaria on determination of the boundary in the mouth area of the Mutludere/Rezovskar river and delimitation of the maritime areas between the two states in the Black Sea, 4 December 1997.”*
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/TUR-BGR1997MB.PDF>
- UN Legislation and Treaties. (2003, Kasım). *“Law No. 28 dated 19 November 2003 - Definition Act of Internal Waters and Territorial Sea Limits of the Syrian Arab Republic.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/syr_2003e.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2004, Nisan). *“Law to provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2009, Mayıs). *“The Great Socialist People’s Libyan Arab Jamahiriya General People’s Committee Decision No. 260 of A.J. 1377 (A.D. 2009) concerning the declaration of the exclusive economic zone of the Great Socialist People’s Libyan Arab Jamahiriya.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/lby_2009_declaration_e.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2010, Aralık). *“Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, signed in Nicosia on 17 December 2010.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2011, Ekim). *“Decree No. 6433 - Delineation of the boundaries of the exclusive economic zone of Lebanon, 1 October 2011.”*
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/lbn_2011decree6433.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2011, Temmuz). *“List of Geographical Coordinates for the Delimitation of the Northern Limit of the Territorial Sea and Exclusive Economic Zone of the State of Israel (transmitted by a communication dated 12 July 2011 from the Permanent Mission of Israel to the United Nations addressed to the Secretariat of the United Nations)”*
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/ISR.htm>
- UN Legislation and Treaties. (2011, Ağustos). Annex. *Law No. 2289/1995 ‘on prospecting, exploration and exploitation of hydrocarbons and other provisions’, as amended by Law No. 4001/2011.*
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/GR_C_2011_Law.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2014, Ekim). *“The Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf Laws 2004 and 2014 (consolidation of Laws 64(1)/2004,*

- 97(1)/2014).”
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CYP_EEZ-CS_Law_2014.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2015, Ağustos). “*Declaration of the State of Palestine regarding the maritime boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 31 August 2015.*”
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/PSE_2015_Declaration.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2019, Eylül). “*Declaration of the State of Palestine regarding the maritime boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 24 September 2019.*”
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/PSE_Deposit_09-2019.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2022, Aralık). “*Decree of the President of the Arab Republic of Egypt No. 595 of 11 December 2022 Concerning the delimitation of the Western Maritime Boundaries of the Arab Republic of Egypt in the Mediterranean Sea.*”
<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/MZN162EDecree595.pdf>
- UN Legislation and Treaties. (2022, Kasım). “*Deposit of a list of geographical coordinates of points delimiting the territorial sea and the exclusive economic zone of Lebanon, as transmitted by a letter dated 27 October 2022.*”
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/mzn_s/MZN161.pdf
- UN Legislation and Treaties. (2023, Ocak). “*Deposit of ‘the territorial sea and Exclusive Economic Zone boundary’ concerning ‘the delimitation of the Western Maritime Boundaries of the Arab Republic of Egypt in the Mediterranean Sea’, as contained in the Decree of the President of the Arab Republic of Egypt No. 595.*”
https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/mzn_s/20230116Mzn162Egypt.pdf
- UN News. (2022, Aralık 10). “*Some of UN Peacekeeping’s successful operations so far.*”
<https://news.un.org/en/story/2022/12/1131552>
- UN Reports of International Arbitral Awards. (2006). VOLUME XVIII. “*Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (UK, France), 30 June 1977 - 14 March 1978.*”
https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XVIII/3-413.pdf
- UN Security Council. (1954, Aralık). A/RES/814 (IX), Session 9, 17.12.1954, “*Supplementary List of Items For The Agenda Of The 10th Regular Session of The General Assembly: Item Proposed By Greece: Application, Under The Auspices of The United Nations, of The Principle of Equal Rights And Self-Determination of Peoples in The Case of The Population of The Island Of Cyprus*”.
<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cyprus-814-ix.php>

- UN Security Council. (1957, Ocak). *A/RES/1013 (XI), Session 11, 01.01.1957, "Question of Cyprus"*.
<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/340/17/pdf/nr034017.pdf>
- UN Security Council. (1958, Aralık). *A/RES/1287 (XIII), 05.12.1958 "Question of Cyprus."*
<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/cyprus-1287-xiii.php>
- UN Security Council. (1974, Ağustos). *S/RES/360, "Resolution 360 (1974) of 16 August 1974"*.
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20360.pdf>
- UN Security Council. (1974, Temmuz). *S/RES/353, "Resolution 353 (1974) of 20 July 1974."*
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20353.pdf>
- UN Security Council. (1983, Kasım). *S/RES/541, "Resolution 541 (1983) of 18 November 1983."*
<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES541.pdf>
- UN Security Council. (1983, Kasım). *S/RES/541, "Resolution 541(1983) / adopted by the Security Council at its 2500th meeting, on 18 November 1983."*
<https://digitallibrary.un.org/record/58970?v=pdf>
- UN Security Council. (1990, Mart). *S/RES/649(1990) adopted by the Security Council at its 2909th meeting, on 12 March 1990.* <https://digitallibrary.un.org/record/87038>
- UN Security Council. (2012, Aralık). *A/RES/67/19 "Resolution adopted by the General Assembly on 29 November 2012."* <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/479/74/PDF/N1247974.pdf?OpenElement>
- UN Treaties. (1958). Registration Number: 6465,
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028003327e>.
Registration Number: 7302,
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800338fb>.
Registration Number: 7477,
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280033c69>.
Registration Number: 8164
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280033dff>
- UN Treaties. (1994). Registration Number: 31363,
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280043ad5&clang=en>
- UN Treaty Collection (tarihsiz). *Chapter XXI, Law of the Sea, 6. United Nations Convention on the Law of the Sea.*
https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en
- UN Treaty Collection. (2019, Aralık). *"Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean (with annexes). Istanbul, 27 November 2019, Registration No: 56119."*

- <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56119/Part/I-56119-080000028056605a.pdf>
- UN Treaty Collection. (2020, Eylül). “*Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries (with annex and map)*.” Cairo, 6 August 2020.” <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/56237/Part/I-56237-080000028058a22f.pdf>
- UN Treaty Series. (1950, Mart). “*Treaty of Peace With Italy. Signed at Paris, on 10 February 1947, Vol:49, No:747.*” <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2049/v49.pdf>
- UNCLOS. (1982). Reefs. https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/LosBulletin115WebEng.pdf
- United States Geological Survey (USGS). (2010, Mart). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, 2010-3014*. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- United States Geological Survey (USGS). (2010, Mayıs). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean, 2010-3027*. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>
- United States Geological Survey (USGS). (2021, Temmuz). *Assessment of Undiscovered Conventional Oil and Gas Resources in the Eastern Mediterranean Area, 2020, 2021-3032*. <https://pubs.usgs.gov/fs/2021/3032/fs20213032.pdf>
- Ülger, İ. K. (2021). Deniz Yetki Alanları, Enerji Kaynakları İhtilafı ve Eastmed Projesi. İçinde T. Arı ve M. H. Caşın (Ed.). *Doğu Akdeniz-Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası* (1. Baskı, ss. 153-174). İdeal Kültür Yayıncılık
- Ülker, Ö. A. (2024, Ocak 19). “*Üslerde kontrol bizde*” YENİDÜZEN. <https://www.yeniduzen.com/uslerde-kontrol-bizde-169400h.htm>
- Ünver, M. (2021). Ege ve Doğu Akdeniz’de Statükonun Korunması: Osmanlı Devleti, Yunanistan ve Büyük Güçler (1864-1909). İçinde M. Ak, H. Alkan ve M. Ünver (Ed.), *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemden Ege ve Doğu Akdeniz*. (1. Basım ss. 193-249). İstanbul Üniversitesi Yayın No: 5292. DOI :10.26650/B/SS46.2021.008.09
- Vamik, V. (2022). *Seçilmiş Travma, Yetkinin Politik İdeolojisi ve Şiddet*, https://www.academia.edu/17928522/Secilmis_Travma
- Vincent, E. (2023, Ekim 27). *With two aircraft carriers, the US wants to create a naval bubble around Israel*. Le Monde. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/10/27/with-two-aircraft-carriers-us-wants-to-create-a-naval-bubble-around-israel_6208194_4.html#
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi* (O. S. Binatlı, Çev.; 1.Baskı). Phoenix. 2010
- Wikipedia The Free Encyclopedia. (tarihsiz). *Djerba*. (Ekim 21, 2023). <https://en.wikipedia.org/wiki/Djerba> adresinden alındı.

- Wikipedia The Free Encyclopedia. (tarihsiz). *Libya*. (Şubat 8, 2023). <https://en.wikipedia.org/wiki/Libya#Geography> adresinden alındı.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2020, Eylül 11). *Meis Adası’nın yanındaki Kara Ada ve Fener Adası Yunanistan’a ait değildir*. Defence Turk. <https://turkdegs.org/icerik/meis-adasinin-yanindaki-kara-ada-ve-fener-adasi-yunanistana-ait-degildir>
- Yaycı, C. (2020a). *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla*. Türk Tarih Kurumu.
- Yaycı, C. (2022, Aralık 29). *Türkiye bunu kabul edemez!* tv100. <https://www.tv100.com/turkiye-bunu-kabul-edemez-makale-643792>
- Yaycı, C. (2022a). *MAVİ VATAN “Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı Türkiye’nin Denizlerdeki Misak-ı Millî’si*. İstanbul Üniversitesi Yayınevi. DOI: 10.26650/B/SS25.2022.01
- YeniŞafak (2021, Kasım 16). *Yunanistan’da her yer ABD üssü*. <https://www.yenisafak.com/dunya/yunanistanda-her-yer-abd-ussu-3711740>
- Yıldırım, K. (2020). *Hukuksal ve Tarihsel Boyutlarıyla Oniki Ada ve Meis*. Oniki Levha Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2020). Başlangıçtan Lozan’a Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikaları. İçinde A. Aydın ve M. Duzcu (Ed.). *Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi – Enerji, Güvenlik ve Diplomasi* (1. Basım, ss. 15-54). Çizgi Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2009, Aralık). *Büyük Güçler ve Kıbrıs*. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi. <https://www.turansam.org/makale.php?id=956>.
- Yurdakul, M. (2019, Kasım 22). *Yavru vatana doğalgaz hattı*. Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/yavru-vatana-dogal-gaz-hatti-6084746>

EKLER

EK-1 Enosis

Yunan devleti, Bizans İmparatorluğu'nun tarihi mirası üzerinde hak iddia ederek, onun sahip olduğu tüm topraklara sahip olmayı ve bu toprakların dışında yaşayan diğerk Yunanlılarla bütünleşmeyi ana politikası olarak belirlemiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin idaresi altında olan bu topraklar, Yunanlıların doğal yayılma alanları olarak hedef alınmıştır. Yunanlıların dört yüz yılı aşkın Osmanlı Devleti'nin idaresi altında kalması ve bağımsızlığını uzun dönemlere yayılan kanlı savaşlarla kazanması; Türk-Yunan ilişkilerinde büyük bir travma ve güvensizlik yaratmıştır. (Erman, 2019, s. 5-6)

EK-2 KKTC'nin bağımsızlığının Kosova örneğinde değerlendirilmesi

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanı, KKTC'nin bağımsızlık ilanına önemli bir örnek teşkil etmektedir. 8.10.2008 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, BM'nin izni olmadan Kosova'nın yapmış olduğu bağımsızlık ilanı hakkında, UAD'den tavsiye niteliğinde görüş talep eden bir kararı (63/3) kabul etmiştir. Kararda mahkemeye Kosova Geçici Öz Yönetim Enstitüleri'nin tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorulmuştur. 22.07.2010 tarihinde UAD, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanına ilişkin tavsiye niteliğindeki görüşünü açıklamıştır. Mahkeme, 18., 19. ve 20. yüzyılın başında çok sayıda devletin bağımsızlık ilan ettiğini, bu dönemlerdeki devlet uygulamalarının uluslararası hukukun bağımsızlık ilanına herhangi bir yasak getirmediği sonucuna açıkça işaret etmekte olduğundan, 17.02.2008 tarihli bağımsızlık ilanının genel uluslararası hukuku ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme daha sonra Kosova'da Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu'nu (UNMIK) kuran Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararının hukuki geçerliliğini değerlendirerek şu sonuca varmıştır: 1244 sayılı Kararın amacı, Sırp hukuk düzeninin yerine geçen ve Kosova'nın istikrarını amaçlayan geçici, istisnai bir kraliyet rejimi kurmaktır ve bu rejim geçici olarak bunu yapmak üzere tasarlanmıştır. Mahkeme, 1244 sayılı Kararla oluşturulan siyasi yapıların geçici olduğunu ve Güvenlik Konseyi üyelerinin sorumluluğu olduğunu veya en azından nihai statü üzerinde anlaşmaya varılması gerektiğinin farkında olduklarını ima etmiştir. İstisnai görüşten de anlaşılacağı üzere Mahkeme, yıllar süren çatışmalar sonucunda harap olmuş belirli bir bölgede yaşayan bir grup insanın nihai bir siyasi statüye ve kalıcı siyasi yapılara sahip olması gerektiği görüşündedir. UNMIK ve Güvenlik Konseyi tarafından kurulan hükümet, Kosova'da geçici ve istisnai bir tedbirdir. Aynı şekilde, 1964 yılında Kıbrıs'ta BM barışı koruma misyonunun (UNFICYP) kurulmasından bu yana, ada fiilen iki toplum arasında bölünmüş durumdadır ve nihai bir çözüme henüz ulaşamamıştır. Ayrıca Kıbrıs Rum toplumunun Annan Planı'na karşı oy kullanması BM ve dünya kamuoyuna, Rumların Türklerle birlikte birleşik bir Kıbrıs devletinde bir arada yaşamak istemediklerini göstermektedir. Hepsi birlikte ele alındığında adanın nihai bir statüye sahip olması gerekmekte ve bunu sağlamanın en iyi yolunun KKTC'nin tanınarak iki devletli çözüm üzerinde anlaşmaya varılmasıdır. UAD Danışma Görüşü, Kosova'nın bağımsızlık ilanının siyasi sonuçları ve devletlerin bu beyanı tanıyıp tanımaması gerektiği konusunda sessiz kalsa da bu, genel uluslararası hukukun

içerdiği devlet sistemindeki en yüksek yasal otorite tarafından güçlü bir teyit ve yeniden tasdiktir. Bağımsızlık beyanlarına ilişkin geçerli bir yasak yoktur ve bu nedenle bir bağımsızlık beyanının fiilen kabul edilmesi, geçerli herhangi bir uluslararası hukuk kuralını ihlal etmez. Tek taraflı ayrılma hakkının gerekçeleri şunları içerir: (a) Geniş çaplı ve sürekli insan hakları ihlalleri, (b) Meşru bir devletin topraklarının haksız yere ele geçirilmesi ve (c) Belirli durumlarda devletin, bir azınlık grubuna eyalet içinde sınırlı özyönetim hakkı tanıyan antlaşmaları ısrarla ihlal etmesi. KKTC, ‘devlet’ olabilmek ve uluslararası toplum tarafından bu şekilde tanınabilmek için gereken tüm kriterleri karşılamaktadır. Tanınma kriterlerini belirleyen temel hukuki belge Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi’dir. Sözleşmeyi 1933 yılında 19 Amerikan devleti imzalamış ve sözleşme 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 1. maddesine göre devlet, uluslararası hukuka uygun bir kişi olarak aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır: a) Daimî nüfus; b) Tanımlanmış bir bölge; c) Hükümet; d) Diğer devletlerle ilişkilere girme kapasitesi. Öncelikle Kıbrıs Türkleri en az 450 yıldır adada yaşayan bir halktır. 2021 itibarıyla KKTC'nin nüfusu 390.745’tir. (KKTC İstatistik Kurumu, 2022, s. 3) İkincisi, KKTC'nin ya fiilen Türk tarafı tarafından 1974'te çizilen ya da yasal olarak Annan Planı'nda çizilen ve 2004'te müzakere otoriteleri tarafından kabul edilen tanımlanmış bir bölgesi vardır. Üçüncüsü, Kıbrıs Türk toplumu 1964'ten bu yana kendi kurumları aracılığıyla kendisini yönetmekte olup, KKTC’nin 1983'teki bağımsızlık ilanından bu yana etkili hükümetler kurmuştur. Son olarak KKTC devletler sistemi içerisinde ilişkilere girebilecek kapasiteye sahiptir. KKTC, Türkiye tarafından tanınmanın yanı sıra, halihazırda 57 üyesi bulunan İslam Konferansı Örgütü’nün çalışmalarına da katılmaktadır. Ayrıca pratik açıdan KKTC, adanın statüsü konusunda GKRY’nin yanı sıra BM ve AB gibi kuruluşlarla da müzakerelerde bulunmakta olup Avustralya, Fransa, Almanya ve AB'nin KKTC'de temsilcilikleri bulunmaktadır. (Doğan, 2013, s. 64-72)

EK-3 AB’de güvenlik yapılanması

Avrupa’nın güvenlik sorunları, 1999 Helsinki Zirvesi’ne kadar BAB ve BAB-NATO ortaklığı olan Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (OAGSP) bünyesinde ele alınmıştır. (Baykara, 2022, s. 3) 1998 St. Malo Zirvesi’nde özerk bir Avrupa savunma kabiliyetinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu savunma yeteneğinin hangi şartlar altında kabul edileceği ise 1999 NATO’nun Washington Zirvesi’nde açıklanmıştır. Buna göre -Kriz yönetiminde NATO daima ilk merci olacaktır, AB yalnızca NATO’nun tümüyle angaje olmadığı yerlerde özerk operasyonlar düzenleyecektir, -NATO-AB ilişkileri ile AB ve AB üyesi olmayan Avrupalı Müttefiklerin ilişkileri, BAB düzenlemeleri çerçevesinde olmalıdır. Yeni kurulacak olan güvenlik yapılanması için BAB’ın lağvedilmesi kararlaştırılmıştır. BAB’ın lağvedilmesi 1999 Köln Avrupa Konseyi ile başlayarak, 2000 yılının sonunda tamamlanmıştır. BAB’ın lağvedilmesi ile örgüt içinde yer alan statüler de ortadan kalkmış ve AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin yeni kurulacak AGSP’na dahil edilmesine ilişkin belirsizlik söz konusu olmuştur. Türkiye 1991 Maastricht Antlaşması’na eklenen bir deklarasyon ile BAB’a Ortak Üye (NATO üyesi olan ama AB üyesi olmayan devletler) statüsünde davet edilmişti ve 1992’de Ortak Üye olmuştu. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde, Washington Zirvesi’nde kabul edilen ‘Avrupalı Müttefiklerin ilişkileri, BAB düzenlemeleri çerçevesinde olmalıdır’ ilkesine aykırı bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre Avrupalı Müttefiklerin, AB’nin tek başına yaptığı operasyonlara katılabilmesi için Bakanlar Konseyi tarafından davet edilmesi gerekmektedir ancak NATO’nun imkânlarının kullanıldığı operasyonlarda kendi kararları doğrultusunda hareket edebileceklerdir. Bu durumda Helsinki Zirvesi ile Washington Zirvesi birbirine ters düşmüştür. Zira Washington Zirvesi’nde, Avrupalı Müttefiklerin AGSP ile ilişkileri BAB altyapısı üzerinden kurulacağı kararlaştırılmıştı. Ayrıca Ortak Üyelerin BAB operasyonlarına katılımı, tam üyelerin basit çoğunluğu ile önlenebilirken; Helsinki’de alınan kararlar tek bir AB üyesinin vetosu yeterli olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, BAB’ın sağladığı avantajları kaybetmiş ve Avrupa güvenliğinde daha pasif kalmıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin, AGSP’nin kendisine karşı kullanılabileceğine yönelik endişeleri doğmuştur. Bu endişelerin ne kadar yerinde olduğunu gösteren gelişme, Aralık 2000’den önce GKRY’nin adada bulunan BM Barış Gücü’nün yerine Avrupa Acil Müdahale Gücü’nün geçmesini istemesi olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin, AB’nin tek başına gerçekleştirdiği operasyonlara katılımı Yunanistan veya GKRY tarafından veto

edilerek engellenmesi söz konusu olmuştur. Diğer taraftan NATO kuvvetlerinin kullanılacağı krizlerde, NATO oybirliği ile karar aldığı için yine tek bir NATO üyesinin (Yunanistan mesela) veto kullanması sonucu ilgili operasyon NATO bünyesinde gerçekleşmeyecek ve AB bünyesinde yapılacak olması ve akabinde Türkiye'nin bu operasyonlara katılımına veto koyulması mümkün olacaktır. Türkiye açısından son derece rahatsız edici olan bu düzenleme, özellikle Türkiye'nin yakın coğrafyasında yaşanacak bir çatışma durumunda millî çıkarları etkilemesi açısından oldukça ciddi bir problem haline gelmiştir. Bu endişeler doğrultusunda Türkiye AB'nin, NATO'nun imkân ve kabiliyetlerini otomatik şekilde kullanmasına karşı koymuş, kendi yakın coğrafyasında ve millî menfaatlerini etkileyecek bölgelerde AB'nin kendisine danışmasını istemiş, AB operasyonlarına katılma talebinde bulunmuş ve Washington kararları temelinde yeni düzenlemeler talep etmiştir. Bu talepler yerine getirilinceye kadar AB'nin, NATO imkânlarını kullanmasını engellemiştir. (Cebeci, 2012, s. 97-102)

Türkiye'nin haklı talepleri doğrultusunda ABD ve İngiltere; 2001'de Türkiye'ye birtakım öneriler getirerek İstanbul Belgesi'ni (Ankara Mutabakatı) sunmuşlardır. Buna göre Kıbrıs meselesinin çözümünde ilerlemek ve Türkiye'nin güvenlik endişelerini ortadan kaldırmak için -NATO-AGSP işbirliğini engelleyecek durumların ortadan kaldırılması, -AB üyelerinin NATO'ya karşı sorumlu olanlara saygılı davranacağı, -hiçbir krizde AGSP'nin bir müttefike karşı kullanılmayacağı, -ilgili müttefiklerin siyaset ve güvenlik komitesi ile her zaman iletişimde olacağı, askerî komiteye temsilci atayabileceği, -AB'nin NATO'nun olanaklarını kullanırken stratejik bir hareketinde NATO'nun onayını alması, Türkiye'nin yakın coğrafyasında gerçekleştirilecek AB operasyonlarında Türkiye'nin görüşünün alınması, -AB üyesi olmayan ama NATO üyesi olan müttefiklerin arasındaki çatışmalara AB'nin karışmaması yönünde kararlar alınmıştır. Bu şekilde AB tarafından yapılacak bir Doğu Akdeniz operasyonu engellenmiştir. Kıbrıs'ın Malta ile birlikte AGSP'nin dışında bırakılması, Türkiye'nin güvenlik endişelerini dindirirken; bu garantiye karşılık Türkiye, AB'nin NATO kapasitesini kullanmasına yönelik olan vetosunu kaldırmıştır. (Türkiye, NATO ve AB arasında imzalanan 'Berlin Artı' antlaşmalarını 1999-2002 arasında veto etmiştir.) Türkiye Ankara Mutabakatı'nı kabul etmiştir ancak Yunanistan'ın Aralık 2001'de gerçekleşen Laeken Zirvesi'nde bu antlaşmanın onaylanmasını engellemesi ayrıca antlaşmayı Haziran 2002 Sevilla Zirvesi'nde de reddetmesiyle belge uygulamaya koyulamamıştır. Yunanistan, belgeyi kabul etmesi için şu şartları sunmuştur: -NATO ve

AB'nin eşit kurumlar olduğu, -karşılıklılık ilkesinin gözetilmesi diğer bir ifadeyle AGSP bir NATO devletine karşı uygulanmayacaksa, bir NATO devletinin de bir AB devletine karşı kuvvet kullanamayacağı, -NATO-AB ilişkilerinde yaşanan problemlerin barışçıl yöntemlerle halledilmesi. İşte böylece Türkiye ve Yunanistan'ın endişeleri dikkate alınarak hazırlanan ve üzerinde aylarca pazarlıklar yapılan Berlin Artı düzenlemeleri doğmuştur. Berlin Artı düzenlemeleri ilk şekli ile 24-25 Ekim 2002'de kabul edilerek, Nice Uygulama Belgesi olarak anılmıştır. Belgenin en önemli maddeleri; AB üyelerinin NATO sorumluluklarına saygılı olacakları, AGSP'nin hiçbir durumda müttefiklere karşı kullanılamayacağı ve AB üyesi olmayan müttefiklerin AGSP'nda karar veremeyecekleri şeklinde düzenlenmiştir. (Cebeci, 2012, s. 103-104; Ulusoy, 2015, s. 119-121)

Berlin artı düzenlemeleri aynı zamanda NATO ile AGSP arasındaki bağlantının üç temel ilkesini de doğrulamıştır. Birincisi, AGSP'nin hiçbir koşulda ve hiçbir krizde NATO müttefikleri arasında kullanılmayacağı buna karşılık NATO askerî kriz yönetiminin AB'ye veya üyelerine karşı herhangi bir eylemde bulunmayacağı belirtilmiştir. İkinci olarak, NATO üyesi olmayanların dahil edilmemesine, çoğunlukla Türkiye'nin itirazlarını hafifletmek için şu ifadeler eklenmiştir: 'Berlin artı düzenlemeleri ve bunların uygulanması, aynı zamanda NATO üyesi veya Barış için Ortaklık' a taraf olan ve dolayısıyla NATO ile ikili güvenlik antlaşmaları imzalamış olan ülkeler için de geçerli olacaktır'. Üçüncü prensip olarak NATO öncelikli yaklaşımı ortaya koymaktadır; buna göre Berlin artı düzenlemelerinin NATO'nun bir bütün olarak dahil olmadığı durumlarda kullanılacağı ve AB askerî kriz yönetimi çerçevesinde alınan eylem ve kararlara NATO müttefiklerinin her zaman saygı göstereceği belirtilmiştir. (Açıkmeşe ve Triantaphyllou, 2012, s. 563)

Her ne kadar AB, Türkiye'ye vetosunu kaldırdığı takdirde kendisini AGSP danışma mekanizmasına alacağına dair taahhütte bulunmuş olsa da sözünde durmamıştır. AB, Nice Zirvesi'nde aldığı kararla, Türkiye'nin yer aldığı operasyonlarda Türkiye'ye kısıtlı yetki vereceğini belirtmiştir. Ayrıca NATO'nun kullanılmadığı AB operasyonlarına Türkiye'nin katılabilmesi için AB Konseyi'nin onayının olmasını şart koşmuştur. Yalnızca AB'nin yaptığı operasyonlarda ve Türkiye kendi güçlerini AB komutasına verdiği takdirde, operasyonun parçası olabileceğini ancak her halükârda birliğe üye olmadığı için veto kullanamayacağını bildirmiştir. İlaveten Türkiye'nin Avrupa

Savunma Ajansı'na katılımı GKRY tarafından veto edilmiş; Türkiye gibi AB üyesi olmayan devletlerin, AB'nin kurumsal ayrıcalıklarından yararlanma imkânı ise Fransa ve Yunanistan tarafından reddedilmiştir. (Ulusoy, 2015, s. 121-122)

2002 Kopenhag Zirvesi'nde Kıbrıs birleşmemiş olsa bile GKRY'nin AB'ye üye olacağı ve AB müktesebatının adanın kuzeyinde uygulanmasının askıya alınacağı kararlaştırılmıştır. (Güney, 2004:112) Ayrıca Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen Ek Bildiri ile Kıbrıs ve Malta'nın 2004'te AB'ye üye olsalar bile, Berlin Artı düzenlemelerinden yararlanamayacakları kabul edilmiştir. Berlin Artı, yalnızca ya NATO üyesi olan ya da Barış İçin Ortaklık' a katılan AB üyeleri için geçerli olacaktı. Bununla birlikte Kıbrıs ve Malta, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve AGSP' nin, Berlin Artı düzenlemeleri dışında kalan alanlara katılım sağlayabilecekti ve gizli NATO bilgileri içermediği takdirde AB'nin gizli bilgilerine ulaşabilecekti. Birçok defalar gözden geçirilen Berlin Artı düzenlemeleri, son şekli ile 17.03.2003'te kabul edilmiştir. (Cebeci, 2012, s. 105)

EK-4 Avrupa güvenliğinde NATO-AB ilişkileri

Üyelerin birbirlerine karşı veto kullanmaları haricinde NATO-AB ilişkilerini sekteye uğratan başka anlaşmazlıklar vardır. Bunun temel nedeni NATO içindeki Avrupacı ve Transatlantik ayrışmadır. İngiltere öncülüğündeki Transatlantikçi grup, ABD'nin Avrupa'daki askerî faaliyetlerini desteklemekte, Avrupa güvenliği için NATO'nun ilk derece önemini sürdürmeye çalışmakta ve NATO'nun yalnızca kolektif savunma değil, askerî kriz durumlarında da ilk merci olması gerektiğini ileri sürmektedir. Fransa öncülüğündeki Avrupacı grup ise ABD'nin Avrupa'daki askerî faaliyetlerine soğuk bakmakta, Avrupa'nın NATO'dan bağımsız kendi özerk savunma kabiliyetini geliştirmesini istemekte ve NATO'nun kolektif savunma ile sınırlı kalması gerektiğini savunmaktadır. Bu ayrışma, iki örgüt arasındaki ilişkilerin kapsayıcılığının farklı yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu paralelde AB'nin Irak ve Gürcistan'da yaptığı operasyonlar, Türkiye'yi ilgilendiren örnekler olarak verilebilir. AB, bu operasyonları Türkiye'ye haber vermeden yapmış ve buna gerekçe olarak, bu operasyonların Berlin Artı düzenlemeleri kapsamına girmediğini bildirmiştir. AB'ye göre Berlin Artı düzenlemeleri sadece askerî operasyonları kapsadığından ve kendisinin yapmış olduğu operasyonlar sivil kriz yönetim operasyonları olduğundan Türkiye'ye haber vermemiştir. Diğer taraftan Transatlantikçi grup, bu düzenlemelerin tüm kriz faaliyetlerinde geçerli olduğunu yorumlamaktadır. (Cebeci, 2012, s. 107-108)

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Betül Algür

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Bilgileri:

Doktora: 2025, Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: 2009, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih

Lisans: 2003, Doğu Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler

Yayınları:

Algür B. ve Ercan M. (2023). ENERJİ SORUNSALINDA TÜRKİYE-Riskler ve Fırsatlar. İçinde M. Karaca ve K. E. Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Siyasi ve Toplumsal Sorunlar*. (1. Baskı, ss. 301-326). Efe Akademi.

Algür B. ve Ercan M. (2021). Deniz Hâkimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 192-206.

Algür B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 55-70.

Bilimsel Faaliyetleri:

Algür B. ve Ercan M. (2022). Sevr ve Lozan Barış Antlaşmaları'nda Kıbrıs. 21. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu*, Eskişehir, Türkiye.

Algür B. (2019). Lozan Konferansı'nda Ege Adaları ve Kıbrıs. *Yakın Dönem Türkiye Tarihi II. Öğrenci Sempozyumu*, İstanbul, Türkiye.